

Marin Preda
Moromeții
Volumul I

PARTEA ÎNTĂI

I

În câmpia Dunării, cu câțiva ani înaintea celui de-al doilea război mondial, se pare că timpul avea cu oamenii nesfârșită răbdare; viața se scurgea aici fără conflicte mari.

Era începutul verii.

Familia Moromete se întorsese mai devreme de la câmp. Cât ajunseseră acasă, Paraschiv, cel mai mare dintre copii, se dăduse jos din căruță, lăsase pe alții să deshame și să dea jos uneltele, iar el întinsese pe prispă o haină veche și se culcase peste ea gemând. La fel făcuse și al doilea fiu, Nilă; intrase în casă și după ce se aruncase într-un pat, începuse și el să geamă, dar mai tare ca fratele său, ca și când ar fi fost bolnav. Al treilea băiat, Achim, se furișase în grajdul cailor, se trântise în iesle să nu-l mai găsească nimeni, iar cele două fete, Tita și Ilinca, plecaseră repede la gărlă să se scalde.

Rămas singur în mijlocul bătăturii, Moromete, tatăl, trăsese căruța sub umbra mare a celor doi salcâmi de lângă poarta grădinii și apoi ieșise și el la drum cu țigara în gură. Părea de la sine înțeleș că singură mama rămânea să aibă grijă ca ziua să se sfârșească bine.

Moromete stătea pe stănoaga podiștei și se uita peste drum. Stătea degeaba, nu se uita în mod deosebit, dar pe fața lui se vedea că n-ar fi rău dacă s-ar ivi cineva... Oamenii însă aveau treabă prin curți, nu era timpul de ieșit în drum. Din mâna lui fumul țigării se ridica drept în sus, fără grabă și fără scop.

– Ce mai faci, Moromete? Ai terminat, mă, de sapă?

Iată că se ivise totuși cineva. Moromete ridică fruntea și îl văzu pe vecinul său din spatele casei apropiindu-se de podișcă. Se uită numai o dată la el, apoi începu să se uite în altă parte; se vedea că nu o astfel de apariție aștepta. „...Pe mă-ta și pe tine, chiorule!” șopti atunci Moromete pentru el însuși, ca și când până atunci ar mai fi înjurat pe cineva în gând și acum îl îngloba și pe vecin, fiindcă tot apăruse; după care răspunsese foarte binevoitor:

– Da, am terminat... Tu mai ai, mă, Bălosule?

– Am terminat și eu. Mai aveam un petic dincoace în

Pământuri, mi l-au săpat ai lui Țugurlan... Ce faci, Moromete, te-ai mai gândit? Îmi dai salcâmu ăla?

Moromete se uită țintă la vecinul său înțelegând pentru ce ieșise el la drum și nu răspunsese la întrebare. „Da, am discutat odată să-ți vând un salcâm! Poate am să ți-l vând... poate n-o să ți-l vând... De ce trebuie să ne grăbim așa!” părea el să-i spună.

– Dar Victor al tău... El nu mai iese la sapă, Bălosule? Sau de când este voiajor nu-l mai aranjează? zise Moromete. Adică... admitem cazul că fiind ocupat... mai adăugă el.

Vecinul avu bănuiala că aceste cuvinte nu sunt chiar atât de nevinovate cum s-ar fi putut înțelege din glasul cu care fuseseră rostite, dar trecu peste asta.

– Păi de ce zici că nu vrei să mi-l mai dai, Moromete? Că vroiam să ți-l plătesc...

Drept răspuns, Moromete începu să se uite pe cer.

– Să ții minte că la noapte o să plouă. Dacă dă ploaia asta, o să fac grămadă de grâu, Tudore! zise el.

Bălosu nu mai zise nici el nimic, apoi după câteva clipe schimbă vorba:

– Mă întâlnii pe la prânz cu Jupuitu. Zicea că mâine dimineață o pornește prin sat după *foncîire*.

Moromete rămase nemișcat.

– Zice că a primit o dispoziție, sau un ordin, dracu să-l ia... Că cine are de achitat *foncîire* și n-o s-o achite mâine, o să le ia din casă.

Moromete se mohorî dintr-o dată. Vru să răspundă, dar se ridică pe neașteptate de pe stănoagă și sări spre poartă; un cal scăpase din grajd și vroia să iasă la drum.

– Nea îndărăt blegule, unde vrei să te duci? strigă omul închizându-i poarta în nas.

Calul nu se sperie însă, rămase cu botul lângă ulucă și suflă puternic pe nări, apoi, cu dispreț parcă, se întoarse cu spatele și începu să se frece de ulucă.

– Nea n-auzi surdule!... Tu-ți adineaurea mă-tii! strigă Moromete înfuriat.

Calul se opri din scărpinat și porni nepăsător spre prispa casei unde zăcea Paraschiv. Moromete se luă după el, dar calul nu-l luă în seamă, se opri lângă prispă și întinse gâtul lângă parmalac, unde începu să roadă cu dinții dintr-un drob de sare. Paraschiv ridică fruntea, se uită câteva clipe ca

și când n-ar fi înțeles ce se întâmpla, apoi deodată îi rezezi calului cu toată puterea un picior în burtă.

Tot atunci mama ieși în prag. Avea fața roșie și obosită, iar nădușeala îi curgea în șiroaie înnegrite peste obraji și gât.

– Ilie, unde s-au dus fetele alea? Ce fac eu aici singură? Acu se întunericește și ce mâncați?

– Raci o să mâncăm, fa, d-aia te vaiți tu? răspunse Moromete trăgând calul spre grajd.

Raci nu se găseau nicăieri în apele satului. Tocmai raci, prin urmare, aveau să mănânce la masă. Femeia se șterse cu deznădejde pe frunte, înghiți în sec și pieri în tindă.

– Niculae, unde ești, mă? strigă Moromete spre grădină.

– Aicea sunt! se auzi un glas de undeva.

– Ce faci acolo? Treci încoace și ajută-i mă-tii! Te duseși în grădină sa te odihnești, că până acum stătuși! Când ți-oi da una după ceafă, îți sar mucii pe jos!

Pe poarta grădinii intră un băiat de vreo doisprezece ani. Avea capul gol și cămașa de pe el era ferfeniță. Picioarele goale erau pline de zgârieturi cu urme de sânge închegat cu praf.

– Treci la mă-ta și vezi ce treabă are! spuse iar Moromete, pornind încet spre grădină.

II

Băiatul se urni de lângă poartă și intră în tindă. La vatră, femeia se chinuia cu o mână să mestece mămăliga, iar cu alta să prăjească niște ceapă în tigaie. Alături de vatră, prinsă între două cărămizi, clocotea o oală cu ceva verde înăuntru. Femeia dăduse jos căldarea cu mămăligă și o mesteca aprig, încercând din când în când s-o țină pe loc cu talpa piciorului.

– Veniși cu oile, mă? Du-te repede și prinde-o pe Bisisica... Viu și eu acum să le mulgem... Să torn mămăliga... Unde sunt fetele alea?

Băiatul se uită la maică-sa și se întoarse alene îndărăt, fără să spună ceva. Ieși în curte și începu să strângă oile spre obor. Câțiva miei săriseră pe prispă și lingeau sare.

– Câși, mânca-te-ar câinii! zise el apucând mieii de gât și făcându-le vânt de pe prispă.

Închise poarta oborului și rămase între oi tăcut. Oborul era mic și cele douăzeci, douăzeci și cinci de oi abia aveau

loc să se miște. Una dintre ele, care stătea alături de băiat, frecă pământul cu copita ei mică și se culcă încet, suspinând. Era o oaie bătrână și blândă care mergea totdeauna în urma cârdului.

– Ai prins-o, mă? Hai mai repede că se răcește mămăliga!

Băiatul se întoarse nepăsător spre mama lui care intrase în obor cu un căldăroi în mână și abia se mișcă.

– Hai, Niculae... hai, Niculae! Să nu-ți dau acum câteva! Unde e Bisisica? Treci s-o prindem, unde te tot uiți? zise femeia cu un glas moale și cam îndepărtat, ca și când ar fi vorbit gardurilor.

– Lovi-o-ar moartea de Bisisica! mormăi Niculae, apropiindu-se de o oaie neagră și cornută care se pitise într-un colț și aștepta nemișcată, ascultând parcă cele ce se spuneau despre ea.

Băiatul se repezi asupra ei și o apucă de picior; oaia nu se mișcă, dar când își simți piciorul prins zvâcni pe neașteptate și-l trânti pe băiat cu burta la pământ.

– Fire-ai a naibii, dacă nu te omor! scrâșni el și ridicându-se cu o sprinteneală uimitoare se repezi iar. De astă dată, el n-o mai scăpă din mâini. Oaia sărea în trei picioare și gemea greu. Femeia se apropie cu căldarea și o apucă de celălalt picior, o trase spre buza căldăroiului și începu s-o mulgă. Niculae o ținea de coarne și o izbea cu sălbăticie peste bot.

– Mânca-te-ar lupii să te mănânce! Dacă n-am să te omor într-o zi...

Femeia zise s-o lase în pace să nu mai dea în ea degeaba. Cum degeaba? Mergea în frunte și totdeauna târa întreg cârdul în goană peste izlaz și nu se mai oprea până nu ajungea pe locurile de păscut. Niculae era silit să alerge și el și arunca zadarnic cu bulgări spre ea. Când ajungeau pe miriște, băiatul cădea istovit de goană pe o brazdă și plângea în neștire. Uneori o prindea cu ajutorul altor băieți și o bătea cu cruzime. Oaia se cumișea un timp, lăsa alteia conducerea cârdului, apoi iarăși își lua locul. Câteodată, înnebunit, Niculae alerga înaintea oilor aflate în plină goană, despărțea cârdul de oaia bezmetică, o alunga în porumburi cu ciomagul și o bătea cu bolovani până îl părăseau puterile. Oaia sărea din loc în loc, fugea, se oprea tremurând și gemea de lovături. În ziua aceea nu mai alerga, dar a doua zi goana și chinul băiatului reîncepeau cu proștețime. Niculae o ținea

mente încă de pe când era noatină.

Într-o iarnă, la Bobotează, venise popa cu căldărușa și intrase în obor să stropească oile cu aghiazmă. Bisisica – așa o botezase Achim când o învățase să împungă ca berbecii – ieșise din cărd și ridicase fruntea spre popă. Când părintele făcuse semnul crucii zbicind din busuioc, oaia, crezând că e vorba de împuns, se repezise în patrafirul aceluia bestecând cu cornițele ei mici printre picioarele popii.

– Gata, ai scăpat, zise femeia lovind cu milă spinarea oii, care în tot timpul mulsului tremurase ca frunza. Dă-i drumul, Niculae!

Băiatul îi dădu drumul de coarne, izbind-o în același timp cu piciorul în grumaz; apoi prinse altă oaie, care cât simți mâna femeii sub uger, singură se lăsă pe căldăroi și începu să rumege liniștită.

– Vezi, asta de ce stă?! îngână Niculae, ca și când cineva ar fi pretins că toate oile seamănă cu Bisisica. Nu știu, mamă, dar eu m-am săturat... Eu le lovește moartea de oi, îngână el mai departe jelindu-se. Eu nu mă mai duc cu oile... Toată lumea le dă la cioban, numai tata s-a găsit mai breaz să mă trimită pe mine... De ce nu-i spui să le dea la cioban? De două luni de zile nu m-am mai dus la școala. Are să mă lase repetent...

– Gata, zise femeia, alta... Hai mai repede că se răcește mămăliga!...

Niculae prinse altă oaie care nu mai era blândă. El o apucă de bot cu ură și-i strânse nasul:

– Stai! Ce! o iai pe urmele Bisisichii, fire-ai a naibii!? bolborosi el. Apoi se adresă mamei cu alt glas: Eu spun una și tu te faci că n-auzi! N-auzi că mă lasă repetent?

– Ce să-ți fac eu dacă te lasă repetent? Parcă dacă te duci nu te lasă! răspunse femeia cu gândul în altă parte.

– N-auzi că nu mă lasă?! zise băiatul necăjit. De câte ori vrei să-ți tot spun?

– Ce să-mi tot spui? întrebă femeia cu același glas îndepărtat și îmbulzit de alte gânduri. Alta, spuse ea iar. Se vede că nu prea le-ai păscut azi... Asta abia a dat câteva picături!

Niculae, de astă dată, strigă:

– N-auzi, mamă?

– Aud, mă, aud! Spune! răspunse femeia mai apropiat.

– Păi nu ți-am mai spus? „Tu, Moromete, nu te speria că n-ai cărți și că n-ai venit astă-toamnă, eu te trec clasa numai să vii la examen. Să înveți pentru examen, că nu ți-am pus note”...

– Păi să te duci la examen, zise femeia, iarăși cu gândul împrăștiat.

– Cum să mă duc, mamă, dacă n-am învățat?!

– Păi învață! răspunse femeia moale.

– Cum să învăț?! strigă Niculae deodată atât de indignat și furios că ridică și brațele, și glasul lui de copil răsună ascuțit în liniștea amurgului care începuse să acopere salcâmi.

– Ia și tu o carte cu oile și citește. Ce vrei să-ți fac eu? răspunse femeia cu un glas în care răzbătuseră câteva urme de interes.

– Care carte, mamă, care carte? Nici *Citirea* n-a vrut să-mi cumpere tata. De unde să iau, că nimeni nu mi-o dă. Dacă m-ar lăsa să mă duc la școală...

Femeia tăcea și mulgea mai departe oaia.

– Mai e vreuna? întrebă ea apucând altă oaie. Treci și ține-o să nu-mi verse laptele, mai spuse ea, strângând căldăroiul între genunchi.

Niculae apucă oaia de gât cu o mână, iar cu cealaltă o atinse pe femeie pe umăr.

– Mamă, spune-i tu lui tata... zise el rugător, dar glasul i se rupse și scoase un strigăt. Oaia se mișcase și-l călcăse pe o bubă de pe picior cu copita ei mică și ascuțită. Niculae izbucni pe neașteptate într-un plâns sfâșietor și se lăsă jos ca o cârpă.

– Ce e, mă, te-a călcat? întrebă femeia sec. De ce nu te păzești? Ține oaia să nu-mi verse laptele!

La auzul glasului lipsit de milă al mamei, băiatul începu să plângă și mai adânc, perpelindu-se pe jos și izbind cu pumnii lui mici în pământul afânat de bălegarul vechi al oilor. Femeia prinse altă oaie și începu să mulgă singură și tăcută, în timp ce Niculae continua să plângă. Într-o vreme el încetă orice mișcare, se ridică în capul oaselor și rămase cu coatele pe genunchi. Se simțea că durerea piciorului îi trecuse de mult, el însă plângea mai departe pe genunchi, ca și când ar fi cântat ceva lung și deznădăjduit:

– Aaa... aaa...

– Ce e acolo mă? se auzi din drum glasul lui Moromete. Iar

te-a călcat oaia? Taci din gură, că nu-ți iese mațele.

Femeia tocmai atunci terminase de muls și pleca din obor. Ea se opri în mijlocul bătăturii și vorbi cu un glas care îl făcu pe Niculae să se oprească din plâns.

– Lovi-o-ar moartea de vorbă, de care nu te mai saturei, Ilie! Toată ziua stai de vorbă și beai la tutun și mie îmi arde cămașa pe mine. Dacă alții n-au treabă și au chef de vorbă... Copilul ăsta plânge aici și el stă la poartă și bea tutun. Veniți de la deal și vă lungiți ca vitele... și eu să îndop singură o ceată de haidamaci...

Paraschiv ridică fruntea și-o privi pe femeie cu o ură cuibărită în el de pe vremea când mama lui bună murise. Din drum, Moromete se urni spre poartă și intră în curte tăcut.

– Ce e, fa, zăltato, ce vrei să fac eu? Dacă e bleg și-l calcă și oile...

– Toată lumea are treabă, Catrino, zise Tudor Bălosu din drum.

Femeia nu răspunse nici unuia și intră în tindă.

– Moromete, zise Tudor Bălosu, nu stai, mă, să-ți dau banii?

Moromete făcu un gest nedeslușit.

III

Cele două fete ale lui Moromete ajunseseră la gărlă și începuseră să se scalde. Apa era rece, dar în timpul zilei fuseseră la muncă și a doua zi era duminică, era călușul, nu puteau sta fără să se spele.

– Ce facem, fa? zise cea mai mare, Tita, după ce intră în apă și începu să clănțâne din dinți. E rece ca gheața.

– Ei, ca gheața, vezi-ți de treabă, așa e la început, răspunse cealaltă intrând în gărlă vitejește.

Tita se aplecă și o stropi pe neașteptate cu un val de apă. Fata cea mică țipă ascuțit, se strâmbă înfiorată, apoi deodată se aplecă și ea și o împrășcă pe soră-sa de sus până jos. Se bălăciră câtva timp țipând mereu, apoi Tita se opri și strigă:

– Ajunge, treci și mă freacă pe spinare, trebuie să ne întoarcem acasă!

Fetele începură să se spele pe rând, cea mai mare uitându-se din când în când cu teamă să nu le vadă cineva. Într-un timp ea chiar sări din apă și se repezi spre mal.

Partea de gârlă unde se scăldau era un loc dosnic la marginea satului, numit, nu se știe de ce, Valea Morii. Lângă vale se întindea un fel de crâng lat, mai mult un fel de iaz părăsit de apele râului care curgeau pe marginea satului, Dinspre partea aceea, care făcea un cot mare lângă gropanul unde stăteau fetele, se auzea cineva plescăind prin apă și apropiindu-se din ce în ce.

– Treci, fă, afară, Ilinco, n-auzi că vine cineva? zise Tita speriată.

– Și dacă vine, ce? răspunse Ilinca nepăsătoare.

– Fă, zăpăcito, nu ți-e rușine? Treci afară, n-auzi?

Fata însă, chiar de-ar fi vrut să se mai ascundă, n-ar mai fi avut timp. De după cotul apei se ivi, printre frunzele aplecate ale crăcilor de sălcii, partea de la genunchi în jos a picioarelor cuiva. Fata cea mare când văzu pantalonii aceia umblând prin apă, își trase repede cămașa pe cap și pieri în tufișul sălciilor tremurând. De-acolo ea auzi numaidecât niște glasuri și îngheță.

– Ce faci, fă, aici, te scalzi?

– Da, mă scald, ce să fac, răspunse Ilinca și începu să râdă.

– Scaldă-te, fă, se auzi iarăși glasul acela.

– Păi, mă scald, răspunse iar Ilinca. Apoi fata din tufiș se auzi strigată:

– Tito, treci încoace că nu e nimeni. E Florica lui Miuleț și cu ga Leana, vor să prindă pește. S-au îmbrăcat în pantaloni.

Tita ieși din tufiș încă înspăimântată și când le văzu pe cele două cu plasa, începu să râdă:

– Ce naiba, Floareo, zise ea, ai băgat-o în pantaloni? Era să mor de frică. Și proasta aia sta în apă. Dacă era un băiat, fă, ce te făceai?

Ilinca râse iar:

– Da' ce, mi-era frică de el? Îi dam cu nămol în ochi!

– Ei, ce știe ea, zise muierea cu plasa.

– Ați prins mult pește? întrebă Tita schimbând vorba.

– Am prins pe dracu ghem! De câte ori ridicăm plasa, numai broaște și mormoloci.

– Tata spunea că ăia pe la București mănâncă broaștele! Zicea că le îndoapă cu carne și le bagă la cuptor, așa vii. Pe urmă, când încep să facă poc-poc, le scot afară și le

mănâncă cu furculița, zise Ilinca scuipând pe marginea apei.

– Prostia ta, răspunse cea cu plasa. Ia uitați-vă!

Cele două ridicară plasa la mal și o dădură peste cap. Numai decît un broscoi orăcâi cu putere făcând să răsune valea și țâșni înapoi în apă stropind în ochi pe cele două pescuitoare. Alte broaște, de toate mărimile săriră de pe mal împrôșcând apa. Un singur peștișor, ca un deget de copil, strălucea în buruienile de pe mal și chiar și acela era gata să alunece înapoi dacă una din pescuitoare nu l-ar fi prins numai decît. Înainte de a-l arunca în oală, ea se uită la el cum zvâcnește.

– Hai să mergem, Ilinco, ce tot mai aștepți, nu vezi că te-ai învinețit?

Fata ieși clănțănind și se îmbracă repede.

– Stați, fa, că mergem și noi, zise fata cu plasa. Ați auzit? Se mărită Polina.

– Polina lui Bălosu? Păi știm, răspunse Ilinca.

– Nu, nu știți, că nu cu Bircă se mărită, răspunse fata. Apoi se adresă însoțitoarei: Hai să mergem și noi, ga Leano, că eu ți-am spus că până nu plouă, peștii nu ies de pe fund. Fă, Tito, voi știți că Polina era în vorbă cu alde Bircă. Ei, acu' se mărită cu Stan Cotelici.

– Cu șchiopu?! întrebă Tita, uimită. Cu urâtul ăla? Păi ce moartea găsit-o să-l ia pe-ăla? Că după ce e șchiop, mai e și făcut!

– Da' ce, fa, el nu trebuie să se însoare? Trebuie să-l ia cineva! zise Leana înfășurând plasa.

– Să-l ia moartea! răspunse Tita, rîzând.

– De ce, fa? Eu cum l-am luat pe Ene al meu? Ce are Stan Cotelii de fugiți de el?

– E urââât, ga Leano, răspunse Tita, luând-o pe lângă sâlcii. Și n-ar fi nimic, dar matale l-ai văzut cum umblă? Are atâta avere și parcă e milog!...

– E bine să strângă omul, răspunse Leana cu îndoială.

– Hai, fa, îmbracă-te mai repede! zise Tita, răstindu-se spre soră-sa. De ce nu-ți cârpești fusta aia, nu vezi că ți se vede buca?

– Ce să mai cârlesc, am tot cârpit-o... ia lasă-mă în pace! Dacă mi vede, ce? Cine o vede, să mi-o mănânce! răspunse Ilinca la fel de răstit.

– Ce știe ea, rîse fata cu plasa. Să te vedem la anul sau la

anul ălălalt, tot așa ai să zici?

Cu toate că era într-adevăr nevoie de anii aceia ca să nu mai zică (Ilinca n-avea nici paisprezece ani), când fusese pomenit numele lui Birică, fata cea mică a lui Moromete se roșise. Flăcăul însă nu știa nimic. El era prieten cu frații ei, venea des seara pe la ei, jucau cu el tabinet, era vesel... și mai ales cânta frumos.

Cele trei fete o luară înainte, iar muierea mergea în urma lor cu plasa pe umăr. Soarele asfințise și în aer începuseră să bâzâie țânțarii. Când cotiră după Valea Morii și se apropiau de pădurea de la marginea satului, muierea care mergea mereu în urmă se miră:

– Parcă ne-ar fi auzit, fa! Țăla care iese din pădure nu e Birică?

Fetele băgară și ele de seamă și încetiniră pașii. Tăceau. Se gândeau dacă trebuie sau nu să-i spună știrea flăcăului.

– Ce mai faci, Birică, n-ai mai venit pe la noi! îndrăzni totuși fata cea mică a lui Moromete când Birică le ajunsese din urmă.

Birică nu răspunse. Se cunoștea că îi pare bine că a întâlnit-o pe Tita. Dădu bună seara și se apropie de ea.

– Tito, vreau să-ți spun ceva... Am fluierat aseară la Polina și nu știu ce e cu ea, n-a vrut să mai iasă, șopti el după ce se îndepărtă puțin cu fata. Spune-i că am să trec diseară... Dacă nu mai vrea să vorbească cu mine, să-mi spună!

S-ar fi putut crede că flăcăul nu dorea să știe decât atât, dar Titei nu-i scăpă turburarea care îl stăpânea.

Cunoștea și ea bine această turburare. De aproape un an de zile era în vorbă cu Victor, fratele Polinei. Victor Bălosu nu spunea că nu ține la ea, dar nici nu se străduia să arate că ține.

– Atâta vreau să știu, continuă Birică, de astă dată fără să-și mai ascundă îngrijorarea. Ai să-i spui, Tito?

Tita șovăia să răspundă.

– Birică! Se vorbește că Polina... Nu știu, așa am auzit... Tu nu știi nimic? E vorba de Stan Cotelici, cică s-ar mărita cu el. Trebuie să vorbești tu cu ea, să vezi ce s-a întâmplat.

Birică se posomori și amuți. Mai merse câțiva pași cu fata, apoi, fără mai întrebe ceva, se îndepărtă. Fata cea mică a lui Moromete îl strigă din urmă, dar flăcăul nu răspunse.

IV

- Treceți la masă, ori vreți să vă chem cu lăutari? strigă Catrina Moromete din pragul tindei. Ilie, unde s-au dus fetele alea? Numai tu le-ai dat nas; unde-or fi ele acuma? Sculați în sus! Paraschive, Nilă, voi n-auziți? Niculae, tu ce mai aștepti? Ai băgat nasul între picioare...

Femeia se opri deodată din vorbit și chipul i se schimonosi de spaimă. Pe alături de ea țâșni Dușulache, câinele, ieșind din tindă cu o bucată mare de ceva alb în gură, pesemne brânză. Femeia îl întrebă:

- Când ai intrat, lovi-te-ar turbarea? Lasă jos! Lasă jos! Lasă jos, n-auzii?

- Dă-i apă, zise Moromete liniștit.

Paraschiv începu să râdă, sculându-se de pe dulamă.

- Lasă jos, lasă jos, mânca-te-ar câinii, lasă jooos!... striga zadarnic femeia. Câinele pierise în grădină. Acum să mâncați câinele, spuse mai departe Catrina, uitându-se crunt la fiul vitreg care râdea.

- De ce să mâncăm câinele, fă, proasto? întrebă Moromete, liniștit încet. Apoi, tot liniștit, spuse mai departe și la fel de încet, ca și când ar fi vorbit cu el însuși: De ce să mâncăm, fa, zăltato, sărito de la locul tău. E bun câinele de mâncat, fa? E bun să te mănânce el pe tine! Și chiar o să te mănânce. Azi ți-a luat brânza, mâine o să-ti ia...

- Nu treceți o dată la masă? strigă femeia scoasă din minți. Dacă n-o să mă duc în lume și să vă las... și moartea să vă ia pe toți și la cimitir să vă ducă!...

- Taci, fa, din gură, dosădito! zise iar Moromete și mai liniștit ca înainte. Vezi-ți, fa, de treabă! Ai făcut mâncare? Spune o dată și taci, că nu sunteți surzi.

Paraschiv stătea pe prispă și rânjea. Femeia amuți, nu mai zise nimic. Pe drum se văzură cele două fete apropiindu-se de casă. Moromete și ridică de pe prispă și, în tăcerea care se lăsase, glasul lui picură liniștit încet, de astă dată spunând însă altceva:

- Tu, Paraschive, ce stai acilea și belești fasolele la mine? Ce, nu ți-am mai văzut dinții ăia de mult? Rânjești ca un colțat la maică-ta, parcă tu ai fi mai breaz. De ce nu treci la masă? Și pe voi v-a găsit scăldatul? Dacă vă iau de păr și mătur bătătura cu voi, vă scutesc de-o treabă mâine dimineață. O lăsați pe mă-ta singură și vă duceți. Unde sunt

ăilalți?

Moromete vorbise până acum încet și liniștit. Deodată curtea răsună de un glas puternic și amenințător făcându-i pe toți să tresară de teamă.

– Nilă! Achime! strigă Moromete de două ori.

După un timp, se auzi în casă cum cineva sare din pat; în același timp, poarta grajdului se deschise și se văzu, venind încet și frecându-se cu mâinile la ochi, Achim.

– Ce e, mă, cu voi? întrebă Moromete, cu glasul dinainte, încet liniștit. Ba chiar blând. Nu vă e foame? Stați la masă! Puteți pe urmă să dormiți până poimăine dimineață...

Catrina Moromete se șterse pe frunte de sudoare și intră în tindă. Unul câte unul, copiii intrară în tinda casei. Se înserase bine și de pe vatră focul arunca până departe o fâșie roșie de lumină făcând să strălucească bătătura.

Cât ieșeau din iarnă și până aproape de sfântul Niculaie, Moromeții mâncau în tindă la o masă joasă și rotundă, așezați în jurul ei pe niște scăunele cât palma. Fără să se știe când, copiii se așezaseră cu vremea unul lângă altul, după fire și neam. Cei trei frați vitregi, Paraschiv, Nilă și Achim, stăteau spre partea dinafară a tindei, ca și când ar fi fost gata în orice clipă să se scoale de la masă și să plece afară. De cealaltă parte a mesei, lângă vatră, jumătate întoarsă spre străchinile și oalele cu mâncare de pe foc, stătea întotdeauna Catrina Moromete, mama vitregă a celor trei frați, iar lângă ea îi avea pe ai ei, pe Niculae, pe Ilinca și pe Tita, copiii făcuți cu Moromete. Dar Catrina fusese și ea măritată înainte de a-l lua pe Moromete: bărbatul acesta îi murise în timpul războiului, dar nu pe front, fiindcă nu împlinise încă anii ca să fie luat militar, ci acasă de apă la plămâni; îi lăsase o fată (pe care Catrina o născu după moartea lui) și când plecă din casa socrilor n-o luă cu ea, o lăsă bătrânului Năfliu, bătului, cum îi spuneau cu toți, cu care însă Catrina nu se avea bine.

Moromete stătea parcă deasupra tuturor. Locul lui era pragul celei de-a doua odăi, de pe care el stăpânea cu privirea pe fiecare. Toți ceilalți stăteau umăr lângă umăr, înghesuiți, masa fiind prea mică. Moromete n-o mai schimbuse de pe vremea primei lui căsătorii, deși numărul copiilor crescuse. El ședea bine pe pragul lui, putea să se miște în voie și de altfel nimănui nu-i trecuse prin cap că ar

fi bine să se schimbe masa aceea joasă și plină de arsurile de la tigaie.

Paraschiv, Nilă și Achim nu erau din firea lor niște copii tăcuți, moi ori lipsiți de veselie. Totuși, ca totdeauna, ei se așezară la masă absenți, uitându-se în gol, oftând, parcă ar fi trebuit nu să mănânce, ci să ridice pietre de moară. Moromete se așeză și el pe prag, făcând în același timp câteva cruci repezi și închizând o clipă, evlavios, ochii. Niculae, care nu avea scaun, se așeză turcește pe pământ.

– Du-te, mă, și ia-ți o pernă, dosăditule, de câte ori să-ți spui? Că ăștia nu sunt în stare să facă măcar un scaun, zise femeia, uitându-se la cei trei care așteptau, tăcuți și plictisiți, mâncarea.

– Tu de ce nu faci? zise Achim, ai cărui ochi clipiră ascuțit, înfigându-se din golul în care erau pierduți mai înainte, în cei ai mamei vitrege.

Moromete, care tocmai își făcuse cruce, se uită la femeie cu gura căscată mirare.

– Taci, fa, din gură, n-auzi?! zise el, apucând lingura de lemn între degete.

– N-auzi ce zice colțatul? răspuse femeia, ștergându-se de sudoare, fără să-i pese de privirea bărbatului.

– De ce colțat?! întrebă moale Paraschiv, apucând și el lingura într-un fel anumit, vrând să spună că vrea să mănânce mai repede.

– Taci, mă, din gură! zise și Nilă cu un glas și mai moale decât al fratelui, aproape șoptit.

– Cine vă întrece? răspuse Catrina. Așează-te masă, ridică-te masă. Abia se mișcă, abia se așează, cleaf-cleaf, parcă i-ai da să mănânce otravă.

– Pui, fa, mâncarea-aia o dată?! zise Moromete liniștit, dar în glas cu fire de amenințare.

Cele două fete tăceau. Niculae se uita la tatăl său nemișcat, cu ochii pironiți pe fruntea largă, descoperită de golul părului căzut de o parte de alta a creștetului. Catrina apucă o oală mare de pe vatră și o trase lângă ea. Fata cea mare, Tita, desprinse dintr-un cui de lângă firidă o ață subțire de bumbac și tăie mămăliga în felii groase. Ilinca așeză în mijlocul mesei o strachină largă și adâncă, iar femeia o umplu numaidecât cu ciorbă verde și groasă de ierburi.

- Da' brânză nu e? șopti Niculae indignat, uitându-se la maică-sa.

- Du-te de-o ia din burta lui Duțulache! răspunse mama.

- Da' ce! Ce Duțulache? Mie să-mi dai brânză, zise iar Niculae, trântind lingura pe masă.

- Parcă spuneați că să le mănânce lupii de oi, îngână femeia mai moale, cu un glas nepăsător.

- Mănâncă, mă, acilea și nu te mai miiorlăi, puturosule! Te găsi brâna. Când e, te uiți chiondărâș la ea, zise tatăl nepăsător și el, înghițind un dumaticat mare.

Niculae amuți. Pieptul i se ridică și coborî repede; buzele îi tremurară. Câteva clipe se uită la maică-sa. Femeia mânca cu gândurile în altă parte. Băiatul se uită atunci spre soră-sa Ilinca, dar fiecare mânca repede, însufletit pe neașteptate, tăcut și parcă nemaisimțind pe cel de alături. Băiatul înghiți greu, se ridică de la masă și ieși afară. Aproape că nimeni nu-l luă în seamă.

- Dacă mănânci, mi-ești ca un frate, Niculae, zise Achim batjocoritor, dacă nu mănânci, mi-ești ca doi.

- Să te ia naiba, izbucni băiatul hohotind și făcându-se nevăzut.

Pe fața femeii trecu o umbră de durere auzind plânsul de afară al copilului.

- De ce nu-l lași în pace Ilie? șopti ea, privind-și bărbatul fără teamă. N-ajunge că îl trimeți ca vai de capul lui și rabdă de sete toată ziua cu oile? Îl mai faci și puturos. Voi vă duceți și munciți ca oamenii, vă mai odihniți, aveți apă, mâncați, și el, săracu, rabdă de sete toată ziua și aleargă după zăpăcita aia de Bisisica...

Moromete se sculă de la masă tăcut și ieși afară. După câțva timp se auziră câteva cuvinte înnăbușite și pe urmă tatăl se întoarse ținându-l pe băiat de mână.

- Stai și mănâncă, nu te prosti, zise Moromete așezându-l la masă. Dă-i, fa, niște brânză, hai, el se duce cu oile, de!

- Nu mănânc brânză, scrâșni Niculae, ștergându-și obrazii pătați de acrimi.

- Mănâncă-mă pe mine atunci, răspunse omul.

Strachina de pe masă se golise între timp. Catrina se întoarse și apucă oala din spate.

- Nu-i arde lui de brânză, zise ea, turnând în strachină. I-e necaz că o să rămână repetent. I-e necaz și lui că anul

trecut i-a luat-o a lui *percitoru* înainte, că tot așa, te-ai apucat să-l trimiți cu oile... Parcă mureai dacă-l lăsați barem o lună, acolo, să se ducă... i-e drag și lui...

– Ia mai lasă, zise Ilinca, uitându-se supărată spre maicăsa. Ne găsi școala!

– Taci, fa, din gură, proasto! zise mama, ridicând mâna amenințător spre fată.

– Fă! Fă! Fă, n-auzi? mormăi Moromete. Pune, fa, mâncarea și mai trage-te pe fâlcile alea că te-or fi durând de când vorbești! Altă treabă n-avem noi acuma! Ne apucăm să *studiem*. Mai bine vezi ce-o să faci, că mâine dimineață... dar ce zic eu: mâine dis-de-dimineață o să vie ăla să-ți ia țoalele din casă.

– De ce să-mi ia țoalele din casă? întrebă femeia nevinovată.

– Așa! Ca să se mire proștii, răspunse omul. Vezi că se umflă laptele...

Tita se întoarse și dădu la o parte de pe vatră o oală plină cu lapte. Catrina turnă iarăși ciorbă în strachina de pe masă, care între timp iar se golise.

– Ce faci, mă, că am vorbit iar cu Cătănoiu. Zice că săptămâna asta pleacă la București, zise Achim, uitându-se pe sub sprâncene la tatăl său.

– Ducă-se învârtindu-se! răspunse Moromete posomorându-se deodată.

Niculae, care începuse să mănânce, lăsă lingura pe masă și se uită cu nesaț la fratele său vitreg.

Nepăsător, Achim continuă, făcând o socoteală simplă:

– Avem douăzeci și patru de oi, toate cu lapte. Asta înseamnă două sute patruzeci de lei pe zi. Într-o săptămână...

– *Înseamnă*, răspunse Moromete batjocoritor. Înseamnă prostia ta din cap.

– Mă, eu ți-am spus! zise Achim cu dispreț parcă. La toamnă trebuie să plătim banca. Eu zic că trebuie să-mi spui o dată, dacă îmi dai sau nu-mi dai drumul!

Catrina care ascultase se amestecă și ea:

– Lasă-l, mă, să se ducă. Nu e vorba numai de bancă, dar sunt și ei băieți mari... N-au o treanță pe ei... Cu ce să-și cumpere?

– Și ce băgați în voi dacă pleacă cu oile? întrebă Moromete

curios.

– Cum ce băgăm? Mai e o găină, mai e un miel!...

– A! făcu Moromete, oile pleacă, mieii rămân! Dar muierea parcă nu auzi.

– Și pe urmă, zise ea, peste o săptămână, două, începe secerea, facem pâine... Am trăit noi și fără oi!

– Taci, mamă, din gură, zise Ilinca scoasă parcă din sărite. Să vii tu la deal și să muncești și să vezi pe urmă cum e fără lapte...

– Las-o, Ilinco, că o găsiră găinile și mieii. E plină de găini și miei, zise tatăl cu ironie.

Niculae se întoarse spre soră-sa și-i arse o palmă peste cap, scrâșnind din dinți.

– Ce ai, mă, ești nebun? țipă fata.

– Ce te-amesteci?! răspunse Niculae, sărind în sus de la masă, gata să fugă afară.

– Niculae, dacă mă scol la tine, te dau cu capul de pereți până îți ies bolboșile ochilor, zise Moromete fulgerându-l cu privirea.

– Ce s-amestecă ea? zise băiatul arțăgos.

– Ce e, mă, îți pare bine că n-o să te mai duci cu oile?! întrebă Tita cu glas subțire și înalt. Nu-ți fie frică, ai să mergi la deal să dea zece sudori din tine.

– Ce-aveți, fa, cu el? se răsti mama furioasă. Nu puteți să vă vedeți de treabă?

– Tu îi dai nas, zise Tita.

– Vezi să nu-ți dau eu una peste nas, amenință mama.

– Mă, se vede că nu sunteți munciți, mă!!! se prăbuși Moromete de uimire. Păi eu când veneam de la deal adormeam cu dumaticatul în gură! Acu' vă sparg oalele și străchinile astea în cap! Nici la sfânta masă nu v-astâmpărați! Niculae, stai jos și bagă în tine și dacă mai suflă o vorbă te... te...

Toți lăsară ochii în jos și se făcu tăcere. Catrina schimbă strachina turnă al doilea fel de mâncare, laptele fiert. Moromete luă două felii mămăligă și le puse în strachina plină. În aceeași clipă, vreo șase linguri se îndreptară spre mijlocul mesei și începură să dumice mămăliga în strachină. Niculae își strecurase și el lingura printre ceilalți și abia izbuti să apuce ceva și să ducă la gură. Strachina se goli numaidecât. Femeia o umplu iarăși. Într-un timp, Niculae

prinse lingura soră-sii într-a lui și o izbi afară, scrâșnind, stropindu-i pe toți cu laptele fierbinte. În aceeași clipă, palma lui Moromete se ridică și căzu pe capul lui ca o greutate de fier, detunându-l. Băiatul incremeni cu ochii holbați, strânse din dinți și răsuflă greu. Deși stătea jos, se clătină și se lungi moale alături de masă.

– Scoal' în sus! zise Moromete încet, dar cu un glas îndesat.

Băiatul se ridică în palme și genunchi, rămase astfel o clipă, apoi se ridică în capul oaselor.

– Ia și mănâncă! rosti cu același glas omul.

Niculae se întoarse spre masă, aruncă spre soră-sa o privire care mocnea de ură și apucă lingura în mână. În acest timp, însă, strachina se golise iarăși. Femeia turnă a treia oară, se uită spre Ilinca și lăsă oala în jos.

– Gata, ăsta e tot laptele, zise ea, deși nu-l răsturnase pe tot...

Până la sfârșitul mesei, nimeni nu mai vorbi. Moromete își întinse picioarele și împinse masa mai încolo de lângă el, frecându-și mâinile una de alta să se curețe de mămăligă. Femeia și fetele strângeau oalele și străchinile.

– Să nu vii încoace, lovi-te-ar jigodia, că-ți sparg capul, zise Catrina, amenințând câinele care aștepta pe prispă să se răstoarne masa.

– Apă a băut? rânji Paraschiv, încercând să zâmbească, repetând ironia tatălui.

– Mai și vorbești! bombăni femeia.

– Paraschive, după demâncare ce urmează? întrebă Moromete.

– O țigare, răspunse Niculae.

– Ce e, mă, ai înviat? zise Ilinca râzând. Ai un cap ca de dovleac.

– Și tu, ca de... ca... Tâmpito! se bâlbâi Niculae.

– Tată, îl auzi? se miorlăi fata, crezând că tatăl are să-i mai dea o palmă lui Niculae, dar omul parcă n-auzi, se căuta mereu în buzunarele flanelii.

– N-auzi, mă, să-mi dai o țigare, Paraschive, zise el, pregătindu-și o foiță de jurnal.

– De unde să-ți dau dacă n-am, mormăi Paraschiv ca un urs.

Moromete nu-l luă în seamă. Întinse foița spre fiu să-i

pună tutun dar deodată lăsă hârtia jos și șopti apăsător:

– Ia tăceți! Sst! Tăceți din gură!

Toți copiii se uitară la el fără să înțeleagă ce vrea.

– Ce este? Ce s-a întâmplat? îl întrebă muierea.

– Tac! zise omul, așteptând încordat.

Fiecare rămase la locul lui în tăcere. Paraschiv, Nilă și Achim stăteau nemișcați în câte un colț al tindei. Femeia și fetele rămaseră și ele nemișcate, cu câte o strachină sau o lingură în mână, cu gura puțin deschisă a mirare și neînțelegere.

În tăcerea aceea se auzi deodată din depărtare un om care mergea pe drum și cânta.

Afară toate zgomotele se topiră numaidecât și peste sat se lăsă deodată o liniște mare. Cântecul flăcăului acoperea întinderea și adâncimea nopții.

Era al unei fete părăsite, cântat însă de un flăcău. Spunea că odată era iarnă, dar el, băiatul, tot venea la ea, acum e soare și frumos și el nu mai vrea să vină... Vocea urca în noapte și în amintire cu patimă clocotitoare... Moromete se ridică și ieși pe prispă. El se întoarse însă numaidecât îndărăt și se așeză iar pe pragul lui. Ceilalți ascultau toți fără să se miște, uitând în aceste clipe de ei înșiși.

– Doamne sfinte, cum cântă flăcăul ăsta! murmură mama uimită. Birică e, nu-i așa, Tito? întrebă ea când afară cântecul nu se mai auzi.

– Da, el e! răspunse fata.

Moromeții se dezmoțiră și reveniră iarăși la starea lor dinainte. Masa se terminase și acum ar fi trebuit să se culce, dar cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, care dormiseră înainte de masă, nu păreau că au de gând să facă așa ceva.

V

Când se despărțise de Tita lui Moromete, lui Birică numai de cântat nu-i ardea; se grăbise să se ducă acasă, să stea la masă și să plece pe urmă s-o cheme pe Polina la poartă. Se dusese acasă, dar nu putuse să mănânce și plecase devreme, nu mai avusese răbdare să aștepte până după mâncarea oamenilor.

Birică avea douăzeci și patru de ani și era în vorbă cu Polina de prin iarnă. Nu știa ce să mai creadă despre ea. I se mai întâmplase o dată să țină la o fată și nici atunci nu

înțelesese pentru ce la început fetei îi plăcuse și mai pe urmă, tot așa, nu mai vrusese să iasă la poartă. Acum însă era parcă mai rău, înțelegea și mai puțin. Intrase în vorbă cu Polina la un clic, la curățat porumb, se juca inelușul. Polina nu ghicise că inelul e la Birică și cel care avea cureaua și conducea jocul îl întrebase:

„Câte să-i dau, Birică?”

„Câte vrei!” răspunsese Birică și asta însemna că trebuia doar să-i atingă palma, adică de formă.

Atunci văzuse un surâs de batjocură pe buzele fetei, parcă ar fi vrut să-i spună că n-are nici un rost s-o cruțe, fiindcă tot nu-i place de el.

„Ba nu, dă-i una fierbinte ca focul”, spusese atunci Birică.

Jocul continuase și Birică fusese scos să ghicească la cine e inelul. Greșise înadins, știa că inelul trebuie să fie la Polina.

„Câte să-i dau, Polino?” întrebase într-adevăr cel care conducea.

„Dă-i una moale ca lâna și una iute ca fulgerul”, răspunse Polina.

Pe cea iute ca fulgerul o primise drept în inimă și se înfiorase de bucurie. În seara aceea nu mai vorbise nimic cu ea, dar în seara următoare venise singur la poarta ei și fluierase. Știa că n-are să iasă, că trebuia să vină seri de-a rândul la poarta ei pentru ca ea să aibă timp să se gândească și abia după mai multe seri din acestea ea să iasă în sfârșit și să-i spună, să-i dea de înțeles, că s-a gândit la el și îi place, sau s-a gândit și n-o lasă maică-sa. Dar ce ciudat lucru, ea ieșise chiar în prima seară – a doua seară de când intrase în vorbă cu ea – și nu suflase nici un cuvânt nici despre maică-sa, nici despre cineva de-ai ei și nici măcar cuvintele obișnuite: „Mă duc, ne vede cineva”. Se apropiase de el dintr-o dată, foarte hotărâtă, zăpăcindu-l prin nepăsarea ei față de primejdiile care o pândeau, primejdii adevărate și cunoscute de toate fetele și de care ea parcă nici nu vroia să știe.

Înțelesese mai târziu că ea ținea la el mai de mult, nu vroia să spună de când, era limpede că nu din seara aceea cu inelușul, ci mult mai dinainte. Faptul că o fată ca Polina ținea la el – el care plăcea fetelor doar când cânta, mai mult nu ținea la el nici una fiindcă era flăcău cu mulți frați și nu-i

venea decât un pogon de pământ – îl făcuse mai pe urmă pe Bircă să uite că e flăcău sărac și să se gândească mai cu îndrăzneală la însurătoarea lui. Când îi dăduse apoi de înțeles Polinei că se gândește să se ia cu ea, Polina se făcuse roșie și se uitase la el cu niște ochi ciudați, ca în seara aceea la clic: „Și dacă eu nu vreau, ce-ai să faci, Bircă?” întrebuse ea. „De ce să nu vrei?” „Mai știi? Poate că nu țin la tine.” El o apucase de mână crezând că glumește, dar ea îl lovise peste braț și se trăsese îndărăt. Părusese cu adevărat mânioasă pe el și Bircă nu prea înțeleșese.

Aducându-și aminte de această întâmplare uitată, Bircă se opri în mijlocul drumului lovit parcă fără veste de înțelesul târziu și cumplit pe care aceste cuvinte ale ei îl adevereau. Vru să se întoarcă din drum, dar continuă totuși să meargă spre casa Polinei și mergând el uită că vroia să afle ceva de la ea; nu mai vroia decât s-o vadă. Întâi de toate s-o vadă. Parcă îi uitase chipul și neputându-se grăbi decât la pas, deodată el începu să cânte. Gândul că s-ar putea ca ea să nu iasă nici de astă dată – și atunci ar fi rămas singur cu dorința lui chinuitoare de a-i vedea chipul – se ascunsese undeva în adâncul inimii și cânta într-o ciudată uitare de sine.

În dreptul Moromeților glasul său se frânse tot așa cum începuse, pe neașteptate. Casa Polinei era la un pas; Bircă se opri pe podișca lui Bălosu și fluieră.

Casa Polinei rămase liniștită. Bircă mai așteptă puțin și fluieră din nou. De astă dată auzi ușa de la tindă deschizându-se. Gardul lui Bălosu era înalt și Bircă n-o vedea pe fată. Dar nici nu se uita, fiindcă auzind-o că vine, hotărâse să nu dea bună seara și nici să înceapă el cel dintâi vorba. Portița scârțâi ușor și câteva clipe tăcerea nu fu turburată de nimic; Bircă ședea pe podișcă, jumătate întors și aștepta.

– Ce e, mă? Ce fluieri aici? Ce, e târla lui tac-tău?

Bircă se răsuci speriat. În poartă, în locul Polinei, îl recunosc pe Bălosu.

– De ce să nu fluier? bolborosi el cu un glas sumbru. Nu cumva crezi că te-am fluierat pe dumneata?

După ce spuse aceste cuvinte, Bircă vru să se îndepărteze.

– Pleacă în... mă-tii d-aici și să nu te mai prind că fluieri

la poarta mea, că pun câinii pe tine.

Birică se apropie cu băgare de seamă de tatăl Polinei și îi șopti:

- Nea Tudore, ia seama la vorbă că nu ți-am făcut nimic.
- Ce să iau seama la vorbă? Ce cauți tu la fata mea?

Și fără să mai dea alte lămuriri, îl și apucă pe flăcău de gulerul cămășii și îl îmbrânci. Birică se trase singur îndărăt, dar puse mâna pe stinghia stanoagei, gata s-o smulgă. Rămase însă nemișcat. În spatele lui Bălosu apăruse Victor, voiajorul, cu o măciucă în mână.

Birică așteptă câteva clipe șovăielnic, apoi se îndepărtă cu fruntea în pământ.

Curând însă se întoarse înapoi. Cei doi nu mai erau la poartă. Vru să fluiera, dar se răzgândi și din nou se îndepărtă. De astă dată se opri în dreptul Moromeților. Veni lângă gard și șopti prin întuneric:

- Bă Nilă-m'!
- Cee-m'? Care ești? șopti Nilă de pe prispă.
- Ia vin pâ-n-aici, zise iar glasul de lângă garduri. Eu sunt!

Birică.

Intrigat, Moromete ieșise și el pe prispă.

- Tu ești, Birică? întrebă el.
- Vreau să-i spun ceva lui Nilă, răspunse Birică.

Flăcăul intră în curte și se apropie prin întuneric de cei de pe prispă.

- Bună seara, zise el moale. Unde ești, Nilă?

– Ce s-a întâmplat, mă? mormăi Paraschiv, rezemat în întuneric de stâlpul casei.

– Nilă, unde ești, mă? întrebă Birică fără să răspundă. Hai, nu mergi, ce mai stai? N-ai mâncat?

– Hai, că merg, acuma, răspunse Nilă, coborând de pe prispă.

- Ce s-a întâmplat, Birică? întrebă Moromete.

Birică se așeză pe prispă și deodată izbucni.

– Nea Ilie, ce dracu vrei să se întâmple? Știi și dumneata că la o fată mare și-un măgar zbiară! Eram în vorbă cu asta a lui Bălosu.

– Măi Birică, prost mai ești, zise Moromete, în șoptă, ca și când s-ar fi temut să nu-l audă vecinul. Nu mai găsești tu altă fată? E satul plin. Și nu-ți ajunge aici, te mai duci și la Miroși și la Balaci, poți să iai satele la rând până la Dunăre.

D-aia te vaiți tu? Îmi spuse și mie adineauri în drum alde tat-său că Polina și cu ăla sunt în vorbă de mult... Că e daravelă veche...

În acest timp, Birică se sculase de pe prispă și se tot mișca, ascultându-l pe Moromete.

– Minte, strigă el deodată, când Moromete isprăvi.

Paraschiv, Nilă și Achim tresăriră la strigătul flăcăului. Birică porni repede pe lângă prispă și se opri lângă gardul grădiniței în dreptul căruia se ghicea prin întuneric casa și bătătura lui Tudor Bălosu.

– De ce minți, mă? strigă Birică spre Tudor Bălosu. De ce minți, mă? spuse el din nou, ca și când ar fi știut că acela îl ascultă. Nea Tudore, să fiu al dracu... lasă! Iar tu, Polino, să nu crezi că eu am să mai... că n-o să mai dau eu ochii cu tine!

Flăcăul plecă de lângă gard și înjură încet; el veni însă numaidecât îndărăt și de astă dată începu să strige fără teamă, ca și când ceea ce spusese înainte l-ar fi răscolit rău, făcându-l să-și piardă măsura:

– Ce e, mă, ce crezi tu, ai? Că dacă mă gonești de la poartă... Da' ce, mă, crezi că te-am fluierat pe tine? Asmuți câinii pe mine, mă, ca pe-un țigan? De ce să asmuți câinele pe mine, nea Tudore, dacă ai o fată și fluieră cineva la ea, dumneata trebuie să asmuți câinele? Ce ți-am făcut eu dumitale? Ți-am făcut eu ceva vreodată? Păi de ce asmuți câinele pe mine, nea Tudore, dacă de furat nu te-am furat, de făcut nu ți-am făcut nimic? Atunci de ce să asmuți câinele pe mine, nea Tudore? De ce să asmuți câinele pe mine, mă, tu-ți dumnezeul mă-tii, Bălosule! Chiorule!

– Birică! strigă Nilă de pe undeva unde era.

– Birică, taci, mă, din gură, unde-ai băut? murmură Paraschiv.

Îl știau un flăcău la locul lui și erau nedumeriți de aceste strigăte. Socotiră că trebuie să-l țină de rău, dar Birică se smuci.

– Ia lasă-mă, bă! strigă el pornind iute spre poartă. Hai, Nilă, mergi sau nu mergi? Ce crede el că eu sunt prost?

Spunând cuvântul *prost*, flăcăul țășni deodată înapoi lângă grădiniță și începu din nou să strige.

– Fă, Polino, uite ce e! Dacă tu crezi că eu sunt prost, fii tu mai deșteaptă. Eu te las, fă, mărită-te! Mărită-te cu șchiopul

ăla și lasă-mă pe mine așa prost cum sunt eu. Și dacă dumneata, nea Tudore, ieși la mine și amuți câinele, păi lasă!...

Pe la casele vecinilor se vedeau pâlcuri întunecate de băieți și fete care ascultau în tăcere. Birică ieși în drum și-l strigă din nou pe Nilă, întrebându-l dacă merge sau nu. Nilă vru să-i răspundă, dar flăcăul ieșise la șosea și plecase.

– Asmute câinele pe mine! strigă el iar, oprindu-se în mijlocul șosele ca și când cei care ascultau i-ar fi cerut socoteală. Am venit și eu la poarta lui ca un flăcău și el sare la mine, parcă aș fi venit să-i sparg casa... Lasă, Bălosule! Mai vorbim noi doi, cu voiajorul tău cu tot... vă aranjez eu pe voi, încheie el amenințător și de astă dată se îndepărtă de tot de casa fetei.

VI

Tot timpul acesta, de dincolo, din curtea lui Tudor Bălosu nu se auzise nimic, ca și când casa ar fi fost pustie. Paraschiv, Nilă și Achim, împreună cu tatăl lor ieșiseră câteșipatru în poartă. Mai pe urmă, se apropiaseră și cele două fete și Niculae în urmă. Când Birică o luă încet spre șosea, Nilă se dezlipi de lângă poartă, unde stătea rezemat, și porni alene în urma lui. Moromete îl petrecu o vreme cu privirea până se îndepărtă câțiva pași de șanțul șoselei, apoi îl strigă deodată, ca și când până atunci ar fi stat la îndoială, gândindu-se la ceva.

– Nilă, unde te duci?

– Mă duc cu ăsta, răspunse Nilă, oprindu-se.

– Nu te mai duce, zise Moromete încet. Ia vin' încoace.

Nilă se întoarse nedumerit și se opri lângă podișcă.

– Nu te mai duce, spuse din nou omul. Iart-o în seara asta că nu moare! Nu ți-o fură nimeni.

Paraschiv și Achim se uitau intrigați la tatăl lor. Nu-i oprise pe nici unul, în nici o seară, să plece de acasă. Se îndepărtară alene de lângă poartă, pornind spre un grup de fete și băieți de alături, unde cineva cânta din fluier, iar ceilalți jucau.

– Nilă, vin' încoace când îți spun, zise Moromete din nou, după ce Paraschiv și Achim se îndepărtaseră.

Omul intră în curte și porni spre grădină, iar feciorul îl ascultă. Când ajunseră în fundul grădini, Moromete se opri

lângă un dud și se așează pe o buturugă de soc, făcându-i semn flăcăului să se așeze alături:

– Nilă, zise Moromete cu un glas moale pe care fiul nu îl cunoștea. Tu ce zici, mă, să se ducă ăla cu oile la București?

Auzind întrebarea tatălui rămase într-o tăcere încărcată de zăpăceală și de uimire. După felul cum ținea capul în jos se vedea că nu e obișnuit să-l pună, acest cap, la întrebări așa de grele, parcă îl trăgea capul în jos de grea ce era întrebarea tatălui. Moromete continuă:

– Eu i-aș da drumul, dar vezi și tu că dacă n-am avea bruma aia de lapte de la oi, ce-am mânca? Nu poți să dai la sapă și la secere și să n-ai de mâncare decât știr și ștevie. Dar ce facem la toamnă cu împrumutul de la bancă? Și te pomenești mâine-poimâine că mai vine și Jupuitu cu fonciirea! Tu auzi, mă? întrebă Moromete cu un glas neliniștit de tăcerea fiului.

Nilă tuși, mișcându-se pe buturugă.

– De, mă, zise el încet. Ai auzit ce zicea mama: (Moromete tresări când îl auzi vorbind astfel) ar fi bine să se ducă... Dacă face ceva, ne mai cumpărăm și noi... mai păstrăm grăul... nu mai facem ca anul trecut, să rămânem toată iarna fără pâine...

– Mă, Nilă, îngână Moromete cu același glas moale pe care copiii nu prea i-l cunoșteau, ce mâncăm, mă, te întreb? Se duce el cu oile la București, asta nu e greu, dar ce mâncăm?

– Mai sunt oameni care n-au oi și trăiesc, muncesc. Ce să facem?!

Cuvintele *ce să facem*, flăcăul le spusese nu ca un răspuns, ci ca o hotărâre. Glasul i se schimbase, suna mai încrezător, ca al unui om de nădejde pe care te poți bizui.

– Bine, Nilă! Te-am întrebat ca să nu ziceți că așa și pe dincolo, îngână Moromete, ridicându-se de pe buturugă. Văz că Paraschiv ăsta, degeaba a făcut armata. Nu se însoară, nu se gândește la nimic... Îl întreb într-o zi: „Ce facem, Paraschive? Vine ăla cu fonciirea, n-am plătit-o de doi ani de zile”. „Ce să facem, răspunde el cu botul ăla al lui ca de zăvod, pâi de ce n-ai plătit-o până acuma?” „Pâi ai uitat că am cumpărat noatinile alea?” „Ei și dacă le-ai cumpărat, ce-ai făcut, zice, acu vinde-le la loc și plătește fonciirea.” „Dar tu ce faci, n-ai de gând să te însori? Alții ca tine sunt la casele lor, ca oamenii, cu copii, cu vita lor în bățătură.” „Cu

cine să mă însor?” zice. „Cum cu cine să te însori? Se prăpădiră fetele pe lumea asta și nu gășiși cu cine să te însori?” „Dă-le-n *iacacine* de fetel!” zice. Așa că, treaba voastră! Faceți cum știți, dar să nu mai aud pe urmă că ziceți că eu v-am oprit.

Moromete vorbise încet și rar, cu fruntea aplecată în jos, se ridicase în picioare și frământa o foiță de jurnal în palmă. Nilă se ridică și el de pe buturugă.

– Nu știi dacă tu te-ai gândit până acum, reîncepu Moromete. Anul trecut am făcut căruța și d-aia am rămas cu fonciirea neplătită... Acuma, ăsta vrea să se ducă la București cu oile. Bine, să se ducă, să-l vedem ce face. Eu nu zic să facă două mii de lei pe lună. Două mii de lei, nu e glumă. Sunt patruzeci de duble de grâu. Asta nu se poate, murmură Moromete speriat parcă. Ascultă, Nilă. Până în toamnă sunt trei luni de zile. Dacă el vine la toamnă și-mi întinde șase mii de lei în mână, și nu douăzeci, cum se laudă el, păi atunci mai dau și vreo două căruțe de grâu și am scăpat anul ăsta și de bancă și de fonciire. Păi crezi că vine el de la București cu șase mii de lei, Nilă? Crezi că vine, mă?

– Șase mii de lei? Adică două mii de lei pe lună? se gândi Nilă. Păi de ce să nu vie?

– Păi vine? zise Moromete, începând să scapere dintr-un amnar. Aduce el șase mii de lei? Că atunci n-ar mai zice nimeni nimic. Am răbda vara asta, am plăti banca și ne-ar rămâne nouă aproape tot grâul. La anu vedem noi pe urmă ce-om mai face. Da' vine? Aduce el șase mii de lei?

– Eu zic că aduce, răspunse Nilă convins. El se lăuda cu de trei ori pe-atât!

– Poate să aducă și de cinci ori atât, asta nu mă privește pe mine, zise Moromete. N-are decât să vă rămână vouă, să vă îmbrăcați și să faceți ce vreți cu ei. Mi-e să-mi dea șase mii de lei. Păi aduce el, de! Vine el cu șase mii de lei?

Ajunseră la poarta grădinii și Moromete o deschise încet. Nilă trecu în curte alături de tatăl său, gândindu-se dacă acuma are să poată pleca prin sat.

– Și nici șase, îngână Moromete după un timp cam îndelungat de tăcere. Patru mii de lei, mă! exclamă el ca și când s-ar fi tocmit cu cineva. Hai, lasă! Ai câștigat, oile sunt sănătoase!... Mie dă-mi patru mii... Păi îmi dă el patru mii de lei?...

– Aduce, mă! Lasă-l încolo! Dacă nici patru mii de lei n-
aduce, atunci...

Moromete se așeză pe prispă și rămase tăcut.

VII

După plecarea lui Birică și a lui Paraschiv și Achim, Tita și Ilinca mai stătuseră puțin în drum apoi se culcaseră ostenite. Catrina Moromete îl chemase pe Niculae în tindă, vrând să-i dea de mâncare laptele pe care i-l oprise.

– Nu mănânc, se strâmbase băiatul țăfnos. Nu mi-e foame.

– Ia și mănâncă, ce vrei, să ți-l torn în cap? zise mama supărată. Crezi că mi-e milă de tine? Dar mâine-poimâine iar te apuci să zaci de friguri și... să mai stau atunci și de tine, că nu sunt sătulă de câte am în spinare...

Băiatul se așeză pe pragul unde stătea tatăl său și la început mănca sclifosindu-se, dar apoi foamea i se deschise și la sfârșit miorlăi:

– Mai e? Mai dă-mi!

– Niculae! Niculae! Se vede că bine-ți face tată-tău că te plesnește, zise mama.

Niculae o privi nevinovat și mama se înmuie. Băiatul o simți chiar că se căznește să nu râdă.

– Hai, mamă, mai dă-mi! Zău mi-e foame!

– Na! făcu femeia, care între timp căutase prin oalele de pe poliță și scoase o bucată mică de brânză. Hai mai repede, bagă-n tine, că sunt moartă de osteneală.

După ce mănca, Niculae ieși pe prispă și se vâri în așternut. Tocmai atunci tatăl și fratele intrau în curte pe poarta grădinii, vorbind între ei. Băiatul incremeni sub pătură când auzi ceea ce spunea tatăl său. Inima îi bătea ca un ciocan. Sări din așternut gâfâind și intră în tindă peste maică-sa, care se sperie când îl văzu cum arată.

– Mamă, am scăpat de oi, șopti el cu glas aprins.

– Ce-ți veni? zise ea supărată parcă. Cine ți-a spus?

– Tata! Uite-l afară, vorbește cu Nilă despre Achim, zice că să se ducă.

– Prostia ta, răspunse femeia necăjită parcă de bucuria băiatului. O să te duci acolo, la deal, și-o să fie vai de pielea ta. Era mai bine cu oile. Fugi și te culcă, nu mai sta aci degeaba!

Niculae ieși din tindă nițel blejdit, dar cât ajunse afară, începu să sară în așternut ca o zvărlugă. Moromete, care se așezase pe prispă, se pomeni deodată cu el în spinare. Omul se scutură supărat și încercă să-l dea la o parte, dar băiatul îl apucase de gât și se ținea de el ca scaiul.

– Dă-te, mă, la o parte, zăpăciturile! mormăi tatăl săcâit, vrând să pară că n-are nici un chef. Se vede că nu vii colo la sapă; ai să vezi tu ce-ai să pățești! Dă-te la o parte, n-auzi?

Niculae sări de pe prispă, și se luă după câine, dar nici Duțulache n-avea chef, pentru că se feri dinaintea lui și porni repede spre grădină cu capul în jos.

– Ilie, zise femeia închizând ușa tindei și apropiindu-se de bărbat. Ea se așeză pe așternut oftând și se întinse ruptă de oboseală. E bine că-i dai drumul să se ducă, zise ea gemând. Așa fac copiii oamenilor și d-aia o duc bine. Numai să nu răbdăm noi p-aci degeaba.

Moromete nu răspunse nimic, începu să se dezbrace. Nilă se duse la celălalt capăt al prispei și se prefăcu că vrea să se culce, dar o luă încet spre poartă. Din drum, Paraschiv chemă:

– Băi Nilă-m'!

– Hai, bă, că viu acuma, răspunse Nilă din mers, supărat parcă.

Mama adormi numaidecât. Pe drum, glasul băieților și fetelor slăbise. Numai câteodată liniștea nopții tremura de râsul prea ascuțit al vreunei fete, ori clocotea de fluieratul prelung, ca o chemare îndepărtată, al vreunui băiat.

Niculae dormea cu tatăl său, spate în spate. El se culcă puțin neliniștit de tăcerea tatălui și ascultă multă vreme târâitul ciudat al găinilor urcate pe crăcile celor câțiva pruni din grădină. Aștepta ca taică-său să adoarmă și să se bucure în voie că a scăpat de oi și mai ales de Bisisica.

Când simți mișcarea ușoară a spatelui tatălui său, se ridică într-un cot și se rezemă de perete. Îi venea greu să creadă că peste câteva zile n-are să se mai scoale cu noaptea-n cap, să scoată oile din obor și să plece cu ele pe izlaz. Să pornească spre matca satului și să treacă prin apa gârlei care totdeauna dimineața îi chinuia picioarele umflate, bobotite de bubele care îi zvâcneau să coacă. Dincolo de gârlă erau niște gropi mici, pline de cicoare cu floarea albastră ca cerul de primăvară. În fiecare dimineață Niculae

uita de ele și se împiedica în cotoarele lor verzi și răsfirate, făcându-l să urle de durere. Într-o zi se înfuriase și le făcuse ferfeniță cu ciomagul. La fel se înfuriase deznădăjduit de piatra de hotar din capul miriștii. Era o piatră colțuroasă, înfiptă adânc în pământ și învălită în ierburi, încât nu se vedea deloc. De nenumărate ori se izbise cu picioarele de ea și căzuse leșinat alături.

Nu-i venea mai ales să creadă că are să scape de băieții de pe izlaz care uneori îl chinuiau. Cei mari îl puneau să le vadă de oi, sau îl trimiteau cine știe pe unde să fure tutun sau struguri de pe loturile oamenilor. Când jucau bobic, îl țineau numai în fund să prindă bobicul și când îi venea rândul, îl lăsau să dea numai o dată și apoi îl trimiteau iar la fund... Dar ceea ce îl chinuia mai mult era faptul că cei mari îl sileau să se ia la luptă cu alți copii chiar dacă n-avea nici un chef. Vrând-nevrând, învățase să se lupte și să se bată cu ciomagul.

Într-o zi, era singur cu oile pe miriște și se pomenise cu o magaoaie peste el. Era o arătare înfricoșătoare, cu fața boroșcoită cu smârc și cu dinții rânjiți. Era spre seară, ieșise din porumb și venea spre el încet, ca într-un vis... Avea fustă roșie, zdrențuită, și în mână un os alb de cal. De groază Niculae apucase ciomagul cu amândouă mâinile și pocnise magaoaia drept în moalele capului. Magaoaia căzuse jos fără să se mai miște, iar Niculae, înspăimântat, luase oile la goană și începuse să fugă cu ele spre casă. A doua zi magaoaia a venit iar, dar cu încă doi inși și l-au bătut cu ciomegele până l-au lăsat în nesimțire pe miriște. Oile au intrat în porumb și au fost duse la oborul comunal, iar Niculae a fost luat de frați în căruță și dus acasă, zob. A zăcut o săptămână și s-a vindecat, dar după aceea l-au prins frigurile. Când s-a vindecat și de friguri, s-a dus iar cu oile.

Puțin timp după aceea, într-o dimineață, se pomeni cu Achim pe miriște, călare pe cai. Fratele îi spuse să lase oile și să vie cu el. Au ieșit în izlaz, alături de care se afla o miriște largă de vreo zece pogoane. Pe izlaz, un cârd de zece-cincisprezece băieți jucau bobicul. Unii erau de seama lui, alții mai mari cu un an sau doi. Achim descălecă și dădu drumul la cai apoi se apropie.

– Bă, ce faceți voi aicea-m? strigă el și se uită peste ceata de băieți.

Câțiva mai sfoși, care stăteau jos pe flanele, se ridicară în picioare și se uitau cu teamă la Achim. Vreo câțiva mai nepăsători jucau bobicul fără să se sinchisească. Deodată Achim se rezezi spre ei ca un uliu, trânti vreo câțiva de pământ și dădu câteva picioare și palme în dreapta și în stânga.

– Ce, voi n-auziți? mârâi Achim. Eu strig la voi și voi jucați bobicul... mama voastră!

– Nea Achime, să nu ne înjuri că chem pe tata de colea, zise unul colțos, fulgerându-l cu privirea.

Achim țâșni ca ars spre cel care vorbise, îl apucă de gât, dădu cu el de pământ și sări cu picioarele pe el.

– ...Pă mă-ta și pe tat-tău! urlă el ca turbat. Du-te și cheamă pe tat-tău! Să-mi spuneți care ați fost ăia care l-ați bătut pe frate-meu, că dacă nu, vă belesc pe toți!

Achim n-avea atunci mai mult de șaptesprezece ani, dar pentru băieții de-acolo el părea mai fioros ca un om mare. Nici unul dintre băieți nu vorbi.

– Niculae, strigă Achim, îi cunoști? Ia treci încoace.

– Nu-i cunosc, că aveau flanelele pe cap când au venit, răspunse Niculae.

– Aaaaa!!! făcu Achim, scuișând în palme. Ia dă-ncoace biciul, Niculae. Nu vreți să spuneți!... Stați că v-arăt eu acuma.

Achim apucă biciul și, fără să se gândească nici o clipă, se rezezi la unul și-l plesni peste spinare. Cel lovit urlă și apucă biciul în mână.

– Nea Achime, nu știu, eu sunt de pe Delavale, nu mai da.

Achim se rezezi la altul și mai furios.

– Și tu ești de pe Delavale? Până-n seară am să vă bat!

– Spuneți, mă, ce, să mănânc eu bătaie pentru ei? se auzi un glas speriat.

– Aaaa!!! Tu știi? Spune numaidecât că-ți roz beregata! răcni Achim iar, repezindu-se spre cel care vorbise.

Băiatul se feri, se uită în jur și deodată vorbi pe nerăsuflăte.

– Nea Achime, nu da! Al lui Voicu Căinaru și cu al lui Burtică l-au bătut.

Achim se întoarse spre Niculae, își aruncă pălăria de pământ și îl asmuți ca și când ar fi fost câine:

– Ai auzit? Pune mâna pe ei!

Niculae, slăbit de friguri, galben la față, nu se mișcă.

– Pune, mă, mâna pe ei, n-auzi? strigă Achim scos din sărite.

Niculae nu se mișca.

– Al lui Căinaru și Burtică! strigă atunci Achim pe cei care îl bătuseră pe Niculae. Achim avea un glas ciudat, ascunzând ceva tainic și cumplit și Niculae se speriasse mai rău de acest glas al fratelui său decât de loviturile magaoaielor, atunci pe miriște, când fusese bătut. Veniți încoace al lui Căinaru și Burtică. Veniți încoace că nu vă fac nimic, mai spuse Achim.

Cei doi se apropiară și unul din ei își scoase pearca lui de pălărie găurită în fund de bobic și zise:

– Nea Achime, uite, vezi, mi-a spart capul! Zău, nea Achime, că mi-a spart capul! Am dat și eu, a dat și el.

– Taci din gură, urâtule, răspunse Achim care începuse să se înveselească, îl vedeți? E frate-meu. Eu nu țin cu el, chiar dacă mi-e frate. Tu, ăsta, cu capul spart, repede-te la el și dă cu el în pământ.

Niculae se uitase la fratele său și se făcuse și mai galben. Achim nu se sinchisea.

– N-auzi, mă, ăsta cu capul spart? se răsti Achim spre băiatul cu capul spart.

– Nea Achime, zău, ne-am bătut în parte, se rugară iar cei doi băieți.

– Nea Achime, lasă-i, nea Achime! săriră și ceilalți.

Ochii lui Achim sticliră. Îl apucă pe cel cu pălăria găurită și-l izbi de pământ.

– N-auzi ce-ți spun? Repede-te la el că te omor... pe mă-ta de urât!...

Băiatul se sculă de jos furios și, nemaștiind ce să facă, se repezi la Niculae. Niculae nu se mișcă din loc. Înaintea lui, cel cu pălăria găurită se opri ca ținut de privirea mare, nemișcată, a celui asupra căruia era asmuțit. Își întoarse capul spre Achim, dar tot atunci acesta urlă la el:

– Repede-te în el... pe mă-ta de urât!

Băiatul se repezi în Niculae și îl apucă de gât. Niculae se înțepeni și rămase mai departe nemișcat.

– Dă cu el în pământ! strigă Achim, apropiindu-se cu biciul în mână.

Băiatul își încârligă un picior peste amândouă ale lui

Niculae și îl trânti la pământ. Apoi, speriat, cu privirea rătăcită, plin de groază, se ridică de pe el și rămase nemișcat, uitându-se la Niculae care, galben la față, nu-l slăbea din ochi pe fratele său. Câtva timp, toți rămaseră nemișcați și tăcuți, în clipa următoare, Niculae sări în sus ca mușcat de un șarpe. Se repezi spre cel care îl trântise și îl apucă de gât. Luat pe neașteptate, celălalt băiat rămase cu ochii holbați și scoase limba afară, horcăind. Chipul i se învinețise ca un ficat, se făcuse apoi pământiu. Niculae strângea ca un nebun și-l împingea de-a-ndaratelea. Cel strâns de gât se împiedică de ceva și căzu. Niculae îi dădu drumul și se întoarse spre celălalt. Văzându-l că vine, băiatul o luă la fugă peste câmp.

Achim se repezi însă numaidecât și în câțiva pași îl apucă de ceafă.

– Stai, pe mă-ta, fricosule. Mă vezi tu că-i ții parte? Bate-te cu el... Ați venit amândoi și v-ați pus și l-ați omorât cu ciomegele. Erați doi, mama voastră... Stai aici!

Niculae se repezi spre el cu un ciomag și vru să-l izbească în cap, dar băiatul se feri și puse el mâna pe un ciomag.

– Nea Achime, strigă el, arătându-l pe Niculae. Îi sparg capul; spune-i să nu s-apuce de mine!

– Niculae, scrâșni Achim, auzi ce spune?

Niculae azvârli pe neașteptate ciomagul și se repezi spre celălalt cu o iuțeață neașteptată. Luat tot fără veste, băiatul se clătină și căzu. Atunci Niculae sări în sus cu aceeași iuțeață, puse mâna pe un ciomag și începu să-l lovească pe cel de jos cu toată puterea. Băiatul urla, încerca să se ridice, dar câte o lovitură de ciomag îl culca iar la loc.

– Ajunge, Niculae, stai! zise Achim, apropiindu-se. Spune-i să-și ceară iertare.

– Cere-ți iertare, bolborosi Niculae, izbindu-l încă. Cere-ți iertare!

Gândindu-se că acum are să scape de toate, Niculae gemu în așternut și se uită la spinarea tatălui său care se mișca și răsufla în somn.

„O să mă rog de el să nu mă ia la sapă și o să mă lase, gândi Niculae suspinând. La secere o să mă duc, dar să nu mă ia la sapă până nu-mi trec bubele și să pot să mă duc și eu la școală.”

– Ce faci, mă, tu n-ai de gând s-adormi? spuse Moromete

deodată, cu un glas atât de treaz că băiatul se înfiora.

– Ba dorm, răspuse el uimit că tatăl său putuse să stea așa de liniștit atât de multă vreme.

– Cum dormi? întrebă Moromete aspru. Să mergi colo la sapă și să dai și o să te mai văz eu atunci că belești ochii în loc să dormi.

Niculae se lăsă pe căpătâi și gemu. Apoi rămase nemișcat. Pe drum se auzea din ce în ce mai rar câte un flăcău care se întorcea acasă fluierând. De undeva răzbătu un țipăt ușor, subțire, de fată sau de femeie tânără, înecat de întunericul nopții. Prin vârfurile salcânilor bâzâiau țântarii. Moromete se ridică din așternut și se întoarse pe neașteptate spre Niculae. Băiatul închise ochii, speriat.

– Nu dormi, mă, o dată? zise el apăsător, cu un glas turbure.

Niculae nu răspuse. Omul nu se mișcă. Băiatul îl simțea încă întors spre el și inima îi ticăia. Moromete se trânti iar pe căpătâi și peste câteva clipe Niculae îi simți spinarea ridicându-se și răsufând încet. „A adormit”, gândi el după o vreme, dar ca și când omul l-ar fi auzit gândind, se ridică iarăși într-un cot și se întoarse spre fiu.

– Mă, da tu n-ai de gând să dormi o dată? îngână el răgușit și furios.

Niculae răsufală ușor, ca în somn, fără să-i răspundă.

Din nou omul se trânti pe căpătâi, dar Niculae așteptă multă vreme fără ca să-i mai simtă spinarea mișcându-se. „Nu poate să doarmă. Te pomenești că se răzgândește și nu-i mai dă drumul lui Achim”, gândi Niculae iarăși. După un timp se liniști însă. „Cine știe la ce se gândește, își spuse el. O să vedem mâine dimineață”.

Moromete se ridică a treia oară, dar acum nu se mai întoarse spre băiat. Niculae îl auzi scotocind multă vreme sub căpătâi, auzi apoi un zgomot de hârtie ruptă, pe urmă amnarul izbind în piatră. După aceea nu se mai auzi nimic. Niculae așteptă o vreme cu ochii închiși, apoi își mișcă pleoapele. Tatăl stătea pe marginea prispei cu spatele îndoit și fuma. Băiatul închise ochii și se hotărî să adoarmă. Așteptă somnul timp îndelungat și adormi. Moromete mai stătea încă pe marginea prispei, cu spatele îndoit și fuma.

În acest timp Paraschiv și Achim așteptaseră în drum. Erau atât de curioși să afle ce îi spunea tatăl lor lui Nilă, încât nu avură răbdare până a doua zi; renunțară să se mai ducă la fetele la care umblau și îl așteptară pe fratele lor să vină și să afle ce era...

– Ce-ați vorbit, mă, ce ți-a spus? întrebă Paraschiv în șoptă când Nilă ieși la ei.

– Ce să-mi spuie, că să se ducă ăsta cu oile la București, răspunse Nilă pe scurt, cu un glas moale, parcă vinovat.

– Nilă, șopti Paraschiv gros, i-ai spus ceva? Suntem frați, dar să știi că eu...

Nilă lăsă fruntea în jos și bombăni furios:

– Ce, bă, ești nebun? Cum o să-i spui?

– Hai mai încolo, să nu ne-audă, zise Achim. Hai la ga Măria să vorbim acolo, că tot nu mai avem timp să ne ducem pe la fete.

Paraschiv și Nilă șovăiră. Era cam târziu.

– Dar hai mai repede, să nu se culce ga Măria.

Porniră căteșitrei alene. Nilă tăcea și după mers parcă n-avea nici un chef. Cotiră pe niște ulițe și se opriră în fața unei curți mici, fără garduri, în fund se vedea o căsuță învălită cu paie, un bordei asemănător cu un coteț mai mare de păsări. La un ochi de geam, pâlpaia o lampă chioară.

Bordeiul acesta unde vroiau să intre era al tușii lor, Măria Moromete, sora mai mare a tatălui. Tușa era o femeie de vreo cincizeci de ani și nu avea nici copii, nici bărbat. Ca să scape de ea, Moromete îi cumpărase undeva un loc de casă și îi făcuse acest bordei.

Măria Moromete îl învinuia pe fratele ei că nu s-a putut mărita și-și face un rost. Spunea că n-a ajutat-o, că i-a furat pământul din spatele casei, că la împărțitul celor trei pogoane moștenite, Moromete a ales pământul cel mai bun pe care se putea pune vie și că a gonit-o din casa părintească ca un hoț. De fapt ea ar fi vrut ca fratele ei să nu se mai fi însurat a doua oară, s-o fi ținut-o pe ea în casă, să-i crească ea pe cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, și să fi trăit așa liniștit până la bătrânețe, încât după ce fratele se însura a doua oară și îi cumpără și-i făcu acest bordei, Măria Moromete se înfurie și începu să ceară dreptul ei de moștenire asupra casei părintești și mai ales asupra locului din spatele casei. Fiindcă pe jumătate din acel loc se afla

casa părintească și gospodăria și pentru că trecuseră aproape cincisprezece ani fără ca gospodăria să fie împărțită, moștenirea în cazul casei și locului trecea de drept celui care o folosea. Măria Moromete nu știuse și nici acum nu știa acest lucru. Nici Moromete nu știa și chiar dacă ar fi știut tot n-ar fi avut ce face cu el.

Măria Moromete trăia cu o nădejde a ei veche: să dea acel loc lui Paraschiv sau Nilă, care o fi mai vrednic, și acela să facă o casă unde s-o aducă și pe ea, să aibă grijă de ea când n-avea să mai poată munci. Paraschiv îi spusese că în curând o să se însoare, să-și facă acolo casă și s-o aducă să trăiască și ea pe lângă el. De fapt, măritișul ei nefericit din tinerețe o înrăise; făcuse un copil care îi murise după doi ani de trai rău și după moartea copilului bărbatul o alungase.

Trăia acum singură în bordeiul ei și n-o ducea prea rău, la treierat își băga grâul în mașină o dată cu al lui Moromete, iar la secere la fel, veneau cei trei nepoți, Paraschiv, Nilă și Achim și o ajutau. În schimb, ea le făcea flanele și ciorapi.

În sat i se spunea Guica și nu avea nume bun; se temeau de ea pentru că cunoștea păcatele tuturor și avea limba ascuțită. Toată ziua lucra la ciorapi, așezată pe un scăunel în fața bordeiului și oprea trecătorii de pe drum pe care îi întreba fel de fel de nimicuri. Unii ocoleau, dădeau prin altă parte.

Iată cum se întâmpla când cineva trecea prin fața curții ei. Măria Moromete oprea trecătorul strigându-l cu un glas tainic:

„Ei, cutare, ia stai nițel.”

Intrigat, omul se oprea. Măria Moromete se ridica de pe scăunel și venea în drum. Se apropia în tăcere, misterios. Apoi întreba în șoaptă:

„Unde te duci?”

Mirat, omul spunea unde se duce.

„Ce cauți acolo?” întreba femeia mai departe.

Încă nedumerit, trecătorul răspundea și spunea pentru ce se duce, ce treabă are acolo de făcut. Măria Moromete spunea atunci despre omul acela unde se ducea trecătorul, că a auzit că acesta vrea să facă cutare lucru.

„Așa o fi?” întreba ea cu privirea aprinsă de curiozitate.

Trecătorul răspundea că se poate, așa o fi.

„Păi atunci frate-său ce-o să zică?” întreba ea atunci.

„Dracul să-i ia, ga Mario, de unde să știu eu ce-o să zică frate-său?!” răspundea trecătorul.

„Nu se poate, spunea femeia cu glasul ei ascutit. E dreptul lui.”

„O fi, ga Mario, ce m-amestec eu în daravelile lor!” ridica trecătorul din umeri, grăbindu-se să se îndepărteze.

„Ei, nu-i așa!” răspundea Guica indignată și se întorcea pe scăunelul ei, bestecând la ciorap.

După o vreme trecea o muiere. Măria Moromete se ridica și o oprea:

„Cutăriță, unde te duci? Ia stai nițel!” Se apropia și îi spunea: „Auzi ce vrea să facă alde cutare? Mă întâlnii adineauri cu cutare – și spunea numele celui pe care îl oprise mai înainte – se ducea pe la el și mi-a spus și mie. Tu ce zici? Ți-a o să vrea? O să-l lase?”

Răspânda deci știrea pe socoteala celui dinainte și acest lucru turbura deseori apele, învrăjbind chiar și pe cei mai pașnici.

Măria Moromete oprea chiar și pe copiii foarte mici. „Ce-ați mâncat aseară?” îi întreba ea în șoaptă, punându-le în mână o jumătate de măr stricat sau câteva semințe de floarea-soarelui.

Porecla de Guica i-o dăduse un mocan. Mocanii veneau toamna la câmpie să schimbe fructele lor pe porumb și grâu. Măria Moromete oprea fiecare căruță care trecea prin dreptul bordeiului ei. Se apropia de coviltirul mocanului, se uita în căruța lui, îi răscolea sacii cu mere și cu nuci, lua câteva în care își înfugea dinții și abia la urmă întreba cum le dă. Omul spunea cum, iar femeia îi întorcea spatele, mâncând din fructele luate, spunând că nu sunt bune, sunt acre și viermănoase. În acest fel nu numai că se sătura mâncând, dar chiar strângea câte un săculeț. Se vede însă că într-o toamnă, un mocan a ținut-o minte și când a ajuns în dreptul ei n-a mai vrut să oprească.

„Stai, mă! n-auzi că vreau să iau niște mere?” a strigat femeia de pe scăunelul ei.

Mocanul a oprit și s-a așezat în dreptul coviltirului să n-o lase să se urce.

„Ai mere bune?” a întrebat ea vrând să-l dea la o parte.

„Da, am mere frumoase, adu porumbul și-ți dau.”

„Ia să văd!” a spus femeia încercând zadarnic să-l dea la o

parte.

„Adu întâi porumbul”, a spus mocanul liniștit.

„Ia să văd, mă, stai să văd și eu ce mere ai!” a spus Măria cu un glas înțepat și cam tare.

„Nu țipa, leică, de ce țipi?! Adu porumbul și atunci te uiți!” i-a răspuns mocanul fără să se dea la o parte.

„Du-te naibii cu merele tale! a zis atunci femeia îndepărtându-se de om. Parcă n-am mai văzut mere! Uită-te al naibii! Pe ce să-i dau eu porumbul meu, mocanului! Parcă fără merele voastre viermănoase nu trăiesc!”

„Nu țipa, leică, de ce țipi așa?” a spus mocanul uitându-se în urma ei uimit.

„Du-te naibii, mă, ce dacă țip? Țip în curtea mea, în satul meu, mocanel!”

„Leică, nu mai guici așa, că nu ți-am spart casa, a spus iar mocanul cu vocea lui moale de muntean. Ce guicii așa, leică? Vai, vai! Cum mai guică! Ca o purcea!” a mai adăugat mocanul nedumerit și vorba a fost prinsă de vecini. Măria Moromete se înfură rău când i se spunea Guica.

Cei trei nepoți intrară în curtea mătușii și Paraschiv ciocăni în ochiul de geam.

– Ga Mario, deschide!

Măria Moromete deschise ușa și cei trei se aplecară pe rând să nu se lovească de pragul de sus. Paraschiv abia intră în bordei.

– Ga Mario, exclamă el, gata, îi dă drumul lui Achim cu oile la București! Începe răfuiala!

Și râse hurducat, plesnindu-și palmele una de alta, apoi frecându-le repede în semn de mare bucurie nestăpânită. Măria Moromete se înfipse în ochii lui și întrebă, încet, ascuțit, abia ținându-și răsuflarea:

– Ce vorbești, mă? Îi dă drumul? Zău? Cum a fost? Ce-a zis?

– Nu-mi venea să cred, răspunse Paraschiv uitându-se spre pat, vrând să se așeze, dar mătușa îl preveni.

– Stai naibii jos pe pământ, că se rupe patul cu tine... Apoi reluă întrebările. Zău, mă? Ia spuneți! Ce zicea, ce zicea?!!

– Avem douăzeci și patru de oi cu lapte, asta înseamnă două sute patruzeci de lei pe zi, zise Paraschiv miorlăit, încercând să imite glasul fățarnic al fratelui său mai mic; așa le tot spunea ăsta la masă.

– Și el ce zicea?! Ce zicea?! întrebă Guica cu glas înecat de curiozitate și plăcere. Alea ce zicea, puturoasele alea? Mă-sa, mă-sa ce zicea?

Achim răspunse căutând să-și potrivească glasul și să-l facă asemănător cu al mamei vitrege adică: cinstit și înțelegător așa cum îi răspunsese tatălui lor la masă:

– Lasă-l mă, să se ducă. Nu e vorba numai de bancă, dar sunt și ei băieți mari...

Paraschiv izbucni în hohote groase. Mătușa nu râse, însă chipul ei zbârcit și negru și gura cu buzele supte înăuntru se frământară de plăcere. Nilă zâmbi stingherit, parcă rușinat. El spuse:

– Hai, bă, ce râdeți așa?

– Pe urmă l-a luat pe ăsta în grădină și nu știu ce i-a spus. Ce ți-a spus, Nilă? întrebă Achim.

– Ce mai întrebi, nu spusei o dată? bombăni Nilă.

– Zău, mă? Te-a luat în grădină! Și ce ți-a spus? întrebă Guica ca și când n-ar fi auzit bombăneala lui Nilă. Ce ți-a spus, Nilă? Spune, mă, dă-te naibii, că cine știe ce ți-o fi spus și tu n-ai înțeles. Hai, spune!

Nilă tăcea cu fruntea în pământ. Faptul că se lăsa greu, până la urmă le strică cheful celor doi frați și îl întrebară dacă da sau nu, îi dă drumul lui Achim să se ducă?

– Nu vă spusei, bă, că îi dă? Ce tot întrebați atâta? Numai să aducă bani! adăugă Nilă cinstit. Să aducă la toamnă patru mii de lei.

Paraschiv râse iar, răgușit, și îi dădu lui Nilă un pumn în spinare.

– Auzi, ga Mario? se adresă el mătușii, fără să-l mai ia în seamă pe Nilă. Să vezi ce gogoși le turna Achim alaltăieri la sapă.

– Ei, mă, ei! Zău! Ce gogoși, ce gogoși? întrebă mătușa abia stăpânindu-se.

– Douăzeci și patru de oi cu lapte, pă puțin douăzeci și patru de chile pe zi! Asta face două sute de lei pe zi, ori treizeci de zile, face pe puțin șase mii de lei pe lună! Ei! două mii o să coste chiria locului de pășunat, iar patru mii rămâne câștig.

– Bă, eu mă duc să mă culc; mâine trebuie să merg la premilitară! îl întrerupse Nilă sculându-se de jos.

– Stai, Nilă, stai, mă, prostule! îl opri mătușa înțepată.

Stai să vorbim. Și se adresă lui Paraschiv: Acum voi ce faceți, tu și cu Nilă? Când plecați? Trebuie, să fugiți înainte, de, secere, să n-aibă cine să le secere grâul și nici cu ce să-l care. Să vedem ce-au să facă fără voi.

– Tu când pleci cu oile, Achime? Întrebă Paraschiv.

– Să vedem. Să vorbim cu al lu' Cătănoiu.

– Eu zic că după vreo săptămână în urma ta, luăm caii din grajd, încălecăm pe ei și fugim. Nu așa, mă, Nilă?

– Bă, eu v-am mai spus: fugim, dar nu putem să furăm caii din grajd; află lumea și ne facem de râs, răspunse Nilă cu privirea în pământ.

– Iete al naibii! Făcu mătușa indignată. Vezi să nu-ți dau câteva, blegule! Te-a îmbrobodit alde tac-tău, să stai și să muncești pentru copii lui, să-ți iasă sufletul! E caii voștri, e averea voastră! Dacă nu murea biata mă-ta, erați și voi în casa voastră, nu ca acum, că n-aveți loc de puturoasele alea.

Nilă tăcea. Paraschiv și Achim o aprobau pe mătușa lor din ochi. Măria Moromete continuă:

– Ați muncit de când erați mici și nu v-a luat niciodată o haină pe voi, cum e copiii oamenilor. Numai la alea le-a luat. Tita are *crepdeșin*, Ilinca ie de mătase, *aia* are scurteică de catifea... E plină chichița lăzii cu mamudele și cu icușari. Acolo e munca voastră, proștilor... Eu să fiu ca voi aș sparge lada într-o noapte și aș lua toate mamudele!

Paraschiv se uită la Nilă, care continua să stea cu fruntea în pământ, și-i spuse răgușit, gros:

– Vezi, mă! Auzi ce zice ga Măria? Plăvane! Ai sta și-ai munci pentru ei până ai cădea jos, dacă n-am fi noi să te învățăm.

Nilă tresări. Avea o frunte mare, lată, cu carne groasă peste ea. Își ridică fruntea lui lată din pământ și răspunse cu un glas turbure care nu protesta contra celor auzite, dar care era totuși indignat, fără să știe însă pentru ce:

– Mai taci, bă, din gură! Ia mai taci dracului din gură! Ce tot vorbești!... Mătușa sări cu glasul ei ascuțit:

– Ce să tacă din gură! Așa este! Te superi că îți zice plăvan? De când muncești și umbli desculț și dezbrăcat, pe degeaba? Plăvane.

– Păi, bă, Nilă, ce-am vorbit noi pân-acum? Nu ne-am înțeles așa? Întrebă Achim cu reproș.

Nilă răspunse la fel de turbure:

– Ne-am înțeles, bă, ne-am înțeles! Vezi să nu-ți dau un pumn după ceafă.

Achim mormăi disprețuitor:

– Dai tu pumn după ceafă!

– Eu mă duc, mi-e somn, mormăi Nilă deodată nepăsător, și deschise ușa bordeiului.

– Du-te naibii! îl petrecu mătușa din urmă. O să mai vezi tu de la mine loc de casă! Proastă oi fi să ți-l dau!

Nilă ieși fără să răspundă, iar mătușa se întoarse în bordei, să vorbească mai departe cu cei doi nepoți.

IX

Pe la miezul nopții începu să cadă o ploaie liniștită și bogată. Murmura pe acoperișuri și peste pământ cu picături moi, ca de untdelemn. Nu se auzi nici un tunet și nu se văzu nici o fulgerătură. Era însă întuneric beznă.

Fiindcă ploaia începuse pe nesimțite, când se întezi nimeni nu se trezi din somn, și când de pe streșini începură să curgă șiroaie, de-a lungul prispei, cei care dormeau la margine se împinseră doar mai spre perete, mormăind.

Spre revărsatul zorilor ploaia stătu și norii părăsiră cerul. Moromete se culcase și adormise târziu dar când ploaia se opri, se trezi și rămase iarăși nemișcat pe prispă. Nemișcarea lui trează o făcu pe Catrina să se deștepte la celălalt capăt al prispei.

– Ilie, ce e cu tine? De ce nu te culci? șopti ea.

Moromete nu răspunse, dar tuși liniștitor. Totuși Catrina nu-și văzu de somn. Se întâmpla ceva în familie!? Poate plecarea lui Achim la București, dar despre asta se vorbise de prin iarnă, se gândiseră destul. În timpul mesei fusese pomenit numele agentului de urmărire care avea să vină mâine dimineață după fonciire. Dar și asta era poveste veche; Jupuitu venea în fiecare an și anul acesta nu avea nimic deosebit față de celălalt. Banca? Dar banca venea taman la toamnă. Poate că toate aceste amenințări care se târau cu anii în urma lor, să se îngrămădească în acest an pe capul familiei? Da. Dar nici asta nu se putea, fiindcă timpul era foarte răbdător și amenințările mari se sfârâmau în puzderie de amenințări mai mici pe care cu ajutorul timpului le ducea zilnic în spinare. Așa se întâmplase că timpul făcuse să rămână în urmă una din cele mai cumplite

amenințări de care își aduceau aminte și anume datoria făcută la banca pentru plata loturilor primite la reforma agrară de după război. Mulți au vândut loturile iar alții au rămas de tot fără pământ și au căzut în mizerie. Ei au avut însă răbdare, au dus-o de la an la an până când, într-o zi, statul văzând că țărani tot n-au cu ce plăti, n-a mai avut încotro și a trebuit să șteargă datoriile. Încât banca se dovedise a fi ceva nu tocmai rău, drept care doi ani mai târziu se împrumutaseră din nou să cumpere vite în băătătură. N-aveau să poată plăti? Se gândiseră mult și mai mare nenorocire decât să piardă ceea ce nu câștigaseră ce putea fi? Era deci limpede că numai Moromete singur era pricina propriilor sale gânduri și Catrinei i se păru atât de ciudat acest lucru, încât se închină.

– Se vede că ai intrat în anul morții, șopti ea.

Și își lăsă capul pe căpătâi, pomenind că așa se întâmplă când omul uită de Dumnezeu, uită și Dumnezeu de el și îl lasă singur în fața păcatelor.

– Pentru că, mai bolborosi ea cu fața în căpătâi, numai păcatele nu te lasă să dormi.

La aceste cuvinte din urmă, Moromete tuși cu înțeles și răspunse cu o veselie supărată:

– D-aia dormi tu buștean, lovi-te-ar moartea, că n-ai păcate!

Aruncă țigara, se dădu jos de pe prispă și o luă încet spre grădină, fără să mai asculte răspunsul femeii.

Catrina era credincioasă și de aceea pomenise de păcate. Cu zece ani în urmă născuse un copil mort care îi băgase spaima în suflet. Avusese visuri rele. Se auzea noaptea strigată în somn, înghesuită de porci cu râturile mari în colțuri întunecate, sau locuind împreună cu țigani care îi spuneau lucruri murdare. Se îmbolnăvisese, nu mai putuse suferi carnea de porc, iar când vedea țigani se pitea. Nu-și mai putuse găsi liniștea; se certase cu toată lumea și se îngrozise simțind cum i se strecoară în inimă nepăsarea și sila față de bărbat și copii. Până într-o zi când povestise totul unei vecine din fundul grădinii:

„Eu știu ce e cu tine, e din copii! spusese vecina care, tot așa, crescuse o mulțime de copii. Știi ce să faci tu? Sâmbătă spre duminică, te scoli devreme, te duci la cimitir, jeleşti acolo morții și dai de pomană; după ce ți-ai făcut datoria cu

morții, te întorci acasă până nu răsare soarele, aprinzi focul, dai să mănânce la copii, cureți casa, vezi ce mai e de făcut și după ce ți-ai făcut datoria și cu copiii, te speli și te primenești și te duci la biserică, Catrino. Acolo la biserică stai și ascuți slujba! Și-ai să vezi pe urmă ce bine e!”

Ceea ce se și întâmplase. Catrina îi crescuse cu trudă pe cei trei. Paraschiv, Nilă și Achim erau mici când se măritase cu Moromete, și în loc de răsplată aceștia începuseră s-o urască. Tudor Bălosu și fiu-său pe de o parte, Guica și Parizianul, o altă rudă a lui Moromete, căreia Catrina îi spunea „Guica al doilea mai prost”, pe de altă parte, îi învățaseră pe cei trei că mama vitregă era vinovată că se trăia greu la ei și că dacă n-or s-o dea afară din casă are să pună mâna pe averea tatălui. Nenorocirea făcea că era ceva adevărat din toate acestea, dar Catrina n-avea nici o vină. Iată ce se întâmplase.

În timpul foametei de după război, Moromete vânduse un pogon din lotul Catrinei – Catrina primise un lot de opt pogoane ca văduvă de război – spunându-i că în schimbul acestui pogon vândut va trece casa și pe numele ei. Catrina îl crezuse, socotind că în acest fel va avea bătrânețea apărată (se mai întâmplase în sat ca mama vitregă să fie gonită din casa tatălui). Numai că Moromete, în loc să se grăbească să facă acte pentru casă, începu să facă glume: „Crezi că am să mor eu înaintea ta?” zicea el. Acest răspuns era, într-un fel, o asigurare că atâta timp cât trăiește el n-o să îndrăznească nimeni s-o dea afară din casă. Pentru Catrina însă nu era de ajuns, fiindcă cei trei fuseseră învrăjbiți de mici contra ei; începuse deci să-i pară rău de pogonul vândut, mai ales că îl vânduse tocmai pentru ca să nu moară ei, cei trei, de foame. Când bărbatul începu să glumească pe socoteala casei, Catrina pretinse pogonul pe numele Titei și îl pretinse cu atât mai insistent cu cât Catrina se simțea vinovată față de fiica ei fiindcă fetei îi venise vremea să se mărite și Victor Bălosu cerea trei pogoane, iar Catrina nu-i putea da decât două. Era tocmai pogonul vândut.

Moromete șovăi. Se pare că era și el uimit de amenințările nelămurite pe care cei trei fii ai lui, mai ales cei doi, Paraschiv și Achim, i le transmiteau la ureche pe căi ocolite, prin Guica, prin Tudor Bălosu și prin Parizianu. Această șovăială o scârbi de tot pe Catrina. Va să zică avusese

dreptate să se teamă!

Biserica însă îi liniști sufletul turburat și ca să fie liniște și în familie nu mai pretinse nimic. Când muierile cu care se avea bine pomeneau însă de amenințările pe care Guica nu înceta totuși să le răspândească prin sat, atunci Catrina se închina cu înverșunare și spunea că și Iisus Cristos a pătimit și n-o s-o lase el să moară pe marginea șanțului. „Dacă n-ași avea fetele alea, ași zice iartă-i, Doamne, că nu știu ce fac, dar m-a pedepsit Dumnezeu să am grijă de ele și nu pot să-i iert”, spunea ea cu îndârjire.

Cât despre celelalte amenințări, banca, foncierea, socotelile cu oile și vitele, Catrina nu vroia să știe de ele, se credea la adăpost. De lotul ei de pământ de șapte pogoane nu se putea atinge nimeni. Treaba lor, să plătească banca și foncierea cu ce-or ști, și dac-or ajunge să n-aibă vite de muncă, fetele sunt vrednice, au să se descurce ele într-un fel.

Numai că fetele când o auzeau gândind astfel se înfuriau rău și o sfătuiau să-și vază mai bine de biserica ei. Ceea ce Catrina și făcea, cu toate că biserica nu izbutea totdeauna să-i alunge amintirile dureroase ale vieții sau să-i lumineze cu totul anii lungi pe care îi mai avea de trăit.

Își găsisese totuși un sprijin cu care uneori se și lăuda, încât văzându-l pe bărbatul ei treaz pe prispa casei nu se putuse stăpâni să nu-i spună că numai păcatele nu-l lasă pe om să se odihnească, ceea ce adusese răspunsul binemeritat al bărbatului. De fapt ea vruse să-i dea de înțeles că dacă el „ar lua drumul bisericii” (cel opus și de fapt mult mai cunoscut de oamenii din sat era cel al cârciumii), atunci el n-ar mai fi așa de neliniștit.

X

Moromete însă nu vroia s-o apuce pe acest drum, iar cât despre celălalt, al cârciumii, nu-l folosise niciodată ca o soluție. Era cu zece ani mai mare decât Catrina (contingent '911, făcuse războiul) și acum avea acea vârstă între tinerețe și bătrânețe când numai nenorociri sau bucurii mari mai pot schimba firea cuiva.

Moromete luase în glumă nu numai temerea Catrinei în privința casei, dar și visurile ei înspăimântate. „Unde se întâmplă să avem noi atâția porci câți visezi tu”, spusese el, dar în curând pricepu și el că a face și a crește copii mulți

poate fi uneori pentru o mamă ceva într-adevăr înspăimântător. Întâmplările care avură loc după aceea în familie nu-l turburară însă pe Moromete în aceeași măsură. Numai una dintre ele, care avu loc într-o iarnă puțin timp după ce familia scăpă de datorii prin legea conversiunii, îl făcu să înțeleagă că e totuși primejdios și pentru el să nu ia seama la copii. În anul acela recolta fusese bogată și toată lumea făcea comerț cu cereale la munte. Gospodăriile se refăceau din anii grei prin care trecuseră între 1929 – 1933. Prosperitatea bătea la ușa multora din sat, vitele se înmulțeau, oborul de cereale era ridicat, pânza de americană și uneltele mai ieftine, iar prețul pământului mai ridicat decât oricând.

Cei care simțiseră cei dintâi că e rost de făcut avere fură cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim (pe vremea aceea nu erau prea convinși că ar avea dreptul să-l învinuiască pe tatăl lor că s-a însurat a doua oară; înțelegeau vag că tatăl lor nu putea să-i crească, numai o femeie putea face acest lucru și abia mai târziu aveau să dea de înțeles că tușa lor Guica ar fi putut foarte bine să-i crească ea).

Familia se ținuse până atunci cu loturile întregi, dar gospodăria era lipsită de vite. Aveau doi cai prăpădiți, care când dădeai cu biciul în ei, ei dădeau din coadă.

Venise toamna și porumbul se făcuse și el din belșug (porumb și grâu și printre porumb dovleci, floarea-soarelui și fasole, altceva nu semănau, cu toate că pământul le-ar fi putut da să n-aibă ce face cu cânepa, inul, tutunul, sfecla de zahăr, plantele medicinale scumpe) și cei trei își frecară mâinile de bucurie și într-o seară îi spusese tatălui lor: „Ar trebui să îngrășăm caii-ăia, tată! Tudor Bălosu a fost săptămâna trecută la munte și a câștigat o mie de lei.”

Moromete n-a înțeles cum s-ar putea câștiga o mie de lei într-un drum la munte, dar n-a avut nimic contra îngrășării cailor. Au vândut porumb, au cumpărat ovăz și prin iarnă părul cailor strălucea ca mătasea.

Moromete însă tot nu se mișca. Petrecea seri lungi cu prietenul său Cocoșilă, discutând politică sau ascultându-l pe Niculae care citea povești grozave din cărți luate de la alde nean-său Cristache al Ilu' Dumitrache. Erau seri turburătoare. Unsprezece frați care sufereau vraja de a rătăci în timpul zilei ca unsprezece lebede și la apusul soarelui

cădeau îngrămădiți pe o stâncă în mijlocul mării, iarăși oameni. Cum stăteau îngrămădiți unii în alții, chinuiți și înspăimântați de întunericul nopții și de valurile furioase care amenințau să-i smulgă... Și suferințele îndurate de sora lor, care trebuia să țeară cu mâna ei, într-un timp dat și neavând voie să vorbească, unsprezece tunici de urzici, ca să-i scape de vrajă și cum n-a avut timp să termine brațul unei tunici și frățiorul cel mic a rămas cu ceva din aripa de lebădă.

Dar Cocoșilă? Cocoșilă era un ins care stârnea în Moromete ceva neînchipuit de plăcut, ca și poveștile lui Niculae. Venea seara și ciocănea în ușă făcând pe boierul. I se spunea „întră”, intra și dădea bună seara numai Catrinei, spunând de fiecare dată că „la proștii ăilalți nu dau bună seara”, făcând-o pe Catrina să se rușineze, dar să și pufnească în răs, îi punea lui Niculae întrebări gramaticale și istorice, lui Paraschiv îi punea una și aceeași întrebare (când se însoară?), iar fetei celei mari îi recomanda să se mărite cu Năstase Besensac (un flăcău bicisnic). Numai că Moromete avea vechi răfuieli și nu-l slăbea nici o clipă. Cu mulți ani în urmă făcuse vâlvă un nou partid, care își spunea „țărănesc” și al cărui program îl încântase pe atunci pe Cocoșilă. Moromete se arătase rezervat (Moromete era liberal) și când „partidul național-țărănesc” luă puterea și Cocoșilă se înfurie că Maniu și Mihalache nu numai că nu-și respectaseră programul, dar se dovediseră parcă mai flămânzi decât Brătienii, Moromete nu-l cruță pe prietenul său, îl luă peste picior și observă că „proștii n-ar trebui să aibă drept de vot, fiindcă din pricina lor suferă țara”. După patru ani partidul liberal veni însă din nou la putere și Cocoșilă se răzbună fiindcă partidul liberal mări impozitul funciar și introduse taxe de barieră la piețele de schimb. „Vezi, mă, prostule?” jubilase Cocoșilă.

De atunci îl urmărea pe Moromete fără cruțare. „Ești prost”, spunea el pe toate tonurile, uneori cu resemnare, alteori cu îngăduință, după împrejurări. De fapt se străduia să-l convingă pe Moromete că el, Cocoșilă, e mai deștept, ceea ce pe Moromete îl înveselea cumplit, cu atât mai mult cu cât Cocoșilă, față de alți oameni, se purta cu totul altfel, înjura rău, batjocorea și nu spunea „ești prost”, ci mult mai rău, „mănânci c...t”.

În privința înjurăturilor era vestit, îl înjura și pe tat-su – zicea că de ce l-a făcut – înjura și pe popa și pe primar și pe perceptor, pe toți, de la lingură, de la șervetul cu care se ștergeau până la cele mai mărunte lucruri, lampă, sfeștilă, lumânare, ciorapi și: târla, grădina, neamul și străbunicii, nepoții, copiii copiilor... Catrina aprindea tămâie în casă, dar pufnea și în răs. Odată Cocoșilă a intrat în casă și a spus doar atât: „A venit percitorul și mi-a luat țoalele”, după care s-a pus pe înjurat și nu s-a mai oprit decât foarte târziu când s-a sculat și a plecat fără să mai spună altceva. Pe Dumnezeu mai ales, Cocoșilă îl cobora jos în sat, și îl înjura cu o anumită filosofie, învinuindu-l și punându-i întrebări ca oricărui om.

Curând însă Moromete înțelese că dacă toate acestea aveau pentru el un rost nu mai mic decât munca câmpului, sau grija de ceilalți ai casei (era atât de rară bucuria de a sta de vorbă cu un om deștept în stare să glumească inteligent, și Cocoșilă în afară de cazurile rare când înjura prea mult era pentru el un astfel de om) își dădu seama nu fără dezamăgire că cei trei băieți ai lui, Paraschiv, Nilă și Achim, nu văd nici un rost în aceste seri pierdute cu povești și cu discuții despre Maniu și Brătianu. Dezamăgirea însă nu fu prea mare, fiindcă, la urma-urmei, copiii oamenilor nu erau mai breji decât ai lui, încât îi înțelese și pe ei și cum caii se îngărășaseră, umplu căruța cu porumb și plecă la munte; avea datorii față de copii, să câștige și să-i îmbrace, că erau goi.

Câștigă.

Nu mai făcuse „comerț” niciodată; îi plăcu atât de mult, încât socoti câștigul drept ceva nemaipomenit și după ce se întoarse povesti drumul său la munte ca pe-o aventură. Numai că cei trei nu se minunară deloc, Paraschiv făcu chiar observația supărătoare că „mare brânză, Stan Cotelici a dat mai bine porumbul”... Și că să se ducă iar! Niculae, care ascultase uimit peripețiile tatălui cu căruța pe drumurile de munte, sărise pe neașteptate și strigase: „Așa e, tată! Mai du-te iar.”

Moromete se pregăti pentru al doilea drum și când se întoarse arăta de nerecunoscut, atât de mult îi plăcuse. De astă dată drumul fusese și mai aventuros și Moromete povesti totul într-o seară, cu glas neobișnuit, și fu ascultat

cu uimire. Descopereau toți, Cocoșilă, mama, fetele – până și cei trei – că tatăl lor avea ciudatul dar de a vedea lucrurile care lor le scăpau, pe care ei nu le vedeau. Numai că spre sfârșit cei trei se dezmeticiră, sfășiară vraja care îi amețise și căzură pe gânduri.

Iată ce se petrecuse.

Moromete plecase cu Tudor Bălosu pe același drum ca și întâia oară, ieșiseră din regiunea de șes unde nimeni nu avea nevoie de porumb și, după ce făcuseră un popas la oborul din Pitești, o luaseră pe șoseaua care ducea spre creierul munților, cu ținta Răchitele, un sat mare, cunoscut de Tudor Bălosu ca fiind o piață bună de desfacere. Mergeau neîncetat, era ger uscat, roatele pocneau, aburul ieșea din spinările cailor.

La primul drum dăduseră dublul cu cincizeci de lei.

Tudor Bălosu vroia de astă dată să-l dea cu șaizeci și într-adevăr, abia intrară în Răchitele, că fură oprți de un învățător care vroia să cumpere amândouă căruțele. Bălosu mirosi numaidecât cum stăteau lucrurile, sări jos din căruță și se și grăbi, spre uimirea lui Moromete, să desfacă șleurile de la cai...

Învățătorul, prevenitor, întrebă de preț. Tudor Bălosu dădu prețul cu un glas care din nou îl zăpăci pe Moromete: șaptezeci de lei și spuse asta ca și cum ar fi fost cunoscut de când lumea că așa se vinde porumbul.

Posomorât, învățătorul răspunse că șaizeci de lei este ultimul preț și că nu poate cumpăra decât așa, la care Bălosu legă șleurile grăbit, fără să mai discute, supărat chiar că fusese oprit din drum când toată lumea știa că șaptezeci de lei este prețul obișnuit. Uluit, Moromete observă că învățătorul dăduse exact prețul dorit de ei, dar Bălosu începu să rătă și răspunse că dacă el, Bălosu, ar fi cerut optzeci, atunci învățătorul ar fi dat bucuros șaptezeci de lei. „Să mergem mai încolo și să cerem optzeci și dacă nu dăm noi porumbul cu șaptezeci de lei, Moromete, să nu mai vii niciodată cu mine la munte.”

Merseră mai încolo și Bălosu spusese prețul său de optzeci, dar în afară de primarul comunei, care dădu un leu peste șaizeci, nimeni nu cumpără. „Dacă mergem trei sate mai spre vârf ai să vezi că îl dăm cu șaptezeci”, insistă Bălosu și Moromete conveni, depășit mereu de felul de a

juđeca al vecinului său.

De fapt, negustoria ca atare nu i-ar fi plăcut dacă cștigul ar fi fost lipsit de peripeții, încât insistența lui Bălosu i se păru firească. Moromete nu prevăzuse niciodată latura comercială a produselor pe care i le dădea pământul, iar existența banilor i pricinuia o furie neputincioasă (când trebuia să-i dea, i dădea cu gesturi disprețuitoare de aruncare și blestema mărimea, culoarea și mirosul lor). Când ieșise împreună cu btrnul Moromete, acum treizeci de ani, în 1907 și dăduse foc conacului lui Guma nu se gndise că pământul moșierului i trebuie pentru comerț și pentru bani. Existau niște obiceiuri pe vremea aceea care lui i se păreau mai mari nenorociri dect munca și foamea. Se duceau la conac și când dădeau ochii cu boierul, btrnul se făcea de nerecunoscut, își lua căciula din cap și avea un glas care și acum, când își amintea de el, Moromete se întuneca și se făcea crunt la față.

Când, după război, Moromete deveni proprietar, el trăia atât de deplin bucuria de a fi scăpat de moșier, încât nu băgă de seamă că unii nu se mai gndeau de mult la asta, ci la cu totul altceva: La ce anume? Să facă comerț! Așadar, cu cereale și să cștigue bani! Și cu banii ce să facă? Să plătească impozitele! Asta era ceva de rs, cum de nu vedeau? Ce ciudat, unde ajunseseră! n sfârșit, fie și comerț, dar să fim înțeleși că nu ăsta e scopul...

nct Moromete vedea în priceperea lui Bălosu de a face combinații mai mult ceea ce i plăcea fiului său de zece ani, Niculae, și mult mai puțin ceea ce le plăcea celor trei, Paraschiv, Nilă și Achim.

Merseră deci mai departe cu căruțele și Moromete era foarte curios – și foarte vesel în același timp – să vadă dacă o socoteală făcută din nimic, cum era presupunerea lui Bălosu că vor da porumbul cu șaptezeci de lei, are să fie dovedită pe viu.

n satul următor un muntean mai înstărit oferi un leu peste șaizeci, iar în celălalt, acest leu fu retras. Merseră mai departe și li se oferi apoi deodată trei lei. Moromete se plictisi, iar Bălosu îl asigură că în satul următor vor obține sigur zece lei. Nu ieșiră însă bine din sat, că se petrecu ntmplarea...

O femeie tnr de tot, cu fața albă, cu părul galben și cu

niște ochi mari, albaștri, frumoși, cum aveau mocancele pe aici, îi strigă să oprească. Aveau porumb? Da.

„Ce bine c-ați venit, oameni buni, că nu știam ce să mai fac, a spus femeia bucuroasă. Haideti, trageți în curte că oți fi osteniți! Să vă fac ceva să mâncați și să mă duc pe urmă pe la vecini să cumpere și ei, să dați tot porumbul, că eu nu pot să iau decât vreo douăzeci de duble.”

„Nu duce dumneata grija noastră, leică, i-a răspuns Tudor Bălosu fără să se clinească din căruță. Du-te întâi la vecini și întreabă-i dacă cumpără, să nu pierdem timpul de pomană.”

„Dar cu cât dați dubla?” a întrebat femeia pälind.

Glasul lui Tudor Bălosu era mai înghețat decât gerul:

„Optzeci de franci, leică!”

„Optzeci de franci?!”

„Hai, Moromete!” a spus Bălosu apucând biciul, fără să-i mai răspundă femeii.

„Dar cât dai dumneata, leică?” a întrebat Moromete din curiozitate.

„Oameni buni, a strigat femeia înspăimântată, șaizeci de lei, ăsta e prețul pe la noi...”

„A! Nu!” a clătinat Moromete din cap.

Nu se poate, însemna exclamația lui. Noi avem aici niște socoteli. Iese sau nu iese șaptezeci? asta e întrebarea. Nu-ți dau fiindcă trebuie să vedem dacă iese. Glasul lui Moromete i se păru însă femeii cu totul deosebit de al celuiilalt, și-a încleștat mâinile de loitra căruței lui și vorbele ei au început să curgă șuvoi. Moromete nu prea înțelegea, o vedea doar cum se ține cu mâinile de loitră și calcă prea aproape de roată.

Ea spunea că să-i dea *el*, dacă celălalt nu vrea, cu șaizeci de lei... barim câteva duble... e rău, n-are ce da la copii... Să tragă căruța că șaizeci de lei e destul.

„Haide, omule, că doar n-oi fi și dumneata bogat să nu înțelegi... Oi fi venind de departe și ți-o fi frig pe gerul ăsta, trage căruța... Îți dau ceva țuică peste șaizeci de lei. De ce să te mai duci încolo să mai bați drumurile de pomană?”

Moromete s-a frânt de mijloc și s-a uitat la picioarele femeii:

„Dă-te la o parte, creștino, că te calcă roata!” i-a spus el grijuliu.

„Nu vrei, omule? a repetat mocanca și deodată din ochii ei albaștri au țâșnit lacrimi de furie. De ce nu vrei, omule? a continuat ea și glasul ei legănat și domol de munteancă s-a făcut dârz. De când v-ați făcut așa răi? a spus ea descleștându-și mâna de pe loitra căruței. Nu erați așa răi...

Plângea și în ciuda mâniei ochii ei rămâneau mari și curați și se uita când la omul cocoțat în căruță, când la caii lui grași și voinici, aburiți de gerul sănătos al muntelui.

„Ptiu, lovi-te-ar moartea cu ochii tăi! a exclamat Moromete furios. Apoi a strigat: Bălosule, oprește!”

„Ce s-a întâmplat, Moromete?”

„Hai să dăm porumbul, că nu e rost.”

„Cu cât?” a întrebat Bălosu.

„Cu șaizeci și trei.”

„Eu nu-l dau, a răspuns Bălosu și să știi că altă dată nu mai merg cu tine la munte.”

Nedumerit puțin Moromete n-a avut timp să răspundă, dar apoi l-a înjurat pe Bălosu de muiere, în șoaptă, pentru el însuși, în timp ce munteanca se uita la el, cu lacrimile înghețate pe obraz.

„Ce să mai vorbim, și-a încheiat Moromete povestirea. Am tras în curte, am băgat caii în grajd, a pus mocanca mâna și a tăiat o găină, și mănâncă Moromete și bea țuică galbenă. Pe înnoptate așa s-au strâns mocanii, și ăla a luat trei duble, ăla cinci, ăla șapte... Creștini, mocârțani! Mi-au luat porumbul cu șaizeci și trei. Să vezi după aia că nu mai puteam să scap de mocană: Că de unde sunt? Că copii am? Dar muierea trăiește? M-am uitat și eu la ea și m-am închinat: Păi bine, creștina lui Dumnezeu, de ce să nu trăiască? Trăiește, stă acasă după sobă și se vaită că nu-i place ce e mai bun pe lumea asta, carnea de porc. Avea ea un rost de întreba așa fiindcă îi murise bărbatul în pădure, căzuse un bulumac peste el...”

XI

Paraschiv, Nilă și Achim și-au păstrat pentru ei impresia care le-a făcut-o povestirea tatălui lor, dar când au aflat că Bălosu a dat totuși porumbul cu șaptezeci de lei nu s-au mai mulțumit să observe, ca la început, că tatăl lor n-a făcut mare brânză câștigând o mie de lei; trebuia să câștige o mie cinci sute, cum a făcut Bălosu și au început să murmure că

a omorât caii și căruța de pomană și că și-a bătut joc de munca lor.

Murmuratul acesta, desigur, i-a ajuns la urechi lui Moromete pe alte căi, prin Guica și Parizianul, pentru că feciorii n-au îndrăznit să i-o spună în față.

Uimit și îngrijorat că feciorii îl vorbesc de rău în lume, Moromete se hotărî să înăbușe fără cruțare acest început de răzvrătire, având totuși speranța că poate nu-i adevărat. Luați din scurt, cei trei se speriară și deveniră mieroși, Paraschiv chiar se indignă spunând că: „Hai, bă, ce, te iei după prostul ăla de Parizianu?”, încât Moromete socoti că nu e cazul să meargă mai departe, ba mai mult, că n-ar strica să le dea chiar satisfacția să facă ei înșiși comerț la munte.

Bucuroși că izbutiseră să obțină atât de ușor libertatea de a se mișca, cei trei puseră la cale, o săptămână mai târziu, o afacere sortită să le aducă un câștig mare. Luară cu chirie încă o căruță cu caii lui Parizianu, cumpărarea porumb din sat cu cincizeci de lei și porniră la munte.

Moromete nu zise nimic, le dădu chiar sfaturi, dar ceva – nu putea să înțeleagă bine ce – un soi de înfrigurare, de poftă oarbă, care se făcea simțită în purtarea fiilor săi, începea să-l îngrijoreze și în sinea lui le dori să nu izbutească.

Dorința lui se împlini. Săturat de afluxul de cereale de la câmpie, muntele scăzuse între timp prețul și cei trei abia izbutiră să scoată cheltuiala drumului. Moromete nu se putu stăpâni și strecură câteva aluzii batjocoritoare la adresa priceperii fiilor săi, dar bine intenționate, vrând să-i facă să înțeleagă că drumul pe care vroiau ei să apuce nu e bun. Cei trei parcă înțeleseseră ceva și se mai potoliră, dar vecinul din spatele casei lor se îmbogățea și din nou feciorii începură să murmure. Că tatăl lor nu face nimic. Că stă toată ziua. Că pe cele două fete le lasă să se pricopsească, iar pe ei îi batjocorește. Într-adevăr, fetele erau vrednice și vioaie, țeseau în război, împleteau, arătau vesele, spre deosebire de Paraschiv și Achim care parcă erau bolnavi.

Astfel trecu iarna și vara aceea. În toamnă, Moromete făcu din nou pe placul celor trei. Se sfătui cu ei îndelung, le arătă situația familiei, datoriile pe care le mai aveau la percepție, faptul că rămăsese fără un cal – se îmbolnăvisese de talan și nu mai era bun de nimica – și ajunseră la înțelegerea că un

împrumut la bancă era cea mai bună soluție.

Numai că avantajele sperate nu veniră. Din lâna oilor fetele țeseau pentru ele covoare. Catrina își făcu o fustă, Moromete o frumoasă dulamă îmblănită, cu guler de miel creț... În numele celor trei, Paraschiv murmură pe față că o să pună mâna pe topor și o să le dea oilor în cap. Catrina nu se putu stăpâni și îi răspunse că pentru cât s-a trudit ea să-i crească, o nenorocită de fustă nu e mult. Și dacă fusta ei le stă în gât, s-o ia și p-aia, să se sature. Covoarele? Dar fetele nu muncesc? Cine ține casa, cine îi spală de murdărie și le face mâncare să bage în ei? Și în afară de asta să se uite: nenorocitu acela de băiat, Niculae, care toată vara rabdă de sete cu oile pe câmp, n-are nimic, râd copiii oamenilor la școală că e trențaros.

Paraschiv ascultase ca un surd, fără să audă. Achim și Nilă tăceau. Moromete intervenise împăciuitoare. Oile sunt ale lor, spuse el. Anu ăsta și-au făcut unii de îmbrăcăminte, la anu o să-și facă alții. Nu cumva dulama este pricina nemulțumirii? Nu înțelegea, Paraschiv avea dulamă bunicică, ce vroia? N-avea răbdare și vroia s-o poarte pe cea nouă? S-o poarte sănătos. Ei? Mai era ceva?

Mai era, pentru că nu era vorba de dulamă. Cei trei înțelegeau să trăiască la fel ca înainte, când nu făcuseră împrumutul și n-aveau oile, iar lâna, laptele, brânza, carnea mieilor, totul trebuia vândut și să facă bani, iar nu să se mănânce și să se poarte în casă. I-ar fi fost foarte greu lui Moromete să dibuiască acest fel de a vedea al celor trei copii ai săi, cu atât mai mult cu cât aceștia începură să nu-și mai dea pe față gândurile nici măcar față de Parizianu.

În aceeași seară ei s-au dus la Guica și acolo au pus la cale planul cu plecarea lui Achim la București.

Târziu de tot, spre sfârșitul iernii, cu multe ocolișuri și prefăcându-se interesați numai de datoriile care amenințau gospodăria, ei dădură de înțeles tatălui lor că n-ar fi o afacere rea, îndemnându-l să se intereseze la al lui Cătănoiu și să se convingă singur ce bine s-ar putea câștiga la București. Vorbiseră mai dinainte cu al lui Cătănoiu și lăptarul, pus la cale, exagera câștigul. Moromete rămase să se gândească. Catrina și fetele afluă mai târziu de acest plan și se hotărâră repede: nu le convenea. Dacă Achim are să stea toată vara la București, înseamnă că el va tunde oile și

cine știe ce are să facă cu lâna. Se împotriviră cu grijă, să nu afle frații; îi explicară tatălui că nu vor avea ce să mănânce în timpul secerișului și că mult mai bine ar fi ca o parte din laptele oilor să fie făcut brânză aci acasă și vândută apoi la București, dacă e vorba că la București sunt prețuri bune. În felul acesta vor avea și bani și nu vor suferi nici de foame.

În postul Paștelui însă, vitregul mijlociu, Nilă, spuse într-o zi la masă ceva care înmuie inima mamei. Mâncau untură în tigaie și Nilă, îngrețoșat nu se știe de ce, se strâmbase: „Ce naiba, mă, vine Pastele? Noi nu mai ținem post? Și adăugase uitându-se cu privirea curată la Tita: Mai pitește, Tito, untura asta.”

Noaptea mama se auzi certată în vis de un glas blând: „Catrino, Catrino, de ce ești dușmănoasă? Iartă-i pe copii, Catrino, iartă-l pe Nilă, că nu e rău la inimă...”

Pe nesimțite, de astă dată ferindu-se de fete, mama îi dădu de înțeles tatălui că la urma-urmei să-l lase pe Achim să se ducă. Sunt copiii lui și le-o fi părând și lor rău că altă lume o duce mai bine. Să-i dea drumul să plece, să nu zică lumea că din cauza ei și a fetelor trăiesc ei rău.

Moromete, nu se știe de ce, se supără de întoarcerea aceasta a mamei, spuse fetelor și se certară între ei. Îndoielile lui Moromete țineau de afacerea însăși. Nu-i venea lui să creadă că bucureștenii nu mai aveau altă ieșire decât să se îngrămădească pe laptele celor douăzeci și patru de oi ale lui Achim Moromete din comuna Siliștea-Gumești și să-l umple pe el de bani.

Dar în sfârșit... Îi împărtășise îndoielile și lui Nilă, în grădină, dându-le de înțeles și celorlalți doi că dacă e vorba să-l lase pe Achim la București, atunci Achim trebuie să bage bine în cap că la toamnă îl așteaptă să se întoarcă acasă nu cu douăzeci de mii, cât se lăuda acesta ca un prost, nici cu zece și nici cu șase, ci cu patru. Dar aceste patru să fie! Nilă îl asigurase că vor fi, și Moromete, liniștit, vruse să se culce. Își aminti însă că a doua zi, după cum îi spusese Bălosu în drum, avea să vie Jupuitu după fonciire și nu putu să adoarmă îndată. Îl mai supăra și Niculae care stătea la spatele său și nu adormea nici el. Ce se bucura așa că are să scape de oi, nefericitul? Credea că la muncă o să-i fie mai bine?

XII

Moromete avea uneori obiceiul – semn de bătrânețe sau poate nevoia de a se convinge că și cele mai întortocheate gânduri pot căpăta glas – de a se retrage pe undeva prin grădină sau prin spatele casei și de a vorbi singur.

„Auzi ce idee”, reflectă el cu glas șoptit, oprindu-se lângă poarta grădinii. Apucă o ulucă de vârf și rămase liniștit cu fruntea în pământ. „Dacă ar fi așa, că din cauza păcatelor nu poți dormi – continuă el încercând ușor vechimea ulucii – ar însemna că Paraschiv al meu, care când se apucă să doarmă, doarme până iese apă sub el... ar însemna – și aici Moromete se întrerupse și gândi restul în tăcere – ar însemna că e omul cu inima cea mai curată de pe pământ. Proastă mai e și muierea asta a mea!” se miră apoi cu glas tare în timp ce constata că ar fi greu de susținut că ulucile curții sale nu sunt putrede. „După încă o ploaie, aceste uluci au să-și rânjească dinții negri spre casă”, gândi apoi mai departe, fără glas.

Cineva îl întrebase odată în glumă de ce vorbește singur și Moromete îi răspunse serios că asta e din pricină că n-are cu cine discuta, cu sensul că nimeni nu merită să-i asculte gândurile.

Se dezlipi de uluci și o luă încet spre spatele casei. Aici fetele puneau totdeauna porumb pentru copt; creștea mai repede ca la câmp. Se opri printre firele înalte și rămase câțva timp între ele liniștit și recules. Apucă apoi un fir și îl înmuie într-o parte cu talpa piciorului. „Domnule, ce discută ei în parlament?! exclamă deodată enervat, uitându-și talpa desculță peste firul de porumb. Ce înseamnă situația asta? se supără el. Păi dumneata nu-ți dai seama că toată omenirea stă cu ochii pe tine să vadă ce faci?!!”

Oftă, se aplecă la rădăcina porumbului și multă vreme nu mai zise nimic. Pipăia cu palma adâncimea pe care o atinsese ploaia. „A dat ploaia!” constată apoi la sfârșit, cu un glas cu totul deosebit de cel dinainte, ca și când ar fi vorbit alt om. „În fine, la nouă pogoane, cincisute două clăi, ori zece clăi, cincizeci. Ori nouă, patru sute cincizeci de duble de grâu.”

Ieși dintre fire și se duse lângă colțul casei. Se așeză pe tâlpici, se căută de tutun.

„Cât a fost anul trecut dublul de grâu?!” se informă. Apoi

își porunci: „Ei, ia înmulțește două sute de duble cu cincizeci... Scapi de daravelă? Cinci mii ar fi rata la bancă, plus dobânda, plus fonciirea pe doi ani. Nu mai rămâne nimic, dar în fine!... Faci tu ceva la București? întrebă apoi pe cineva din gând. Bine, dacă zici tu, zic și eu ca tine, dar bagă de seamă!” încheie el amenințător și se sculă hotărât de pe tâlpici.

Intră în curte încet, ferindu-se să nu trezească pe cineva. Zorile se albeau și undeva un cocoș cântă prelung și insistent, înspăimântând liniștea satului. Se apropie de capătul dinspre drum al prispei, unde dormea Nilă și îi șopti acestuia la ureche:

– Băi Nilă-m’!

Nilă sări speriat de șoapta tainică și cu ochii holbați găngavi:

– Ce e, bă? Apoi, recunoscându-l pe tatăl său, mugi chinuit că l-a smuls din odihna în care zăcea: Ce s-a întâmplat, mă? Ce-ai cu mine?

– Hai încoace!

– Unde? Ce s-a întâmplat?

– Nu s-a întâmplat nimic, n-auzi, surdule! Scoală-te încet și hai încoace! porunci Moromete cu același glas.

La picioarele lui Nilă, cu trupurile desfăcute, Paraschiv și Achim gemeau în somn. Pe cer, luna răsărise după ploaie și fiindcă nici dimineață și nici noapte nu era, semăna cu un soare mort, ciuntit și rece.

Nilă se dădu jos de pe prispă și își trase pantalonii oftând.

– Unde mergem, mă? șopti el încă buimac de somn.

Moromete nu-i răspunse. Porni spre grădină și-i făcu semn fiului să vină după el. Aproape de poartă, Moromete se aplecă lângă un butuc de tăiat lemne și ridică securea care stătea trântită pe el.

– Ia și tu securea ailaltă, aia veche, vezi unde e! șopti el.

– Da’ unde mergem? îngână Nilă, de astă dată mai puțin curios.

– Avem treabă. Hai mai repede! îl îndemnă Moromete.

Nilă intră sub șopron după secure. Moromete deschise poarta grădinii și-i făcu iarăși semn să vină după el. Deodată se opriră amândoi. Un glas lung începu să se jelească pe undeva pe aproape, urmat apoi de altele.

– Ce făcuși, Ioane, cui mă lăsași, de ce muriși, Ioane? se

auzea bocetul. Tu mă auzi acolo unde te-ai dus? Roagă-te la Dumnezeu să mă ia și pe mine, că m-ai lăsat singură. M-ai lăsat singurică și nu mai pot, Ioane! Ioaneee, Ioane! Nu e greu să intri în pământ, dar eu mă chinuiesc p-aicea, și copiii se bolnăvesc... Unde-oi fi acolo, mă auzi tu pe mine că nu mai pot să îndur? Mă chinuiesc și nu mai pot să le duc pe toate...

Glasul care se jelea fu înecat de alte zeci de glasuri. Mirosul de tămâie adia dinspre cimitirul satului până în grădina lui Moromete.

Moromete și Nilă se opriseră în fundul grădinii. Vaietul cimitirului răzbătea acum printre salcâmi atât de aproape încât se părea că bocetele ies chiar din pământ. Într-un timp, un glas se desprinsese ciudat din celelalte și ajunsese șoptit la urechile celor doi. Era un glas plin de mirare și spaimă, care parcă nu înțelegea nici acum ce se întâmplase:

– Băiatul mami!!! Cum ai murit tu, băiatul mami?? Unde ești tu acuma, pușorul mami? Ce faci tu acolo, unde stai?... Of, dragile mamei sprâncene, cum s-or face buruiene!...

– De, mă, săraca, șopti Moromete. Așa e!

Locul unde se oprise tatăl și fiul era o vâlcea tăiată pe mijloc de un șanț, o viroagă. Locul era plin de salcâmi și de iarbă înaltă. Pe marginea șanțului însă, se înălțau spre cer, ca o barieră, un rând de plute drepte ca lumânarea și al căror vârf abia putea fi văzut în timpul nopții. Grădina era totuși întunecată, deși plutele înalte nu acopereau lumina cerului. Ceea ce umbrea întreaga vâlcea a grădinii era un salcâm uriaș care la început, pentru că era stufos și înalt, nu se băga în seamă. Lângă el se oprise Moromete.

– Nilă, zise el, până răsare soarele trebuie să-l trântim la pământ! Hai, pune mâna pe secure!

– Salcâmul?! întrebă flăcăul uimit.

Toată lumea cunoștea acest salcâm. Copiii se urcau în el în fiecă primăvară și-i mâncau florile, iar în timpul iernii jucau mija, alegându-l ca loc de întâlnire. Toamna viroaga se umplea cu apă, iar în timpul iernii îngheța. Când erau mici, Paraschiv, Nilă și Achim curățau șanțul de zăpadă și gloduri și netezeau cea mai lungă gheață de prin împrejurimi. Lunecușul pornea de undeva din susul grădinii și se oprea la rădăcina copacului. În fiecare iarnă era aici o hărmălaie nemaipomenită. Ajungând la capătul ghețușului, vrând-

nevrând, copiii îmbrățișau tulpina salcâmului, lipindu-și obrajii înfierbântați de scoarța lui neagră și zgrunțuroasă. Primăvara, coroana uriașă a salcâmului atrăgea roiuri sălbatice de albine și Achim se cățara ambițios în vârful lui să le prindă. Salcâmul era curățat de crăci în fiecare an și creștea la loc mai bogat.

Nilă își dădu pălăria pe ceafă și întrebă încă o dată:

– Salcâmul *ăsta*? De ce să-l tăiem? Cum o să-l tăiem? De ce?!...

– Într-adins, răspunse Moromete. Într-adins, Nilă îl tăiem, înțelegi? Așa, ca să se mire proștii! Pune mâna, nu te mai uita, că se face ziuă.

– Cum să se mire proștii?! întrebă Nilă supărat, neînțelegând, trecându-i pentru întâia oară prin cap că la urma-urmei tatăl lui ar putea să țină seama și de ceea ce gândește el, așa cum a fost seara trecută, când l-a întrebat ce să facă cu Achim.

Moromete se uită mirat la fiu, dar după aceea puse mâna pe secure și-i încercă tăișul.

– Vrei să știi în ce fel să se mire proștii? îl întrebă el. Să se uite și să se mire până li s-o apleca.

– Bine, dar nu e salcâmul nostru! mai protestă Nilă.

– Dar al cui e? întrebă tatăl, apucând securea de coadă.

– Nu e al ga Măriei?! răspunse Nilă, crezând că totuși tatăl n-are să încerce să taie salcâmul. Și pe urmă, ziua n-avem timp? mai bombăni el nedumerit. Ce ți-a venit acuma, cu noaptea în cap?

Moromete nu-i răspunse. Începu să dea ocol salcâmului, căutând un anumit loc unde să înceapă a-l lovi. O clipă el mai rămase gânditor, apoi deodată ridică securea și-o înfipse cu putere în coaja copacului. Din gât îi ieși un icnet adânc și lovitura țâșni de la rădăcina copacului, se lovi de uluci și se întoarse îndărăt, făcând să răsune viroaga.

Nilă apucă și el securea în mâini și trecu de cealaltă parte a tulpinei.

– Și cui îl dai? mai întrebă el.

– Țstăuia, răspunse Moromete arătând spre grădina lui Bălosu.

Amândoi începură apoi să izbească tăcuți și nu se opriră decât după un timp îndelungat. În amândouă părțile făcuseră în salcâm câte o tăietură adâncă și albă. Începură

să izbească din nou și așchiile săreau acum, mai mărunț, uneori zbârnâind în aer. În curând ele înconjurară locul într-o roată înălbită.

Începuse să se lumineze. În cimitir vaietul femeilor contenise dar nu de tot, se mai auzea un murmur nelămurit, chemări șoptite și tainice. O femeie încă bocea și părea să nu mai termine litania ei veche.

Dar Moromete și Nilă nu mai auzeau. Ei loveau de la o vreme mai încet, mai chibzuit, uneori scormonind cu securea în lovituri mici, căutând parcă viața salcâmului falnic în vreo vână care se ascundea de secure. Cu toate că pătrunseseră în el adânc, din amândouă părțile, copacul stătea drept și liniștit, nici o frunză nu i se mișca. Deodată, niște aripi pâlpairă undeva într-un prun și încă o dată un cocoș cântă prelung. Când sfârși, în clipa următoare, satul răsună a doua oară ca o alarmă nesfârșită de glasurile celorlalți cocoși.

Moromete se opri, se șterse de nădușeală și lăsă securea jos:

– Ajunge Nilă, dă-te la o parte, zise el gâfâind. Du-te de adu caii. Vânos a mai fost!...

– De ce să aduc caii? întrebă Nilă.

– Adu, mă, caii și ștreangurile și nu mai tot întreba. Ce tot întrebi? Mai stai și tu locului și mai gândește-te când întrebi. Știi tu încotro cade salcâmul? Dacă se lasă peste pruni, sau dincoace în grădina ăstuia a lui Geacă și-i prăpădește răsaturile, ce faci?

Flăcăul se șterse de sudoare și plecă. Moromete se așeză pe așchii, uitându-se oftând în urma fiului:

– Umblă încet, vezi să nu-i scoli p-ăia! îi spuse.

Peste câțva timp, flăcăul se întoarse cu caii.

„N-am spus eu?” reflectă Moromete din nou, ridicându-se de pe așchii și vorbind apoi tare:

– Unde vii, mă, cu ei, Nilă? îl întrebă batjocoritor.

– Cum unde viu? răspunse Nilă, nedumerit.

– Adică da! exclamă Moromete. Treci cu ei încoa să cadă salcâmul pe ei.

Nilă opri caii și rămase tăcut, neștiind ce să mai facă. Apoi pricepu, întoarse caii, le prinse răscrucile de ștreanguri, legă frânghia și porni cu ea spre tatăl său.

– Poți să te urci? întrebă Moromete. Urcă-te până spre

vârf, nu-ți fie frică, n-o să cadă cu tine.

Moromete îl scruta posomorât. „Ce băiat greu de cap, uite la el că i-e frică să se urce, nu-și dă seama că salcâmul n-a fost tăiat atât de tare la rădăcină să nu se mai poată lega apoi frânghia de vârful lui.”

– Dacă vezi că se mișcă, săi și tu jos de-acolo, mai spuse Moromete batjocoritor.

Nilă nu răspunse la această batjocură, se urcă tăcut până spre vârf, nu se mai vedea pe chipul lui dacă înțelesese sau nu că n-avea de ce să se teamă și oricum dacă, totuși, se temea, soluția cu săritul jos tocmai de-acolo din vârful copacului nu era în nici un caz cea potrivită. Legă frânghia și se dăduse jos. Moromete se apropiase de cai și măsura din ochi lungimea frânghiei cu aceea a salcâmului. Bombăni ceva, apoi trase caii spre partea din spatele casei, încotro trebuia să cadă copacul.

– Gata, Nilă? întrebă el în șoaptă.

– Gata! răspunse flăcăul.

– Treci lângă cai și când vezi că începe să se aplece, ai grijă să-i mâi, că mi se pare că frânghia e mai scurtă decât salcâmul.

Se alăturară amândoi într-o parte și alta a cailor, apoi Moromete urlă pe neașteptate, lung și răgușit, ca și când l-ar fi ars cineva cu fierul roșit:

– Haidaaa!...

Speriați, caii zvâcniră, vrând s-o ia la goană, frânghia se întinse ca o coardă și urlletului omului îi urmă un pârâit ascuțit care spintecă dimineața ca un trăsnet.

– La o parte! strigă Moromete, biciuind caii.

Din înălțimea lui, salcâmul se clătină, se împotrivi, bălăbănindu-se câteva clipe, ca și când n-ar fi vrut să părăsească cerul, apoi deodată porni spre pământ, stârnind liniștea dimineții ca o vijelie; se prăbuși și îmbrățișa grădina cu un zgomot asurzitor. Văile clocotiră și toți câinii de prin împrejurimi începură să latre.

După aceea se făcu tăcere. Se luminase de tot și printre șirul de sălcii se vedeau chiar cum sclipesc câteva raze roșii de soare.

Câtva timp, cei doi rămăseseră încremeniți, uitându-se la salcâmul doborât, neștiind parcă ce mai aveau de făcut. Duțulache ieșise din gaura lui făcută sub șira de paie și se

uita peste grădină, parcă nedumerit și el. Numai caii stăteau tăcuți, nepăsători, cu buzele lăsate în jos.

– Ei, acum ce-ai rămas cu capul între urechi?! se miră Moromete, călcând încet printre crăcile salcâmului. Desfă caii și bagă-i în grajd...

Salcâmul tăiat străjuia însă prin înălțimea și coroana lui stufoasă toată partea aceea a satului; acum totul se făcuse mic. Grădina, caii, Moromete însuși, arătau bicisnici. Cerul deschis și câmpia năpădeau împrejurimile.

– Bine, Ilie, de ce-ai tăiat salcâmul? se auzi de pe poteca viroagei un glas neliniștit.

Era mama, care venea de la cimitir prin fundul grădinii. De braț avea un coșuleț alb din care împărțise colaci pentru morți. În poarta grădinii ieșiseră Paraschiv și Achim descinși și în izmene. Tita, Ilinca și Niculae se uitau și ei încremeniți de după gard.

– De ce-ai tăiat salcâmul, tată? Ce ți-a venit? întrebă Tita.

– Ce făcuși, Moromete? se auzi un glas de după gardul din față.

– Bine, Moromete, alt salcâm nu găseai să tai? exclamă cineva din fundul grădinii.

În tăcerea care se lăsă, o fetiță strigă și ea parcă speriată:

– Nea Pațanghele, de ce-ai tăiat salcâmul?

Era porecla lui Moromete și se pare că fetița era foarte supărată de îndrăznise să vorbească așa.

– Când ți-oi da eu un pațanghel n-ai să-l poți duce, îi răspunse Moromete. Și voi ce vreți? se răsti apoi la cei care se uitau de după garduri.

Între timp, Paraschiv și Achim se apropiaseră și se uitau peste trupul salcâmului într-un anumit fel, parcă ar fi fost vorba de-un animal bolnav care fusese ucis.

– De ce-ai tăiat, mă, salcâmul? se pomeni Paraschiv întrebând. Avea însă un glas cu totul deosebit de al celorlalți, parcă ar fi fost singurul care punea întrebarea, sau în orice caz singurul căruia să i se răspundă.

– Întrebați-l pe Nilă, că el știe, răspunse într-adevăr tatăl cu un glas ciudat.

Paraschiv se prinse:

– De ce, mă? îl întrebă.

– Ca să se mire proștii, îl cită Nilă pe taică-său și deodată își arătă dinții lui lați, bucuros pesemne că putea la rândul

lui să-l prostească pe Paraschiv.

– Râzi ca un bou! mormăi Paraschiv.

Lui Nilă însă îi plăcuse atât de mult ce făcuse încât se veseli și mai tare. Chiar și când râdea avea un fel al lui greoi la care n-aveai ce să mai faci.

Tudor Bălosu ieșise în grădină și Moromete o luă spre el. În fundul grădinii mama se uita mereu la golul din care fusese smuls salcâmul. Atât de rău stăteau? De ce, dacă aveau așa nevoie de bani, nu vindeau o oaie sau câțiva miei?

Se pare că nimeni nu înțelegea că hotărându-se în sfârșit plecarea lui Achim la București însemna că trebuie să li se facă celor trei pe plac până la capăt, să nu se mai atingă nimeni de oi și cum altceva n-aveau ce vinde, salcâmul trebuia tăiat. Mai ciudat era că nici cei trei în cauză nu înțelegeau; încât răspunsul lui Moromete că a tăiat salcâmul ca „să se mire proștii” nu era o batjocură întâmplătoare la adresa fiilor.

Niște ciori, învățate să se rotească și să se așeze deasupra a ceva înalt, acum că acel ceva nu mai era, dădeau târcoale prin preajmă și croncăneau urât, parcă a pustiu, din ciocurile lor negre. Mama, luptând parcă împotriva presimțirilor și temeiturilor ei vechi care o năpădeau, cășună pe fete și se răsti la ele să se apuce de treabă. Ce, n-au mai văzut salcâm tăiat?

XIII

În grădină, Tudor Bălosu îl invită pe vecin în casă. Moromete ezită, spunând că ar avea treabă, dar pe urmă se hotări:

– Haide, poate mai ai din țuica aia de la munte.

Mai avea și băură aldămașul. Tudor Bălosu era bucuros de mica afacere, salcâmul era dintr-aceia care se foloseau pentru fundamentul caselor și se găseau cam greu. Moromete însă nu prea se îndemnă, nu avea nicidecum înfățișarea celui care a vândut ceva. Erau singuri în odaie și se uita din când în când spre ușă, se uita prin casă, așteptând parcă să mai intre cineva. Tudor Bălosu crezu că îi ghicește gândurile și strigă spre odaia cealaltă:

– Victore, hai, mă, și ia o țuică cu Moromete!

Casa lui Tudor Bălosu avea trei odăi mari, spre deosebire de a Morometilor, care avea două. Odaia în care stătea era

curată, cu paturi de fier cu tăblii. Sub geamul dinspre drum era așezată o mașină de cusut, Singer, la care lucra mama, Aristița Bălosu, care nu se știe când: învățase să croiască rochiile și cămășile cele mai frumoase din sat. Pereții odăii erau plini de covoare, fotografiile în rame cu Bălosu și Aristița la cununie. Victor militar, fotografiat în culori, cu gradul de sergent. Polina singură, sfioasă și parcă străină de ea însăși, cu mâna pe un taburet. Pe jos era așternut un covor de cârpe.

Victor intră în odaie cu un prosop în mână. Avea pantaloni de „piele de drac”, bufanți, și ghete galbene cu ciorapi vârgați trași pe pulpă. Se ștergea pe ceafă și arăta vesel. Era un flăcău nu prea voinic, dar se purta ca și când ar fi fost.

– Bună dimineața, nea Ilie, spuse el.

– Ia o țuică, Victore, îl îndemnă taică-său.

– Ți-am mai spus, tată, că nu obișnuiesc țuică dimineața, răspunse Victor cu un glas din care se vedea că îi făcea multă plăcere că nu obișnuiește.

– De ce, Victore, ai stomacul deranjat? întrebă Moromete cu seriozitate.

– Nu, dar nu obișnuiesc.

– Noi obișnuim! spuse Moromete puțin absent, rotunzind și spălând cuvintele întocmai ca feciorul lui Bălosu.

Victor Bălosu fusese câtva timp voiajorul firmei de la care cumpărase mașina de cusut și învățase să folosească cu gravitate cuvintele puțin cunoscute. Nici el, nici taică-său nu băgară de seamă ironia ascunsă a vecinului.

– Cum devine asta, Victore?! reluă Moromete mirat.

– Ce anume, nea Ilie?

– Să nu-i placă cuiva băutura.

– Asta devine după facultăți, răspunse Victor cu modestie. Sunt unii oameni care le place să aibă mintea turburată. Mie îmi place să fie limpede.

– Da, e un punct de vedere! conveni Moromete. Apoi schimbă vorba ca din întâmplare uitându-se iar spre ușă ca la început: Spune-i, Tudore, fetei ăleia, să mai aducă niște de-asta... Sau nici tu nu vrei să-ți turburi mintea?

Victor începu să râdă:

– Hehe, nea Ilie, ciudat mai ești, hehe! Polino, mai adu niște țuică.

Polina intră și Moromete se uită lung la ea. Din fotografie Polina avea numai acel amestec de sfială și înstrăinare, dar acolo nu era frumoasă. După ce se uită la ea, Moromete se uită curios la Bălosu, apoi la Victor, apoi din nou la Polina.

– Ce face Tita, nea Ilie? întrebă Polina cu glasul ei obișnuit, nici supărat, nici vesel, ca al oricărei fete care întreabă de o surată de-a ei, dar Moromete se uită nemulțumit la ea și nu răspunse.

– Dă-mi, mă, banii ăia, că mă duc, se grăbi el deodată. Las-o încolo de țuică, hai încolo de-acilea!

Și se ridică în picioare.

Bălosu însă nu se mișcă.

– Moromete, zise el și avea un glas din care se înțelegea că nu se mai gândea de mult la salcâm. De ce nu vinzi tu locul ăsta al tău din spatele casei?

Moromete se uită împrăștiat pe fereastră.

– Care, locul ăsta d-acilea?

– Da, tot îl ții tu degeaba.

– Mda, mormăi Moromete absent.

– Ti-l cumpăr eu, continuă Bălosu. Dacă vrei, facem repede formele.

– Hai, mă, nu mă mai ține aici, că am treabă, răspunse Moromete parcă n-ar fi auzit. Tu nu știi că nu e locul meu?

– Ba e al tău, îl informă Bălosu. Câți ani au trecut de când a plecat alde soră-ta Măria din casă?

– Păi... sunt mai bine de cincisprezece ani!

– Ei, după cincisprezece ani legea zice că moștenirea neîmpărțită rămâne ăluia care e în ea. Nu știai de chestia asta?

„Nu știam... pe mă-ta de bălos! răspunse Moromete în gând. Bine că știi tu.”

– Hai, mă, că nu e așa cum zici tu, dă-mi banii ăia să mă duc încolo d-acilea! spuse apoi tare.

Bălosu rămase nedumerit.

– Dacă nu crezi, întreabă și tu unu din avocații ăștia, insistă el. Întreabă-l pe Rădulescu.

– Hai, mă, altă treabă n-am eu acuma, răspunse Moromete, de astă dată cu un glas rece, tăios.

Bălosu nu mai insistă, iar Moromete, după ce primi banii, părăsi casa vecinului.

Soarele se ridicase sus, și o grămadă de nori, niște nori

curați și frumoși, se și repeziseră spre el, parcă ar fi vrut să-l oprească pe loc sau să-l întoarcă îndărăt de unde răsărise.

Moromete intră în curte prin grădinița de sub geamul dinspre drum al casei, pe nesimțite parcă, și se opri lângă colțul prispei.

– Ilinco, strigă el înfuriat, nu te apuci o dată să mături bătătura asta? Niculae, tu de ce n-ai plecat cu oile până acuma? Ce e cu voi, mă? Tu, Achime, n-ai de gând să dai drumul la caii ăștia? Au să roadă ieslea până te aranjezi tu... Și tu, Paraschive, ce stai și te uiți cu botul ăla ca de zăvod? În grajdurile alea nu s-a mai rânit de la Paști. Iar tu, Nilă, unde te gătești de plecare?

Nilă, nu se știe de ce, era mânios. Stătea cu un picior proptit în marginea prispei, cu fruntea lui groasă și roșie de îmbufnare și se încălța cu niște opinci vechi. Se pare că Paraschiv nu se lăsase până nu-i făcuse ceva în schimbul batjocurii de adineauri din grădină. Era chiar sigur, fiindcă se uita la fratele său cu satisfacție, ba chiar cu simpatie, acum după ce i-o plătise.

– Se duce la premilitară, observă el cu această simpatie în glas și se uită cu veselie la un obiect rezemat de parmalâc...

Era un lemn care închipuia o pușcă vâpsită în roșu. Paraschiv se apropie de parmalâc, apucă lemnul acela vopsit care vroia să semene cu o pușcă și se uită la el preocupat, căutând cu degetul într-un loc unde ar fi trebui să fie trăgaciul. El ridică pușca în sus și, plin de o veselie prostească pentru vârsta lui, începu să mânuie lemnul și să strige în gura mare:

– Pe umărrrr, arm! La piciorrrr, arm! Pentru onor, înainte prezentaați, arm! În cumpănireee, arm!

– Las-o, mă! se înfurie Nilă cumplit, smulgându-i lemnul din mâini.

– Ce-ai cu el, Nilă?! se miră Moromete. E și el deștept. Om de douăzeci și patru de ani!

Achim scoase caii din grajd, întinse dulama peste spinarea unuia din ei și se pregătea să plece. Niculae dăduse și el drumul oilor din obor și le tot lovea cu ciomagul, blestemându-le liniștit. Ilinca ridica așternuturile de pe prispă, iar Tita, cu un târn cât toate zilele, începuse să măture bătătura.

– Vezi, fa, că mă duc la fierărie, să vedem dacă mai poate

gașperu-ăla să ne dreagă secerile alea. Ia dă-le încoa, vezi că sunt în odaie între sobă, zise Moromete, adresându-se Catrinei.

– Achime, zise Niculae, oprindu-se lângă frate-său vitreg. Du-te tu cu oile, să mă duc eu cu caii, că tot ai să pleci cu ele la București.

Achim însă nu-l auzea, încălecuse și lovea mereu cu călcâiul în burta calului, iar animalul se învârtea cu el pe loc, cu dinții rânjiți în zăbală. Achim era vesel și porni în goană încă din curte.

– Hei, Bigică, hidaaaa!... urlă el.

– Ce faci, mă, mânca-te-ar câinii? urlă și Niculae după el. Tată, oprește-l să se ducă cu oile.

– Tu ce-i fi având, Nilă, de ești așa roșu? se miră Moromete fără să-l audă pe Niculae. Ai, mă? Cine te pune pe tine să te duci acuma la premilitară aia, în loc să stai acasă și să-ți vezi de treabă?

– Hai, bă, taci din gură! mormăi Nilă furios. Te faci că nu știi. N-ai auzit că dacă nu ne ducem facem trei ani armată?

– Păi fiindcă sunteți proști! explică Moromete luând secerile din mâna Catrinei și îndreptându-se spre poartă. Sunteți proști, Nilă, d-aia!

Nilă pornise și el spre poartă, cu pușca aceea ciudată în mână.

– Sunteți proști... mormăi el.

– Păi sigur că sunteți proști. Dar ce credeai? spuse Moromete surprins. Ia să nu se ducă nimeni sau să-l atingă cineva la cap pe deșteptu ăla de mocârțan care vă gonește pe câmp, să vezi cum i-ar trece cheful să vă mai cheme.

Nilă mormăi ceva care putea să însemne că tatăl său vorbește ca să nu tacă. O luă pe lângă garduri, călcând în același fel cu mormăitura; adică sigur, să nu se ducă nimeni, dar uite că se duce și te silește și pe tine să te duci. Moromete o luă și el pe lângă garduri, dar în direcția opusă și călca nepăsător și parcă dezamăgit că oamenii fac lucruri care dacă n-ar fi proști nu i-ar putea sili nimeni să le facă.

XIV

La început flăcăii nu se duseseră la premilitară, dar nu pentru că ar fi fost deștepți, sau că l-ar fi „atins” cineva și i-ar fi pierit cheful celui care îi chema, ci pentru că așa ceva

nu se mai întâmplase niciodată în sat. Să se facă instrucția duminica dimineața! Li se păruse o glumă tâmpită, se supăraseră toți și nu se duseseră, dar la prima recrutare se află că repartizările la trei ani plouaseră cu nemiluita, se îngrijoraseră și începuseră să se ducă. Nu se mai întâmplase niciodată în sat? Avea să se întâmple de-aici înainte. Pentru instrucție, satul avea să se numească subcentru premilitar, iar pentru flăcăi, învățătorul Toderici, care era ofițer în rezervă, comandant.

Nici învățătorului nu-i plăcuse la început, sau cel puțin așa se crezuse. Acum însă îi plăcea atât de mult încât nu numai că uita cu totul că e învățător, dar încerca să-i facă pe băieți să uite și ei că sunt flăcăi liberi, care trăiesc în satul lor cum le place.

Când Nilă ajunsese în curtea școlii, premilitarii erau strânși de mult în coloană de marș și se făcea apelul. Pe drum se mai vedea încă câte un flăcău alergând să ajungă mai repede, să nu fie pus lipsă.

– Hai mai repede, mă boierilor! strigă Toderici, de pe treptele școlii. Parc-ați fi domnișoare, fir-ar al dracului! Eu cum mă scol și vin înaintea la toți?... Pleașcă Ilie!

– Prezent!

– Pacic Ilie!

– Prezent!

– Panaite Dumitru!

– Lipsă.

– Ce e, mă, cu Panaite ăsta? Și duminica trecută văd că a lipsit.

– Stă lângă mine, dom'le comandant, zise un flăcău din capul coloanei. Zice că nu vrea să mai vie, își bagă... în ea de premilitară.

– Pavel Vasile! strigă Toderici înfuriat.

– Prezent!

– Pielelungă Constantin!

– Prezent!

– O să-l bag eu la pușcărie... pe mă-sa de bandit! strigă Toderici, schimonosindu-se la față. Paliu Inochentie!

– Lipsă!

– Ce e cu Inochentie?! întrebă Toderici, spunându-i pe numele de flăcău celui care lipsea, parcă l-ar fi cunoscut cine e. Cine stă lângă el?

- Eu, domnule comandant, zise un glas. N-a vrut să vie, 'cea că el e ostenit de la sapă, 'cea că ce, l-a câștigat statul la belciuge?

- Belciugele mă-sii! strigă Toderici, frământându-și carnetul în mâini. Parcă pe mine m-a prins statul de bogdaproste... pe mă-sa de Inochentie... Dar când te cheamă țara la datorie, trebuie să te duci că dacă nu, te ia mama dracului... Că d-aia țara asta a rămas o țară de mameluci, pentru că Inochentie al meu îi dă cu belciugele.

- 'Cea că dumneavoastră aveți leafă, domnule comandant, zise același glas. „Îi convine lu' domnu Toderici, că are leafă”, așa zicea.

- O să ia și el leafă... pe mă-sa de Inochentie! strigă iarăși Toderici cu capul în carnet. La pușcărie, la Turnu, are să stea acolo și are să primească leafă.

Nu se știe cum se învățaseră flăcăii să fie înjurați și amenințați cu pușcăria. Învățătorul făcea acest lucru ca și când nu el ar fi venit cu aceste obiceiuri în sat.

- Pielelungă Ilie! continuă el.

- Lipsă!

- Ce e cu frate-tău, mă, el de ce n-a venit? întrebă Toderici, căutându-l cu privirea pe celălalt Pielelungă.

- A venit la ziuă de pe linie, s-a culcat și dimineața n-a vrut să se scoale. Când l-am îțânat să se scoale, a dat cu picioru în mine...

- Spune-i că o să-i dau eu câteva picioare într-o zi, c-o să se pomenească tocmai... știe el unde! Palici! Polin!

- Lipsă!

- Prisăcaru Vasile!

- Prezent!

- Rață Ion!

- Lipsă!

- Raneti Vasile!

- Prezent!

- Rădoi Marin!

- Lipsă!

- Mama lui de Rădoi! Țasta stă coala peste drum, zise Toderici uitându-se peste curtea școlii la o casă mică, așezată chiar în fața școlii.

- Dom'le Toderici, dumneata să nu-mi înjuri băiatul că eu nu știu multe! se auzi un glas de peste drum.

- Să-ți fie rușine! strigă Toderici, ars, ieșind din fața coloanei de premilitari și înaintând spre poarta școlii. Să-ți fie rușine, nea Rădoi, că te găsești dumneata mai cu moț și nu-ți trimiți băiatul la instrucție. Că statul dacă dă un ordin... Am instrucțiuni precise să trimet tabel de ai care nu vor să vină. Zece ani are să facă armata și are să se libereze la sfântu așteaptă...

Toderici înainta spre poartă și striga cu o mână ridicată în sus cu care tot împungea cerul când vorbea. Omul din casa alăturată se dădu jos de pe prispă și începu și el să vină spre poarta de la drum.

- O să știe el ce are de făcut când o pleca militar, zise el, apropiindu-se de drum, vrând parcă să-i iasă înainte învățătorului. Eu am făcut un război și nu mi-e frică mie de asta. Iar dumneata nu mai înjura lumea. Ai uitat că când ai venit aici aveai ȋțari și cămașă de tort...

- Că când am să-ți fac eu un raport, o să-ți dai dumneata seama pe ce lume trăiești! strigă Toderici, batjocorind vorbirea celuiilalt.

Toderici era străin de sat, era muntean, și când venise aici părea un tinerel de treabă, foarte dezghețat, e drept, dar se purta bine cu lumea, dădea bună ziua și muierilor.

- Las' că știm noi că ești dăștept, zise omul din drum, aruncând o privire mocnită spre curtea școlii.

Toderici se întoarse în capul coloanei de premilitari și continuă apelul.

- Că dacă n-o luai pe-asta a lui Oprescu, cu atâtea pogoane, și acum ai fi umblat în ȋțari! strigă omul din drum, fără teamă.

Toderici desfăcu carnetul și strigă mânios:

- Ristea Gheorghe!

- Lipsă!

- Împușcatu Florea! strigă comandantul și mai furios.

- Prezent! răspunse un glas din toți bojocii, vrând parcă să-l întreacă pe învățător.

- State Ilie!

- Prezent!

- Stanciu Stoian!

- Lipsă!

Toderici ridică fruntea din carnet, vru să spună ceva, buzele i se mișcă și strânse carnetul în mâini. Începu apoi

să strige mai departe. Din rândurile de premilitari, glasul celui strigat răspundea cu putere, făcând să răsunе satul până departe. Într-un timp, învățătorul trase aer în piept, își desfăcu picioarele și începu să urle fiecare nume, hotărât să întrecă glasurile care răspundea:

– Tudor Marin! strigă el.

– Prezent! răspunse flăcăul tot atât de tare.

– Terci Mitică!

– Lipsă!

– Teculescu Ion!

– Lipsă!

– Tărbacă Anghel!

– Lipsă!

– Moromete Nilă! urlă din toate puterile Toderici.

– Prezent! răspunse atunci Nilă încet și scârbit și un hohot de răs urmă răspunsului său, cutremurând toată acea parte a satului până departe.

– Mai tare! scrâșni învățătorul, cu sudoarea pe frunte. Se opri, se uită la Nilă, făcu un semn în carnet în dreptul lui, apoi șopti amenințător: Atențiune, companie! Drepti! Liniște! Răspunde tare, camarade, că nu ești babă căptușită în piept de optzeci de ani. Udrea Ștefan!

– Lipsă!

– Ungureanu Gheorghe!

– Lipsă!

– O să dea ei de mama dracului, domnii ăștia care nu vor să vină la instrucție. Vanghele Costică... Vasilescu Avram.

Gheorghe Toderici își vârî carnetul într-un fel de porthart și se dădu câțiva pași înapoi să ia comanda:

– Atențiune! Companie, drepti, direcția câmpul de instrucție, ocolire la stânga împrejur, înaintee! Marș!

Compania ieși în drum cu puștile de lemn pe umăr. Toderici trecu în fruntea ei și după câțiva pași își întoarse capul dând tonul:

– *Vesel, timpul primăverii...* Companie, cu cântec înainte, maaarș!...

Flăcării începură să cânte gros, în marș. Gheorghe Toderici se întorcea din când în când și în pauzele de marș striga:

– Una, două!

*Vesel, timpul primăverii
Vesel sunt și eu!*

– Una, două!

*Căci vara care a trecut
Multe mândre-am mai avut
Nu le pot uita!*

– Una, două! Mai cu viață! Ce mormăiți așa?

Nilă nu cânta și fruntea lui lată și groasă stătea încrețită în sus a nedumerire. Mergea greoi și nu ținea pasul. La un moment dat, el lăsă pușca de pe umăr și se uită în afara coloanei, parcă ar fi vrut s-o șteargă.

– Nilă, treci în front, ține pasul! strigă atunci cineva din urmă, un alt flăcău, prea zelos sau prea glumeț și cu un glas mult prea tare, așa cum se părăsc copiii când vreunul dintre ei încalcă regula, și Nilă, supărat și posomorât, puse lemnul la loc pe umăr și încercă să țină pasul.

La instrucție, comandantul îl urmări cu priviri întunecate.

– Fii atent aici, camarade. Inamicul a ocupat gara și se pregătește să atace satul. Compania are misiunea să înainteze de pe liziera satului, să ia gara cu asalt și să dea inamicul peste cap...

Stăteau culcați pe liziera satului și comandantul le explica exercițiul pe care îl aveau de executat în duminica aceea. Până la gară erau patru kilometri. Șeful postului de jandarmi venise să asiste la exercițiu chemat de fapt de Toderici, care se temea că premilitarii nu vor voi să „atace” pe o distanță atât de mare.

Flăcării însă atacă. Toderici gonia împreună cu ei și îi culca mereu. Jandarmul se târa în urma lor, plictisit. Când mitralierele inamice începură să „toace” din gură, comandantul deveni amenințător și dramatic.

– Capul la pământ! urla el. Capul la pământ, camarade, scrâșni el și se aplecă deasupra lui Nilă, îi puse mâna în ceafă și îi strivi fața de arătura aspră.

Nilă mișcă ceafa ca un taur, se zbătu și deodată sări în picioare. El scoase un muget cumplit și îl prinse pe comandant de guler. Nu-i făcu nimic, nu dădu în el, dar îl strângea cu ochii ieșiți din cap și îl ținea pe loc. Era atât de mânios și de încordat încât părea că îl ține pe celălalt pe loc ca pe-o apărare, să nu plesnească ceva în el însuși. Speriați, câțiva flăcăi săriră și desfăcură mâna încheștată a lui Nilă. Toderici se învinețise, tușea, se îneca și când își reveni începu să injure și să urle să vie șeful de post. Exercițiul se

întrerupse.

Când se îndepărtă cu șeful de post, chipul lui Nilă se albi, iar fruntea i se încreți a și mai mare nedumerire, de astă dată lăsând descoperite niște priviri blânde și înspăimântate. Călca legănat și greoi, și-și ștergea des și în neștire fruntea cu mâneca.

Numai că șeful de post era vechi în comună. Îl înjură pe Nilă și îi dădu drumul spunându-i să nu mai facă așa, fiindcă Toderici e al dracului și s-ar putea s-o pățească cu el. Noroc că el, șeful de post, îl cunoaște pe Moromete, pe care îl consideră un om de care i-ar fi nu știu cum să-i ia băiatul la secție, altfel l-ar fi luat și i-ar fi tras o mamă de bătaie...

Nilă porni spre casă, dar mergea tot cu fruntea încrețită. Avea acea înfățișare chinuită a surzilor care încercă să înțeleagă din semne. Ce se întâmplă în lume? Cine avea de gând să ocupe gara și să atace satul?

XV

După ce îi plătise lui Moromete, Tudor Bălosu ieșise cu Victor în grădină și amândoi începură să ciopârțească salcâmul. Loviturile se izbeau de ulucile Moromeților și Catrina, ca niciodată, întârzia să plece la biserică. Umbla de colo până colo fără rost și uneori, când loviturile din grădină se auzeau mai tare, se oprea locului și asculta. Paraschiv stătea lipit de gard, se uita la grădină și părea că n-are de gând să se miște din locul acela cu una cu două. Botul său ieșit în afară se lungise și mai mult și se uita fără grabă și fără să clipească, încet și stăruitor, la vecinul său. El stătu astfel multă vreme, apoi se îndepărtă încet și ieși în drum, ieși la poartă; după câteva clipe de gândire, porni pe lângă garduri, dar mergea alene, parcă fără scop.

Mama îl urmărise pe furiș din tindă. Când îl văzu că se depărtează de casă, ieși în pragul prispei.

– Abia a așteptat să plece *ăla* și s-a și dus! striga ea, uitându-se în altă parte, ca și când nu lui Paraschiv i-ar fi vorbit. Parcă era vorba să rânești acolo, că o să ajungă băligarul la grindă...

Paraschiv se uită îndărăt fără să se oprească. De departe gura lui arăta și mai mare.

– Aia e treaba mea, mormăi el. Te găsi inima rea de grajd.

– Dac-ar muri *ăla*, ați cânta de bucurie! L-ați adus în stare

să taie salcâmul, să râdă lumea de noi de bine ce-am ajuns.

– Ia mai taci din gura-aia, mamă, ce-ai cu el? zise fata care terminase de măturat. De ce te legi de el? Și mai spui că te vorbește de rău în sat. Păi cum să nu te vorbească?

– Ce-ți pasă ție? zise mama întorcându-se în tindă. Uite, acu' se întoarce *ăla* și când o vedea grajdul nerânit, iar începe să înjure. Parcă n-ar avea destule păcate! Să-l mai auz acuma, în sfânta duminică, înjurând!

Deși Paraschiv plecase, el se întoarce însă curând înapoi, parcă s-ar fi gândit că mamă-sa vitregă are dreptate. Intră în curte repede, căută lopata într-un colț al șopronului și pieri în grajd. Catrina îl văzu și chipul i se mai lumină.

– Tito! strigă ea din tindă. Vezi că eu mă duc la biserică, ai grijă și pune de mămăligă. Du-te în grădiniță și ia d-acolo niște ceapă. Pe urmă, culege ștevie de dincoace și fă acolo o ciorbă, că altceva nu mai e. Că astă-iarnă au băgat în ei un porc de mai bine de-o sută de kilograme și când le spuneam: „Măăă, vine vara, mai păstrați”, rânjeau la mine, parcă nu le-ar fi trebuit tot lor! Acu să bage în ei buruieni...

– Iar începi? o muștră Tita, făcând semn cu capul spre grajd că o aude Paraschiv.

– S-audă! zise mama cu un glas în care se simțea și necaz, dar și durere că la prânz n-are ce da la masă. De ce să n-audă? Că așa tot am tăcut și acuma au tăiat salcâmul să facă Bălosu casă, că ei nu sunt în stare să facă, așteaptă să moară *ăla*, să ne dea pe noi afară...

Catrina se îmbrăca pentru biserică și vorbea mereu, nu izbutea să se liniștească. Își schimbase bluza ferfeniță și-și trăsese o fustă de lână neagră, peste cea veche. Abia după aceea începuse să tragă pe dedesubt, lepădându-le, boarfele cu care era îmbrăcată mai înainte.

– Au cărat la șanț un porc întreg și trei sute de coșuri de porumb. Puteau să mai păstreze, nu să ajungem să dăm cămașa de pe noi că vine percitorul!

Deodată Catrina tăcu și trăsăturile feței îi căzură în jos parcă de spaimă. Pe poarta de la drum intrase o femeie slabă și neagră la față, îmbrăcată cu o bluză și o fustă decolorate, semănau cu praful de pe jos... Pășise în curte cu un pas repezit și, fără să se uite la cineva, pornise glonț spre poarta grădinii. Era Guica.

Ea deschise poarta și se duse drept spre salcâm, unde

Tudor Bălosu și fiu-său ciopârteau mereu. Numai decît curtea și împrejurimile răsunară de glasul ei ascuțit care intra pînă în miezul creierului.

– Ce căutați, mă aici? De ce mi-ați tăiat, mă, salcâmul? Plecați d-aci, că... m-aș în gura voastră de ‘oți! Paraschive, unde ești? Săi, mă, încoace, cu un ciomag!

– Catrina încremenise pe prispă și obraji i se făcuseră ca focul. Paraschiv ieși din grajd la auzul glasului care țipa, dar nu se grăbi să sară cu un ciomag, cum striga tușă-sa. După felul cum se uita și cum buzele sale împletite se întindeau spre urechi, se înțelegea unde se dusesese mai adineauri.

– Du-te, fa, și spune-i să plece d-aici! șopti mama uneia din fete. Ne facem numai decît de basm, că ăsta, colțatul, altă treabă n-a avut decît să se ducă să-i spună, parcă ar avea numai fiere la inimă...

– N-am adus-o eu, mormăi Paraschiv cu un glas care arăta că chiar dacă n-ar fi adus-o el, Guica tot ar fi venit și în orice caz nu se sfiește să arate că venirea aceasta și tot ceea ce se întîmplă e una din marile lui plăceri.

– Mânca-v-ar câinii cu neamul vostru! țipă Guica din grădină. Ți l-a vîndut, ai? Cum ți l-a vîndut, mă, ‘oțule, cum ți l-a vîndut dacă e salcâmul meu? Și dacă ți l-a vîndut, tu nu știai că e al meu, lovi-te-ar moartea de bălos, azi și mâine! Tu nu știai că ăsta e locul meu d-aici din spatele casei?

– Pleacă d-aici, ga Mario, și pune-ți lacăt la cățeaua aia... Nu te certa cu mine! Du-te și te ceartă cu frate-tău Ilie pînă te-i umflă... Ce te cerți cu mine?!

Glasul Guichii începu să se apropie de curte. Îngrijorată, mama intră în casă cu grabă, parcă cine știe ce nenorocire s-ar fi apropiat.

– Ilie! Ilie! Unde ești, mă, de ce, mă, mi-ai tăiat salcâmul și mi l-ai vîndut? Ai, mă? Dar-ar Dumnezeu să te îngropi cu el, să-ți faci coșciug din el, Ilie! Că atîta aveam și eu și te repeziși să-l tai și să-l vinzi, tăia-te-ar *cinenu trebuie* și te-ar lovi vîrsatul ăla marele!...

– Hai, ga Mario, nu mai țipa așa și pleacă d-aici, zise Ilinca de pe pragul prispei. Ce tot țipi că e salcâmul tău, locul tău?!... Parcă nu ți-a cumpărat tata alt loc...

– Lovi-te-ar brîncea aia reaua și pe tine! strigă Guica, oprindu-se în mijlocul bătăturii. Mi-a cumpărat, ai? Parcă

mi-a cumpărat din averea mă-tii, izmenito. Mi-a dat din pământul ăstora care muncesc să vă țină pe voi, niște împutite.

– Ei, ia ascultă, Guico, ieși afară că acu' mătur bătătura cu tine! zise fata cea mare, Tita, cu un glas liniștit, ca al tatălui.

– Tu ce stai, mă prostule, și te uiți? se-ntoarse Guica spre Paraschiv. Muncești aici ca prostul, vai de capul tău! Alți flăcăi au casă și copii și tu stai ca o baligă să crești puturoasele astea...

– Hai, ga Mario, nu mai țipa așa, că nu suntem surzi, zise și Paraschiv, întinzându-și cu plăcere buzele lui împletite.

– Iar tu să nu mă faci pe mine Guica, că eu n-am guicit la curul mă-tii când te-a făcut... Auzi, fă?

În casă, mama tremura și o striga pe Tita să nu răspundă, să intre înăuntru. Vecinii, mai ales copiii, ieșiseră pe la porți.

– Tito, tu n-auzi să intri în casă? Intră și las-o să strige până o face gălci la gât. Că nepoților li se sară inima că ne face de râsul lumii.

Catrinei îi dăduseră lacrimile.

– Ei, ne face de râsul lumii, răspunse Tita îndârjită, târnuind pe prispă. Fă, Guico, dacă nu pleci d-aici, asmut câinii pe tine. Cuțu-na! Duțulache!

Duțulache țâșni de undeva și se înfățișă dornic să capete ceva de mâncare. Era un câine pașnic.

– Tu, fa, să asmuți câinii pe mine? țipă Guica. Sunt sora lui tac-tu, nu ți-ar fi rușine, măgăreațol! Umbli după al lui Bălosu să te ia, dar nu te ia, fă! Nu ia ăla una ca tine, botoaso!

La aceste cuvinte Paraschiv izbucni într-un râs ciudat, parcă ar fi părâit ceva.

– Ahaha-ha-ha! exclamă Guica continuând parcă râsul lui Paraschiv. Ai pupa tu să te ia ăla...

Tita aruncă o privire de pe prispă spre grădină. Victor se oprise din ciopârțit și asculta cu toporul în mână. De departe i se vedea fața nepăsătoare, aproape veselă.

– Să te ia moartea cu Victor al tău de gât! strigă Tita roșie ca focul și intră în tindă închizând ușa.

Guica o porni spre drum și când o luă pe lângă garduri își aduse aminte de salcâm și începu să spună în gura mare, să audă lumea ce i-a făcut alde frate-său. Blestema și amenința

că n-o să rabde, are martori și o să-l dea în judecată pe Moromete.

De rușine, Catrina ocoli fundul grădinii ca să se ducă la biserică.

XVI

Spre ziuă ploaia îl trezise și pe Birică din somn și nici el nu mai putuse să adoarmă.

După ce ploaia se opri, Birică se dădu jos de pe prispă și scoase caii din grajd. Deșteptat de tropăitul lor, Birică-tatăl ridică mirat capul de pe căpătâi și îl întrebă pe fecior ce i-a venit, unde se duce cu caii cu noaptea în cap?

– Pe izlaz! răspunse feciorul scurt și, fără să mai dea alte lămuriri, aruncă o haină veche pe spinarea unuia din cai, încalecă și ieși din curte.

– Ce e cu băiatu ăsta?! se miră tatăl și fiindcă nimeni nu-i răspunse – ceilalți copii dormeau cu toții – își lăsă la loc capul pe căpătâi.

Birică mergea cu caii la pas și părea că nu ia seama la ei. În dreptul fântânii caii traseră la jgheab ca și când ar fi fost singuri; călărețul nu sări îndată să le scoată apă.

Încalecă apoi din nou, dar caii o luară singuri la trap învățați pesemne de fratele mai mic al lui Birică; adică până la fântână, la pas, apoi după adăpat, în goană. Birică trase de căpăstru, și caii, puțin nedumeriți, încetară trapul.

Umedă de ploaie, câmpia dormea în tăcere. Pământul răsufla aburi calzi, încă nevăzuți, soarele nu răsărise, iar cerul înalt și amortit îngھیtea leneș ultimii nori de ploaie.

Pe coama dealului, Birică se opri câteva clipe parcă nehotărât. Simțind aerul cald și mirosul de ierburi crude, caii se agitară gata s-o ia iarăși la trap, dar fiindcă erau ținuți pe loc, își plecară capetele și începură să pască acolo.

– Haide! murmură flăcăul.

Se așeză mai bine și strânse pulpele. Cu mișcări liniștite dădu frâu liber căpăstrului și se încorda; calul simțind strânsoarea, țâșni înainte și o luă la goană.

Câmpia părea fără margini. Totul dormea. Nu se vedea nici o pasăre, nu se auzea nici un glas. Din depărtare, zidul grânelor se apropia mereu înaintea călărețului. Întinderea tăcută a câmpiei sperie parcă animalele care încetinesc goana, se opriră pe loc și agitară iarăși capetele lor frumoase,

cu urechile întinse înainte, cu privirea domesticită dar vie și inteligentă. Câmpia tăcea mereu.

– Haide! murmură Bircă și glasul său liniștit potoli neliniștea vagă și tainică a animalelor.

Când se opri, Bircă arăta de parcă alergase alături de cai. Fața lui era țepănă, obosită.

– Stai! șopti el și caii se opriră de îndată; fără să aștepte să se dea jos călărețul, începură să pască flămânzi, cu pași mari, sforăind cu nările în iarbă.

Bircă împiedică picioarele din față ale cailor, întinse pe iarba umedă dulama veche, cu blana de oaie în sus și se culcă peste ea. Rămase apoi nemișcat multă vreme cu fața în jos, cu obrazul culcat într-o parte pe brațul îndoit. Se auzea numai sforăitul cailor. Satul se pierduse undeva în depărtare. De acolo, sau nu se știe de unde, răzbătea nefiresc câte un zvon nelămurit, ca o părere, sau ca un ecou a ceva tainic.

Se răsuci brusc cu fața în sus apoi rămase iarăși nemișcat. Cerul se limpezise de tot. Alături de dulamă, un pâlț de păpădii dormeau cu măciuliile închise. Bircă oftă din greu și închise ochii.

Când se trezi, se ridică într-un cot, puțin buimac. Alături, păpădiile înfloriseră și străluceau galben în iarba înaltă. Câmpia era acum de un verde orbitor iar soarele ardea atât de viu încât cerul albastru parcă se înnegrea.

– Noroc, Bircă! Hai, mă, cu caii să-i băgăm în ovăz.

Se frecă la ochi și se ridică. Achim Moromete venea în goană cu caii și se opri fără să descalece. Bircă nu zise nimic, se întinse la loc pe dulamă, parcă supărat că fusese trezit din somn. De fapt îl trezise soarele care îi bătuse în față. Achim nu se grăbea, descăleca și veni aproape.

– Ce e, mă, n-ai dormit azi-noapte?

– Unde zici că te duci cu caii? se miră Bircă fără să răspundă la întrebarea.

– În moșia Marichii, să-i băgăm în ovăz.

Bircă își întoarse fața în partea cealaltă și închise ochii mohorât. Parcă nici nu auzise răspunsul. Alături de iarba deasă care parcă plesnea de verde ce era, chipul vânăt al flăcăului semăna ciudat cu pământul.

– Să fiu al dracului dacă n-am să-i rup picioarele! mormăi el și încetul cu încetul chipul i se mai însufleți, se aburi de

năvala sângelui.

– Cui, Polinii? întrebă Achim.

– Dar cui?

Nu părea însă prea sigur că va face ceea ce spunea; se înțelegea mult mai bine că se chinuia s-o smulgă din inima lui și că nu izbutise decât să se chinuie mai mult.

Achim se întinse în iarbă și gemu:

– Ha! făcu el. Mă, Bircă, să fie-al dracului, dacă și la București am iarba asta... Plec la București cu oile, explică el, și dacă și acolo o fi iarbă așa, toată ziua o să vânz la lapte.

Bircă nu zise nimic, se întoarse doar cu fața în sus. Achim continuă despre vânzarea laptelui și se lăudă cu banii pe care avea să-i câștige.

– Hai, încheie el, ce stai aici? Hai să băgăm caii în ovăz.

Bircă se răsuci, oftând, cu fața în jos și răspunse că nu merge.

– Vezi să nu-ți îndoape pândarul ăla spinarea cu sare, îl preveni el.

– Unde are el norocul ăla să dea peste mine că i-aș arăta eu lui, se sumeți Achim.

Bircă nu-l luă în seamă, nu-l auzi. Oftă și se perpeli iarăși pe dulamă întorcându-se cu fața în jos. Când Achim porni spre cai să plece, se ridică pe jumătate și se uită câteva clipe la el. Privirea îi ardea. Îl întrebă dacă Nilă s-a dus azi la premilitară.

– Când te întorci acasă spune-i să nu plece nicăieri, că vreau să vorbesc ceva cu el.

De aseară vrusese să nu se mai gândească la Polina, dar nu izbutise decât să-și dea seama – iarăși ca și în seara trecută – că nu poate decât să dorească s-o vadă, și de astă dată atât de mult, încât faptul că s-ar putea cu adevărat să n-o vadă nici azi i se părea înfricoșător.

– Auzi tu, Achime? gemu el și se uită cu privirea sticloasă la Achim.

– Vrei s-o furi pe Polina? întrebă Achim râzând cu nepăsare. Crezi că ea nu știe ce-o așteaptă dacă iese azi la horă? Vezi mai bine să nu te pomenești cu ai lui Bălosu cu măciucile în capul tău, mai spuse Achim în timp ce încăleca.

Bircă se întoarse cu fața la dulamă și nu răspunse.

XVII

Moșia de care pomenise Achim și în ovăzul căreia vroia să-și bage caii se afla chiar în capul lotului lor. Erau vreo patru sute de pogoane, ceea ce mai rămăsese din vestita moșie a lui Guma din 1924, după reformă. De fapt era mai dinainte moșia văduvei, cucoana Marica cum i se spunea în sat, care mai trăia și astăzi, cumplit de gârbovită, și care, spre uimirea tuturor, nu numai că trăia, dar umbla, era vioaie. Umbla în negru, în baston, și cumpăra ouă și lapte de la muieri, pentru fiică-sa, o fată veștejită și cam nebună care nu ieșea aproape deloc din casă (stătea cu franceza și cu pianul, cum o scuza inutil bătrâna față de muieri și copii).

Moșia era dată în parte. Oamenii care luau pământ în parte se înțelegeau cu un maior, soțul fetei mai mari a bătrânei, care venea din când în când prin sat și căruia nu-i păsa de cumnată-sa și de bătrâna soacră; le lăsa doar atât cât să nu moară de foame.

De fapt, cu câțiva ani în urmă, fusese chiar cât pe-aci să le vândă moșia. După reformă profitase și el de creditele pe care le deschisese Banca Centrală Cooperativă și se împrumutase cu o sumă mare. În timpul crizei însă, piața cerealelor scăzu atât de mult încât maiorul nu mai putu să plătească ratele împrumutului și ar fi vândut cu siguranță moșia dacă legea conversiunii nu l-ar fi salvat.

În afară de un administrator, maiorul mai ținea trei paznici pentru magazii, casă și câmp. Unul din aceștia era foarte credincios, și se certa cu oamenii la treierat, încercând pesemne să-i facă să înțeleagă că el nu e un simplu pândar, ci un fel de ajutor de logofăt, în orice caz ceva boieresc. Pentru pază avea pușcă cu sare și băieții cu vitele se temeau grozav de el. Când prindea vreunul nu numai că îl bătea, dar făcea și târâboi, ducea vita la gloabă sau venea cu șeful de post în curtea omului. Nu se știe însă de ce părinții copiilor nu se supărau pe el și îl lăseau în pace. Omul plătea gloaba plictisit. E adevărat că uneori omul se uita la pândar – ce ciudat, foarte puțini știau cum îl cheamă – se uita la pușca lui, la cornul lui de bou din care suna, la fața lui înțepenită și solemnă și îl asigura cu o blândețe suspectă în glas că data viitoare chiar el, tatăl copilului, o să ducă vita la obor, dacă pândarul n-o să-l prindă. Ba chiar, adăuga omul, o să ducă vita la obor înainte de a scăpa în bucatele moșiei.

Achim mâncase odată bătaie de la acest pândar, dar de mult, când era mai mic și se ducea la școală.

La prânz bătrâna Marica ieșea în poartă și când copiii se întorceau de la școală chema câțiva să-i aducă apă din vale de la fântână, cu un hârdău mare tras pe două roate. Avea nevoie de apă multă în fiecare zi, așa le spunea copiilor, să ude florile și să se spele fata „care ea este cu pianul și cu franceza” nu poate să aducă. După ce cărau două-trei hârdaie copiii așteptau sub cerdac, bătrâna striga ceva și atunci apărea deasupra lor o arătare cu nasul ascuțit și cu fața dată cu făină, cu părul care de jos li se părea copiilor că e verde. Arătarea, fără să scoată un cuvânt, arunca fiecăruia, de acolo de sus, câte o monedă de zece bomboane.

Într-o zi însă arătarea a aruncat numai trei monezi și ei erau patru și tocmai Achim era cel căruia nu-i dăduse. Ceilalți au fugit, parcă s-ar fi temut să nu li se ia banul înapoi, dar Achim n-a vrut să plece și s-a plâns bătrânei care uda straturile cu stropitoarea.

„Ci ce mai vrei? Ci-a dat!” a afirmat bătrâna convinsă, cu toate că nu fusese de față.

„Nu mi-a dat, cucoană Marico”, a strigat Achim la ea.

„ Ci ciă nu strigi la mine, ci ciă nu fi hoț...” l-a muștrat bătrâna, dar Achim s-a înfuriat și a făcut-o surdă.

Bătrâna n-a mai zis nimic, a lăsat stropitoarea și s-a dus cu pasul ei mărunț și cu spinarea ei îndoită ca o toartă nu se știe pe unde și în curând a apărut de prin magaziile din fund un om care s-a apropiat de Achim și i-a cârpit una cumplită după ceafă. De spaimă, Achim a căzut de vreo două ori până să ajungă la poartă. Palma fusese atât de grea că l-a durut capul toată ziua.

În fiecare an Moromete lăsa un sfert de pogon trifoiște pe care-l cosea de două-trei ori pe vară.

Când ajunse pe trifoiștea din capul lotului, Achim își roti privirea peste câmp, descăleca și dădu drumul cailor în ovăzul de peste hotar al moșiei. Era un ovăz înalt, bogat în spic și des ca o perie.

Achim se urcă pe o movilă cu piatră de hotar în vârf și începu să vegheze. Caii stăteau liniștiți în ovăzul înalt și rupeau spicul gras, sforăind mulțumiți.

După puțin timp, sosi și Niculae cu oile. Bisisica era în frunte și alerga parcă în salturi, iar Niculae venea în urma

oilor șchiopătând, răcnind și înjurând. Achim se uita la el după piatra de hotar și râdea. Oaia frunțașă ajunsese aproape de lot, intră în pârlomagă și se opri începând să rupă cu lăcomie iarba încă umedă.

Niculae era roșu la față și sudoarea îi curgea în șiroaie pe gât.

– Bine, mă, Achime, mânca-te-ar câinii, strigă el înfuriat, nu spunea tu alaltăieri că, dacă tata îți dă drumul la București, îmi lași mie caii și iei tu oile?

– Păi după ce plec, răspunse Achim râzând.

– După ce pleci! îl îngână Niculae strâmbându-se. Treaba ta, eu îți las oile aici și dacă nu-mi dai caii, ai să vezi și de oi și de cai! Dar ce sunt eu aicea, prostul tău?

În acest timp Achim își luase ochii de pe câmp. De undeva dintr-un grâu țâșni spre cer o ciocârlie și începu să se înalțe spre cer cântând. Tot atunci însă țipătul scurt al unui corn spintecă aerul apăsător, urmat de un glas crunt și amenințător:

– Stai pe loc că te împușc!

Achim țâșni ca o vietate speriată de la locul său și o luă la goană spre cai. Se aruncă din fugă în spinarea lor și o întinse printre pogoanele de grâu, lovind caii din toate puterile. Pândarul trase. Aerul parcă plesni și ciocârlia amuți speriată. Achim simți câteva alice de sare usturându-l pe ceafă. Mai alergă puțin, apoi opri caii și se uită îndărăt. Pândarul Maricăi se apropiase de Niculae și părea că vorbește cu el. Era voinic, cu fața pârlită de soare. Într-o mână ținea pușca și în alta o măciucă; pe după gât, legat de o curea, purta cornul lui ascuțit de bou.

– Țăla e frate-tău, mă?

– Da, răspunse Niculae.

– De ce mama voastră băgați caii în ovăz? întrebă pândarul surd.

– Nene, să nu dai în mine, eu sunt cu oile! strigă Niculae speriat.

Pândarul însă n-avea urechi pentru spaima lui; se apropie, schimbă măciuca în aceeași mână cu pușca și fără alte cuvinte îi plesni lui Niculae o palmă lată, gata să-l arunce la pământ.

– De ce dai, mă, nene, ce ți-am făcut eu? strigă Niculae îngrozit.

– E frate-tău, ai! Și nu vrei să spui! zise pândarul.
– Ba ți-am spus! țipă Niculae scos din sărite.
– Am să-ți iau oile la obor, amenință pândarul și îl apucă pe Niculae de cap, îl ridică mult în sus și dădu cu el de pământ. Am să te omor, fir-ar mă-ta a dracului! Și apucă măciuca de cap și cu coada ei începu să-l lovească pe băiat peste spate.

– Achime, săi că mă omoară! urlă Niculae.

– Vino încoace și tu, îl chemă și pândarul pe Achim, continuând să-i care lui Niculae la ciomege.

– Aaa!... aaa!... aaa!... urla Niculae cu un glas înnebunit de groază. Aaaa! aaa! Mă omoară! Aaa!...

Achim întoarse caii.

– Și ce crezi, mă, că nu viu? strigă el.

Pândarul se uită la el nepăsător, dar când văzu că Achim se apropie, îl lăsă pe Niculae și puse mâna pe pușcă. În aceeași clipă Achim sări de pe cai în plină goană, se făcu mic la pământ, apoi deodată țâșni în sus, repezindu-se spre pândar și urlând ca o fiară:

– Trage, mă... pe mă-ta de câine! Trage dacă ai curaj!

Pândarul îngălbeni la auzul urletului; trase, dar încă mai dinainte Achim se lăsase pe vine și țâșnise apoi în urma împușcăturii. Avea ochii holbați. Cu măciuca ridicată el se repezi asupra pândarului, se opinti din răspuțeri și-și trimise lovitura drept în cap... Paznicul abia avu timp să sprijine cu pușca. Achim îl lovi a doua, a treia și a patra oară, niște lovituri iuți și cumplite, care dacă l-ar fi nimerit pe pândar, nu i-ar fi trebuit mai mult. Dar el își apăra bine capul cu pușca. Loviturile curgeau mereu, din ce în ce mai furioase și țintind numai creștetul capului. Speriat, pândarul aruncă deodată pușca și se repezi în flăcău cu mâinile goale. Achim sări înapoi și-și repezi măciuca în capul lui. Pândarul sprijini cu mâna, scoțând în același timp un urlet, apoi puse mâna pe Achim și cu un pumn îl trânti la pământ. Se aruncă peste el, îi încalecă pieptul și începu să-l izbească peste gură cu pumnii, scrâșnind și înjurând înspăimântător.

Niculae, care tot timpul se uitase fascinat la cei doi, deodată se trezi și înfiorat plăcut de ceva care nu mai simțise niciodată, se repezi și apucă o măciucă de jos. O ridică drept în sus și-i dădu drumul cu sete, cu toată puterea, în tidva pândarului. Acesta rămase o clipă nemișcat deasupra lui

Achim, apoi scoase un urlet ca de lup și se ridică în picioare. Niculae ridică iar măciuca, fulgerat de un gând înfricoșător: „Mă omoară”. Îl izbi iarăși ținând capul. Pândarul se apără, sprijini cu mâna, apucând chiar capul măciucii în palmă, dar mai mult nu putu, se clătină și se lungi ca un sac. Achim sări în sus, puse mâna pe o măciucă și ca turbat începu să lovească în omul căzut, cu o furie care pe Niculae iarăși îl înfricoșă.

– Achime, îl omori! strigă el cuprins abia acum de o adevărată groază.

– Păi asta și vreau, să-l omor, scrâșni Achim.

Niculae se repezi la el și îl împinse în lături. Achim se opri câțva timp, parcă neînțelegând ce se întâmplă; apoi începu deodată să râdă batjocoritor:

– Măine când ai să vii iar cu oile, te prinde și toată viața nu mai ești om, zise el, punând iarăși mâna pe măciucă.

De astă dată el începu să-l bată pe cel de jos parcă cu un gând anumit: nu să-l omoare sau să-l schilodească pe pândar, ci să-i piseze doar trupul, să-l facă să zacă în pat cel puțin câteva luni de zile.

După ce osteni, îl chemă pe Niculae și amândoi apucară pe paznic de câte un picior, târându-l cu spinarea de pământ, îl traseră pe moșia pe care o păzea și îl duseră drept în mijlocul ovăzului. Achim îi luă apoi cornul și-l sparse cu piciorul, scrâșnind:

– Na, mai sună și acum... Și uite-al dracului cu ce e încălțat... Tragi cu pușca, ai? Vrei să mă împuști, ai? Dai în asta micu, ai?!

Achim se întoarse pe pârloagă, ridică pușca omului și-o izbi cu țeava de piatra de hotar. Avea două țevi. Săriră amândouă ca niște țurloaie, ca niște fluiere.

– Hai, Niculae! zise Achim, aruncând pușca sfărâmată și măciuca pândarului departe în ovăz. Hai în Frunzari că nu pot să stau cu ăsta aici...

– Treci tu cu caii înainte și s-o oprești pe Bisisica, se rugă Niculae, mănând oile șchiopătând.

Achim sări în spinarea calului și-o luă înainte de-a lungul drumului de hotar. Niculae porni în urma lui și îl rugă să meargă mai încet. Bisisica nu putea s-o ia la goană din pricina cailor, dar încerca totuși să ocolească pe lângă ei și s-o ia înainte.

– Păzea, Achime! striga atunci Niculae. Dă-i una în cap Bisisicnii!

Achim se răsucea pe cal și plesnea oaia cu coada măciucii, spre satisfacția lui Niculae, care exclama de fiecare dată:

– Aha! Nu mai fugi? Mai fugi și acum dacă mai poți, belite-ar câinii!

Achim petrecu un picior pe după coama calului și de bucuros ce era, stăpânit pesemne mereu de gândul că în curând avea să plece în marele oraș, gând mai puternic decât orice bătaie și orice primejdie, începu să cânte: avea însă un glas fals, care putea să supere chiar și caii, iar cuvintele care îi ieșeau din gât n-aveau nici o legătură cu ceea ce simțea el în clipa aceea:

*Pentru tine Mărioară
Mi-am lăsat calul să moară măăăă!*

XVIII

Moromete ieșise din curte și plecase spre fierăria lui Iocan să dea zimți celor două seceri stricate. Se grăbise să plece din pricina Guichii, cu care n-avea chef să dea ochi. Dar chiar fără toate acestea nu putea să nu se ducă duminica dimineața la fierărie.

Fierăria lui Iocan era așezată la o răspântie de uliți. Părinții fierarului fuseseră lăutari, dar Iocan era un băiat urât – avea o buză peste măsură de groasă și lăsată în jos – și chiar dacă ar fi izbutit să învețe să scârțâie la vioară, tot n-ar fi făcut nimic, fiindcă n-avea deloc glas.

Tatăl său îl dădu atunci la o școală de meserii. Iocan-bătrânul – tot Iocan îl chema și pe el – era un țigan înstărit. Își cumpăraseră chiar și câteva pogoane, deși câștiga destul cu taraful său. Iocan-fiul stătu trei ani la școală și nu mai vru să-l urmeze și pe al patrulea, să ia diploma. Deschise încă de tânăr un atelier de fierărie și începu să lucreze. Oamenii nu prea veneau la el, erau alți fierari și potcovari bătrâni care nu învățaseră meseria la școală.

Iocan nu se dădu însă bătut. În al doilea an, un om nevoiaș veni la el și-l întrebă: „Mă, Iocane, tu știi să faci căruțe? De trei ani de zile de când mă căznesc să înjghebez ceva și nu pot. Alde ‘oții ăștia îmi cer trei mii de lei. Am obezile, loitrele, toată lemnăria! Mi-o faci?” „Nea cutare, și-o

fac cu două mii de lei. Adu lemnăria și dacă nu ți-o plăcea, vorba ăluia, să nu dai nici un ban.” Căruța făcută de Iocan a stârnit uimirea oamenilor. Era frumoasă ca o trăsură și nu le venea să creadă că tânărul buzat ar fi fost în stare s-o facă și mai ales așa de ieftin.

Chiar în anul al doilea, Iocan a trebuit să-și caute un ajutor. După doi ani a mai căutat alt ajutor. O dată cu înșurătoarea, Iocan dăruiește atelierul până la temelii, ridică altul de cinci ori mai mare, cumpără foale uriașe, cum nu avea nimeni dintre fierarii vechi din comună, și, mai ales, înlocui nicovalele și baroasele cu unele mari și piuitoare care se auzeau până departe.

După cinci ani, Iocan își cumpără o mașină de treierat și își făcu o casă nouă. Cu toate că se îmbogățise, Iocan lucra mereu cu aceeași putere ca la început. Buza lui se făcuse și mai groasă și el însuși se îngroșase de două ori cât era înainte. Avea un piept ca de bou și niște mușchi la brațe, înfricoșători. Se scula cu noaptea în cap și începea să lucreze cu sete. O căruță făcută de el nu se mai desfăcea până nu se rupea lemnul. O osie ruptă, fiartă în atelierul lui, ținea mai mult decât una nouă.

După o vreme, începu să primească comenzi și de prin alte sate. Cu toate acestea, el nu părăsi lucrul mărunț; potcovitul cailor, fierberea unei osii, belciugăriile. Avea doi lucrători buni și trei ucenici. Iocan mai păstrase însă și obiceiul vechi de lucru, adică acela de a-l pune pe omul căruia îi dregea ceva să-i dea cu barosul. Făcuse patru copii și cu toată averea strânsă, îi ținea tot cu burțile goale și desculți, nu i se părea că trebuie altfel. „Țiganul tot țigan”, observase Moromete. Moromete nu avea însă întru totul dreptate, pentru că atunci când la doi dintre copii le veni timpul de școală, Iocan îi îmbracă frumos, cu haine ca la oraș și cu încălțăminte bună.

Ceea ce nu știau însă oamenii era că rareori lipsea de la masa lui Iocan puiul fript cu usturoi și pâinea albă și proaspătă ca untul. Totuși de vreo câțiva ani încoace, Iocan nu prea mai lucra cu atâta râvnă, se îngroșase și mai mult și mai ales începuse să facă politică. Se înfierbânta, vorbea mult și câteodată uita fierul sub foale și amenința cu cleștele înroșit pe adversarii săi politici. Fierarul fusese la început averescan, apoi votase pentru P.N.Ț.-Mihalache și după

asasinarea lui Duca de către legionari devenise liberal fracționist, ca și Moromete (nimeni nu știa ce legături făceau ei între asasinarea primului ministru și fracțiunea brătienistă).

Fierarul se bucura de multă considerație mai ales când îi rușina pe școlari întrebându-i care e legea lui Arhimede. Când se ducea la Pitești sau la Roșiori să cumpere fier, se întorcea cu fel de fel de cărți pe care le citea din scoarță până în scoarță, cărți cu titluri ciudate, care zăpăceau oamenii: *Progres? Există Dumnezeu?* sau *Niță Pitpalac la Karlsbad*.

În fața fierăriei se afla o poiană mare cu pământul bătătorit, plină de caiele rupte, de unghii de cal, cuie și belciugării arse. Fierarul bătuse în pământ stâlpi groși pentru legatul cailor năvăși. Adunările cele mai zgomotoase aveau loc pe poiana fierăriei mai ales duminica dimineața, dar dacă de la ele lipseau Moromete și Cocoșilă, nu erau prea reușite; Moromete era abonat la *Mișcarea*, locan la *Curentul*, iar Cocoșilă primea *Dimineața* și dacă veneau fără ziare asta însemna pentru ceilalți că Moromete și Cocoșilă erau supărați și n-aveau chef să discute politică.

Totuși rareori poiana era goală, chiar dacă Moromete și Cocoșilă nu erau acolo, se găseau destui ambițioși care încercau să le țină locul.

De la o vreme Moromete începuse să se intereseze mult de dezbaterile din parlament, mai ales de când aflase că Iorga ia parte la ele. Socotea că marele învățat trebuia tocmai de aceea să fie și un mare om politic, și Moromete urmărea în dezbateri ceva care după părerea lui numai un om învățat putea să înfăptuiască. „Dacă el spune că face lucrul ăsta, eu îl susțin, domnule, să ia puterea”, declarase Moromete la fierărie, dar fără să dezvăluie care era lucrul acela.

Numai că *Mișcarea* nu dădea, în cele patru pagini ale ei, dezbaterile din parlament și astăzi Moromete se ducea la fierărie mai ales pentru a-l întâlni pe Cocoșilă, să le citească în ziarul lui, în care le găsea expuse pe larg.

Era însă prea de dimineață și locan nu deschisese fierăria, nu se auzea piuitul cunoscut al nicovalilor. Moromete mergea încet pe lângă garduri, cu secerile pe umăr și se oprea de la o podișcă la alta. Oamenii ieșiseră pe la porți; plouase în timpul nopții și vroiau să știe ce fel de ploaie a fost. Tocmai trecea unul desculț, cu izmenele sumese, și

spunea că vine de la câmp, a plecat călare de dimineață și că a dat ploaie bună, n-a căzut piatră nicăieri.

– Te-ai procopsit, Moromete, observă cineva de pe o podișcă. A dat ploaie taman când înflorește spicul. Câte pogoane ai pus, zece?

– Ba paisprezece! se supără Moromete. Nouă pogoane, mari și late!

– Hehe! râse omul de pe podișcă. Ce mi-e nouă, ce mie-e zece! Hehe! făcu el râzând iar, de astă dată galben, cu invidie.

– A dat ploaie, Moromete, îl luă apoi altul în primire, de la altă podișcă, un om care vorbea tare fără nici un efort.

Aci Moromete se opri. Acest om avea într-adevăr un glas care se auzea de la un kilometru chiar și când șoptea. Îl chema Dumitru lui Nae și era unul dintre cei cu care Moromete sta de vorbă ceasuri întregi, un prieten mai tânăr... Toată lumea știa ce face Dumitru lui Nae acasă la el. „Vasile, pune caii la căruță să mergem la moară”... „Păi ce dracu are de șchioapătă?”... „Lasă, dă-i ovăz”. Iar tăcerile, oricât de lungi, nu stinghereau deducția: „Deșartă taratele în colț...” „De ce dracu n-ai fiert-o mai bine?...” Atât treburile cât și glasul lui erau, nu se știe de ce, foarte odihnitoare. Odată, nu i s-a auzit glasul timp de câteva săptămâni. Umbla cu capul gol și tăcea. Îi murise un copil și vecinii au fost triști și ei.

– Da, aprobă Moromete grav, a plouat. Și după câteva clipe de gândire adăugă: Eu zic că a plouat de-a înecat toți șoarecii în găurile lor.

– Șoarecii?! se miră celălalt (și cuvântul șoarecii se auzi limpede peste toată ulița), apoi deodată înțelese: Da, șoarecii așa în general. Da, dracu i-a luat! conveni el.

– Auzi ce zice Victor ăsta al lui Bălosu, zise Moromete fără nici o trecere, și glasul lui, pe lângă al lui Dumitru lui Nae, parcă nici nu era, nu se auzea deloc. Fusei adineauri pe la ei și băui o țuică. Cică asta devine după facultăți!

– Hehe! râse Dumitru lui Nae. Hehe, Moromete! Adică cum?

– Nici eu nu știu! zise Moromete, înghesuindu-și capul cu umerii, de uimire. „Cum e, Victore?” îl întreb. „După facultăți, nea Ilie”, zice.

– Hehe, Moromete! râse omul din nou. Hehe! Te duci la

fierărie? Hai că merg și eu.

Porniră amândoi pe marginea drumului.

O fată trecu pe lângă ei cu un căldăroi cu apă. Dădu bună dimineața. Moromete îl lăsă pe celălalt să răspundă.

– Mizdra, explică apoi Moromete arătând cu capul în urmă pe fată. Cică soră-mea Guica s-ar fi dus acasă la alde Besensac. „Ai un flăcău, cică i-ar fi zis, pe alde Năstase. Nu vrei să-l însori cu Mizdra? Îl cere Mizdra de bărbat.” Besensac l-a chemat pe Năstase: „Uite, mă, Năstase, zice, Mizdra vrea să se mărite cu tine”.

Moromete se opri și nu mai zise nimic. Dumitru lui Nae așteptă timp de câțiva pași, apoi i se auzi glasul pe uliță:

– Și Năstase ce-a zis?

– Năstase? Năstase a *refuzat*.

– Ce vorbești!

– Refuz! spuse Moromete repetând cu un gest, tăind orizontal aerul cu degetul. Așa cică ar fi zis, încheie el.

Celălalt mergea înainte, legănându-se. Moromete în urma lui, cu secerile pe umăr și cu mâinile în buzunare.

– Bună dimineața, Udubeașcă, salută Moromete pe cineva dintr-o curte. Unde-ai fost ieri?

– N-am fost nicăieri, am stat acasă! răspunse Udubeașcă naiv, mirat că fusese crezut plecat undeva, când el stătuse toată ziua în ograda lui.

– Ce vorbești! Păi nu te-am văzut! zise Moromete cu un glas din care nimeni n-ar fi putut ghici că nu l-a văzut pe Udubeașcă din pricină că omul nu se distingea prin nimic ca să fie văzut.

Se apropie de fierărie și Moromete fu întâmpinat de departe cu exclamații. Iocan abia deschisese și poiana era plină. Unii stăteau în picioare, alții pe niște butuci vechi, aduși acolo cine știe de când și tociți de ședere, toți gălăgioși și parcă nerăbdători. Dar Moromete nu-i luă în seamă, nu se grăbi să se ducă la ei. Se opri din nou pe o podișcă, îl părăsi pe Dumitru lui Nae și intră în curtea cuiva. Abia peste o jumătate de ceas ieși de acolo. Era ras proaspăt.

XIX

– Ce e, mă, ce v-ați adunat aicea?! se miră apoi când ajunsese în poiana fierăriei. Bună dimineața!

I se răspunse din câteva părți și cineva, văzându-i

secerile, îi spuse să se grăbească fiindcă îi rămâne grâul pe câmp.

– Păi de ce, Iordane, n-o să te chem pe tine să mi-l seceri tu! Erau foarte veseli și parcă nici nu se auzeau unii pe alții.

– Ce e cu Marmoroșblanc? Nu-l văd! zise Moromete ca și când ar fi fost cu toții înțeleși ca Marmoroșblanc să fie acolo.

– Doarme, presupuse cineva.

– Ieși, bă, afară, Marmoroșblanc, ce stai acolo în casă, nu te-ai săturat de-atâta somn? strigă unul uitându-se în curtea vecină cu fierăria.

– Bă, Marmoroșblanc, bea apă, mă, lua-te-ar dracii, zise altul tot strigând.

– De ce Marmoroșblanc și nu Vidrighin?! se miră Iocan ridicând fruntea de sub burta unui cal pe care îl potcovea.

– Păi cu Vidrighin și-a încheiat afacerile, explică Moromete.

Vidrighin era directorul general al C.F.R.-ului și omul pe care îl strigau fusese cândva ceferist. Când fusese dat afară împânzise satul că el se va duce la Vidrighin să-l ia de piept. Cu Banca Marmorosch-Blank încă nu se știa ce afaceri învârtea.

– Va să zică cu Vidrighin nu mai are nici în clin nici în mânăcă? întrebă Iocan.

– Nu, acum lucrează cu Marmoroșblanc.

Iocan tocmai terminase de potcovit caii cuiva, un om înalt, cu o față albă, adus puțin de spate și care aștepta tăcut fără să se uite la oameni.

– Ei, cine e la rând cu potcovitul? întrebă Iocan uitându-se la cei care veniseră cu caii.

– Fă-l pe al meu, că trebuie să-l înham și să mă duc repede la carieră, după niște piatră, zise un flăcău scurt și îndesat, cu un nas mic și rotund ca o pătlăgică.

– Hai mai repede! Ce-mi spui mie că te duci la carieră? zise Iocan clănțănind cleștele în mâini, parcă ar fi vrut să-i scoată calului măselele din gură.

Flăcăul trase calul alături, îl legă de par și-și încleșta palma pe piciorul din urmă al animalului.

– Āss-ta! āss-ta! zise el apucându-l de chișiță.

Învățat, calul ridică copita și stătu cuminte în timp ce fierarul începu să i-o curețe și să i-o pregătească pentru pusul potcoavei. Miros greu de unghie arsă se răspânda

până departe...

Omul care își potcovise caii mai înainte îi lega alături în tăcere. Ținea pleoapele peste ochi și nu zicea nimic.

– Ce mai faci, Boțoghină? îl întrebă cineva cu grijă, cu un glas scăzut. Ai terminat de sapă?

– Am terminat! șopti celălalt și fața i se posomorî. Iocane, îți plătesc mâine, se adresă apoi fierarului mai mult ca să nu intre în vorbă cu cel care îl întrebuse, decât din grijă pentru fierar.

Trase de cai și porni alături de ei, fără să se uite la cineva și fără să dea bună ziua.

– Ce e cu Boțoghină?! se miră Iocan după ce Boțoghină se îndepărtă.

– E bolnav, săracu! răspunse cel care încercase să intre în vorbă cu el. E atacat, cică o să dea din lot.

– Cine dă din lot? întrebă Moromete.

– Boțoghină.

– De ce?!

– Să se caute.

– A, Botoghină! Și n-ați auzit cui vinde?

– He, he, răsese cineva, Moromete se interesează. Vrea să aibă trei loturi.

Moromete stătea lângă Iocan cu secerile în mână și se uita la el ca și când n-ar fi auzit înțepătura.

– Tudor Bălosu cică îi cumpără, explică cel dinainte.

– Du-te încolo cu secerile tale, Moromete! se supără Iocan. Nu pot să ți le fac azi.

– Și tu ce-mi arăți fasolele, Cimpoacă?! întrebă Moromete fără să se sinchisească de Iocan. Parcă tu n-ai vrea?

– Ba îl dau dracului de pământ cu brazda lui, răspunse Cimpoacă cu nepăsare.

– Îl dai fiindcă nu-l ai! explică Moromete. Dar ia să-l ai, să vezi cum ai vrea! Dă-mi o țigare, buzatule, se adresă apoi fierarului, după ce se căutase zadarnic prin buzunarele flaneli.

– Ia pleacă d-aici, Moromete, bolborosi Iocan ridicându-și buza lui groasă și amenințându-l pe Moromete cu cleștele.

Se opri totuși din bătutul caielelor, băgă mâna în buzunarul șorțului și-i întinse lui Moromete tabachera. Acesta își umplu o foiță și mai turnă și în buzunarul flaneli.

– Dați-vă la o parte! spuse Dumitru lui Nae cu gura mare;

stătea singur pe un bulumac, cu picioarele întinse ca niște catalige. Păzea că vine Cocoșilă! exclamă el.

– Mă, deșteptilor! îi apostrofă Cocoșilă de departe. Ce v-am spus eu vouă alaltăieri?

Le spusese că o să plouă. Cocoșilă se opri la marginea poienii și rămase acolo în picioare parcă n-ar fi vrut să se amestece cu ceilalți. Era îmbrăcat de sărbătoare ca și ceilalți, în afară de pălărie și de chimir pe care le purta tot timpul. Era cam de modă veche Cocoșilă, încins cu chimirul lui de piele și cu cămașa albă cu poale lungi scoasă peste izmene, iar pălăria lui semăna cu o gambetă; avea culoarea prafului și încă ceva din care puteai să înțelegi că nu se va mai rupe niciodată; în picioare Cocoșilă avea bocanci. Ceilalți purtau cămăși și izmene de pânză, dar fără bocanci și chimir, sau vestă peste cămașă, cu pantaloni bufanți ieftini și ghete cumpărate cine știe când și scofâlcite de atâta păstrare. Unii erau desculți, în cămașă și pantaloni și cu pălării vechi, dar periate proaspăt cu apă. Cel mai sigur semn că erau gătiți de sărbătoare erau fețele lor rase proaspăt.

– Ce ne-ai spus, Cocoșilă? întrebă leneș Dumitru lui Nae.

Cocoșilă se apropie mai mult și duce mâna la pălărie.

– Bună dimineața! spuse el cu demnitate. Ești prost! îl preveni în treacăt pe Dumitru lui Nae, după care nu-l mai luă în seamă, îl căută cu privirea pe Moromete: Unde ești, mă?!

Moromete stătea cu spatele parcă înadins și se ciorovăia cu unul din ucenicii care nu vroia să-i dea zimți la seceri.

– Unde ești, mă pârlitul? întrebă Cocoșilă din nou. Dă-mi o țigare!

– N-am! observă Moromete.

– Ce vorbești!

– Da! spuse el parcă fericit.

Cocoșilă scoase dintr-o despărțitură a chimirului un pachet de regie nedesfăcut, se așeză nepăsător pe un butuc și începu să-și răsucescă o țigare. Moromete se lăsă pe vine și își făcu și el din pachetul lui Cocoșilă, după care întinse mâna și trase încet de sub același chimir *Dimineața*. Ziarul nu era întreg, dar Cocoșilă avusese grijă să-i aducă lui Moromete paginile cu știri politice și cu dezbaterele.

– Asculți, Moromete? Nu mai citi, lasă că am citit eu înaintea ta și sunt mai deștept, ascultă aici la mine...

Degeaba are doi creieri!

Era vorba de N. Iorga.

– Așa crezi tu! protestă Moromete jignit.

– Iocane, mi se pare mie că Moromete ne părăsește, spuse Dumitru lui Nae.

– De ce, Dumitre? întrebă Iocan curios.

– Păi nu-i mai place lui Moromete de Gheorghe Brătianu, răspunse Dumitru lui Nae vesel. Mă opresc alaltăieri, pe podișcă, Moromete cu *Mișcarea* în mână: „Ei, ce mai spune ziarul, Moromete?” „E ‘oț... pe mă-sa”, zice. „Cine?” „Ăsta, Gheorghe Brătianu.” „Păi parcă spuneai că e deștept!” „E deștept, dar e ‘oț”, încheie Dumitru lui Nae, foarte vesel.

– Bună dimineața! spuse cu sfială un nou venit.

Tocmai se făcuse o tăcere de-o clipă și noul venit se folosi de ea ca să fie și glasul lui auzit de toți. Era unul din aceia care la adunări stătea pe margine.

– Săracu Boțoghină, e bolnav, spuse el. Auzii că vinde din lot.

– Dacă trădezi partidul să nu te mai prind la fierărie, Moromete, spuse Iocan aruncând departe cu rindeaua din unghia celui lalt cal. Îți dau cu barosul în cap, auzi tu?

Între timp venise și Marmorosblanc de peste drum, cu șapca lui jerpelită de ceferist, și mai venise cineva, un om pe care îl chema Constantin Vasilescu (îi se spunea Din Vasilescu), care se așeză la margine, lângă cel care încercase să-și facă glasul auzit.

– De ce, Iocane?! se miră Moromete fără să ridice capul din ziar. Crezi că fără mine n-ai să ajungi primar?

– Ce mai faci, al lui Miei? îl întrebă Din Vasilescu pe cel lângă care se așezase.

– Ce să fac, bine! tresări Ion al lui Miei de plăcere, chiar roșindu-se. Uite, mai venii și eu p-aici să vedem ce se mai aude.

Nu-l întreba nimeni nimic și nu era învățat să fie luat în seamă și Din Vasilescu îi pusese întrebarea ca și când n-ar fi știut de acest lucru. Ion al lui Miei se dădu mai aproape, având în privire un amestec de sfială, curiozitate și recunoștință.

– Măi, Dine, șopti el, e vorba să ajungă Iocan primar?

Din Vasilescu era atent la toți ceilalți, dar și la Ion al lui Miei.

– Sigur că nu, deșteptule, spuse Iocan furios. Când or veni alegerile parcă vă văd cum o să votați toți cu Aristide!

– Mănânci c...t! constata Cocoșilă flegmatic. Crezi că dacă Gheorghe Brătianu iese la putere o să se ia la ceartă cu Brătienii ăilalți? Toți liberali sunt și tot Aristide o să rămână primar.

După ce ascultă atent ceea ce spusese Cocoșilă, Din Vasilescu îi șopti lui Ion al lui Miei care rămăsese cu întrebarea în aer.

– Ar vrea el, Iocan, să ajungă primar, dar are dreptate Cocoșilă! Înțelegi?

Ion al lui Miei nu înțelegea și se uita sârguincios și zadarnic la Cocoșilă. Îi părea totuși bine că într-un fel sau altul ia și el parte la dezbateri. Fiindcă se făcuse iarăși o tăcere de-o clipă, n-o lăsă să scape:

– Are dreptate Cocoșilă! spuse el. Gheorghe Brătianu... Dinu Brătianu...

– Ești prost! îl întrerupse Cocoșilă cu nepăsare, fără să-i explice însă de ce, iar Ion al lui Miei se zăpăci și se roși.

Din Vasilescu surâse. Se uita la Cocoșilă atent, cu o bucurie ciudată în priviri. Nu zicea nimic, stătea acolo pe marginea poienii, între Ion al lui Miei și Marmorosșblanc, și asculta atent și liniștit. Nici pe el nu-l lua nimeni în seamă, dar el părea bucuros de acest lucru. În curând lângă grupul lor de trei se alătură un al patrulea, un om cu o înfățișare întunecată. Când acesta se așeză, Din Vasilescu parcă tresări, se strânse să-i facă loc pe butuc. Noul venit era un om rău și neprietenos de care lumea se cam ferea. Îl chema Țugurlan.

– Mă, Iocane, eu te susțin, zise Moromete ca și mai înainte, fără să-și ia ochii de pe ziar, dar are să te mai vază cineva cu barosul prin fierărie? Aia e întrebarea!

– Hai, Moromete, lasă-l pe Iocan, dădu cineva glas nerăbdării tuturor. Hai, dă-i drumul!

De fapt Moromete întârzia ca un școlar care nu e sigur pe el; citea întâi în gând:

– Auziți ce zice regele! spuse el și îndată se făcu tăcere deplină. Auziți ce zice majestatea sa, adăugă rotunjind mioros pe „majestatea sa”.

Începu apoi să citească, deodată, cu un glas schimbat și necunoscut, parcă ar fi ținut el un discurs celorlalți. Avea

într-adevăr în glas niște grosimi și subțirimi ciudate cu opriri care scormoneau înțelesuri nemărturisite sau încheieri definitive care trebuiau să zdrobească de convingere pe cei care ascultau.

Marele congres agricol

Abia și-a încheiat discursul său domnul ministru al agriculturii, că fanfarele au intonat solemnul imn și însoțit de suita Sa și-a făcut apariția în sala congresului „Primul agricultor al țării”, Majestatea sa Regele Carol al II-lea.

Întâmpinat la tribună de cei prezenți, Majestatea sa Regele a rostit un discurs.

Discursul Majestății sale Regelui

Domnilor, Am fost informat că congresul dumneavoastră este un congres de specialiști, agronomi și ingineri. Iau cuvântul aici ca unul interesat în chestiunile pe care le dezbateți și care am chiar oarecare experiență. Mi-ar fi plăcut poate ca acest congres să fie un congres al „gospodarilor”, pentru că, după mine, specialiștii noștri sunt încă departe de a fi gospodari. Știu acest lucru, pentru că agricultura m-a pasionat... Domnilor, a devenit o lozincă să se spună la noi că agricultura este ocupațiunea principală a românilor, am spus-o și eu, dar din nenorocire, dacă este ocupațiunea manuală principală a românului, nu este totdeauna și ocupațiunea lui mintală...

Moromete se opri și rămase cu privirea țintă în ziar. Tăcerea continua.

– Hehe! izbucni pe neașteptate Dumitru lui Nae și râsul său gâlgâi puternic și leneș mai departe. He, he, he, ia uitați-vă cum a rămas Moromete.

– Adică, se răsuci Moromete spre Cocoșilă, lăsând pentru moment ziarul la o parte, adică ocupațiunea ta mintală, Cocoșilă, e la alte prostii!

Cocoșilă nu răspunse, se uita invidios la Moromete care știa să găsească în ziar astfel de lucruri.

– Primul agricultor o fi mergând și el la plug? dădu Dumitru lui Nae tonul comentariilor.

– Merge, de ce să nu meargă? zise Iocan. Când se desprimăvărează iese cu plugul din curtea palatului și se duce și el la arat.

– O fi având pământ? se interesă cineva.

– Are! afirmă Cocoșilă. Are așa, cam vreun lot și

jumătăte!...

– Nu cred, se îndoi cineva. Are mai mult, că trebuie să-ți țină și pe-ăla micu, pe Mihai... Trebuie să-i dea să mănânce.

– Ești prost! reflectă Cocoșilă. Țăla micu are lotul lui de la mă-sa!

– În fine! încheie Moromete aceste scurte observații și apucă din nou ziarul în mână.

Pe frontul luptelor din Spania

Tragedia orașului Guernica

Călcând pentru a doua oară hotărârile Comisiei de neintervenție, o escadrilă de avioane germane a bombardat timp de șase ore orașul Guernica lipsit de apărare. Avioanele au coborât la patruzeci de metri, mitraliind populația civilă care alerga îngrozită prin orașul incendiat. Din zece mii de locuitori au mai scăpat opt sute, restul pierind în flăcări, sub dărâmături, sau uciși de piloții care îi urmăreau de la mică înălțime.

Moromete se opri și din nou se așternu tăcerea. Aproape toți cei adunați aici făcuseră și ei războiul, dar nu cunoșteau avioanele.

– Cum dracu să tragi cu mitraliera din avion! se miră cineva.

Dar nimeni nu-i explică. Țugurlan se uita la toți cu o privire înceată și dușmănoasă. El rupse tăcerea cu un glas răgușii;

– Uite-așa ar trebui p-aici pe la noi, amenință el, și chipul lui întunecat, ras proaspăt, se făcu vânăț.

Alături de el, Din Vasilescu tresări din nou și se strânse parcă să-i facă și mai mult loc. Lui Țugurlan nu-i răspunse nimeni. Abia într-un târziu Moromete spuse împăciuitor:

– Lasă, măi Țugurlane, să trăiască lumea în pace! N-ajunge cât moare pe-acolo?!

Dumitru lui Nae dădu iar semnalul, mirându-se cu gura mare:

– Ce dracu o fi acolo în Spania; ce caută Neamțul acolo?!

– Ce să caute?! răspunse Cocoșilă. Vrea s-o ia pe coajă!

– Nu-i vine neam să stea, spuse din nou Dumitru lui Nae. A uitat ce-a pățit la Mărășești.

– Tu spui asta, Dumitre, ca și când toți nemții ar ști ce le-am făcut noi la Mărășești! observă Moromete.

– Păi să știe, fir-ar ai dracului!

- Ești prost! reflectă Cocoșilă îngăduitor. Neamțul e ca alde Ilie al lui Udubeașcă, explică el. Îl punea jos alde Voicu Căinaru și-l bătea de îl snopea. Pe urmă se pomenea iar cu el. „Bine, mă, Ilie, îi spunea atunci al lui Căinaru, nu te bătui eu pe tine alaltăieri?” „Ce-are a face!” zicea al lui Udubeașcă.

- Și îl bătea iar?

- Da!

- E și ăsta un punct de vedere! observă Moromete, apucând din nou ziarul.

În acest timp Din Vasilescu se ridicase de pe butuc și se așezase pe vine ceva mai încolo, la marginea șanțului. Ploaia umpluse șanțurile și unul din copiii lui Iocan umbla cu picioarele prin apă.

- Bă, peșoacă, ia vin încoace, chemă Din Vasilescu în șoaptă și, când copilul se apropie, Din Vasilescu îi arată ceva sub podișcă. Bagă tu mâna acolo, îi spuse, și dă-mi niște pământ de-ăla galben...

XX

Soarele se ridicase sus și, cu toate că trecuse destul timp, adunarea din poiana fierăriei părea mai pașnică decât oricând. Victor Bălosu trecu pe acolo și dădu bună dimineța; dar după ce se îndepărtă, Dumitru lui Nae se adresă lui Moromete în șoaptă:

- Cum e cu facultățile alea, Moromete?

Numai că șoapta lui fu auzită de la o sută de metri și Victor se opri pe loc și se uită îndărăt.

- Bă, nea Dumitre! strigă el. Dacă eu te-aș înjura acum de muierea dumitale ai zice că-s om al dracului, nu-i așa?

- Ce, bă, ești nebun?! se miră Dumitru lui Nae foarte vesel însă. Vezi-ți, taică, de treabă.

- Faci dumneatale pe șmecherul, dar eu îți spun că dacă m-apuc și eu să fac pe șmecherul nu știu la care din doi o să-i pară rău.

- Depinde de facultăți! răspunse Dumitru lui Nae fără părtinire.

Cei adunați nu prea înțelegeau ce era cu aceste facultăți, dar știau că omul cu statura ca un plop, cu glasul acela al lui mare și care era cumsecade tocmai pentru că era așa de puternic, Dumitru lui Nae deci, avea și el ură pe cineva și

anume pe Bălosu și pe fi-său Victor. Nu se știe cum – Dumitru lui Nae nu vroia să spună – Tudor Bălosu pusese mâna pe-o jumătate de pogon de vie de la Dumitru lui Nae.

Moromete răsfoia ziarul nepăsător, ca și când n-ar fi avut nici în clin nici în mână.

– Uite, am martori toți oamenii care te-au auzit! strigă Victor Bălosu de la distanță. Când te-oi da în judecată, să nu zici că am pus martori falși.

Și plecă, în timp ce Dumitru lui Nae îl urmărea cu râsul său care umplea ulițele fără nici un efort. Râdea și povestea celorlalți ceea ce îi spusese Moromete de dimineață.

– Se leagă de mine, al dracului. Eu credeam că o să-i zică ceva lui Moromete! se miră el.

– Lasă-l, mă, Dumitre, zise Moromete blajin. E și el legionar, ce-ai cu el?

– ...pe mă-sa cu legiunea lui, înjură Dumitru lui Nae cu veselie furioasă, îmi pare rău că nu m-am sculat să-i dau o labă după ceafă.

– Ești prost! îl avertiză Cocoșilă, cu un glas care dădea de înțeles că n-ar fi fost bine dacă ar fi făcut așa.

– De ce, nea Gheorghe? Mă dă în judecată? Vând trei oi și plătesc amendă, dar știu că-l bat... În facultăți pe mă-sa!

Cocoșilă nu adevăra că e vorba de judecată, dar nici nu spuse la ce se gândea.

– Ce vrei să spui, Cocoșilă? întrebă Iocan cu caielele în gură. Crezi că aici e Spania? Să fiu eu primar și să prind vreunul cu cămașa verde... Îl leg coala de stâlp și-i bat caielele în spinare cu cămașă cu tot! amenință el.

– Dacă nu te împușcă el cu pistolul! zise Cocoșilă. Ai uitat cum l-au împușcat acum trei ani pe Duca!

– Fiindcă a fost prost, bolborosi Iocan lovind îndârjit în copita calului. Cum să nu-mi aduc aminte... Au venit pe la spate trei inși la Sinaia și unul i-a pus mâna pe umăr: „Domnule prim-ministru!” i-a zis și când ăla s-a întors au tras în el. De ce mai plătești atunci jandarmi și poliție dacă nu e în stare să apere un prim-ministru?

– Cică se juraseră să-l omoare chiar dacă mureau și ei, spuse cineva. Așa cică fac, se jură la miezul nopții...

– Eu i-ai beli de piele la miezul zilei! Să vezi pe urmă cum le-ar trece pofta! declară fierarul mânios.

– Care va să zică... anunță Moromete că e gata să citească

și se făcu din nou, liniște. Care va să zică...

Mari dezbateri în parlament în chestiunea prelungirii stării de asediu și a cenzurii presei.

La orele 16,30 au continuat discuțiile în parlament referitor la proiectul de lege pentru prelungirea stării de asediu și cenzurii.

Discursul domnului V. Madgearu:

Domnule președinte, domnilor deputați, am onoarea să fac următoarea declarație: pentru a treia oară guvernul liberal român, menținând starea de asediu trei ani și cerând cenzurii, invocând spre justificare faptul că împrejurările care au instituit-o persistă... Nu se cunoaște nici un exemplu în istoria contemporană în care în vreun stat cu structură constituțională parlamentară, un guvern să fi folosit câțiva ani succesiv starea de asediu, deși în ultimii ani s-au produs în diferite state tentative de lovituri de stat, rebeliuni, sau grave convulsii sociale. Guvernul partidului liberal cere parlamentului prelungirea stării de asediu și prelungirea și pe al patrulea an face o deplorabilă excepție...

– Haiti! se sperie Moromete. Cine e ăsta, mă Cocoșilă?

– E deștept! răspunse Cocoșilă. ăsta n-a tocit băncile școlii degeaba.

– Nu pricep eu cum dracu devine chestia asta cu starea de asediu! nu se sfii Dumitru lui Nae să declare.

– Fiindcă ești prost! îl lămuri Cocoșilă.

– Dă-o dracului, Cocoșilă! protestă Dumitru lui Nae cu tot corpul, retrăgându-și picioarele lui lungi. Zice că e de patru ani stare de asediu! Unde dracu e, că n-o văd!

Dumitru lui Nae, prin faptul că nu înțelegea atâta lucru, însemna că ridică o problemă lipsită de interes și Moromete vru să citească mai departe, dar Iocan socoti că nu e cazul să rămână cineva nelămurit:

– Ce e, Dumitre?! se miră el. Ai uitat cum se dădea alarma în cazarmă? Cam asta e starea de asediu: iese armata sau poliția și trage!

– În cine dracu trage?!

– Bă, Dumitre! amenință Moromete supărat, jignit chiar. Cum în cine trage? Se ridică cineva contra statului și zice: *nu vreau!* Spre o pildă în iarna lui '33 toți muncitorii de la Grivița au zis: „Nu vrem să mai muncim!” „Treaba voastră, a zis statul, ieșiți afară din ateliere să băgăm alții”. „Păi nici

asta nu vrem!” „A, nici asta nu vreți?” Și a scos armata și a tras în ei. N-a murit acolo bietul Niculaie Țugurlan? Sau ai uitat? N-a murit acolo alde frate-tău, Stane? se adresă Moromete lui Țugurlan, dar acesta nu răspunse, și Moromete apucă ziarul supărat și căută șirul...

În mod firesc, ne întrebăm: care e rezultatul acestei guvernări – una dintre cele mai lungi după război – dacă dezechilibrul social și național care a determinat instituirea stării de asediu a rămas același?... Se pune întrebarea nu cumva cauzele dezechilibrului trebuiesc căutate în înseși sferele superioare ale moravurilor politice? Și dacă este așa, ce este vinovată țara să plătească consecințele unor manevre și complicități ale guvernului cu forțele anarhice?... Guvernul a practicat arma diversiunii... a încurajat în fapt extremismul terorist. S-au săvârșit crime cu siguranța impunității.

Moromete se opri să răsufle.

– Dați-i apă! zise Cocoșilă.

– Stai, domnule, că aici nu e de glumă! protestă Moromete zgomotos, ca și când el însuși ar fi fost întrerupt pe băncile parlamentului. Va să zică... *S-au săvârșit crime cu siguranță!* reluă el eliminând ultimul cuvânt care i se părea de prisos. *Articolele de... Articolele de înfierare!...* Uite, Iocane, vorbește și de tine! observă Moromete în treacăt:

Articolele de înfierare, menite să arate revolta opiniei publice într-o țară neobișnuită cu asemenea acte de terorism, au fost suprimate; în schimb s-au tolerat...

– Ce este asta? întrerupse Iocan.

– Țărănist! răspunse repede Moromete și continuă:

În schimb s-au tolerat articolele de slăvire (aici Moromete pronunță cuvântul slăvire în înțelesul lui bisericesc) articolele de slăvire a crimei...

Se opri copleșit de uimire și-și dădu pălăria pe ceafă.

– Mă, voi auziți ce spune asta aici?! întrebă el și începu să-i înjure pe toți, fapt care îl cam zăpăci pe Ion al lui Mii.

– De ce ne înjură Moromete?! se miră el.

– Nu pe noi, pe ăia din parlament, îi explică Din Vasilescu.

Din Vasilescu ținea în mână un bulgăre mare de pământ galben și moale pe care îl frământa parcă în joacă. Nu se mira nimeni de el, îl cunoșteau că avea obiceiul să stea uneori și să facă din pământ fel de fel de figuri pe care le da apoi copiilor...

În procesele cu caracter de asasinat politic se omitea cercetarea autorilor morali, ceea ce constituia o prima de încurajare pentru noi atentate. În aceste condițiuni, cererea de prelungire a măsurilor excepționale, venită din partea unui guvern care le-a avut aproape patru ani, constituie o sfidare și o farsă, o tristă farsă ce poate avea incalculabile consecințe pentru țară... Încredințat că sunt în asentimentul întregii opinii publice, cer plecarea de îndată a guvernului...

– He! Cade guvernul! exclamă Ion al lui Miai, fericit că înțelesese în sfârșit și el ceva din ceea ce se citise.

Nimeni nu avu nimic de spus și Moromete așteptă câteva clipe înainte de a continua. Începeau dezbaterile.

– Ei, ia să vedem ce răspunde guvernul la chestia asta! zise Iocan nerăbdător.

– *Din discursul domnului Madgearu s-ar putea înțelege că România stă pe un vulcan și că aceasta ar fi opera partidului liberal, răspuse Moromete citind replica ministrului de justiție. N-aș vrea să fiu silit să împrăpățez memoria opoziției cu referiri la evenimentele din februarie '33. S-ar putea vedea atunci că partidul național-țărănesc își face aici propriul lui rechizitoriu (întreruperi și zgomot pe băncile opoziției; strigăte furioase).*

– Ia uite, domnule, ia uite, domnule, murmură Moromete uluit.

– Ei, sunt dați dracului, exclamă și Dumitru lui Nae cu admirație.

Furtuna de strigăte și protestări continuă apoi cu aceeași violență. Moromete citea cu pauze mari încercând să înțeleagă. Grupările parlamentare din opoziție protestau împotriva cenzurii, dar o pretindeau pentru adversari. Era învinuit guvernul că a instituit starea de asediu, dar în același timp era acuzat cu violență că s-a îngăduit unui ziarist comunist din Paris să asiste la procesul unor comuniști.

Răspunzând, reprezentanții Ministerului de Justiție își permiteau contraatacuri nimicitoare. „Ce-ați fi vrut dumneavoastră să faceți guvernul în cazul ziaristului comunist? întreba subsecretarul de stat. Răspundeți cu toată loialitatea”. „Îi puneam în vedere ca în cinci sau zece ore să părăsească țara.” „Așa s-a și făcut! răspundea subsecretarul triumfător. Am impresia acum că predilecția

dumneavoastră pentru ipoteze de această natură v-a pus în trista situațiune a cuiva căruia i-a dispărut scaunul de sub dânsul.”

Grupările antisemite și profasciste protestau împotriva interzicerii de către guvern a uniformelor și amenințau că vor veni aci în parlament în cămăși albastre și verzi. Ministrul, care știa tot așa de bine ca și parlamentarii că de fapt nu uniformele ar trebui interzise, ci grupările înseși, amenința direct că majoritatea guvernamentală va vota legea și cei care vor călca-o „vor popula închisorile”.

Grupările „creștine” înțeleseseră sensul ascuns al amenințării și dădură înapoi, declarând că „noi, care ne iubim în egală măsură țara...”

– Oprește că s-a fleșcăit! întrerupse Cocoșilă. Vezi mă, prostule, adăugă apoi triumfător. Credeai că altă treabă n-au ei în parlament decât să discute că ai tu fonciire multă de plătit!

– Păi nu se putea, fiindcă era chestiunea asta la ordinea zilei, răspunse Moromete. Și pe urmă n-ai văzut că nici Iorga nu era acolo?

– În orice caz văz că guvernul a ieșit bine din afacerea asta! constată Iocan cam zăpăcit.

– Păi și opoziția a ieșit bine când a vorbit Madgearu la început, observă și Cocoșilă.

– E bine! zise Dumitru lui Nae cu gura mare și-și întinse picioarele lui lungi cât putu mai încolo. Cade guvernul! Vin țărâniștii iar la putere, vine alde Crășmac!

– Mă, Dumitre, bine că ți-aduseși aminte! zise Iocan fără să pomenească de candidatura sa viitoare. Nu mai putea alde Crășmac să mai meargă pe jos. Venea de la primărie cu bicicleta. Când ajungea la pod o striga pe fi-sa de departe: Ginaa! Ginicaaaa...

– Ha, ha, ha! râse Dumitru lui Nae auzind glasul scâlâmbăiat al fierarului, din care înțelese că acesta îl disprețuia de mult pe adversarul său țărânist. Mă, Iocane, dacă vrei să nu iasă Crășmac iar, dă-te cu țărâniștii! Să știi că te votez! declară el.

– Nu se poate, domnule, protestez! sări Moromete în apărarea prietenului său politic. Protestez! strigă el cu glasul cu care citise dezbaterile, dar mult mai tare.

Se descotorosi de ziar cu mișcări mânioase, se ridică în

picioare și, retezând cu mâna peste capetele celorlalți, protestă încă o dată împotriva venirii țărăniștilor. Cocoșilă îl combătu din principiu, spunând să nu mai facă atâta gălăgie: țărăniștii au votat legea conversiunii. Moromete răspunse că minte, liberalii au votat-o. Se amestecă și Dumitru lui Nae, săriră aproape toți și din învălmășeala de glasuri care se iscă nu se mai înțelese câteva clipe aproape nimic.

În aceste clipe însă se înghesui pe neașteptate un glas neprietenos și străin, care spuse ceva neplăcut la adresa tuturor și în urma căruia se așternu o tăcere lungă. Nimeni nu înțelese ce s-a spus, dar își dădură seama că a vorbit iar Țugurlan.

XXI

Acesta stătea ca și mai înainte între Din Vasilescu și Marmoroșblanc și se uita la ceilalți cu ciudata lui pornire dușmănoasă, de neînțeles aici în poiana lui Iocan și mai ales azi când ei erau atât de bucuroși de ploaia căzută peste noapte. Încât se supărară când cineva, șoptind vecinului, făcu să afle toți ceea ce spusese Țugurlan. Aici nu era ca la cârciumă și Țugurlan vorbise urât, întocmai ca acolo.

Poate că Țugurlan avea alte păreri politice. După cum s-a văzut, guvernul liberal Tătărăscu putea să cadă înainte de sfârșitul anului. Aici în sat sunt doi fruntași politici, Aristide și Crășmac, dar chestiunea era că amândoi au condus satul timp de opt ani și n-au făcut altceva decât să se îmbogățească. Dacă la alegeri Iocan ar ieși primar și ar forma un consiliu comunal din care să facă parte Moromete, Coccoșilă și Dumitru lui Nae, ar avea Țugurlan ceva împotriva unui asemenea primar și unor asemenea consilieri? S-ar putea să aibă, dar tocmai asta e lupta politică, să-ți combați cinstii adversarii. De ce să înjuri?!... Eeee!... Păi, asta nu mai e luptă politică! Asta înseamnă să nu știi să te porți...

– He, he, he! râse Dumitru lui Nae, leneș. Ce dracu, mă, Țugurlane, de înjuri p-acilea? Lasă că n-o să ne procopsim noi mai mult ca tine! Fă și tu politică, du-te dracului! încheie el cam flegmatic și cam supărat în același timp.

– Ce e, Țugurlane, ai ceva cu mine? întrebă și Moromete tot așa, cam nepăsător și cam supărat.

– Dar ce-a zis, mă, Dine? întrebă Ion al lui Miei curios,

aplecându-se spre Din Vasilescu.

– Păi tu nu fuseși aici? surâse acesta, părăsind pentru o clipă lutul galben din mână. Tu ești nițel cam surd, Ioane! se minună el.

– Hai, mă, că nu sunt surd... se rugă Ion al lui Miai.

– Întâi a zis ceva când strigau ăștia, dar nu l-a auzit nimeni, l-am auzit numai eu, explică Din Vasilescu în șoaptă. Pe urmă, dacă a văzut el că nu-l aude nimeni, a strigat că face ceva pe politica lor...

Ion al lui Miai rămase cam dezamăgit; tot nu înțelese de ce s-au supărat ceilalți. Cocoșilă înjura uneori de zece ori mai urât și nu se supăra nimeni.

Din Vasilescu se ridică cu lutul în mână și se așeză mai aproape de Moromete, spre tristețea lui Ion al lui Miai care îl urmări cu o privire părăsită.

– Ce să am cu dumneata! răspunse Țugurlan neprietenos, aruncându-i lui Moromete o privire întunecată.

Acum că vorbea, Țugurlan părea îndârjit mai mult pe el însuși decât pe ceilalți.

– Păi, văz că ai! spuse Moromete cu un glas care lupta între supărare și omenie.

– Păi, asta e politică ce faceți voi?! zise Țugurlan.

– Ei, așa se vorbește! spuse Moromete mulțumit. Suntem aicea un număr de oameni care, nu așa, avem pretenția că e ceva de capul nostru, și...

– Nu e nimic de capul vostru! întrerupse Țugurlan cu brutalitate.

Moromete vru să răspundă, dar Țugurlan se pare că nu era nici învățat și nici poftă n-avea să discute în felul celor adunați aici.

– Nu e nimic de capul vostru! strigă el cu pornire. Dumneata, Moromete, ai fost consilier comunal, și ce-ai făcut? L-ai ajutat pe Aristide să se îmbogățească. Nu umblai dumneata cu căruțele prin sat să strângeți pentru monument și dracu mai știe ce? Mai bine v-ați... în ea de politică și voi și eu!

Înțeleseră acum toți că venise de la început în starea aceasta, că îi asculta nu pentru a și-o schimba, ci dimpotrivă, iar în înfățișarea și în glasul său avea ceva care dădea de înțeles că acum n-are chef să fie întrerupt.

– Du-te ca mine la moșie și ia pământ în parte de la

Marica și atunci ; ai să vezi! izbucni el și se opri și scuipă într-o parte cu dispreț.

Cu toate că nu reîncepu îndată, nimeni nu-l întrerupse. Ion al lui Miai avea pe chip o veselie prostească, pe care n-o înțelegea nimeni.

– Îmi spuse asta, reîncepu Țugurlan, arătându-l cu capul pe Ion al lui Miai: „Hai, mă, Țugurlane, pe la fierărie, să discutăm politică”. Muncește în parte, și îi arde să asculte palavrele lui Moromete.

– Dar ce să facă, Țugurlane? Să ia model de la tine? întrebă Moromete cu blândețe.

Țugurlan nu-i răspunse, îl preveni însă cu o privire neagră că a doua oară nu-l va mai cruța și continuă:

– Și când vrea să spună și el ceva, Cocoșilă: „Ești prost!” De ce e prost? Că n-are lot ca dumneata? N-a fost și el în război ca dumneata? Atunci de ce el să muncească în parte la moșie și dumneata cu opt pogoane să-l faci prost? Din cauza dumitale n-a primit lot, că v-ați repezit ca orbii și când v-ați văzut voi cu pământ, dă-i în... măsii pe-ăia care n-au luat! Și acum faceți politică! Țărăniștii, liberalii, parlament!... Deștepți ca oaia capie! Moromete zice de frati-meu că d-aia l-au împușcat la Grivița fiindcă n-a vrut să mai muncească. Așa crezi dumneata, că d-aia l-au împușcat? întrebă Țugurlan, vână la față. „Nu vrem să mai muncim!” Taci că știi dumneata că așa au zis! Citești ziarele și nici ce e aia o grevă nu te taie capul. Dumitru lui Nae barimi spune că nu știe!

Țugurlan scuipă iar. Apoi reluă cu o voce mai scăzută, dar bătându-și joc cumplit de discuția lor de mai înainte.

– ...Parlament! Madgearu... Ia uite, domnule! Ia uite, domnule! bolborosi el, rostogolind spre Moromete privirea lui neagră și încercând să imite exclamațiile admirative ale acestuia când citise dezbaterele. Scuipă îngrețoșat și furios și reluă: Și când încercă și Ion al lui Miai să spună ceva, nici nu se uită la el, parcă ei ar fi mai deștepți! Se înfurie și mai rău și amenință: Nu sunt eu în locul lui Ion al lui Miai să mă facă cineva prost!

– Mânânci c...t! îl provocă Cocoșilă flegmatic.

– Ba te bag eu în... mă-tii! Tu-ți dumnezeul mă-tii! rosti Țugurlan cu un glas turbure și înfricoșător.

În afară de Cocoșilă și Moromete, săriră toți numaidacă

în picioare. Ce făcea Țugurlan? Nu cumva era nebun?

– Ia mâna de pe mine, Dumitre! strigă Țugurlan încercând să scape de năvala imputărilor. De ce să vorbească așa cu mine? Am muncit în târla lui?

– Fugi că ești prost, dă-te dracului! spuse Dumitru lui Nae așezându-se la locul lui.

– Stați, lăsați-l că am înțeles ce vrea să spună! interveni Moromete după ce ceilalți îl lăsaseră. Trei chestiuni rezultă din cele spuse de Țugurlan: că numai cine are lot poate să facă politică, alta că din pricina lui Cocoșilă a rămas Ion al lui Miai fără pământ și a treia că nu suntem mai deștepți decât Ion al lui Miai, nu e așa, mă, Țugurlane?

Nu se risipise însă încordarea și ura cu care rostise Țugurlan injurăturile și ceilalți nu fură prea atenți la formulările lui Moromete. Cocoșilă fuma gânditor:

– Ascultă, Țugurlane, spuse el scuipând subțire între picioare. Tu nu mă cunoști pe mine! Eram în război și m-a luat un plutonier de piept, de două ori mai mare ca Dumitru lui Nae. Când i-am dat una a făcut a! și nu s-a mai mișcat! Dacă mă scol acum la tine, aci rămâi, în șanț! Auzi, mă?

Cocoșilă întoarse capul fulgerător și privirea sa se întâlni cu a lui Țugurlan. Dumitru lui Nae sări, dar Cocoșilă pesemne obținuse ceea ce trebuia, fiindcă întoarse capul în altă parte și scuipă nepăsător printre dinți.

– Ei... Paștele mă-tii! spuse el și începu să-l injure pe Țugurlan îndelung și minuțios, așa cum avea obiceiul, prostindu-l și dăscăindu-l că vine între oameni și nu știe să se poarte. Du-te la cârciumă și ia-te la bătaie cu cine vrei, nu veni aici să te cerți cu mine. Ți-am furat eu lotul tău, prostule? Intră și tu în moșie și taie-ți un lot, dacă atunci când am luat noi n-ai fost în stare!

– De ce vorbești așa, Cocoșilă? Are dreptate Țugurlan! spuse Ion al lui Miai, dezghețat.

Totuși, nici de astă dată nu fu luat în seamă de cineva, nici măcar de Țugurlan. Țugurlan ascultase injurăturile și amenințările lui Cocoșilă cu o înfățișare ciudată, ca și când s-ar fi trezit din beție. Se uita la oameni puțin mirat, parcă abia atunci i-ar fi descoperit. Când Cocoșilă termină, Țugurlan își plecă fruntea. După câteva clipe de tăcere și-o ridică și se uită pieziș la Dumitru lui Nae.

– Dă-mi și mie o țigare, Dumitre, spuse el mohorât și

parcă întristat, începu să fumeze în tăcere.

– Ține, mă, calul bine! se răsti Iocan furios la cel căruia îi potcovea calul. Dacă știi că dă din picioare de ce nu-l ții bine? Sau vrei să-ți dau eu una în cap cu cleștele asta?

Țugurlan stricase adunarea și nu mai putea sta acolo, dar el stătea mai departe ca și când nu și-ar fi dat seama de acest lucru. Fuma posomorât, cu coatele pe genunchi, uitându-se în pământ. Ceilalți așteptară câteva clipe în tăcere, apoi Dumitru lui Nae îl întrebă ceva pe Marmoroșblanc. Acesta răspunse și se făcu iar tăcere. Atunci Țugurlan se ridică, intră în fierărie, unde întârzie câtva timp după care ieși și plecă întocmai cum plecase mai înainte Boțoghină, fără să se uite la cineva și fără să dea bună ziua.

Văzându-l că se îndepărtează, Ion al lui Miei îl strigă și se ridică și el de pe butuc. Dar fără grabă, păstrând ceva din veselia lui nevinovată și îndreptându-și alene cămașa la spate. El dădu bună ziua cuviincios și îndepărtându-se făcu puțin pe boșorogul sau pe ostenitul și îl strigă de câteva ori pe Țugurlan să stea mai încet că vine și el.

– Bietul Țugurlan! reflectă Moromete după ce Țugurlan și Ion al lui Miei se îndepărtară. Rău mai ești, mă Cocoșilă!... Dar auzi ce idee la el, continuă Moromete să reflecteze după câtva timp de tăcere. Că din pricina noastră ar fi rămas el fără lot! A? Tu ce zici, Cocoșilă?

– Dă-l în mă-sa că e nebun! spuse Cocoșilă supărat. Mă face să-l înjur!...

Îl cunoșteau toți pe Țugurlan și le părea rău că era așa. Mai tăcură câtva timp gândindu-se la cele întâmplare, apoi vrură să schimbe vorba, dar se pare că prezența lui Țugurlan stăruia mereu între ei și nu izbutiră să se mai simtă în largul lor. Din pricina asta se înverșunară împotriva lui Țugurlan și Iocan îl înjură, spunând că Țugurlan ar vrea ca toată lumea să fie ca el. Unde n-are el lot, ar vrea ca nici alții să n-aibă.

– Nu e aia! spuse Moromete cu un glas care, deși nu-l apăra pe Țugurlan, căuta totuși să-l înțeleagă. Tu ți-aduci aminte, Cocoșilă, cum a fost cu ăștia care au rămas fără loturi?

– A spus că vine la toamnă să împartă și restul moșiei Marica! Toamnă s-a făcut! zise Marmoroșblanc care până acum tăcuse tot timpul.

– A! Marmoroșblanc, așa e! zise Moromete.

- A rămas că la anu, pe urmă la anu ălalt!...

- Tu ce dracu tot faci cu huma aia, Dine?! schimbă Dumitru lui Nae discuția, uitându-se mirat la Din Vasilescu.

Acesta tocmai ieșea din fierărie cu bucata aceea de lut galben în mână pe care o arsese și o înnegrise la foale. Lui Dumitru lui Nae i se păru ciudată forma pe care o avea acum huma.

- Ia să văd și eu, Dine! ceru el și întinse mâna, iar Din Vasilescu se supuse ca un copil care e bucuros că jucăria lui stârnește, fie chiar și pentru câteva clipe, interesul oamenilor mari.

Se apropie și Marmoroșblanc. Într-adevăr, pentru câteva clipe uitară toți de ei. Dumitru lui Nae privea tăcut bucata de lut iar ceilalți stăteau împrăștiați la locurile lor.

- Ce e asta, Dine? întrebă Dumitru lui Nae intrigat, cu un glas care de fapt nu se adresa lui Din Vasilescu, ci se întreba pe el însuși, încercând să înțeleagă.

Auzindu-l întrebând astfel, vreo câțiva se ridicară și se apropiară și ei.

- Moromete! strigă deodată cineva.

- Moromete?! se miră altul, surprins.

- Da, Moromete, descoperi în sfârșit Dumitru lui Nae cu glasul său mare, de astă dată uimit și copleșit de încântare. Moromete este.

Zicând aceasta, dădu din mână huma arsă și înnegrită s-o vadă și alții. Cocoșilă o luă ca un cunoscător, în timp ce cei mai mulți, neîndrăznind parcă să se atingă de ea, se uitau nedumeriți la forma aceea ciudată, neobișnuită, care semăna a om. Era capul unui om care se uita parcă în jos. Fața îi era puțin trasă. Nasul se prelungea din fruntea boltită în jos spre bărbie, drept și scurt, cu ceva din liniștea gânditoare a frunții. Era el, Moromete, așa de... așa de serios, și de... Da, el era, dar parcă era... Era așa cum îl cunoșteau ei, dar parcă era singur, fără familie, fără Iocan și Coboșilă, fără Dumitru lui Nae și... fără parlament.

- Mă, Dine, zise Coboșilă uitându-se în treacăt la Din Vasilescu, care părea să n-aibă nici o legătură cu toate astea. I-ai făcut fruntea prea mare, obiectă el.

- Dă-mi-l mie, Dine, să-l pun colea pe poliță, zise Iocan și îl luă din mana lui Coboșilă și îl puse deasupra ușii fierăriei.

Moromete aruncă și el o privire spre poliță, dar își lăsă iar

fruntea în pământ, ca și când n-ar fi văzut nimic.

– De fapt el n-are dreptate, fiindcă noi am zis atunci: „Domnule, absolut toată lumea trebuie să ia pământ!” Ți-aduci aminte, Cocoșilă?

– Cine, Țugurlan? întrebă Dumitru lui Nae.

– Țugurlan, Ion al lui Miai, toți aștia!

– Tată, hai acasă! Hai odată acasă! strigă cineva pe neașteptate, un glas mânios al unei fete care nu vrusese să se apropie de oameni și striga de departe.

– Ce e, fetițo? sări Moromete iritat, ridicându-se în picioare.

Era Ilinca.

– Stai aici de dimineață și... Hai repede acasă! porunci fata fără să-și moaie glasul, semn că acasă se întâmplase sau se întâmpla ceva rău de care numai tatăl ei era vinovat.

Moromete înțelese și, fără să mai întrebe ceva, părăsi grăbit adunarea. După plecarea lui, ceilalți nu mai statură nici ei mult.

XXII

După felul cum vorbise s-ar fi putut crede că Țugurlan se gândea tot timpul la pământ, la moșia Marica, și că nu avea lot din pricina celor care aveau: într-adevăr pentru Țugurlan era limpede de mult că oamenii erau aceia care erau vinovați că acum cincisprezece ani nu s-a împărțit și restul moșiei boierului... Multă vreme el urâse cu stăruință, și mai ura și acum, tot satul, pe toți oamenii: pe cei care aveau loturi pentru că aveau, iar pe cei care n-aveau pentru că nu făceau nimic ca să aibă. Toți care n-aveau, aproape un sfert din sat, ar fi trebuit atunci, când nu se răciseră lucrurile, să intre pe moșie și s-o împartă cu de la sine putere, fără ingineri și fără autorități, nu să stea și să aștepte ca negliobii. Țugurlan îi ura pentru încrederea lor prostească în guvernul de atunci, care nu încetase să facă promisiuni.

Astăzi venise la fierărie din pricina lui Ion al lui Miai, vecinul său, care se bucura ca un netot că ia și el parte la dezbaterile politice. Țugurlan ținea la vecinul său; Ion al lui Miai avea un cal și Țugurlan unul, îi înhămau la plug și arau amândoi pământul luat în parte de la moșie. Venise la fierărie cu gândul să-i arate lui Ion al lui Miai că dacă lui Moromete și celorlalți le convine să facă politică cu guvernul

fiindcă guvernele le-au dat pământ, lui Ion al lui Miei nu numai că nu trebuie să-i convină, dar nici să n-aibă de-a face cu ei, nici bună-ziua să nu le dea, ba chiar să-i înjure...

De la fierărie, Țugurlan se duse acasă. Intră în tindă și dând ochii cu muierea se răsti la ea:

– Tu ce faci aici? De ce nu e gata mâncarea?

Nici nu trebuia să fie gata, era încă devreme. Muierea se uită la el și după ce îl văzu se sculă de pe vatră și intră liniștită în casă. Se întoarse însă curând și răspunse cu un glas nespus de blând:

– E gata acum! Să dea oala asta în foc și e gata.

– Băiatul ăla unde e?

– Păi e la școală...

– Acuma, duminica?!

– Nu știi, cică au scenă! se miră femeia, dar cu un glas care îl apăra totuși pe băiat. Era vorba de piesa de teatru pe care școala o dădea la sfârșitul anului și căreia copiii îi spuneau „scenă”.

– Ce scenă? mai întrebă Țugurlan, dar nu mai așteptă răspunsul, ieși din tindă și se dădu jos de pe prispă, mohorât mereu.

Străbătu curtea și intră în grajd.

Avea un grajd mare, de altfel ca și casa și curtea. Văzută din drum gospodăria lui Țugurlan părea să fie a unui om cu stare. Avea un fânar cu patru rânduri, frumos făcut, înalt, cu acoperiș de șită, care de departe parcă era un acaret. Casa, de asemenea, învelită cu șită, părea arătoasă, cu două odăi, cu ferestre mari, cu tindă între odăi, cu prispă și parmalâc. Lângă gardul curții, în colțul pe care îl făcea cu drumul, se afla o fântână cu ghizdurile de ciment, cu două găleți cu lanț pe scripete, cu un jgheab mare de tot de ciment, întins lângă șanț.

Bineînțeles că fântâna nu era a lui Țugurlan. Cât despre fânar și casă, erau vechi, aveau treizeci de ani, fuseseră făcute de taică-său cu lemne furate din pădure în timpul răscoalei.

Țugurlan mai avea o soră care semăna cu el mai rău decât dacă ar fi fost gemeni. Era măritată cu unul tocmai în celălalt capăt al satului, îl chema Grigore Armeanca, tot fără pământ și el, acum ajutor de mecanic la moara și presa de ulei a lui Aristide. Țugurlan se înțelesese cu soră-sa să nu

împartă casa, ci numa' vreodată, dacă Doamne ferește el se va îmbogăți, să-i dea ceva pentru dreptul ei. Era o femeie deosebită și multă lume știa că dacă lui Țugurlan, înrăit și dușmănos cum era, nu i se întâmplase încă nici o nenorocire, era din pricina soră-sii, care fără să fie mai puțin îngăduitoare cu lumea – uneori era chiar mai cumplită decât fratele ei – se înțelegea totuși mai bine cu oamenii decât el și avea grijă ca din când în când să-l țină de rău.

Țugurlan se însurase de timpuriu și făcuse în timp de treisprezece ani șapte copii. Moromete gândea la fel ca toată lumea când spusese la fierărie „bietul Țugurlan”; totdeauna era vorba de copiii lui când se spunea astfel. Copiii lui Țugurlan nu treceau de un an, sau un an jumătate: cât îi înțărca, se gălbejeau și mureau. Aproape în fiecare an punea la stâlpul porții câte o cruce nouă, proaspătă, pe care scria cu plavazul, pentru câteva zile, numele micuțului băgat în pământ.

De la o vreme, Țugurlan și nevasta lui nu mai sufereau decât atât cât era proaspătă la poartă crucea celui dus la cimitir. După prima ploaie care înnegrea lemnul și ștergea numele scris cu creionul, uitau de el pentru totdeauna.

Numai doi copii trecuseră de vârsta care îi secerase pe ceilalți. Unul se făcuse de opt ani, iar altul de cinci. Cel de cinci ani muri și el într-o primăvară, după ce fusese chinuit un an de zile de friguri. Cel de opt ani se îndărătnici însă și creșcu, în ciuda traiului rău, și se făcu mare. Avea acum treisprezece ani și arăta voinic și sănătos ca unul de șaisprezece ani. Era pe clasa a patra primară și învăța bine.

Despre Țugurlan era cunoscută mai ales următoarea întâmplare... Odată, într-un Paști, Cotelicioaia, vecina lui din fundul grădinii, o strigase pe nevastă-sa peste gard, să-i dea de pomană. Țugurlan ieșise el la gard, n-o lăsase pe nevastă. Dincolo de gard, muiera lui Cotelici aștepta cu o strachină de lapte covăsit într-o mână, iar în cealaltă cu un colac mare, frumos, învărfuit cu colivă plină cu ploiță și bomboane, colivă care mai avea înfipt în vârful ei un ou roșu și o lumânare care mai era și aprinsă. Țugurlan s-a urcat pe stinghia gardului și s-a uitat la femeie. Cotelicioaia i-a spus: „Cristos a înviat!” Țugurlan a răspuns blajin: „Adevărat a înviat!” Muiera a spus apoi evlavios, întinzându-i colacul cu lumânarea: „Să fie pentru odihna copiilor voștri!” La care

Țugurlan a răspuns încet: „Bogdaproste” și a luat colacul. Femeia i-a întins apoi strachina cu lapte și de unde până atunci vorbise evlavios, de astă dată ea îi spusese cu un glas pe care Țugurlan îl cunoștea bine: „După ce mâncați, să dați strachina îndărăt”. La care Țugurlan i-a răspuns: „Nu, n-am să dau nici o strachină îndărăt”. Cotelicioaia s-a făcut roșie și s-a uitat în sus la el cu niște priviri pe care iarăși Țugurlan le cunoștea bine. În clipa aceea, Țugurlan, cum stătea peste gard deasupra ei, i-a turnat laptele în cap, dându-i drumul cu strachină cu tot. Laptele covăsit i s-a năclăit muierii prin păr, peste ochi, i s-a prelins pe gât, murdărindu-i iia ei de zile mari. Cotelicioaia a țipat, iar Țugurlan s-a răsucit după aceea pe gard în așa fel încât să poată azvârli cu boboroaja spre tinda vecinului; a înjurat: „...Vă muma voastră de porci. Acu doi ani când îmi muri copilul și mă rugai de voi, nici scândură pentru sicriu n-ați vrut să-mi dați! Acuma dați de bogdaproste lapte covăsit și cereți strachina îndărăt!...Vă muma voastră!”...

Muierea lui Țugurlan era o femeie blândă și avea în priviri și pe chip acea lumină ciudată pe care o dă numai durerea neconținută, lumina care seamănă cu bucuria și care de fapt nu e prea departe de ea.

Când copilul veni de la școală și îl văzu ce vesel era, ea uită că omul ei fusese nedrept când se răstise la ea pentru mâncare, se duse în grajd după el și tot ea căută să-l îmbuneze:

– Hai la masă, nu mai fi supărat...

– Tată, am fost cu domnul învățător Teodorescu la gară să cumpărăm niște gumarabică... Să vezi că o să ne lipim niște mustăți, aa!... se prăpădea băiatul de bucurie. Uite așa niște mustăți ne-a făcut domnul învățător Teodorescu! Eu sunt colonelul Pandelea... ho, ho! „Vasile, la mine fuga marș!... Sub pat, fuga marș!” Vasile e Troscot Ilie, să-l vezi cum se bagă sub bancă!

Țugurlan mânca în tăcere, parcă nici nu-l auzea pe băiat. Mama vru să afle dacă tatăl e în aceeași stare de mai înainte: se supără de veselia prea zgomotoasă a băiatului; atunci Țugurlan își descreți fruntea și șopti:

– Lasă băiatul în pace!

– Auzi, tată? izbucni băiatul din nou. Și la gară am văzut cum a trecut trenul. Mamă, am văzut în tren un om gras...

Aoleo, ce gras era! În viața mea n-am văzut așa gras!

Țugurlan se uită la fiul său și chipul i se mai luminează:

– Mă, dar lungă viață ai mai avut tu, Marine!

– Zău, tată, uite așa avea o gușă! Ca porcii! Și n-avea neam păr pe cap!

– Ferească Dumnezeu! spuse mama. Nu e el sănătos, așa gras.

– Păi dar! Fir-ar mama lui a dracului, spuse Țugurlan cu un glas înalt. De bine ce îi e, suferă!

Țugurlan spusese aceste cuvinte cu un glas al lui, cunoscut numai de nevastă-sa; ea pufni în răs, aducându-și parcă aminte de cine știe ce lucru vesel, spus de el cu acest glas.

– Marine, reluă Țugurlan cu glasul aspru, frământând mămăliga în mâini, când te-i însura să bagi de seamă să-ți faci nevasta mămăliga ca asta! Să ții și tu minte, se răsti Țugurlan mai departe, ca asta e mămăligă bună, așa cum o face mă-ta.

Femeia își lăsă pleoapele peste ochi și oftă, ca și când i-ar fi făcut rău lauda bărbatului.

– Uitai să-ți spun, zise ea strângând străchinile din care mâncaseră ciorbă de ștevie cu orez... Puse pe masă ouă fierte și continuă: Trecu de dimineață p-aici cumnatu Grigore; nu știu ce zicea că vrea să-ți spună. Dacă ai vreme, zicea că să treci mâine pe la moară, sau să te duci după-prânz pe la ei pe acasă.

– Nu mă duc eu tocmai în capul satului! răspunse Țugurlan.

Băiatul se ridică de la masă, se închină și intră repede în odaia de unde în curând i se auzi glasul. Învăța rolul.

– Ce zicea că are cu mine? întrebă Țugurlan de astă dată supărat și bănuitor.

Era bănuitor din pricină că de la o vreme băgase de seamă cum muierea îl trimitea la sora lui ori de câte ori i se părea ei că ar fi pornit contra cuiva. Multă vreme nu băgase de seamă; nu știuse că de fapt cumnatele erau înțelese între ele.

– Nu mi-am dat seama ce era cu el, că n-a vrut să-mi spună; dar zicea să treci pe la moară!

Așadar nu era vorba de soră-sa. Țugurlan se miră:

– Ce să aibă el cu mine?!

– Ei du-te dacă ți-a spus! O fi având omul nevoie, degeaba n-a venit el!

– Să mai vie o dată, dacă are nevoie! spuse Țugurlan potrivit.

Așa se învățase el să fie, chiar dacă acest fel de a fi nu-i folosea la nimic. Femeia tăcu. Ar fi fost zadarnic să-i amintească bărbatului că la urma-urmei era dator să se ducă fiind vorba de bărbatul sorei lui, care niciodată nu pomenise că ar avea drept asupra casei (și ar fi putut s-o facă; alții ajungeau până acolo cu neînțelegerea, încât umblau prin judecăți și nu se lăsau până nu împărțeau casa ca nebunii, scândură cu scândură, chiar dacă rudele de sânge se împotriveau; cumnatul Grigore – erau zece ani – nu suflase un cuvânt).

Gândindu-se la toate acestea, muierea lui Țugurlan se hotărî să-și facă ea vreme într-una din zilele următoare și să se ducă ea la cumnată-sa, să afle despre ce o fi vorba.

XXIII

Când intră pe poarta curții, Moromete nu se uită să vadă ce s-a întâmplat, pentru ce îl chemase fata de la fierărie. Știuse încă de aseară. Pe prispa casei stăteau doi oameni și îl așteptau.

Unul dintre ei era îmbrăcat orășenește, cu niște haine negre, parcă ar fi fost în doliu. Era slab la față, ai fi zis că mânca numai miercurea și vinerea, cum spuneau femeile; în cap purta o pălărie albă de paie cu un cordon negru; fața suptă făcea ca ochii lui să pară ieșiți din cap, dându-i un aer de furie stăpânită. Deși nu era prea tânăr, era ras de tot, fără mustață. I se spunea Jupuitu din pricină că atunci când se bărbiera, fața lui părea jupuită. Era un agent de urmărire cinstit, adică prost, cum îi spuneau oamenii, injurându-l în același timp. Îmbogățise, așa credeau ei, doi perceptorii, iar el rămăsese tot sărac. Adevărul era că fusese la început sărac lipit și ceea ce avea acum încă nu se cunoștea. Era băiatul unei văduve, Albuleasa, care nu-i lăsase nimic. După ce terminase patru clase primare, fiindcă scria frumos intrase la primărie ca ajutor de secretar, post în care slujise uneori fără leafă, spunându-i-se că în luna aceea n-a fost trecut în buget. Pentru că după câțiva ani începuse să priceapă unele treburi de-ale primăriei, la un moment dat

perceptorul l-a ajutat să fie numit agent de urmărire. Se însurase înainte de această numire și însurătoarea nu-i adusese nimic. Acum însă avea vreo șase pogoane de pământ – ca omu! cum spunea Moromete – și-și făcuse o casă frumușică.

Moromete trecu pe lângă prispă fără să se uite la cei doi care îl așteptau și se opri în dreptul tindei:

– Catrino, ia, fa, secerile astea! strigă el supărat, aruncând secerile pe prispă într-un fel de parcă secerile ar fi fost afacerea care nu-i plăcea.

Nu luă nimeni secerile, Catrina era plecată la biserică, iar fetele parcă stăteau la pândă în casă.

Moromete se întoarse apoi spre grădină cu spatele la agent și la însoțitorul acestuia și strigă iarăși, ca și când cei doi de pe prispă nici n-ar fi existat:

– Paraschive, tu unde ești, mă? Nu vezi că furca aia stă acolo lângă gard de cinci săptămâni! Ia-o de acolo și bag-o în șopron! Ar putea să stea acolo pân-o rugini, până te-ai înțepa în ea și tot n-ai s-o ridici!...

Paraschiv nu-i răspunse; nici nu se vedea unde este. Moromete mai rămase câteva clipe cu spatele întors spre cei doi de pe prispă, apoi deodată se răsuci pe călcâie și strigă:

– N-am!

Agentul se ridică și vru să spună ceva, dar Moromete strigă iarăși, de astă dată desfăcându-și brațele în lături:

– N-am!

– Asta mi-o cânti dumneata, nea Ilie, de când te știu eu, zise agentul tăios, fără să se mire. Pe mine perceptorul nu mă întrebă dacă dumneata ai sau n-ai. Anul ăsta s-a terminat cu „n-am”. Ia stai coala jos pe prispă și nu te mai uita așa urât la mine!

Moromete se apropie de prispă tăcut. Acum se uita în altă parte, întocmai ca și când n-ar fi auzit nimic din ceea ce i se spusese. Se rezemă liniștit de stâlpul casei și începu să se caute prin buzunarele flanelii. Scoase din fundul buzunarului puțin praf de tutun, amestecat cu gunoi, și vru să-l toarne într-o foiță, dar îl suflă repede și se uită urât la omul care îl însoțea pe agent. I se adresă supărat și poruncitor:

– Dă-mi, mă, o țigare!

Omul își scoase repede tabachera și i-o întinse.

– Foncierea pământului, lot Moromete, trei mii de lei. Lot Catrina Moromete, rest de plătit două mii opt sute șazeci și trei de lei, zise agentul frunzărind un registru cu scoarțele moi. Nu e cine știe ce! Nea Ilie, uite ce este, plătești acum restanțele care sunt mai urgente, și pe anul ăsta te las până după secere. Altceva n-am ce să fac. Hai mai repede, că până la prânz mai am de încasat șazeci de oameni...

Moromete, care în acest timp își răsucise țigarea, își ridică fruntea la agent, se uită la el întrebător, apoi spuse:

– Catrino, sau Tito, care ești în tindă; dă-mi un foc!

Agentul se așază pe marginea prispei, scoase un chitanțier și începu să scrie în el: „Adică lei trei mii s-a primit de la d. Ilie Moromete...” înainte de a scrie se uitase la om să-l audă confirmând. Moromete însă nu zise nimic.

Tita ieși pe prispă cu un cărbune și-i dădu tatălui să aprindă. Jupuitu rupse chitanța și i-o întinse lui Moromete cu un aer grăbit, azvârlind registrul cu scoarțele moi într-o geantă, pe care o ținea sub braț. Moromete luă chitanța, se uită la ea cercetător, parcă ar fi vrut să-și dea seama dacă e legală, o întoarse pe partea cealaltă, apoi o puse încetișor pe prispă, trăgând liniștit din țigare.

– Hai, nea Ilie, hai, nea Ilie! se grăbi Jupuitu, pocnind încuietoearea genții.

– Păi nu ți-am spus că n-am?! zise Moromete nevinovat. Ce să-ți fac eu dacă n-am! De unde să dau? N-am!

– Ce dracu, nea Ilie! strigă agentul înfuriat. Nu vezi că ți-am tăiat și chitanța? Nu mai mă fierbe atât că statul nu mă plătește să-mi pierd vremea prin curțile oamenilor...

– Uite-te la ăsta! se miră Moromete cu oarecare veselie. Ce, te țin eu?

– Nea Ilie, a tăiat chitanța! zise și însoțitorul grav.

– Văz și eu că a tăiat-o, se dezvinovăți Moromete.

– Plătește, Moromete! strigă agentul înfuriat. Ce dracu, ne jucăm de-a baba-oarba?

Moromete se uită la agent și încercă să zâmbească.

– Ei, da, plătește! Dar de unde să-ți plătesc? N-auzi că n-am!

– Ia treci încoa! îi făcu agentul un semn însoțitorului.

Ei se urcară pe prispă și intrară amândoi în casă. Moromete rămase pe prispă tăcut, fumând liniștit. Numai fruntea lui bombată se încrețise. Jupuitu intră în odaia cea

mare unde stăteau Moromeții și se repezi spre capul unui pat unde, deasupra unei lăzi vopsite cu fel de fel de înflorituri, se aflau puse unele peste altele vreo cinci-șase covoare țărănești și câteva velințe. Agentul trase de maldărul de deasupra lăzii și îl trânti pe pat, strigând însoțitorului:

– Ia-le! O să-l învățăm noi minte pe domnul Moromete să aibă grijă să plătească impozitele statului! Ia-le pe toate!

Însoțitorul se opinti și se încarcă gemând. Agentul luă ce mai rămăsese și ieșiră afară amândoi. În tindă, însă, Tita le ieși înainte și începu să strige:

– Lăsați țoalele aici, ce v-ați repezit la ele?! N-ați mai găsit ce să luați? Nu vă dau țoalele!

Ea se agăță de omul care ducea țesăturile pe umăr și începu să tragă de el. Îi smulse cu adevărată furie maldărul pe care îl ducea, îl aruncă în mijlocul casei, sări pragul și trase zăvorul de la ușă. Făcuse acest lucru atât pe neașteptate și cu atâta iuțeală că agentul și însoțitorul rămaseră în tindă prostiți, cu gurile căscate.

– Aaa! Va să zică așa merge! Ia du-te, mă, și cheamă șeful de post, zise agentul lovind cu pumnul în ușă.

– Poți să vii cu zece șefi de post, în casă n-ai să intri! strigă Tita de dincolo, cu glas batjocoritor.

– Să luăm altceva, din curte! hotări Jupuitu. Haide! Ieșiră pe prispă și agentul întinse mâna spre colțul ogrăzii:

– Căruța! Trage-o afară și la primărie cu ea, zise el pornind să deschidă poarta.

Paraschiv ieșise din grajd și se uita nepăsător la omul care apucase oiștea căruței și se opintea s-o tragă spre poartă.

– Crezi că ai s-o poți duce? întrebă Moromete cu interes.

– Înhamă caii! strigă agentul nerăbdător. Adică stai, ia amândoi caii la primărie, să vezi cum scoatem noi foncierea pe ei.

Omul se apropie de grajd, dar în ușă se pomeni cu Paraschiv piept în piept.

– Nu poți să iai caii, mormăi el cu buzele lui împletite, sunt caii mei, nu sunt ai tatii, mai zise Paraschiv. Grajdul era gol, el totuși îl apăra rânjind ciudat.

– Dă-l la o parte și intră în grajd! strigă agentul apropiindu-se și el de cei doi.

– Nu, caii nu-i luați! zise Paraschiv iar, sigur de el.

– Părerea mea e că e mai bine să lași caii în pace,

intervenii Moromete împăciuitoare. De ce nu vrei să înțelegi că n-am? Ia aici o mie de lei și mai încolo așa, mai discutăm noi! Ce crezi că noi fătăm bani?

Moromete scoase dintr-un buzunar, dinăuntrul flanelii, două hârtii și începu să le fluture sub nasul agentului.

– Peste o săptămână, două, îți mai plătesc eu ceva. Se duce fi-meu la București și-ți plătesc. Te rog să mă înțelegi! mai zise Moromete de astă dată cu un glas foarte supărat, ca și când de mult i-ar fi spus toate acestea agentului, iar agentul n-ar fi vrut să înțeleagă.

– Dumnezeu! mă-sii, nea Ilie! izbucni agentul pornind furios spre prispa casei. De șase ani de zile de când mă cărâi cu dumneata, parcă ar trebui să-mi plătești mie, nu statului.

Se așeză pe prispă izbind geanta de genunchi și trăgând afară chitanțierul. El scrisese în goană o altă chitanță, o rupse și-o zvârli în nasul omului.

– Îți spun pentru ultima oară, Moromete, că dacă nu vii la primărie să plătești, peste două săptămâni viu eu aici cu jandarmii și te iau și pe dumneata, nu numai caii. Legat te iau!

Dându-și seama că trecuse măsura la vorbă, Jupuitu sări în picioare și-și desfăcu brațele în lături:

– Ce dracu, mă, nea Ilie! zise el cu glas care vroia să fie plin de uimire. Ce dracu, mă? Nu poți să plătești câteva mii de lei? De ce nu plătești o dată să scapi de belea? Ce aștepti?

– De unde să plătesc dacă n-am! răspunse Moromete pe gânduri, căutându-se iar în buzunarul flanelii. Mai dă-mi, mă, o țigare, îngână el iar. De unde să plătesc, Jupuitule, că-ți mai spusei și adineauri: dac-aș putea să fac bani, de câte ori ai veni aș făcea și ia, domnule!

– Da' lumea ailaltă cum plătește?! strigă agentul scos din sărite că omul îl numise cu porecla sa. Rasă de om ca dumneata n-am mai pomenit! strigă el. Sărac nu ești! Copii mici n-ai! Bolnav nu ești!!! Atunci cum? Toată lumea plătește loturile, numai dumneata o întinzi ca gaia-mațu de mai bine de cincisprezece ani!„

– Care cincisprezece ani?! mormăi Moromete răsucindu-și țigarea.

– Cum care cincisprezece?! Câți ani sunt de la război de când ai primit lotul? Sunt șaisprezece-șaptesprezece ani!

– Care șaptesprezece ani?! mormăi Moromete din nou. Tito

sau Ilinco, ceru el spre tindă, dă-mi un foc.

– Cum care șaptesprezece ani?! Cât e din 920?

Fiindcă Moromete nu răspunse, agentul izbucni din nou:

– Sunt șaptesprezece ani! strigă el și repetă: Șaptesprezece ani! De șaptesprezece ani de zile o tot lungești ba cu plata titlurilor, ba cu foncierea... Vine conversiunea și te scutește, se împrumută pe urmă domnul Moromete la bancă ca un ghimpașă cumpără oi și cai... Ai paisprezece pogoane de pământ și din paisprezece pogoane, auziți! nu e în stare să plătească loturile pe care i le-a dat statul, plească.

– Care paisprezece pogoane, care plească?! întrebă Moromete uitându-se la agent, de astă dată cu o privire care parcă abia acum îl vedea cu adevărat și mormăind în același timp niște înjurături în care cuvântul *plească* se auzi de vreo două-trei ori.

– Înjuri dumneata, dar eu îți spun pentru ultima oară: de șase ani de zile de când sunt agent îmi scoți ochii ba cu cinci sute, ba cu cinci sute cincizeci, ba cu șase sute și un leu...

– Bine că-ți dau și leul ăla, mormăi Moromete.

– Bine că-mi dai și leul ăla? Află că anul ăsta nu te mai las eu pe dumneata să joci comedia! declară agentul. Ajunge de cincisprezece ani de când joci tiribomba.

– Nea Ilie, ziarul! strigă în clipa aceea poștașul care trecea pe drum și care aruncă din fuga gabrioletei ziarul peste gard.

– Și mai face și politică! izbucni agentul în culmea nedumeririi. E abonat la ziar și foncierea nu vrea s-o plătească.

Adevărul era că în privința abonamentului Moromete plătise o dată un pol pentru o luna, și *Mișcarea* îi venea de atunci, de aproape doi ani, pe gratis.

Agentul porni furios spre poartă urmat de celălalt om, continuând:

– Face politică! E abonat la ziar! Și impozitele nu vrea să le plătească. Lasă că stăm noi de vorbă!

XXIV

Strigătele agentului făcuseră parcă gol în jurul casei Moromeților. Era tăcere și nu se vedea nimeni. Moromete mai stătu câțva timp pe prispă, apoi se ridică cu fruntea în pământ și o luă încet spre poartă. În dreptul ziarului se opri, se uită la el ca și când ziarul ar fi picat acolo din cer, apoi se

aplecă și îl ridică.

De la poarta cealaltă Tudor Bălosu îl urmărea cu atenție, auzise totul din curte precum și suma mare pe care o avea Moromete de plătit, și când îl văzu că iese pe podișcă, porni spre el. Bălosu se așeză ca și în seara trecută pe cealaltă stănoagă, dar de astă dată nu zise nimic, aștepta să înceapă vecinul vorba, fiindcă nu era plăcut să ți se strige în gura mare că ai datorii, și cum Bălosu avea de gând să-l întrebe din nou despre locul de casă, nu vroia să lase să se creadă că îl urmărește pe vecin la strâmtoare.

După câțva timp de tăcere, Moromete, care fuma gânditor, deodată ridică fruntea și se uită vesel la Bălosu.

– L-am păcălit! spuse el.

Bălosu nu înțelese. Moromete vârî mâna în buzunarul dinăuntru al flanelii și scoase de acolo niște hârtii la care se uită încântat.

– Cât mi-ai dat tu pe salcâm?

– O mie două sute! răspunse Bălosu.

– L-am păcălit cu două sute de lei, repetă Moromete. I-am dat numai o mie, adăugă apoi cu ciudată vioișie și cu o voce scăzută ca și când agentul, care acum era departe, ar fi putut să-l audă.

Bălosu se uita la el cu o privire rece și buimacă. Nu înțelegea. Glumea Moromete? Își bătea joc de el?

Fără să-și dea seama dacă se înșeală sau nu, vecinul lui Moromete avu pentru întâia oară bănuiala că Moromete se gândește la el, la Bălosu, cum s-ar gândi Bălosu la nimic, adică așa, ca și când Bălosu nici n-ar fi. Se hotărî să-l întrebe totuși despre loc și își spuse că dacă și acuma va glumi – și gândind astfel Bălosu simți deodată că îl urăște pe acest om și că îi dorește să-l vadă venind la el poartă să se roage, iar el, Tudor Bălosu, să se uite surd, disprețuitor, în aer, așa cum se uita de astă dată Moromete – dacă deci nici acum Moromete nu va sta cinstit de vorbă, niciodată nu-i va mai da el cel dintâi bună ziua, așa cum se întâmplase până azi, și niciodată n-o să-i mai treacă cu vederea glumele lui tâmpite și felul lui de a fi care totdeauna îl zgândărise.

– Moromete, te-ai mai gândit, mă, la ce-ți spusei eu de dimineață? se pomeni Bălosu întrebând cu același glas de până acum, dacă nu chiar mai binevoitor ca de obicei.

În ultima clipă alungase undeva în adânc ceea ce îi

trecuse prin cap. Nu se putea un loc mai bun unde să-și facă Victor casă; era așa de bun locul, îți lăsa gura apă...

– Îți dau bani frumoși pe el! adăugă.

– A! Locul! murmură Moromete parcă pe gânduri.

– Ce dracu faci cu el acolo? spuse Bălosu cu dispreț pentru loc, speriat acum că omul va ceda și va cere un preț prea mare. Stă de ani de zile acolo și cresc scaieți pe el. Să zici că ți-l cumpără cineva, nu e bun, că e înghesuit, dar să fac eu un coșar pe el mai merge!

Nu trebuia să-i spună că vrea să-i facă lui fi-său pe el o casă...

– A vândut, mă, Boțoghină din lot? întrebă Moromete curios, amintindu-și că la fierărie se spusese că Bălosu ar fi cumpărătorul.

– Da, m-am gândit să cumpăr eu, trebuie să mă duc să vedem cum îl dă, confirmă Bălosu.

Moromete căzu iar pe gânduri. Scui pă printre dinți și nu mai zise nimic. Bălosul vru să se înghesuie din nou în așa-zisele gânduri ale celuilalt, dar trecu un flăcău pe lângă ei și dădu bună ziua.

– Bună ziua, răspunse Moromete cu plăcere și cu glas mult și cum ceva îi atrase luarea-aminte la flăcău, se răsuci și se uită îndelung în urma lui.

Când încetă să se mai uite, după clipe nesfârșite, cum i se păru lui Bălosu, se întoarse foarte nedumerit și întrebă:

– Al cui e, mă, ăsta?

– Al Băldii! răspunse Bălosu.

– O fi însurat?

– Nu este! răspunse Bălosu cu un glas surd.

– Dar pe unde stă Bâldea ăsta?

– Prin Cățelești.

– Hm! făcu Moromete.

– De ce te miri?

– Păi tu n-ai văzut?!

– Ce să văd, Moromete? întrebă Bălosu cu fălcile încheștate.

– N-ai văzut, mă, ce urât e?!

Bălosu se ridică pe neașteptate de pe stanoagă și plecă scrâșnind din dinți:

– Îl dau dracu de om care eu îi spun una și el face pe surdul! bolborosi el.

Moromete dădu din umeri cu totul nedumerit de ieșirea aceasta... „ăsta e nebun”, șopti el.

– Mă, Bălosule, nu e locul meu, degeaba te superi! strigă apoi în urma acestuia. E al soră-mii, mă, nu-ți spusei de dimineață? Sau tu ești zăpăcit?

„Ei... pe mă-ta de chior, după ce că ești chior, nici n-auzi bine”, adăugă apoi în șoaptă, pentru el însuși. Bălosu nu se mai văzu.

– Toată ziua stai la drum și bei tutun și la sfânta biserică nu vrei să mai vii! Ilie, în fundul iadului ai să ajungi! Să fi auzit ce cazanie s-a citit azi: că nu cel ce se îngrijește de viața asta, care e trecătoare, o să vie în împărăția lui Dumnezeu! Ridica-voi ochii mei spre ceruri și voi preaslăvi mărirea Ta!

– ...Și dă-ne nouă, Doamne, cât mai multe leturghii și colive... și adu cât mai multe proaste la biserică! Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh... pe mă-sa de popă cu preoteasa lui și cu tot comitetul lui bisericesc!... răspunse Moromete Catrinei, care se întorcea de la biserică și se oprise lângă stanoagă.

– Ce se mai bucură Satana când te aude! continuă Catrina cu busuiocul în mână. Uite așa bate în pumni de bucurie!

– Du-te, fa, d-aci, zise Moromete vesel, și când Catrina se întoarse să intre în curte, Moromete întinse un picior prefăcându-se că vrea să-i pună piedică, la care Catrina se feri și îl amenință cu busuiocul:

– Negru trebuie să fie sufletul tău, îi spuse. De păcate și de tutun, adăugă ea stăpânindu-se din rășputeri să nu rădă.

Era furioasă că ținea totuși la el, așa păcătos cum era, dar se străduia să uite de asta, ca să nu-și strice starea ei lăuntrică de sfințenie.

Moromete rămase mai departe pe stanoagă podiștei. Arăta într-adevăr bucuros că îl păcălise pe agent. Stătea pe stanoagă și se uita cu atenție pe șosea, fără grijă, fumând liniștit, întorcând din când în când capul după cineva. Într-o vreme se auziră niște lovituri puternice dinspre curtea vecinului și se întoarse mirat să vadă ce era. Victor Bălosu se urcase pe spinarea coșarului și, cu un topor în mână, descleia acoperișul și căpriorii. Lovea cu toporul și părea îndârjit. Pesemne că tatăl său îi și spusese despre a doua

discuție avută cu Moromete. Întâi zburară vârfurile putrede ale coșarului, apoi căpriorii și stinghiile care susțineau șindrila. Victor Bălosu apucă apoi acoperișul și după ce îl desprinsese din ultimele cuie, îl aruncă la pământ. Trosnetele și pocniturile tulburau liniștea dimineții de vară. Între timp, ca un huruit îndepărtat se auzea dinăuntru casei zgomotul mașinii de cusut. Când avea mult de lucru, Aristița lucra și duminica.

Paraschiv terminase de rânit în grajdul cailor. Acum stătea cu mâinile în buzunarele pantalonilor lui militărești, singurii pe care îi avea, rezemat de ușa grajdului și se uita și el spre șosea. Moromete se ridică de pe stanoagă și intră în curte. Văzându-și feciorul, se uită la el lung și în tăcere. Se uită apoi prin curte, peste grajduri, peste ulucile înnegrite și rânjite de ploii, peste grădina goală acum de salcâmul ei falnic; umbre de îndoială și nesiguranță îi licăreau acum în priviri. Mototoli ziarul în pumn, se apropie de prispă, se așează și oftă. Paraschiv se uita la el mereu, cu mâinile în buzunare, nemișcat și încremenit, parcă ar fi fost totuna cu peretele de pământ netencuit al grajdului.

– Paraschive, chemă omul cu glas tainic.

– Ce vrei? mormăi flăcăul fără să se miște.

După câteva clipe, simțind parcă ceva, Paraschiv se urni de lângă perete și se apropie încet de tatăl său. Se așează lângă el pe prispă, abia privindu-l cu o ușoară urmă de interes. Moromete îl măsură de sus până jos, parcă nu l-ar fi cunoscut, vru să spună ceva dar se opri. Apucă ziarul de pe prispă și încet de tot, cu migală curioasă, începu să-i rupă marginea albă. Fruntea lui bombată și limpede era acum încrețită. Aștepta. În așteptare, oftă din nou și greși ruptura ziarului. O aruncă, oftă iarăși și începu să rupă alta, mai încet și mai cu grijă ca la început, cu mai atentă migală.

– Ce e, mă? îngăimă Paraschiv, moale, lipsit de chef, neînțelegând ce aștepta tatăl său de la el.

Moromete își privi a doua oară fiul, de astă dată mai pieziș, mai ascuns. Nu-i răspuse. Din nou ochii îi rătăciră peste curtea goală, plină de lumina fierbinte a soarelui, peste pereții netencuiți ai grajdului și peste căruța murdară de pământ pe care agentul o scosese de sub umbra salcâmului din dreptul porții. Se uită din nou la Paraschiv, dar de astă dată își reveni, nu mai vru nimic de la el, se făcu nepăsător

și ceru fiului să-i dea o țigare.

Paraschiv însă nu-i dădu, înțelegând pesemne că nu era vorba de țigare. Se sculă de lângă tatăl său și se îndepărtă spre grădină. Își ținea și acum mâinile în buzunare și călca nepăsător. „Vreți nepăsare? parcă întreba. Și eu mă pricep la așa ceva. Sigur, acum ai vrea să ai banii lui Bălosu, parcă îi spunea el tatălui său, dar când eu am vrut să-i fac, ți-ai bătut joc de mine. Acuma descurcă-te!”

Nu înțelegea că tatăl său nu-l chemase pentru a-l învinui de ceva.

XXV

Plecând furios de pe podișca lui Moromete, Tudor Bălosu simți nevoia – o simțea pentru întâia oară – să se întrebe dacă ceea ce se petrecuse între el și vecinul său era din vina lui sau din vina vecinului. Nu se întâmplase încă nimic, dar avea să se întâmple, simțea că de aici înainte avea să dorească și mai mult să-l vadă pe Moromete așa cum îi țâșnise în clipa aceea dorința, adică acesta să vină la el la poartă și el, Tudor Bălosu, să-și bată joc de el și să-l umilească.

Îi povesti într-adevăr lui Victor cele întâmplate și avu bucuria – și întrebarea despre cine era vinovat se stinse și ea – să-l audă pe Victor amenințând:

– O să-i arăt eu domnului Moromete. He, rânji Victor, domnul Moromete vine în casa mea și bea țuică și pe urmă se duce și-l pune pe Dumitru lui Nae să-și bată joc de mine! Lasă, tată, pun eu mâna pe locu ăsta de casă, nu e vorba de asta... Dar nu e întâiași dată când domnul Moromete își bate joc de noi! Ai răbdare!

Era întocmai cum gândea și Bălosu.

După ce desfăcură coșarul, se așezară la masă grăbiți. Vroiau să se înțeleagă cu Boțoghină chiar astăzi și pe seară să se ducă să vorbească cu avocatul pentru contractarea vânzării. Plecară spre marginea pădurii, să mai vadă încă o dată locul lui Boțoghină. Conveniră că nu trebuie să dea mai mult de cinci mii de pogon și se îndreptară apoi spre casa acestuia. Omul era taman la masă când cei doi intrară în curtea lui și îl strigară să iasă și să-i apere de câini.

Casa lui Vasile Boțoghină era așezată la trei-patru case de fierăria lui Iocan. Avea o curte mititică în mijlocul căreia

stătea căruța omului; nu avea nici șopron, nici vreun salcâm mai umbros sub care s-o vâre. În fundul curții se vedea un fel de gard mic din nuiele care despărțea casa și bătătura de o grădină la fel de mică în care Vasile Boțoghină avea câteva straturi de ceapă și usturoi. Între grădină și curte omul făcuse un grajd pentru cai.

– Ia vezi, Irino, cine e la poartă, zise el când auzi câinele hămăind.

Vasile Boțoghină avea doi copii. Pe Vaticană, un băiat de vreo treisprezece ani, și o fetiță pe clasa a treia primară, Irina. Vasile Boțoghină se însurase din dragoste și Anghelina, nevastă-sa nu-i adusese ca zestre decât casa în care stăteau.

Fetița ieși pe prispă și se întoarse numaidecât îndărăt cu niște ochi parcă speriați, deși nu văzuse altceva decât doi oameni.

– Doi inși, zise ea încet, chiar șoptit, ca și cum cei de la poartă nu trebuiau să audă aceste cuvinte.

– Mă, Boțoghină, se auzi tot atunci glasul lui Tudor Bălosu.

– Țsta e Tudor Bălosu, zise Boțoghină sculându-se de la masă și ieșind în prag.

– Dă, mă, în câini, zise iar Tudor Bălosu. Ce făceai? Ești la masă?

– Hai că nu e p-aci, e dus prin grădină, intrați! răspunse omul din prag, frecându-și mâinile de mămăligă.

Vaticană și Irina, auzindu-i pe cei doi apropiindu-se, se sculară de la masă și încercară să treacă în odaie, dar chiar atunci Tudor Bălosu și fiul său îi văzură în dreptul prispei și Victor spuse repede și tare:

– Mai bună masă! Dar stați, stați și mâncați...

– Am cam terminat cu mâncatul, zise mama copiilor, ridicându-se și ea de la masă.

Vasile Boțoghină stătea în prag și nu se mișca. Cei doi, văzându-l că nu se mișcă și nu spune nimic, se așezară pe prispa casei.

– Treceți înăuntru, zise și Boțoghină, făcându-le semn cu mâna și dându-se la o parte din prag.

– Nu, că nu stăm mult, răspunse Tudor Bălosu așezându-se mai bine pe prispă. Ce mai faci, Boțoghină?

– Ce să mai fac? Dau din coadă să ies din iarnă. Am fost de dimineață și am potcovit niște cai. Începuse unul să cam șchioapăte, că nu-l potcovisem de mult...

După un timp de tăcere, fiindcă cei doi nu spuneau nimic, Boțoghină continuă:

– Am terminat și noi de sapă și așteptăm să plouă iar, să băgăm rarița în el. Mai prost cu secerea, n-am seceri, trebuie să mă duc zilele astea pe la gară să vedem cum fac de niște seceri...

– Pe ce clasă e, mă, fata ta? întrebă Tudor Bălosu uitându-se la Irina care stătea puțin pitită pe după prag și asculta.

– Spune, mă, lui nean-tău Tudor, pe ce clasă ești, zise Boțoghină întorcându-se spre fiică-sa.

– Sunt în clasa a patra, răspuse Irina rar, rotunjind fiecare cuvânt și aruncându-și privirea pieziș.

– Și a mea e pe-a patra, zise Tudor Bălosu ca să spună ceva.

– Ei! făcu Victor Bălosu ridicându-se de pe prispă și prefăcându-se grăbit.

– Mai stai, Victore, zise Boțoghină alb.

– Ce să mai stau! Nu mai stau, mă duc pe la ăsta al lui Voicu să mă rad.

Se făcu iarăși tăcere, Victor nu plecă. Vasile Boțoghină se întoarse în prag și vorbi:

– Vaticană, ei, ai mâncat! Eu zic să te duci cu caii. Până te aranjezi, până ajungi, se duce *soarele*.

– Mai lasă-l să se mai odihnească, zise femeia din tindă, răsturnând masa și deretecând.

– Ce să se mai odihnească! Se odihnește pe câmp. Până în seară se tot odihnește, că n-are altă treabă.

Vaticană ieși din casă cu capul în jos și porni încet spre grajdul cailor. Era un băiat cam galben la față, dar destul de înalt și de bine făcut pentru anii lui. Semăna cu tatăl său. Picioarele desculțe erau negre de soare și de pulbere. Peste mijloc cămașa îi era spumuită de jur-împrejur, din cauza sforii cu care era încins. Un genunchi al izmenei era și el spumuit, celălalt era cârpit cu un petic negru de basma, și abia îi ținea partea de izmana de la genunchi în jos. În unele locuri sfoara de cânepă cu care era încins stătea chiar pe

piele. Boțoghină îl petrecu din ochi până ajunse în grajd și în același timp îl înjură:

– Lapădă, mă, sfoara aia, raiul mă-tii de bleg, nu vezi că-ți roade pielea?

– Cum o să merg, mă, așa?! se răsti băiatul înfuriat.

El se descinse de sfoară și cămașa îi căzu ca o fustă de jur împrejur. Rupturile și pielea i se vedeau și mai rău.

– Cum să merg așa?! zise Vatică, uitându-se arțăgos la tatăl său.

– Mergi așa! Ceara mă-tii! Ce! Te vede princesa? răspunse tatăl cu glas moale. Apoi, după câteva clipe, zise iar: Hai, Vatică, tată; lasă, mă, că nu ești flăcău! Uite, acum după secere am să pun pe mă-tasă-ți facă o cămașă d-aia cu piepți! Am eu grijă de tine!

– Ai tu grijă de mine! mormăi băiatul aruncându-se în spinarea unui cal. Haidaaa! scrâșni el lovind cu putere calul, care țâșni în aceeași clipă din loc și ieși ca un glonț pe poarta de la drum.

– Încolo, ce mai faci, Boțoghină? Am auzit că vinzi niște pământ! „Boțoghină cică vinde niște pământ”, spunea unul mai alaltăieri, zise Tudor Bălosu în treacăt.

– Da, am spus, răspunse Boțoghină încet. Spusei și azi-dimineață. Îmi trebuiesc douăzeci de mii de lei.

– Aha! făcu Tudor Bălosu, ca și când cine știe ce ar fi fost de înțeles. D-aia am venit să te întreb. Noroc că am niște gologani... Altfel!...

– Irino, ia du-te încolo pe la fete, hai! zise Boțoghină uitându-se la fiica lui și făcându-i semne aspru cu capul să plece.

Fără nici un chef, fetița se dezlipi de lângă prag și o luă spre poartă. Spre deosebire de fratele ei, Irina arăta mult mai mică decât trebuia să fie față de cei zece ani pe care îi împlinise. În schimb, părea mai sănătoasă decât el. *Picioarele* ei micuțe erau curate, și la chip amintea de frumusețea oacheșă a mamei. Într-o zi de iarnă, tatăl ei, răsfoind o carte de geografie, se oprise la o poză și începuse să râdă. „Uite-o pe Irina”, spusese el, arătându-le la toți o mică chinezoaică de pe pagina cărții. Fetița își lăsase buza în jos și începuse să plângă. Semăna într-adevăr cu poza din carte, cu umărul stâng ridicat puțin mai sus decât cel drept, cu umerii obrajilor înalți și apropiați de frunte. După câțiva

ani se schimbase însă cu totul; liniile feței căutau mereu asemănarea și frumusețea mamei. Numai umărul ridicat rămăsese ca și înainte, lucru care o făcea să pară cu gâtul strâmb.

– Dau jumătate din lot, zise Vasile Boțoghină încet, când fetița se îndepărtă.

– Aha! făcu Tudor Bălosu nepăsător. E bine să se caute omul. Pământul poți sa-l pui la loc, dar viața... Mă, Boțoghină, tu știi că am venit la tine și anul trecut. Mă gândeam să vând toate oile, să mai pun ceva și să cumpăr două vaci, tinere, de lapte. Ți-am spus de atunci că ți-aș fi cumpărat un pogon, două, pentru trifoiște, alea de pe lângă pădure și gărlă. Acum e altă socoteală. Ei, cu cât dai pogonul?

Victor Bălosu se uită uimit la tatăl său când îl auzi spunând că nu-l interesează pământul de lângă gărlă. Tocmai că despre acele pogoane vorbiseră amândoi cu câțva timp mai înainte.

– Păi cu cât să-l dau?! Atât e prețul! Șapte mii!

– Aha, îngână celălalt. De unde e prețul ăsta?

– Cum de unde e? Ăsta e prețul pământului!

Tudor Bălosu se uită nepăsător prin vârful salcâmlor.

– Bine, Boțoghină, zise el după un timp. Încolo, ce mai faci? Ai terminat de sapă?

– Mai am nițel... Numai că e cam prost cu rarița. Trebuie să mă duc pe la fierarul ăsta să-i ascută limba, că nu știu în ce s-a înfipt când spărgeam pământul cu ea și i-a plesnit buza...

– Aha! Bine, mă! îngână Tudor Bălosu, ridicându-se. Ce faci după-prânz? Vii de vale? Vin p-acolo să mai stăm de vorbă.

Vasile Boțoghină nu răspunse decât târziu. Felul nepăsător al celui care vroia să cumpere îl neliniștea. Tudor Bălosu nu părea hotărât să sfârșească repede socoteala, așa cum ar fi vrut Boțoghină.

– Ascultă, nea Tudore, vrei să cumperi pământ? întrebă Boțoghină nemulțumit.

– Păi nu-ți spusei? răspunse Bălosu din mers, fără să se mai întoarcă, îndreptându-se agale și nepăsător spre poarta de la drum.

Boțoghină îl privi din urmă și o clipă întârzie uitându-se

în ceafa albă, nearsă de soare a lui Bălosu. Clipa aceasta cât și privirea ascuțită a celui din spate îl făcu pe Bălosu să se oprească și să se întoarcă pe jumătate spre Boțoghină.

– N-auzi, mă, ne întâlnim deval! Boțoghină! Ce treabă ai?! Fiecare cuvânt scos de cei trei oameni scârțâia, nu se lipea de celălalt, nimerea alături, nu se putea rotunji și încălzi, atât Boțoghină cât și Bălosu se uitau în lături, întorceau capetele în altă parte când unul din ei deschidea gura.

– Poate că nea Vasile o fi vrând să aranjezi acum, tată, zise Victor Bălosu, oprindu-se și el și întorcându-se pe jumătate spre Boțoghină.

– Păi ce să aranjez, mă?! Ce să aranjez? Nu tot trebuie să vorbim cu Voicu Dobrescu să ne facă vânzarea la ocol? D-aia ziceam să vină deval!

Atunci se auzi un glas aprig din tindă:

– Haide, Vasile, ce tot ții oamenii de vorbă; fă așa cum te-ai înțeles, nu mai tot ține oamenii!

Cei doi deschiseră poarta de la drum și ieșiră. Vasile Boțoghină se întoarse în tindă și se așeză pe prag, încrețit la față.

XXVI

Femeia terminase de strâns masa și se ștergea pe față de sudoare cu o treanță nu prea curată. Când îl văzu pe bărbat așezându-se, încremeni cu treanța pe un obraz, în timp ce cu o mână își vâra sub basma șuvițele de păr care îi acopereau urechile. După aproape cincisprezece ani de la măritiş, nevasta lui Boțoghină nu mai păstra din frumusețea ei de atunci decât gura și ochii. Avea obrajii subțiri și înăspriți, iar fruntea parcă i se îngustase. Semăna cu o țigancă pribeagă, cu fața arsă de vânturi și ploii, înnegrită și îmbătrânită înainte de timp. Numai când stătea liniștită fără să vorbească sau să se uite undeva, abia atunci liniile gurii se rotunjeau ca un desen luminos și împrăștiau de pe chipul ei asprimea și urmele anilor. Cât vorbea sau se uita undeva și vedea ceva de făcut, trăsăturile rotunde și liniștite ale buzelor se stricau, lumina ochilor se întuneca.

– Vasile, mie de ce nu mi-ai spus nimic de pământ? Cum o să vinzi pământul?! Copiii ce au să facă fără pământ? Îi arunci pe drumuri, ce faci cu ei?

Vasile Boțoghină se uită la femeie lung și după câteva

clipe șopti:

– Cum nu ți-am spus de pământ! Nu ți-am spus că-mi trebuiești douăzeci de mii de lei?

– Ei și dacă îți trebuiești douăzeci de mii de lei, trebuie să vinzi din pământ? întrebă Anghelina cu un glas în care uimirea și îndărătnicia abia erau stăpânite.

Omul încercă să-i prindă privirea, să-și dea seama ce vrea să spună, dar Anghelina stătea țeapănă în mijlocul tindei, cu treanța murdară în mână și cu pleoapele și trăsăturile feței încordate și lăsate în jos. Se vedea din înfățișarea ei că nu se gândise nici o clipă că pentru douăzeci de mii de lei trebuia vândut din pământ. Neînțelegerea aceasta îl turbură pe bărbat:

– Dar ce-ai vrea tu să fac, de unde să iau douăzeci de mii de lei? Ce să vând? Dacă ași putea să mă vând pe mine m-ași vinde, dar cine mă cumpără? zise el stăpânindu-se, încercând să-și ascundă turburarea, vorbind liniștit, cu glasul limpede.

– Da, și noi ce ne facem? întrebă femeia, dezbrobodindu-se cu o mișcare aprigă.

– Păi așa întrebă, nu te rezezi că de ce nu ți-am spus... Om vedea noi; un an de zile până mă fac eu sănătos n-o să murim!

– Păi dar, te rezezi la pământ, ce-ți pasă ție! Ai uitat că ai doi copii care umblă cu spinarea goală. De doi ani de zile de când umblu cu o singură fustă pe mine... Să ieși și tu până la poartă, nu poți să te duci, că râde lumea de tine! Tot timpul cu gura căscată; una-două, la munte, una-două, aoleo, să facem bani, aoleo că ăla se duce după porci, o viață întreagă ai alergat ca un besmetic și când veneai cu banu, hop cu el în buzunarul percitorului... Și-ți spuneam: „Măăă, nu vezi că degeaba alergi? Ai șase pogoane de pământ, fă cum a făcut ăla și ăla, vinde și scapă de percitor și pe urmă dacă poți să mai faci, mai pui la loc...” „Nuu! Taci, tu-ți raiul mă-tii! Taci, ceara mă-tii!” Acu' vii la vorba mea și nu mi-e de mine că mă lași despuiată, dar te-ai apucat să faci copii!

– Și tu ce vrei se fac acuma? întrebă omul uitându-se ascuțit la femeie.

– S-a mai îmbolnăvit lumea și nu și-a vândut pământul. A stat omul acasă, a mai mâncat un ou, a mai tăiat un pui și dacă a avut zile, a trăit!

- Da, las' că știu eu!... Tot așa s-a uitat și alde Florea lui Gogoasă la pământ. „Eu, mă? striga. Decât să ajung ca alde Țugurlan fără pământ și să rîdă lumea de mine, mai bine la cimitir.” Pe urmă se ruga de muiere să-i bage pumnii pe beregăți...

Anghelina se îmbrobodise strâns și se așezase pe pragul prispei. Gura ei frumoasă era încleștată și crâncenă. Stătea cu gâtul înțepenit și se ferea să-și privească bărbatul. Vasile Boțoghină simțea cum nevasta lui se stăpânește să nu țipe.

- Eu îți spun una și tu îmi dai zor cu Florea lui Gogoasă.

- Păi tu ai uitat, fa, ce-a pățit Măria lui Turcin astă-toamnă? Vrei să mă duci la cimitir? întrebă omul plin de mânie. Cu ce mă duci, fa, la cimitir? Nu tot trebuie să vinzi?

- Vorbești parcă ai fi proasta în târg, răspunse Anghelina tăios. Mai bine nu m-ai fi luat, dacă n-ai fost în stare de-o casă! Parcă am fost din alea care să-ți puie sula în coastă să-i cumperi marchizet și pantofi de lac. Toate iernile cu gura căscată pe la munte și nemâncat și nedormit. Cum să nu te îmbolnăvești? N-am să uit pân-oi muri iarna de-acu' trei ani, când; ai pus porcu în căruță și te-ai dus de l-ai dat! Ce-ai făcut? Ce-ai făcut?! Stăteai cu banii doldora și când venea ăla, *fonciirea, fonciirea*, te uitai ca blegu, nu puteai să-l dai afară pe poartă. Ai lui Moromete nu plătesc cu anii și trăiesc și nici pământ n-au vândut...

- Fă, tu nu vrei să taci odată din gură? strigă omul nestăpănit. Când ți-oi da una acuma îți mut fălcile în partea ailaltă. Ce-ai fi vrut să fac, fa, ce-ai fi vrut să fac? Să-l las să-mi ia țoalele și brișca din bătătură?

- Să nu te fi îmbolnăvit să fi vândut din pământ și să nu fi alergat ca besmeticu toată iarna. Acum erai sănătos și n-ai fi avut nevoie să vinzi trei pogoane. Așa a făcut toată lumea.

- Așa a făcut toată lumea?! Ai uitat, fa? Tâmpito! (Că mai bine nu ți-ași mai zice!) Cu ce-am cumpărat în vara aia plugul și rarița? Că doar nu mă duceam la munte ca Bălosu, să mă îmbogățesc!

- Da, te-ai repezit să cumperi plug nou, în loc să mai aștepti cum au făcut unii, și au luat când se mai ieftinise...

- Și cu ce aram, fa, că-ți dau una acuma?! Cu ce aram?

- Da' lumea ailaltă cu ce ara?

- Care lumea ailaltă? Care lumea ailaltă, fa, prăpădito?! Lumea ailaltă! Care n-a cumpărat, a avut de bine de rău un

plug vechi. De unde era să iau eu un plug vechi? Tu nu vezi, fa, că ești proastă de dai în gropi? Și acuma ce vrei? Ti-e frică de pământ? Tu auzi, fa? Uită-te la mine, n-auzi, Anghelino?! Al dracului să fiu dacă dau o brazdă. Am să stau aici până o să cad pe brânci și atunci să vedem ce-ai să te faci. Să vedem cum ai s-o duci. Eu mă duc la cimitir, m-am săturat de atâta alergătură, dar să vedem ce-ai să faci tu! Cum ai să trăiești tu, singură. Să te văd! Atunci să vedem ce ai să faci!

Omul tăcu, zvârli cu unghia piciorului o fărâmă de mămăligă storcoșită alături de el și după un timp începu din nou:

– Că de ce am muncit și am alergat! Ce-ai fi vrut să fac? Să stau de pomană și să înjur ca alde Țugurlan? Am muncit cât am putut. N-oi mai putea munci, la cimitir e loc destul! Mă duc acolo și mă odihnesc și să te văd pe tine ce-ai să faci! Că dacă muncești, e rău, dacă nu muncești, e mai rău!

– Vezi că ai luat-o pe urmele Măriei lui Turcin, mârâi femeia. Măria lui Turcin vorbea tot așa: „Eu o să mor și o să mă odihnesc la cimitir, dar să vedem ce-o să facă Turcin fără mine”.

Vasile Boțoghină, al cărui glas se tot înmuiașe până acum, ridică fruntea atins și mârâi și el (asemănarea cu Măria lui Turcin îl scosese din sărite):

– Când ți-oi da una, Anghelino!... De ce am luat-o pe urmele Măriei lui Turcin? Păi bine o să fie de tine, raiul mă-tii, când ai să rămâi singură?!

– Ce tot îi dai zor cu cimitirul? strigă Anghelina înfuriată. Una-două, la cimitir! Mă duc la cimitir! Du-te la cimitir, dacă nu mai ești în stare să trăiești!

Uimit de glasul nemilos al nevestei, omul rămase cu ochii holbați la ea, neștiind ce să răspundă. Stătea moleșit pe prag și răsufle încet. Vru să mai spună ceva, dar simți parcă zădărnicia vorbelor și tot atunci o liniște adâncă ai fi zis că îl atinse ca o răcoare și în același timp ca o deznădejde. Această nemișcare a omului se pare însă că înfurie și mai rău femeia:

– Se duce la cimitir! Mare brânză că te duci la cimitir! Nu striga tot așa Măria lui Turcin? „Să vedem ce-o să facă”...

Repetarea acestor cuvinte turbură pacea omului într-o clipă și el n-o lăsă să termine; sări drept în picioare și fără să

mai facă vreun pas se îndoi ca o prăjină și o plesni pe femeie peste cap cu toată puterea. El făcu setos „ha” și se lăsă tremurând pe pragul lui, roșu la față:

– Raiul mă-tii, nu vrei să taci din gură?!...

Anghelina se înghemui lângă tocul ușii și nu mai suflă. După un timp ea ridică ochii și se uită cu ură la bărbat.

– Nu-ți vine neam să taci, lovi-te-ar buba, mormăi omul gâfâind. Parcă ai fi Guica lui Moromete! Ce vrei, fa, ai? Ce te-a apucat? Eu spun că să vând, să scap de belea, ea că nu, că ce-au să facă copiii! Eu spun că n-am să vând, ea că am luat-o pe urmele... Ni așa, ni așa! Atunci ce vrei, fa? Ești nebună! Spune ce vrei? Vorbește! Ai amuțit? Spune, fa, n-auzi, ce-ai vrea tu? Ai surzit?

Femeia tăcea înghemuită în colțul pragului, cu fața ca de piatră, și nu se vedea că are de gând să mai scoată vreun cuvânt, lucru care îl stârnea acum pe bărbat din ce în ce mai mult.

– Fă, tu n-auzi ce spun eu? Vorbește, să auz ce vrei tu. Cam ce te taie pe tine țeasta. Că de vândut când veni vorba o luași de la moș Adam, că de ce-am plătit fonciirea, că de ce-am cumpărat plug... Da, așa o fi! Nu e bine să dau din pământ, rămân copiii pe drumuri... Bine, nu mai vând, vorba ta, dacă am zile scap! Păi nici așa nu taci din gură! Ce vrei tu să fac? Spune! Ori acum ți-a luat moartea glasul, prăpădito! Mă faci să mai dau și în tine, parcă nu-ți ajunge că ai ajuns ca o lăiață! Ce să-ți fac eu? Că ai văzut și tu cum am muncit! Nu mai bâzâi degeaba că nu te-am omorât! De ani de zile nu ne-am mai certat și taman acuma te găsiși, când... Fă, tu n-auzi să nu mai plângi degeaba? Lasă. Sunt alții care au ajuns mai rău ca pe vremea ciocoilor. O să mă fac sănătos și atunci o să știm ce să facem! Fă, tu n-auzi că vine Irina și să nu mai plângi?

Poarta de la drum zdrăngăni și fetița, cu umărul ei puțin ridicat, se apropie în goană de prispa casei.

– Mamă, ieși afară! strigă ea îmbujorată de bucurie. Hai că vin călușarii: s-au oprit la Iocan și joacă acolo...

XXVII

Între prânz și seară, Bircă se îmbracă de horă și se duse să-l întâlnească pe Nilă al lui Moromete.

Înainte de asta, însă, se petrecu acasă între el și ai lui

ceva neobișnuit.

De obicei, duminica după-amiază, când se îmbrăca să se ducă în sat, aproape toată familia lua parte la plecarea lui. Nu se știe când și în ce fel se stabilise în familie că decât să iasă toți în lume și să se facă de răs că sunt rău îmbrăcați, mai bine să iasă unul, bine îmbrăcat, iar ceilalți să stea și să nu se ducă nicăieri.

Birică îndura rău situația lui de flăcău mai mare între frați, deoarece toți îl așteptau să se însoare. Nimeni nu suflase niciodată nici un cuvânt despre acest lucru, dar seara, când Birică se întorcea și le găsea în dosul porții pe cele două surori, înțelegea că ele au stat acolo tot timpul și că nimic altceva n-au făcut decât să stea și să se tot uite peste gard cum se scurg spre horă fetele de seama lor. Totuși, Birică avea niște surori vesele și răbdătoare. Sufereau nițel duminica și apoi uitau.

Când fusese militar, ele avuseseră grijă să-l facă să nu simtă așa de mult asprimea cazarmii; îi trimiteau mănuși și ciorapi, îi scriau des, îi spuneau „ale tale surori Ileana și Gheorghiza și părinți și frați care te dorim în tot momentul”...

Dar ele nu se schimbă nici după ce se făcură mai mari, adică nici după ce Birică se întoarse din armată și le găsi gata să iasă în lume. În multe familii ieșirea în lume dădea naștere la certuri cumplite, dar surorile lui Birică păreau să fi descoperit ele ceva deosebit... Erau foarte vesele și îl găteau pe fratele lor cu haz mare, numai ele știau de ce râdeau, îi călcau hainele, îi periau ghetele și aproape de fiecare dată îi făceau în necaz că nu știe să ia *batistoare* de la fete.

Cu timpul însă veselia surorilor începu să-l apese pe Birică. Surorile se lăsau pe ele la o parte până într-atât încât cu adevărat nu puteau ieși nici măcar până la poartă; aceeași fustă veche, aceeași bluză arsă de soare și cârpită, „Nene, spuneau ele, ce zici de mătasea asta? Să-ți facem din ea niște piepți la cămașă, că nouă tot nu ne-ajunge!” Sau: „Nene, din lâna asta să-ți facem mai bine o flanelă!”...

Mai bine!

Când le auzea așa, lui Birică îi venea să plece din sat, să se ducă nu se știe unde, să muncească nebunește câțiva ani și să se întoarcă plin de haine și de lucruri frumoase pentru surorile lui. Ținea la ele cu o durere pe care cu greu și-o

ascundea prin cuvinte aspre, gonindu-le de la muncă, muncind el mai mult sau ridicându-se supărat de la masă și lăsând pentru ele bucățița mai bună.

Astăzi însă, în timp ce se îmbrăca, băgă de seamă că ele lipseau și nici frate-său nu era acolo. Numai cei doi gemeni mai mici stăteau pe pat și se uitau cu ochii strălucitori la cămașa lui cu piepți de mătase, gata să sară să-i aducă apă să se spele, să-i țină oglinda sau cureaua să dea briciul pe ea.

Birică era tăcut și galben la față. Tocmai se încălțase și își trăsese pantalonii, când mama lui intră în odaie.

– Birică, spuse ea, fetele și tat-tău sunt supărați pe tine. Aseară și azi-noapte n-ai dormit și n-ai mâncat nimic... Noi n-am vrut să-ți spunem, dar ce cauți tu la aia a lui Bălosu? Noi am zis de la început că n-o să iasă bine, că n-o să vrea Polina să vie în casa asta cu atâția frați... Maică, Birică – și deodată mama, văzând chipul palid al feciorului, izbucni în plâns – las-o, maică, nu te mai duce... Însoară-te cu o fată pe potrivea ta... Ai să găsești tu o creștină...

Mama nu mai putu vorbi și ieși din odaie. Intrară fetele.

– Ce e, Birică, fir-ar a morții de minte pe care o ai tu! spuse cea mare mândioasă și jignită. De-aia muncim noi și ne căznim, să te vedem pe tine strigând pe la porțile lui Bălosu? Ce-ai avut aseară de-ai strigat și-ai înjurat ca un țigan? Numai asta n-ași fi crezut-o, să ne faci de râsul lumii!

– Parcă nu mai sunt alte fete! spuse și cea mică, roșie de necaz.

Între timp intră și tatăl și se făcu o clipă liniște. Văzând că tatăl nu zice nimic, fata cea mare înțelese că poate să-i dea ea mai departe.

– Nu e vorba că nu mai sunt fete! spuse ea rezemându-se de marginea patului și ținându-și pleoapele peste ochi. Nu e vorba de asta. Avea o expresie înțepenită și parcă spunea ceva învățat pe dinafară. Acest ceva însă era deosebit de necruțător și toată lumea, chiar și Birică, o asculta în liniște și tăcere, așa cum în liniște și tăcere se asculta ploaia sau vântul. Aia care e, să fie! reluă ea după o clipă. Dar dacă nu e, ia-ți gândul și vezi-ți de treabă, că d-aia ești flăcău! Muncim cu toții aici ca să trăim cum e bine, să nu zică lumea că alergăm după ea din pricina pământului.

– Așa zice lumea! spuse tatăl cu un glas limpede, uitându-

se o clipă neclintit la feciorul său.

– Dar nu e vorba numai de lume! continuă fata după ce tatăl își termină uitătura sa. Fiindcă dacă Polinei îi place, dă-o morții de lume, n-o să te apuci să lași pe cine îți place din pricina lumii! Dar ai umblat destul după ea, reluă fata cu un glas și mai înalt și mai aspru și mai îndârjit, și nu mai spuse nimic, încheie aici.

– Să mai umble și ea după tine, dacă îi place, spuse cea mică, ambițioasă, dar mama se răsti acum la amândouă fetele:

– Ho, ajunge! Nu vă e rușine? E frate-tău mai mare!...

Îi părea rău. Asemenea lucruri erau neobișnuite la ei. Era neobișnuit să se amintească de ce o anumită faptă era bună sau rea; aceasta trebuia să se știe.

Dar tatăl socoti că dacă acest lucru s-a petrecut, atunci să se meargă până la capăt.

– O fi el mai mare, dar a făcut armata degeaba. Un flăcău...

Dar mama socoti totuși că era destul.

– Ho! ajunge și tu! îl întrerupse ea. E flăcău, știe el ce face.

– Ce mai la deal și la vale, ținu totuși să încheie tatăl.

Birică! îl strigă el pe fecior.

– Ce vrei?

– Tu vezi cum trăim noi!

– Văd.

– Uită-te la fetele astea.

Dar Birică n-avea nevoie să se uite. Fetele totuși se lăsară parcă văzute, rămaseră neclintite una lângă alta, desculțe cum erau, cu fustele și bluzele lor care nu mai aveau culoare, cu brațele puternice, arse de soare, strânse la piept; stăteau astfel cu pleoapele peste ochi și arătau nespuse de mândre și de frumoase. „Astea suntem, păreau să spună. Sărace și curate; și niciodată n-o să murim după vreunul fiindcă ar avea pământ. Cui îi place! sfidau ele parcă niște flăcăi închipuți. Și să știți voi că nu puțini vor fi flăcăii care să alerge după noi când o să ieșim în lume”.

– Vorbiți degeaba, spuse Birică posomorât. Nu eu am alergat după ea. Se gândi o clipă și continuă: Aseară n-am știut, că nu m-ași fi dus... A ieșit Tudor Bălosu și m-a înjurat!

– Bine ți-a făcut! afirmă tatăl, dar săriră cu gura pe el să

tacă.

Birică continuă:

– De ce să mă înjure?! L-am înjurat și eu.

Încheie, astfel și nimeni nu mai zise nimic. Birică se întoarse la oglindă, să termine cu îmbrăcatul. Acum, surorile rămaseră să-l petreacă. Cea mică îi peria haina în timp ce cealaltă căuta ceva în chichița lăzii.

– Na, dă cu astea, spuse ea punându-i înaintea o cutie mică de cremă și o sticlură cu parfum făcut de ea în casă din levănțică și alcool.

Birică își puse cravata, sora cea mică îi ținu haina, se pieptănă și se parfumă, după care ieși pe poartă petrecut de privirile familiei și ale vecinilor. Costumul negru și cravata nu-i stăteau rău, spre deosebire de alți flăcăi pe care hainele orășenești îi făceau de nerecunoscut.

XXVIII

În drum spre Moromeți, Birică se luptă din răspuțeri să alunge supărarea pe care i-o pricinuisse tatăl său. Acesta îi vorbise ca și când el, Birică, ar fi uitat vreo clipă felul cum trăiesc ei. Ce-a vrut să spună? Că surorile lui... Era de neînțeles! Doar știa că trebuie să se însoare cât de curând, să lase drum surorilor, știa totul, ce rost avea să-i reamintească?!...

Având o stare turbure de nemulțumire și ură împotriva nu se știe cui și de pornire necruțătoare contra Polinei care îl zăpăcise cu dragostea ei, Birică ajunsese pe ocolite în fundul grădinii Moromeților – nu vroia să fie văzut de ai lui Bălosu – îl strigă pe Nilă printr-un șuiert scurt și se așeză să-l aștepte. Era hotărât s-o vadă acolo pe Polina cu orice preț și, dacă s-o putea, să-i ardă câteva... Gândea că ea nu se purtase cinstit...

– Tu ești, Birică?

– Nilă, hai că vreau să vorbesc ceva cu tine, spuse Birică în șoaptă groasă.

Nilă se așeză greoi și nu mai zise nimic. Se vedea după fața lui că bănuiește despre ce e vorba. Birică nu mai zise nici el nimic.

Stăteau sub un dud bătrân și tăceau. Nilă se gândea și Birică aștepta. Deasupra lor câteva păsărici se certau pe o cracă și țopăiau cu piciorușele lor subțiri ca firul de iarbă.

Era cald și liniște, în aer nu se simțea nici o adiere. Pe o cracă mărginașă câteva frunze late ale dudului începură să pâlpaie slab, dar obosite se stinseră în nemișcare. Peste sat zgomotele erau parcă înăbușite chiar de la început, parcă se dormea în aer. Obosit și parcă mâhnit, Nilă se uită țintă la prietenul său.

– Vrei să vorbești cu Polina?... Să-i spun Titei s-o cheme?...

– Spune-i!

Nilă se ridică ceva mai vioi și vru să se îndepărteze, dar Bircă îl opri:

– Nilă, șopti el mohorât. Adu și o măciucă...

Nilă se posomorî, nu înțelese dintr-o dată, apoi se împotrivi slab:

– Lasă, mă, ți-e frică de Victor?

– Nu, dar s-o am aici! mai spuse Bircă.

Nilă se întoarse cu Tita, care și ea înțelese când îl văzu pe Bircă lungit sub dud. Dar parcă nu vroia să se ducă.

– Vrei să vorbești cu Polina? întrebă ea. Arăta supărată. Să-i ia moartea cu neamul lor! spuse ea așezându-se. Nu știu cum o fi Polina, dar Victor, mă gândesc ce proastă am fost! Guica mă făcea de răs că ași vrea eu să mă mărit cu Victor! Și Victor sta acilea și nu zicea nimic... Nu mă duc eu la gardul lor! mai spuse Tita furioasă. O să creadă că strig să mă vadă el.

– Lasă, Tito! Du-te! șopti Nilă.

– Nu mă duc. O s-o trimet pe Ilinca! răspunse Tita și vru să se ridice, dar taman atunci Ilinca o strigă din curte și apoi glasul ei se apropie de grădină și o strigă iar:

– Tito, unde ești? Hai că trec călușarii!

Se auzea într-adevăr în liniștea satului cum se apropie cântecul lăutarilor. Bircă, Nilă și Tita ascultară. Deodată se auzi strigătul prelung al mutului, urmat de țipetele ascuțite ale muierilor și fetelor.

– Abreaaaaau!...

Tita se ridică, Nilă vru să se ridice și el, dar se uită la prietenul său:

– Hai să vedem călușarii!

– Dă-i dracului de călușari că-i vedem noi pe urmă... Te gătești și mergem pe urmă după călușari! răspunse Bircă.

– Hai, Tito, du-te odată și spune-i Ilinchii, dacă tu zici că

nu te duci! se supără Nilă.

Tita plecă, dar Ilinca întârzia să se arate. Călușarii se opriseră undeva foarte aproape și țipetele de spaimă vesele ale muierilor și fetelor nu mai conțineau.

– Ia hai, mă, până la drum, să vedem unde joacă! nu-și putu stăpâni Nilă nerăbdarea.

Se ridicară și se întâlniră cu Ilinca. Venea fuga să le spună că n-o poate chema pe Polina fiindcă s-au oprit călușarii la ei, și Polina e în casă, se gătește.

– Hai acolo! se hotărî Bircă.

Lumea umplea toată curtea lui Bălosu. Nu era loc și năvăleau pe prispă și în grădină, în spatele casei Moromeților. Copiii cățărați pe garduri urmăreau mutul, gata să țipe și s-o ia la goană. Bălosu deschisese poarta spre șosea și, cu toate că împrejurimile casei erau înțesate, cea mai mare parte din lume rămăsese afară.

Bircă și Nilă se înghesuiră prin grădină să ajungă mai aproape. Bircă îi spuse Ilinchii să se strecoare ea până lângă prispă și când o ieși Polina să-i spună să vină după căluș sub dudul din fundul grădinii. El căuta totuși să se apropie de călușari, s-o vadă pe Polina când o ieși. Avu noroc cu mutul, care se repezi în mulțime urlând și lovind cu sabia lui roșie să facă loc călușarilor. Ținu piept năvalei înapoi și se împinse aproape de tot în față fără să ia în seamă lovitura pe care o primi de la mutul furios.

Tocmai se începea vestitul joc și călușarii se strigau unul pe altul să se adune: hăp! hăp! hăp! Se aliniară în mijlocul bătăturii cu fața spre pridvorul lui Bălosu și îl așteptară pe mut să dea semnalul.

Tudor Bălosu cu muierea și cu Victor ieșiseră în pridvor, Victor stătea în picioare, îmbrăcat într-un costum gri, cu cravată în dungi roșii la cămașă galbenă de mătase, cu capul gol și pieptănat lins. Arăta cam spălăcit la față, dar era distins îmbrăcat și țepăn. Tudor Bălosu și muierea, gătiți și ei de sărbătoare – Tudor Bălosu purta vestă neagră peste cămașă albă cu mâneci bogate, Aristița rochie de catifea albastră – stăteau pe scaun avându-l pe Victor între ei. Nu oricine putea primi călușul, care ținea mai bine de un ceas, și felul cum stătea Victor în picioare și se uita în jos la mulțime dădea de înțeles tocmai acest lucru.

– Mă, șeful ăla al călușarilor! strigă el, și când acesta se

apropie de Victor, Victor îi spuse: Jucați călușul întreg! lucru care plăcu la toată lumea, fiindcă numai la Aristide și la câțiva din sat se juca în întregime acest joc rar. Aristița Bălosu părea mai retrasă și mai puțin mândră, și se uita din când în când spre tindă așteptând-o pesemne pe Polina, care întârzia.

– Mutule! strigă șeful călușarilor spre mut. Mă, Abreau, treci încoace!

Mormăind, Abreau se apropie cu oala în mână și se opri în fața călușarilor aliniați.

Nu era mut și nu-l chema Abreau, îl chema Costică Giugudel și rostul lui ca „mut” în jocul călușarilor părea să fie al unui regizor sau director de scenă. În timpul jocului lovea groaznic cu sabia călușarii care oboseau sau jucau prost, iar călușarii erau legați prin jurământ să nu se supere și să nu întorcă loviturile, ci doar să se apere cu frumoasele lor ciomege la care aveau legați clopoței. Călușul ținea trei zile, de Rusalii, și istovea cumplit pe călușari, căci era un joc cu atât mai frumos cu cât ritmul său ajungea mai încordat și mai intens.

Când speria și stropea cu ouă clocite muierile și copiii, mutul mormăia ca un urs sau urla ca un taur: aabreau! Purta o fustă murdară și zdrențuită sub care ținea ascuns falusul de lemn. Era boroșcoit pe mâini și pe față cu roșu și arăta înspăimântător.

Abreau se grăbi să facă așa-numita numărătoare, trecând de la un călușar la altul și mormăind nu se știe ce în dreptul vreunuia pe care îl știa mai slab. Se trase înapoi și se stropși la ei poruncitor:

– Hăp-șa!

– Hăp-șa! răspunse șeful călușarilor care apoi își întoarse fața de la mut și porni la pas, în tactul muzicii, ocolind în cerc cu jucătorii în urma lui. Toți aveau clopoței la picioare, la ciomege și la fes, betelii și caftane roșii. Erau oameni din sat, dar erau de nerecunoscut, arătau deosebit de frumoși în această îmbrăcăminte a lor. Jocul lor stârnea în sat o încântare aproape fără margini; era singurul joc care avea rigoarea lui veche: nu se putea juca decât în formație, în costume, cu mut și cu încă ceva care era greu de găsit și de păstrat și anume un conducător neobosit și mai bun decât toți ceilalți care „să știe călușul”, adică să țină minte

numărul și ordinea figurilor de joc. La a patra măsură șeful întorcea fața spre jucători și striga chemarea: hăp-șa! la care ceilalți, la măsura următoare, răspundeau în același fel. Din ce în ce însă chemarea șefului se lungea ca o rugămintă și în același timp ca o poruncă, până ce, deodată, el se întoarse cu totul spre jucători, ridică ciomagul deasupra capului și strigă aspru:

– Hăp-șa!

– Hăp-șa! i se răspunse și intrară în plin căluș, șeful jucând în fața lor, mergând de-a-ndăratelea și strigând mereu, în tactul trepidant al muzicii, aceeași chemare.

– Abreaaa! izbucni mutul și se repezi cu sabia roșie în mulțime, care la vederea lui se năpusti îndărăt cu strigăte sălbătice de veselie și spaimă. Mutul scoase falusul de lemn și gonind și mormăind bestial de-a lungul cercului din jurul călușarilor începu să toarne peste el lapte și să spargă ouă.

Fără să se fi uitat spre pridvor, Bircă simți că Polina a ieșit din casă și întoarse capul într-acolo luptându-se cu mulțimea care îl înghesuia. O văzu pe Ilinca apropiindu-se. Polina stătea în spatele maică-sii, în picioare, cu brațele strânse la piept. Văzând-o, Bircă uită pentru o clipă totul și înverșunarea se topi în el ca și când n-ar fi fost. Ea arăta veselă și liniștită, și când Ilinca lui Moromete se apropie și îi șopti la ureche, Polina dădu din cap că a înțeles și continuă să rămână veselă, cu fața spre călușari.

Buimac, neînțelegând, flăcăul nu mai putu sta la călușari și se retrase spre grădină. Se duse sub dudul Moromeților și se întinse în iarbă cu fața în jos. Stătu acolo singur, așteptând spargerea călușului, care părea să nu se mai termine. Strigătele animalice ale lui Abreau, țipetele și râsetele ascuțite spintecau aerul până departe, iar printre ele, neîncetat, ritmul clopoțelilor, chemarea încordată a călușarilor, hăp-șa!, uneori istovită și lungă, hăp-șa și mereu în tactul rigid și intens al viorilor. Când în sfârșit muzica încetă și se auziră strigătele de astă dată răzlețe, hăp! hăp!, Bircă sări în picioare. Viorile însă începură din nou. Uitase că după căluș flăcăii și fetele jucau și ei horele lor mai domoale.

Se întinse la loc în iarbă din nou mohorât și înverșunat, dar deodată tresări. Polina deschidea poarta grădinii și se apropia. Nu mai arăta veselă, dar nici nu se putea spune că

ar fi îngrijorată de ceva. Se apropie totuși cu sfială de flăcău și când se opri îi dădu bună ziua.

– Bună ziua, Bircă! îi spuse și avu o sticlire ciudată în ochi, când îl văzu cum arăta și cum stătea întins în iarbă.

Bircă se ridică încet și se dădu după copac. Polina veni după el. Se uita la el drept, cam de sus și aștepta.

– Ce e, Bircă? îl întrebă.

Era frumoasă, cum stătea înaintea lui cu fața aproape. Avea un obraz alb, bărbia rotundă și curată. Încă de tinere unele fete aveau pe chipul lor ceva muieresc. Polina nu avea, și nici nu se vedea că va avea curând, cu toate că împlinea douăzeci de ani. De obicei ținea pleoapele peste ochi și numai Bircă îi cunoștea privirea vie, strălucitoare, umbrită totuși de ceva tainic care nici ea nu părea să știe ce ascunde. Acum se uita la el cu privirea aceea.

– Ce vrei, Bircă? îl întrebă ea din nou și arăta parcă grăbită să se întoarcă la căluș.

– Va să zică, Polino, eu fluier la tine și tu îl trimiți pe tactău să mă înjure! spuse Bircă întunecat.

Polina nu răspunse și nu se clinti.

– Te măriți, ai? spuse el, de astă dată cu un glas tărăgănat de încordare și amenințare. Dumnezeuul tău că n-am știut eu cine ești! exclamă el acum cu o durere vie și se uită la ea crunt, gata s-o plesnească.

Ea nu se feri, ceea ce îl făcu pe flăcău să se abțină:

– Și nu puteai să-mi spui mai dinainte? Să-mi fi spus că nu-ți mai place și te...

– Păi, ți-am spus, zise fata.

– Când?

– Joi după Paști!

„Joi după Paști” era o batjocură, adică niciodată. Ea îi spusese totuși ceva atunci la început când el adusese vorba de însurătoare.

– Joi după Paști, nu ții minte? repetă ea batjocoritor. Și pe urmă ce, trebuie să-ti spun ție cine îmi place? Pe cine îmi place pe ăla îl iau.

Bircă o plesni peste față cu toată puterea. Ea țipă înăbușit și își duse brațele la ochi, dar nu se clinti din fata lui. Fiindcă el nu mai dădu, își descoperi ochii. Ardeau.

Bircă o văzu și rămase nemișcat sub privirea ei, sumbru și necruțător. Dar ea nu clipea și o umbră de spaimă și un

fulger de bucurie licăriră în privirea lui.

– Ei, te-ai răcorit?! murmură fata. Bircă înghiți greu de câteva ori. Gâfâia.

– Hai, Bircă, nu fi supărat! repetă fata, de astă dată cu sfială și teamă. Nu fi supărat pe mine, că mi-a fost frică de tata și d-aia n-am ieșit. Eu credeam că tata știe de tine, dar el a aflat abia alaltăieri... Stai să vezi cum s-a întâmpat...

– De ce nu mi-ai trimes vorbă? o întrerupsese Bircă mânios. Să mă fac eu de râsul lumii la poarta voastră!

– Bircă! se rugă Polina cu o voce diferită de a lui, șoptită și fierbinte, și el începu s-o asculte posomorât și imblânzit, pe chip cu o expresie care arăta, înainte ca el să fi știut, că se afla din nou sub puterea simțirii care o stăpânea și pe ea.

Era glasul ei cunoscut, glasul ei care îi aprinsese inima. Surorile lui, care îi ceruseră să fie necruțător cu ea, nu cunoșteau acest glas, iar părinții ei, care vroiau s-o mărite cu altul, nici ei nu-l cunoșteau.

XXIX

Tudor Bălosu cel puțin nici nu se gândea în clipa aceasta la ea. Pentru el măritișul Polinei se și terminase. Stan Cotelici avea douăzeci de pogoane de pământ și hotărâse în mîntea lui – deocamdată nu știa nimeni de acest lucru – să-și mărite fata fără zestre și anume cu obligația scrisă din partea ginerelui că renunță la ea, ceea ce însemna la urma-urmei înzestrarea pe socoteala ginerelui, lucru greu de înfăptuit, dar acum nu se gândea la asta. În timp ce călușarii jucau și lumea se înghesuia în curtea lui mică, Tudor Bălosu constata încă o dată că locul din spatele casei lui Moromete îi trebuia ca aerul. Nu se mai gândea nici la Boțoghină, socotea afacerea încheiată, se întreba mereu ce anume ar fi de făcut să pună mâna pe locul Moromeților și nu vedea nimic și ura împotriva lui Moromete creștea în el în așa fel încât își dădea seama că această ură nu se va opri până ce nu-și va împinge curtea până sub casa acestuia.

Starea aceasta nu-l părăsi până seara, și la masă abia băgă de seamă că Polina întârzia de la căluș. După masă însă, cineva, o muiere, strigă la poartă și îi spuse Aristiței că a auzit că Bircă ar fi furat-o pe Polina. „Așa o fi?” se interesă muierea. Aristița răspunse de formă că astea sunt vorbe, dar se întoarse în casă înspăimântată și îi spuse bărbatului ei

care, auzind, scoase un răcnet de furie. Victor înjură de astă dată fără nici o eleganță și strigă: „Hai, tată!” și ieșiră amândoi din curte cu ciomege groase în mâini.

Nici nu se gândeau că Polina ar fi vinovată de altceva decât de faptul că e proastă și s-a lăsat amenințată de cel care a furat-o. Când îi spusese că a cerut-o Stan Cotelici, *ea nu zise nimic*, era deci limpede pentru ei că numai din prostie s-a dus după al lui Birică.

– Vezi, tată? Ți-am spus eu că trebuia să-i fi spart capul ăluia aseară când a fluierat în poartă, zise Victor. N-ar fi îndrăznit el acuma să-i iasă Polinei înainte.

La Birică era lumină în tindă și nimic neobișnuit. Într-un fel foarte pașnic, fetele spălau vasele, iar Birică-tatăl, în izmene, se pregătea să se culce. Rămaseră cu toți uluiți când, fără să strige sau să dea de veste cu ceva, Tudor și Victor Bălosu și încă vro doi, rude ale acestora, năvăliră cu ciomegele în tindă și amenințară să iasă Polina afară:

– Polino, ieși afară de bunăvoie și hai acasă, dacă vrei să nu intru eu peste tine! strigă Bălosu.

– Iar pe dumneata, dom'le Birică, dacă te mai prind că-i ieși Polinei înainte, pe cuvântul meu că-ți dau la cap! amenință Victor cu un glas iarăși elegant.

Numai că repede își dădură seama că Birică n-a fost el atât de prost să tragă acasă cu Polina. Intrară prin odăi se urcară în pod, căutară prin grajd și grădină...

– Ia lasă, Victore! spuse Bălosu într-o vreme, oprind cercetările. Ia hai acasă! Hai acasă că s-a terminat, s-a făcut de răs, dumnezeul ei de fată... Las-o că se întoarce ea, n-avea nici o grijă! dacă n-am s-o omor!

– Nu e vinovată ea, tată! spuse Victor cu glasul lui spălat. Ar trebui să mergem la șeful de post și să...

Dar se opri; își dădu și el seama că n-ar fi izbutit decât să se facă de răs.

– Ascultă, Birică, dacă voi credeți că o s-o las eu pe Polina la voi, vă înșelați! spuse Bălosu în pragul tindei, adresându-se tuturor. Atâta vă spun, că dacă Polina e proastă fiindcă n-am bătut-o, dumnezeul ei de fată, că trebuia s-o bat s-o omor, și credeți că o să-i dau pământ, vă înșelați amarnic, încheie el cu ceva din felul elegant de a vorbi al fiului său. Dar să știți de la mine, mai spuse în timp ce Victor și ceilalți se îndepărtau spre poartă, nici o brazdă n-o să-i dau și mai

bine ați face să vă duceți acum și să-i spuneți acolo unde s-a pitit că n-o să mă împac cu voi orice-ați face! Să lase mai bine fata să vie acasă și să fim oameni de omenie... Atâta să știți, să nu ziceți că nu v-am spus! Bună seara!

Bălosu se mai liniștise. N-avea îndoială că ai lui Birică l-au înțeles cum trebuie; să se însoare Birică-fiul cu o fată fără zestre, nu putea fi o glumă pentru ei.

Numai că familia lui Birică nu știa nimic. După ce ai lui Bălosu plecară, Birică-tatăl rupse tăcerea uimită care stăruia în tindă și porunci:

– Să se ducă cineva și să afle ce e cu ăla; să-i spună să se întoarcă acasă, dacă nu cumva e nebun!

Fata cea mare se îmbrobodi în tăcere și pieri grăbită în întuneric, întârzie cam mult, se întoarse cam după vreo două ceasuri. Ea spuse că a fost la ai lui Moromete și l-a întrebat pe Nilă. Acesta i-a spus că Birică s-a vorbit cu Vasile al lui Dumitru lui Nae să stea la ei cu Polina până mâine dimineață.

Fata arăta parcă împăcată cu ceea ce făcuse fratele ei. Ba, ceva din povestea aceasta începea chiar să-i placă.

– Ei, și ai fost la Dumitru lui Nae? întrebă Birică-tatăl supărat de înfățișarea fetei. Ce te răzi așa?

– Păi râd fiindcă Polina era gătită ca o mireasă, spuse fata veselă, dar fără să fie ea însăși prea convinsă că asta era pricina veseliei. Am fost la Dumitru lui Nae și i-am găsit în odaia curată, povesti ea. Erau cu Dumitru lui Nae și cu fi-său Vasile și cu toții stăteau și beau vin!...

Fata izbucni de-a binelea în râs, spre stupoarea familiei.

„Ei, bine c-ai venit, Ileano! m-a luat Birică în primire când m-a văzut. Ia stai tu colea, zice, lângă fratele tău și spune-mi că nu ești supărată pe mine”. „Eu pe tine?!” zic. „Păi da, zice, că azi după-prânz m-ai luat la rost...” „Treaba ta, zic, ești mai mare! N-o să te învăț eu!” „Ei, ia lasă, Ileano, zice Dumitru lui Nae cu glasul ăla al lui. Ia lasă”, zice.

Fata pufni din nou și se făcu roșie de rușine, dar nu-și putea stăpâni veselia.

– Ce e cu tine?! se dumiri tatăl deodată. Ai băut ceva pe-acolo! constată el cu reproș.

– Să-l ia moartea pe Dumitru lui Nae, mi-a dat cu sila, se dezvinovăți fata, supărată acum că se făcuse de rușine dintr-un pahar de vin.

Toți înțeleseră că fata n-a mai găsit de cuviință să-i spună lui Birică și Polinei despre amenințarea lui Bălosu. Ar fi fost zadarnic, n-ar fi izbutit decât să le strice bucuria. Încât familia se împacă cu ideea că, bine sau rău, Birică s-a însurat.

În zori se pomeniră cu Birică și Polina intrând în casă, se treziră și rămaseră cu ochii mari și fără glas, iar mama abia putut să mai exclame:

– Birică, mamă! Iar Polinei: Și tu, Polino!

Se uitau la ei și parcă nu le venea să creadă că doi inși pot arăta atât de bucuroși, că le poate sta atât de bine unul lângă altul. Surorile cel puțin parcă se prostiseră cu totul, iar cea mică nu se sfii chiar să rămână mai mult timp cu privirea asupra Polinei și să spună:

– Ce frumoasă ești, țăță Polino!

– Maică, să vă fie cu noroc! se rugă parcă mama, apropiindu-se. Polina îi luă mâna și i-o sărută; mama o îmbrățișă, dar nu se putu stăpâni și izbucni în lacrimi. Polina însă era veselă, și la lacrimile soacrei ea se veseli parcă și mai tare.

– Nu plânge, mamă, că mai avem și nunta, spuse ea.

Adică dacă era vorba să plângă de bucurie, să plângă la nuntă, când bucuria o să fie mai mare, și aceste cuvinte sporiră și mai mult bucuria aceasta de acum, venită parcă pe neașteptate.

PARTEA A DOUA

I

În ziua când Achim se pregătea să ia drumul spre București, de dimineață căzu o ploaie scurtă și furtunoasă care se porni cu picături rare și puternice ca de piatră. Pe prispa casei Moromeților stătea un tânăr îmbrăcat într-o dulamă jerpelită și fuma în tăcere, gânditor, fără să ia în seamă ploaia care zguduia cerul. Achim se uita nemișcat la el, rezemat de stâlpul parmalăcului. În curând pământul se acoperi de clăbuci și aerul se încețoșa ca de toamnă.

Mai galben ca ceara – după bătaia cu pândarul îl prinseră iarăși frigurile – Niculae ieși pe prispă și se opri între tânărul tăcut și fratele său Achim. Catrina și fetele, Moromete, Paraschiv și Nilă stăteau și ei nemișcați, împrăștiați pe toată lungimea prispei și ascultau înfiorați zgomotele văzduhului.

– Chestiunea asta nu prea îmi vine mie la socoteală, spuse Moromete nemulțumit. Planta are sucurile ei care...

– Mai bine închină-te la Dumnezeu să nu dea piatră, îl întrerupse Catrina înfricoșată că omul ei cârtea acum împotriva norilor. Tito, Ilinco, închinați-vă voi, că ăștia...

Dar nu se închină nimeni. Din grădină se auzi zgomotul cuiva care vroia să intre în curte. Era Duțulache. Se ridicase dincolo de poartă cu etichete pe gard și schelălăia; poarta grădinii era prinsă în lanț. Câinele dădu ocol prin spatele casei, ieși în goană prin grădiniță și străbătu bătătura supărat și fleșcăit de ploaie, se piti sub streășină mică a grajdului.

– Duțulache, vin, mă, încoa?! îl chemă Moromete familiar.

– Achime, după ce stă ploaia, pleci? întrebă Niculae cu ochii aprinși, uitându-se cu dragoste când la fratele său, când la tovarășul acestuia care stătea tăcut pe prispă.

– Da, plecăm, îi răspunse Achim.

– Și nu e așa că vă întoarceți taman la toamnă?

– Așa o fi!

– Bietul de el, l-a prăpădit de tot pârlita aia de Bisisica, murmură mama, la auzul glasului tremurat și plin de teamă al băiatului. I-e drag și lui să se ducă la școală, continuă ea. Copiii oamenilor stau cu cartea și el zace aci pe capul meu și plânge în fiecare seară, zise Catrina mai departe, trăgând albia de spălat sub streășina casei.

– Păi să se ducă, de ce nu se duce! spuse Moromete iritat.

Și ce să caute la urma-urmei? Că de trecut clasa tot nu-l mai trece! Atunci cum? Doar așa, ca să se afle și el în treabă?!

– Nu e vorba că să-l treacă clasa, zise femeia. I-e drag și lui... că toată ziua stă singur pe izlaz și i-o fi urât...

– Ce-i facem, Paraschive, ce dăm la caii ăia? zise Moromete luând vorba femeii din gură.

– Mai sunt niște coceni... mormăi Paraschiv.

– Și tu ce faci, Nilă, ce găinezi acolo pe scaun? spuse Moromete din ce în ce mai iritat. Ia du-te și adu hamurile alea să le mai dregem... Niculae, vezi unde e sula, ad-o încoace...

– Ilinco, dă-i sula lui tata, vezi că e pe poliță, deasupra ușii, zise Niculae fără să se miște dintre cei doi.

– Și zici că să te mai duci la școală! se răsti mama nemulțumită.

– Da' ce, o doare ghearele să-i dea sula de pe poliță?!... mormăi Niculae arțăgos.

În loc să se supere, femeia avu un zâmbet ascuns. Asemănarea dintre copil și tată o izbise în clipa aceea. „Neamul, lovi-l-ar moartea să nu se stingă!” gândi ea.

După o jumătate de ceas ploaia se opri și Achim scoase oile din obor. Moromete stătea cu fruntea aplecată în hamuri și cosea. Abia când fiul ieși cu oile în drum și se întoarse să-și ia ziua-bună, omul strigă de pe prispă fără să-și ridice privirea din curele:

– Achime!

Acesta se apropie. Niculae se apropie și el, chipul lui galben se însuflețise de bucurie.

– Vezi cum îi faci p-acolo! mormăi Moromete mereu cu fruntea și cu sula în hamuri. Te lăudai că... Tăcu câteva clipe lungi, apoi, deodată, incurcat și nemulțumit, ridică fruntea din curele: Soră-mea Guica clănțâne pe la toate ulucile că nu vă las să vă căpătuiți! înfipse sula adânc și se opri uluit: Auzi?! Nu vă las eu!

– Ai, mă, Achime, ce faci? Când mai ajungem noi la București? strigă flăcăul din drum.

Moromete își întoarse privirea spre poartă și observă:

– Ce e, mă, Cătănoiule?! Crezi că se mută Bucureștiul din loc?

– Hai, nea Ilie, dă-o dracului! răspunse flăcăul supărat.

– Du-te, mă, și aranjează-te, viu și eu acuma, zise Achim

așezându-se pe prispă lângă tatăl său.

Moromete scoase sula din ham și se întoarse spre Achim:

– Na! făcu el. Uitați-vă la ăsta! Ce-o mai fi așteptând?! Ce mai aștepți, Achime?

Niculae izbucni în râs.

– Tu ce râzi, mă, ca proasta? se supără Moromete, căruia pesemne că nu-i ardea de glumă.

Achim se ridică de pe prispă și porni spre poartă.

– Vezi că peste o săptămână începem secerea, zise Moromete tare, cu spatele spre drum. Cumpără d-acolo câteva seceri și trimite-le prin ăsta al lui Scămosu... că n-avem cu ce secera.

– Unde îl găesc eu pe Scămosu? răspunse Achim, oprindu-se din mers.

– Întreabă și tu pe cineva p-acolo: „Mă, unde trage alde Scămosu de la noi din sat?” și o să-ți spuie! Fiindcă toată lumea îl cunoaște p-acolo! îl lămuri Moromete sarcastic.

– Hai, Ilie, lovi-o-ar moartea de vorbă! zise Catrina. Omul pleacă la drum și tu... Achime, ia-mi și mie o basma, că îmi iese părul prin cap, mi-e rușine și mie de muieri la biserică... se rugă apoi mama.

– Auzi, mă, Achime, ce spune mă-ta? zise Moromete dintre hamuri cu un glas furios. Trimite pentru ea și pentru fetele astea, așa, cam... o duzină de basmale.

Paraschiv și Achim izbucniră într-un râs, care mamei i se păru nerușinat. Ea se făcu roșie de mânie și nu putu înghiți batjocura:

– Și ce dacă zic? spuse ea. Zic și eu ca o mamă, care...

Moromete întoarse fulgerător capul spre ea. Catrina tăcu o clipă.

– Ia nu te mai uita! îl înfruntă apoi. „Așa cam o duzină de basmale!” îi imită ea glasul furios și adăugă cu dispreț: Cloșcă! Stă între hamuri și vorbește! Guica al treilea!

Dar Niculae era vesel, și Catrina nu-l mai luă în seamă pe bărbatul ei. Se uita la Niculae care îi tot sărea lui Achim în spinare, încerca să-i pună piedică și cum acesta arăta pentru bucuria lui o înțelegere mai mult decât binevoitoare, Achim chiar promise că dacă anul ăsta Bisisica rămâne stearpă, are s-o taie la București și are s-o vândă. Ce ciudat era copilul ăsta, gândea mama despre Niculae. El nu-și ura frații vitregi...

– Niculae! îl chemă ea mai târziu, după ce Achim nu se mai văzu. Ia-o și tu prin grădină, vezi să nu bage tat-tău de seamă, și du-te la școală!

Nu pentru că taică-său ar fi avut ceva împotriva școlii, dar astăzi, după cum socotea Catrina, nu l-ar fi lăsat să se ducă la școală, l-ar fi prins pe Niculae să-i țină, de pildă, hamurile...

Nu mult după plecarea lui Achim, pe ulița Moromeților fu văzut șeful secției de jandarmi însoțit de doi soldați cu puștile în bandulieră și de un om cu capul bandajat. Căinii lătrau nu ca la urs, ci într-un fel deosebit, și anume așa ca pentru niște oameni-jandarmi. Mare îi fu mirarea lui Moromete când văzu, dintre hamurile și curelele lui, că șeful secției trece podișca și intră chiar la el în curte.

Dușulache, care până atunci stătuse liniștit, porni glonț fără să latre și ar fi sărit în capul șefului dacă acesta nu s-ar fi tras înapoi și nu ar fi închis repede poarta.

Catrina se sperie rău:

– Mă! îi spuse omului. Scoal' în sus. Jandarmii! Apoi către fete: Și voi ce stați? Intrați în casă!

– Ce-ai, fa, cu ele? zise Moromete, văzându-și de treabă...

– Moromete, strigă un glas din poartă, vin' până aici! Moromete abia acum ridică fruntea și se uită cu adevărat spre drum.

Chipul i se prefăcu surprins.

– Vin' până aici, Moromete, ce, n-auzi? strigă iar șeful de post, ezitând să intre în curte.

Moromete își lăsă fruntea în jos și spuse încet, înfigând sula într-o curea, ca și când ar fi vorbit hamurilor: „...Pe manta și pe tine, găinarule! Parcă ai fi mâncat cu mine dintr-o strachină!” Apoi ridică fruntea și răspunse cu un glas binevoitor, glumeț chiar:

– Acu' de ce m-oi fi făcând să mă scol degeaba?! Ce-i fi având cu mine?!

– Moromete, n-auzi să vii pân' la poartă?

– Hai, domnule, că n-o să te mănânce! De ce mai porți pușca aia în spinare? Dacă te mușcă îți dau autorizație să tragi în el...

Șeful de post, însoțit de cei doi soldați și de civilul bandajat la cap intrară în curte și se apropiară de prispă casei.

- Nea Ilie, zise șeful de post oprindu-se înaintea hamurilor, bună-dimineța!

„Așa!... pe mă-ta de ‘oț!’ își spuse Moromete în gând, satisfăcut. Apoi răspunse cumsecade:

- ‘Neața, domnule Florică! Stați pe prispă! Uite, mai dreg și eu hamurile astea, că s-au cam prăpădit... mai spuse el, deși nimeni nu-l întrebase ce face.

- Nea Ilie, unde e băiatul ăla al dumitale care a fost duminică cu caii prin Răteasca? Trebuie să-l iau la post, am primit o reclamație de la moșie. Azi-dimineță, personal, a venit la mine administratorul și a reclamat... S-a apucat cu omul ăsta, a băgat caii și oile în ovăzul moșiei, l-a bătut pe pândar până l-a nenorocit și i-a luat și pușca! Acum te-ai lămurit? Încheie șeful de post mai puțin familiar.

- Cine s-a apucat cu omul ăsta? Administratorul? întrebă Moromete după un lung timp de gândire.

- Moromete, nu te prefac că nu înțelegi!! zise jandarmul.

Moromete nu mai zise nimic. Se căută prin buzunarul flanelii și scoase de acolo niște praf de tutun. Începu să rupă dintr-un jurnal. Stătea înconjurat de hamuri și nu spunea nimic. După chipul posomorât se părea că chibzuiește adânc ce trebuie să facă. Șeful de post își pierdu răbdarea.

- Haide, nea Ilie, că n-am venit să stau la taifas cu dumneata.

- Mă vezi pe mine tăifăsuind, ori nu ești în toate mințile?! răspunse Moromete ieșindu-și și el din sărite.

- Moromete, nu glumi cu mine că o pățești! zise șeful de post, strângând patul puștii și ridicându-se de pe prispă înfuriat. Cei doi soldați strânsesă și ei patul puștilor.

- De ce s-o pătesc? întrebă Moromete răsucindu-și țigarea. Apoi adăugă: Ce, m-ai prins cumva furând *găinii* și apăsă cu un anumit glas pe cuvântul găini.

- Cheamă băiatul, Moromete, și nu mai sta cu mine la discuție! zise șeful de post stăpânindu-se. Eu n-am nimic cu dumneata! Dacă ar fi vorba să am, întreabă-l pe Nilă, ălălalt băiat al dumitale, să-ți spună cum m-am purtat cu el la premilitară, când era s-o pătească. Ce dracu, ne jucăm de-a baba-oarba!? Ei, fir-ar al dracu’ de om, te porți bine cu el și el jefuiește moșia... Cheamă băiatul! Nu-i fac nimic, îi iau declarație și pe baza ei, să se judece cu ăsta!

Moromete prinse sula în mână și arătă în spate:

– Du-te la ăstălalt, la alde Bălosu, sau la alde Voicu Căinaru că și ăia au băieți care se duc cu vitele.

– Moromete, n-o mai scâlda, îți spun cu frumosu, zise șeful de post amenințând. Nu mă face să pun soldații pe urma lui și să spui că sunt om al dracului. Băiatul dumitale a fost cu caii și cu oile și a intrat pe moșia boierului.

– Nu e boier, e boieroaică! observă Moromete.

– Să știi că te dau în judecată și o pățești urât, îl preveni jandarmul. Omul ăsta nu minte! Crezi că i-a cășunat așa, ca orbul, pe băiatul dumitale?

– Dar ca pe ce i-a cășunat?! Ca orbul i-a cășunat, nu vezi? răspunse Moromete căznindu-se să-și lipească țigarea. Cine știe cu cine s-o fi bătut și fiindcă n-a mâncat destulă bătaie îl taie capul să intre în târla mea, cu șeful de post!

– Nene, zise paznicul înfumurat, eu n-am nimic cu dumneata. Dar știu că e băiatul dumitale. Am întrebat al cui este și mi-au spus. Am întrebat și pe băieți și mi-au spus: „Ai lu’ Ilie Moromete!”

– Ce vorbești? bolborosi Moromete absent. Iete-m’! Ai lui Moromete, ai? Deștept mai ești! Ce-i fi crezând, că numai un câine e ciunt de coadă?

– Moromete, cheamă băiatul și nu mai discuta! mârâi șeful de post uitându-se la soldați într-un anumit fel. Ia puneți mâna și căutați-! ordonă el. Puneți mâna pe el, că dacă n-am să-i trag o bătaie de-o să...

Soldații intrară în casă tropăind, iar șeful de post porni spre grajduri, în drum se mai întoarse spre omul bandajat la cap:

– Îl cunoști, mă?

– Îl cunosc și mort, răspunse pândarul apropiindu-se și el de șef să caute.

– Cum să nu-l cunoști, dacă te-a picnit în moalele capului, observă Moromete vesel. Apoi se supără: în loc să te apuci de muncă, bați câmpii în *bocanci*, păzești pe boier!

Moromete nu s-ar fi supărat pe pândar dacă în legătură cu moșia nu și-ar fi adus aminte de discuția de la fierărie și de Țugurlan. Avea dreptate Țugurlan: prostu ăsta în *bocanci* în loc să vrea să rupă și el un lot din moșie, stă și o păzește să n-o fure cineva și trage cu pușca cu sare în copiii oamenilor.

– Auzi, mă, prostule, că nici nu știu cum te cheamă! reluă Moromete și mai supărat. Bine ți-a făcut, dacă zici că te-a bătut, și nu-l mai căuta degeaba, că a plecat la București; așteaptă-l și tu să se întoarcă. Până atunci poate că îți mai trage cineva o bătaie!

II

Jandarmi în curtea cuiva nu putea fi ceva de laudă. Catrina, de obicei înspăimântată în asemenea împrejurări, de astă dată stătea în tindă și nu-și putea înăbuși râsul. De la o vreme, mai ales de duminică încoace, bărbatul ei avea mereu starea aceasta de nemulțumire și iritare care ei îi stârnea veselia, o stare ciudată pe care ea o numea *suceală*. Moromete era într-adevăr nemulțumit de ceva, dar era parcă nemulțumit mai mult de însuși faptul că era nemulțumit decât de acel ceva care îi stârnea de fapt nemulțumirea. Catrina nu-și ascundea satisfacția când îl vedea apucat de starea aceasta, ea știa ce înseamnă, și se simțea parcă răzbunată.

– Aha! exclamă ea după ce jandarmul plecă amenințând. Nu mai zici că suntem noi proaste?! Na! mai zi și acuma! Că ești deștept tu să te cerți cu un pândar! Ooo! exclamă Catrina ridicând o mână spre cer. Ai umplut pământul cu deșteptăciunea ta!

Moromete se uită uimit la mâna ei și în ciuda iritării care îl stăpânea, trebui să convină că nevasta lui era reușită.

– Intră, fa, în casă! răsă el uitând o clipă de starea lui. Vezi să nu-ți înfig sula asta undeva!

– Desfrânatule, spuse Catrina cu indignare bisericască. Ești mort după ședere și după tutun! Habar de grijă n-o să am, să știi! amenință ea. Și intră în casă triumfătoare.

Știa că n-o să treacă mult și o să le strige, pe ea și pe fete, să se sfătuiască cu ele, nefiind în stare, sau nevroid, nu se putea ști, să hotărască singur ce era de făcut.

Dar Catrina amenința degeaba: nu se putea stăpâni să nu fie alături de el. Tot așa se întâmplă și astăzi; când Moromete lăsă hamurile și intră în casă, ea chemă cea dintâi fetele cu glas îngrijorat:

– Tito, Ilinco! Hai la tată-tău! Hai, că ce-o să fie acuma fără oi, o să fie vai de capul nostru, o să mâncăm știr și urzici!

– Păi dar! exclamă fata cea mare supărată. Taci că te găsi grija! Când îl îndemnai pe tata să-l lase pe Achim să plece, mă făceai pe mine proastă!

– Ho! o opri mama împăciuitoare. Ho, că n-o să murim! Trăiește lumea și fără oi. Mai rău e de tat-tău, că vă duce grija și nu știe nici el ce să facă.

– Ba o să-i dau să mănânce numai urzici! se împotrivi Tita intrând în casă peste tatăl ei.

Paraschiv și Nilă nu erau acasă, plecaseră nu se știe unde. Niculae fugise la școală. Ilinca intră și ea în odaie și se așeză lângă sora ei. Stăteau amândouă supărate și potrivnice și păreau hotărâte să nu-i dea tatălui nici o mână de ajutor. Mama se așeză pe celălalt pat, dar nu prea aproape de bărbatul ei. Ea vorbi cea dintâi și spre surprinderea tuturor începu prin a-l învinui pe tată de un lucru la care nu se gândise nimeni până acum, și anume că nu era rău că i s-a dat drumul lui Achim la București, dar de ce trebuia să i se dea drumul cu toate oile? Nu se putea să fi lăsat aci șapte-opt dintre ele și să aibă familia ce mânca? Se putea, cum să nu se poată, dar așa se întâmplă într-o casă unde *stăpânul* sade toată ziua și bea tutun: toate ies de-andoaselea și toți trag în toate părțile! Cum o să fie bine?!

Ce ciudat lucru! Auzind aceste învinuiri, tatăl nu numai că n-o opri pe mamă să vorbească mai departe, dar lăsându-și fruntea în jos, el parcă chiar o îndemna să-l învinuiască și mai mult. Ceea ce Catrina și făcu, și încă cu multă pricepere, deoarece nu era prima dată când jucau împreună, față de copii, această comedie.

– Că dacă ne-am învățat cu ele, acum o să fie rău... Mai bine nu le-am fi luat și n-aveam greutatea la bancă! Numai tu ești vinovat: cu cinci mii de lei pe care i-am plătit astătoamnă la bancă cumpăram o vacă și era mai bine și nici prăpăditu ăla de Niculae nu se mai chinuia cu ele pe izlaz... Că am zis că din pricina lânii, că vaca dă lapte, dar oile dă și lână... Iar acuma uite că n-o să fie nici una, nici alta, și fetele astea, râde lumea de ele! Râde Guica!

– Ei, mânca-o-ar pământul de Guică! spuse Moromete cu fruntea în pământ.

– Mânca-o-ar pământul, dar vine colea și te face de răs! i-o reteză Catrina cu asprime. Vine colea și râde de asta mai mare, că ar vrea să se mărite cu Victor!

- ...Pe mă-sa de Victor! mormăi tatăl posomorât.

- Pe mă-sa, pe mă-sa, dar ce-ți pasă ție dacă fata o să rămână aici nemăritată? strigă Catrina furioasă.

- Ia mai taci din gură, mamă, că nu e vorba de măritiş! Dacă e vorba să mă mărit, și mâine mă mărit! spuse Tita supărată pe mama ei.

Mama tăcu. Izbutise deci să atragă și spre ea supărarea fetelor.

- Chestiunea stă în felul următor, începui Moromete cu un glas mai puțin vinovat decât s-ar fi crezut, totuși prevenitor. Nu e asta care zice mă-ta, se adresă el fetelor, că dacă e să cauți în satul ăsta – și de astă dată se adresă mamei – n-ai să găsești o fată mai vrednică decât Tita. Nu e problema asta! Și nici că am rămas vara asta fără oi! Că fetele astea sunt supărate și îmi spun mie că o să-mi dea numai urzici! Poți să-mi dai și scaieți, Tito, că eu nu mă supăr! o asigură el și rămase o clipă nemișcat și convins (adică toată lumea știe că el mănâncă orice și se miră că fata îl amenință cu urzicile).

- Hai, lovi-o-ar moartea de suceală, vorbește ca lumea, nu te mai fandosi! spuse Catrina, izbutind să nu pufnească în răs.

- Păi nu e problema asta!!! se dezvinovăți Moromete uitându-se la mamă și rugându-se parcă de ea, cu durere, să fie înțeles că nu e vorba de ce-o să mănânce el.

- Spune odată și nu mai ține fetele aici, că au treabă!

- Ce facem cu fonciirea! aruncă Moromete deodată grăbit și cu mâna făcu gestul: iată, asta e problema! Ce facem cu fonciirea, că vine ăla peste o săptămână și nu ne mai iartă! repetă el cu un glas dramatic. Că nu e vorba de urzici, încheie supărat și posomorât.

Dar atât glasul său dramatic cât și supărarea cu care încheie nu făcu fetelor nici o impresie. Tot așa, el părea mai mult supărat că era el supărat, că nu-i era lui bine.

- Atunci de ce n-ai făcut cum am zis noi? spuse Tita, ghicind această stare ascunsă a tatălui. De ce i-ai dat drumul la București? De ce-ai tăiat salcâmul? Dacă e vorba să răbdăm, barim să știm că nu răbdăm degeaba, că o să vie grâul și o să avem, nu să-l vindem să plătim banca.

- Și dacă nu pleca Achim la București cu ce plăteam? întrebă tatăl vrând s-o încurce, deși gândul fetei era limpede.

– Cu ce plăteam? Cu oile plăteam. Le vindeam și plăteam, spuse fata.

– Aha! făcu Moromete fără noimă.

– Și ne rămânea și lâna și aveam și ce mânca toată vara, spuse și Ilinca.

– Măi fetițelor! se rugă Moromete din nou, îndurerat că nimeni nu înțelege ideile lui atât de simple. Măi fetițelor, repetă el, păi nu ne-am înțeles noi că o parte din bani ne trimite Achim să plătim banca? Nu ne-am înțeles așa? Ce Dumnezeu, uităm de la mână pân'la gură? De ce să vindem oile? O parte din bani ni-i trimite Achim, iar ce n-ajunge pentru bancă, mai dăm din grâu! Așa s-ar făcea că ne-ar rămâne oilea aici, am plăti banca și n-am vinde nici cine știe ce grâu! De ce nu înțelegeți voi!

Mama se prefăcu că a înțeles.

– Ar fi bine așa!

– Păi așa trebuie să fie! se miră Moromete că există îndoieli în privința asta. Așa trebuie să fie, repetă el convins. Vedem cu toții că Dumnezeu are grijă de noi (și aceste cuvinte el le spuse ca să-i facă plăcere mamei), are să se facă grâu berechet și în felul ăsta scăpăm de bancă pe jumătate și ne rămân și oile! Nu mai spun de banii care le rămân lor! O să-i las să facă ce vor ei cu banii ăia! Și dacă o să fie cinstiți și n-o să se apuce să înșele lumea, o să fie bine de toți!

Moromete tăcu și mama se uită nedumerită la fete. Era limpede: avea să fie bine, de ce mai erau nemulțumite?

– Lasă, maică, răbdăm și noi vara asta! le mângâie ea.

– Dar ce-i facem cu fonciirea! turnă Moromete apă rece peste propria-i liniștire. Și ce-i facem cu fonciirea *acuma!* Că dacă ar fi să ne mai lase și anu ăsta, poate o veni vreo lege să ne mai taie din ea! Trebuie să vie, fiindcă toată lumea geme, dar ne apucă de ea *acuma.*

– Păi cât avem noi de dat? se interesă Catrina.

– Patru mii!

– Păi mai plătește și tu din ea acolo și las-o până la anu! îl sfătui Catrina. „Mai lasă-ne, Jupuitule, nu ne lua cămașa din spinare”, vorbește și tu cu el!

– Am vorbit... pe mă-sa de jupuit cu ochii ăia ai lui, am vorbit, cum să nu vorbesc, răspunse Moromete furios. M-a trimis la perceptor, zicea că numai perceptorul poate să mă

amâie. M-am dus la ăla și ăla, oleu, nici nu vrea să stea de vorbă. Dar n-ar fi nimic dacă m-ar amâna până după culesul porumbului. Ași vinde și din porumb, că o să se facă și porumbul, și am scăpa, dar mă apucă acuma!

– Împrumută-te și tu la Aristide!

Asta era! Aici vroia să ajungă. De fapt hotărârea de a se împrumuta o luase el mai dinainte dar vrusese să aibă și girul fetelor. Moromete se ridică de pe pat și deodată părăsi consiliul de familie.

– Aoleu, mă dor oasele! se cumpăni el pe șolduri.

Avea cu totul alt glas. Se îndreptă spre ușă și ieși, lăsându-l pe Catrina să se descurce ea cum o ști cu fetele.

III

Aristide nu fusese cămătar și nu împrumutase bani decât la începutul începuturilor, acum vroia să se uite acest lucru, dând de înțeles că el se îmbogățise datorită politicii.

A împrumuta cu bani și a sta la pândă pentru ca în momentul potrivit să-l scoți pe om la vânzare sau a „ajuta” pe cineva în așa fel încât ajutorul acesta să-ți fie întors de cinci ori mai mult, de pildă să dai un sac de grâu și să-l primești înapoi după treieriş, dar la prețul din timpul iernii, în felul acesta putea să facă avere Tudor Bălosu, care niciodată n-avea să ajungă primar, dar nu Aristide, care străbătea județul pe motocicletă și avea deschisă ușa preotului, a judecătorului și chiar a prefectului. Aristide nu mai împrumuta nici bani, nici cereale, avea nevoie de ele pentru combinații comerciale în afara satului, care trebuia să rămână numai o piață, ca să zicem așa, a prestigiului politic și socotea că pe bună dreptate afacerile acestea mărunte cu oamenii sfârșeau totdeauna, din punct de vedere electoral, prost pentru cel care le făcea. Crâșmac, adversarul său țărănist, nici acum nu știa pentru ce, numai după doi ani, căzuse în alegerile pentru consiliile comunale.

Moromete știa că Aristide nu împrumuta bani, dar asta n-avea nici o importanță. Mult mai important era faptul că el, Moromete, se ducea la Aristide sa-i ceară ceva.

Casa lui Aristide era așezată în centrul satului, unde se încrucișau toate drumurile comunale și județene. Centrul semăna cu un cerc turtit și tăiat. De aici se putea apuca spre răsărit, șoseaua Glavacioc – București (80 km); spre miazăzi,

spre Dunăre (60 km); gara era la 4 km de sat, iar spre munte, spre „creierul Carpaților” cum spuneau oamenii, era de obicei urmărită șoseaua care însoțea calea ferată până la Pitești – Curtea de Argeș.

Clădirea cea mai impunătoare a comunei era banca populară cooperativă „Primăvara”, clădită în 1931 și care dăduse faliment îndată ce apăruse legea conversiunii. Era clădită în stilul primăriilor comunale, dar mult mai mare, cu paisprezece trepte de ciment, cu câte două coloane în părți și cu două intrări laterale mai mici. Acum era folosită la întrunirile consiliului comunal, sau ale comitetului bisericesc, sau în timpul campaniilor electorale. Uneori tinerii obțineau aprobarea lui Aristide pentru baluri și serate.

Alături de bancă, înconjurată de o bogată grădină cu pomi și straturi de zarzavat și flori, se afla casa parohului Petrică Provinceanu, care imita clădirea băncii. În partea cealaltă a centrului, ocupând o mare întindere de pământ, se vedea conacul fostei moșii, cu numeroase dependințe. Acum conacul era închiriat de maior (sau vândut, nimeni nu știa) stației de agronomie și montă care fusese înființată de curând. Bătrâna Marica și fiica ei cu părul verde locuiau în spatele stațiunii, într-o clădire ceva mai mică decât conacul. În fața stațiunii, peste drum, se afla o căsuță mică și pipernicită: acolo locuia ruda lui Moromete, Parizianul, „Guica al doilea mai prost”, cum îi zicea Catrina. Mama lui Parizianul era soră cu nevasta dintâi a lui Moromete și pe vremuri ea însoțise la Paris, ca servitoare, pe cucoana Marica. La câteva luni după ce se întorsese de acolo născuse, nemăritată fiind, un băiat pe care Moromete îl poreclise Parizianul. Parizianul era mai mare decât Paraschiv, și se însurase de mult; avea un băiat cam de seama lui Niculae. De nenumărate ori Aristide îi oferise pământ și bani, numai să-și vândă casa și locul care stăteau înfipte ca un cui în coasta gospodăriei acestuia. Nu vroise.

Aristide avea o curte imensă care înconjura din trei părți și căsuța și locul lui Parizianul. În curte se ridicau două șoproane uriașe sub care se odihneau o batoză vopsită în roșu și un vapor al cărui coș răzbătea printr-o gaură făcută în acoperiș. Casa lui Aristide era toată învelită în coarde de viță care se împleteau de la stâlpi până la streășină,

ajungând până în vârful acoperișului. Casa era împrejmuită cu un gard mic făcut din scânduri vopsite cenușiu, iar în spațiul dintre prispă și gard creșteau flori. De-a lungul gardului dinspre drum, pe partea dinafară a curții, Aristide lăsase o fâșie lungă pentru jocul de popice. Construisese chiar anume un fel de acoperiș, demontabil, pe care îl întindea peste gard atunci când ploua.

Avea cârciumă, care era așezată cu obloanele spre centru. Doi stâlpi în afară susțineau o prelungire mare a acoperișului, sub care Aristide scotea trei-patru mese mici cu scaune, la care se putea așeza oricine.

În continuarea șoselei, de la centru spre răsărit veneau rând pe rând: o fântână de piatră, școala primară, o uliță care ducea spre prima biserică, primăria comunei, față în față cu primăria, casa notarului, alături de el casa ginereului, directorul școlii primare, învățătorul Toderici, apoi casa celui de al doilea paroh al comunei, un tânăr învățător care se făcuse popă și reușise să împartă chiar anul acesta parohia în două (acum umbla prin sat și strângea de la oameni să repare vechea biserică). Alături de el se afla magazinul comercial și casa lui Petre Ianculov, vechi negustor al comunei.

Acesta era centrul sau *Devale*, cum i se spunea, pentru că într-adevăr comuna semăna cu o albie și orice uliță pornea la vale spre fundul acestei albie. La marginea dinspre răsărit a comunei, pe un câmp deschis, împrejmuit cu un gard înalt de sârmă ghimpată, se afla moara cu valțuri a lui Aristide și presa de ulei.

Moromete îl căută pe Aristide la primărie și întrebă secretarul dacă „domnul primar ăsta” e aici.

Secretarul primăriei era un om care avea pentru Moromete multă considerație. Cândva Moromete fusese consilier comunal, o singură dată și, nu se știe de ce, nu-i plăcea să i se amintească de acest lucru, era și acum membru în comitetul bisericesc dar nu se ducea niciodată la adunări, și pe vremea aceea, murind secretarul primăriei, Moromete îl susținuse în consiliu pe tânărul Oprescu, secretarul de acum, care nu uita acest serviciu și îi păstra lui Moromete o veche și inutilă, nu recunoștință, ci considerație, recunoștința fiind ceva care trebuia să i se cuvină lui ca secretar, fiindcă el era acela care scotea pentru

oameni copii după registrul de nașteri, acte de naționalitate și origine etnică, bilete pentru vite și adevăruri...

– Am onoarea, dom'le Moromete! spuse secretarul fără să se oprească din scris: scria nemaipomenit de repede și de frumos și izbutea să facă acest lucru fiind, ca orice secretar de primărie, jumătate beat; am onoarea și toată stima, repetă el, cu ce te pot servi?

– Cu o țuiculiță, spuse Moromete ironic. Primarul ăsta e aici?

– Este! răspunse secretarul cu un glas ca de chelner. Este! strigă el, continuând să scrie în felul lui nemaipomenit, spre admirația oamenilor, care nu lipseau niciodată de pe capul lui.

Moromete ieși din birou și intră la primar.

Aristide îl întâmpină cu voieșie. Era un om cu trăsături tinerești, deși avea tâmplele încărunțite. Gulerul alb al cămășii, răsfrânt peste haină, accentua buna dispoziție tinerească a primarului.

– A... Moromete! strigă el ridicându-se de după birou și dând la o parte hârțile și ziarele pe care le răsfoia. Aha! Aha! exclamă. Ai citit în gazetă discursul lui Madgearu și ai venit să-mi spui că o să cadă guvernul! Șmecher Moromete! Crezi că o să ieși primar!? He, he, he! Hai noroc!... Stai jos, nea Ilie, stai pe scaun. Ce faci, domnule? E posibil, după cum se aude, că la toamnă o să fie alegeri generale, dă-o în... mă-sii, trebuie să intri în consiliul comunal.

Aristide se întoarse vorbind la birou și, așezându-se la loc pe scaun se dădu puțin pe spate și se întrerupse familiar și totodată politicos:

– De ce nu stai, nea Ilie! Stai, domnule, pe scaun!... Ia spune-mi, nea Ilie, Cocoșilă ce mai face?

Moromete, depășit de veselia și politețea primarului, se așază pe scaun și nu zise nimic. Aristide, degajat, reluă printr-o nouă exclamație:

– He, he, he! râse el. Cocoșilă îi înjură pe liberali, dar nu vrea să spună cu cine o să voteze. Te pomenești că l-ai atras dumneata să voteze pentru Iorga!

– Nu vrea! zise Moromete.

– He, he, he!

– Da. Cică nu se poate discuta cu el.

– Cu cine?

- Cu Iorga.
- De ce?
- Cică degeaba are doi creieri, că nici unul nu e bun.
- Iorga? He, he, he! râse Aristide. He, he he, Moromete, ciudat mai ești! Care va să zică degeaba are doi creieri, he, he, he, fugi d-aici... Chiar așa zice? Ce zice?... Lasă, nea Ilie, tot cu ai noștri o să votați toți, ce să mai discutăm! Ia spune, ce mai faci? Vrei ceva p-aici, vreun act?
- Aș vrea eu un act, dar nu se poate! zise Moromete.
- De ce să nu se poată?! Pentru dumneata facem noi.
- Oare? încercă Moromete uitându-se dintr-o parte la primar. Așa, un act! zise el și începu să spună cu glas oficial și să scrie cu mâna în aer prin fața ochilor:

Act

Domnul Ilie Moromete, din comuna cutare, județul cutare, consfințim noi că nu mai are dreptul să plătească fonciere și impozite!

- He, he, he! izbucni primarul nestăpânit, uitându-se curios la mâna lui Moromete care tocmai semna actul în aer cu o mișcare lungă și încogârlițată. He, he, he, las-o dracului, nea Ilie, dă-o în... mă-sii!

- Sigur, îți convine să râzi, dar ia întreabă-mă pe mine!

- Ai de plătit mult?

- Hm! făcu Moromete.

- He, he, he, las-o moartă, nea Ilie, se veseli Aristide. Anul trecut dumneata nici nu știi că eu personal l-am oprit pe perceptor să nu-ți confişte căruța! Păi dacă o tot amâi... He, he, he! Te pomenești că ți-au și luat ceva din casă! Ai?

- Nu! spuse Moromete parcă cu recunoștință că nu s-au purtat încă cu el în acest fel. Nu, nu mi-au luat nimic, adăugă. Dar o să-mi ia! spuse apoi cu glas de parcă i-ar fi făcut celuilalt o promisiune.

- O să-ți ia? He, he, he! Las-o moartă, nea Ilie! Lasă că dacă o să fii ales în consiliul comunal ne descurcăm noi.

Aristide nu mai râse. Moromete se uită o secundă la el, apoi întoarse capul în altă parte și rămase nemișcat și posomorât. Primarul îi propunea într-un fel destul de lămurit să devină omul lui. Ceva asemănător se mai întâmplase o dată pe vremea când Aristide nu era așa de bogat și Moromete nu atât de prudent în politică. Aristide plăcuse oamenilor și fusese susținut în alegeri, iar consiliul

comunal din care făcuse parte și Moromete aprobase cu multă nevinovăție două importante hotărâri pe care le propusese Aristide îndată ce fusese ales primar: o hotărâre cu privire la un monument în cinstea eroilor și alta cu privire la ridicarea unui cămin cultural. Amândouă proiectele trebuiau realizate prin autoimpunere. Porniseră membrii consiliului comunal prin sat cu căruțele și strânseseră grâu și porumb; de două ori, în doi ani; și oamenii dăduseră, avuseseră încredere în consilierii lor; iar consilierii predaseră grâul și porumbul primarului, în care aveau încredere; iar primarul nu dezminți încrederea consilierilor săi, ridică un monument de ciment de doi metri pe un teren de un metru pătrat, monument pe care fură trecuți toți eroii războiului de reîntregire și clădi o aripă a școlii începută de mult, adăugând, sub frontispiciul pe care scria *Școala, și: Căminul cultural*. Dacă între timp Aristide n-ar mai fi luat și alte hotărâri la fel de importante, de astă dată referitor la executarea bugetului comunei, la folosirea terenurilor și altor bunuri ale primăriei, și nu le-ar fi executat în același chip, adică având grijă să nu existe hârtii sau să existe hârtii care îl acopereau, afacerea cu monumentul și căminul cultural ar fi sfârșit rău pentru el, adică așa cum i s-ar fi întâmplat oricărui om care n-ar fi fost total cinstit; dar amestecată cu altele și întinsă pe mai mulți ani, această afacere de început se împletise într-un lanț gros, puternic și total, pe care nimeni, o dată ce lanțul se formase, nu mai putea să-l desfacă. Moromete cunoștea și el această chestiune cu monumentul și căminul cultural, dar Aristide îi dăduse de înțeles că afacerea era în ordine; era foarte mirat că Moromete nu-i spusese din vreme să-i dea și lui niște izlazuri să le folosească; ce dracu, toți consilierii luaseră, numai Moromete rămăsese...

Drept răspuns Moromete părăsise consiliul și se găsiseră destui care să râdă de el că a fost prost și nu s-a ales cu nimic și că de aceea nu se mai duce pe acolo. Poveste veche și uitată chiar și de Moromete. Dar iată că Aristide n-o uitase și îi propunea iarăși, având în vedere alegerile apropiate, să voteze din nou pentru el și să-l sprijine iarăși în sat. În schimb Aristide avea să-l ajute să se descurce în consiliul comunal mai bine ca data trecută.

– Știi că eu nu fac aici la primărie decât să iscălesc hârtii,

spuse Aristide mai departe, văzând că Moromete tace posomorât.

„Se știe de mult că eu las acuma pe alții să se ocupe de afacerile primăriei”, însemnau de fapt cuvintele lui.

– Nu mai am timp nici să mor, adăugă el vesel, și nu mințea, era ocupat până peste cap cu construcția unei noi mori în Tătărăști, o comună mai mare decât aceasta de aci unde era primar. A! Ce zici, Moromete?

– Domnule, i-am dat drumul la București, răspunse Moromete după lungă vreme de tăcere. I-am dat drumul la București și e vorba să-mi trimeată niște franci! repetă el. Dar mi-e frică să nu vină iar Jupuitu după fonciire!

– Stai că nu pricep nimic, zise Aristide.

– N-auzi că i-am dat drumul la București lui Achim? spuse Moromete puțin supărat că celălalt nu înțelegea. I-am dat drumul lui Achim, lui fi-meu!

– Ei și?

– Trebuie să-mi trimeată niște franci!

– Nu pricep!...

– N-am acuma să-i dau ăluia cu fonciirea.

– Ei și?

– Dă-mi patru mii de franci să-i dau la fonciire și când îmi trimite fi-meu, ți-i dau îndărăt...

Aristide se hotărî repede:

– Mi-am închipuit eu, când te-am văzut, de ce ai venit, Moromete, spuse el devenind din nou vesel. Bine, atunci rămânem înțeleși: îți dau. Și se ridică de la birou: prietenii mei îi împrumut cu plăcere. Hai cu mine pe la cârciumă că n-am bani la mine!

De la primărie la Aristide nu era departe. Mergeau împreună agale. Aristide era mai înalt, și cu toate că era elegant în costumul său ușor, de vară, albastru-deschis, cu pălărie moale de pai de orez, atrăgea atenția mai puțin decât Moromete, care arăta parcă supărat, și avea o expresie ca și când nu singur, ci silit de cineva ar fi mers alături de primar.

IV

În acest timp Paraschiv pornise înfrigurat spre tușă-sa Guica. Achim plecase și trebuia făcut ceva repede cu Nilă, să-l îndemne să termine o dată cu bombănelile lui de neînțelese.

- Ei, gata, ga Mario! ii dădu Paraschiv de veste tușei. Gata, dar nu știu ce să fac cu Nilă, că îmi vine să-i dau câțiva pumni după ceafă și să-l satur.

Guica stătea în fața bordeiului și împletea la ciorap; ea nu luă în seamă supărarea nepotului și, de bucurie că în sfârșit Achim plecase, scăpă câteva ochiuri la ciorap.

- Ce vorbești, Paraschive? șopti ea cu glas strâns. I-a dat drumul? A plecat? Când a plecat?

- De dimineață! răspunse Paraschiv. Mi-era nițel frică și mie: haiti, acu' îl întoarce îndărăt! Că și ăla se moșmonea, se moșmonea... mai adăugă Paraschiv supărat.

- Așa, mă! Așa! continuă Guica cu bucuria ei sărată și nițel surdă, ca și când bine făcuse Achim că se moșmonise. Aha! Aha! mai exclamă ea. Și *alea* ce zicea? A? Paraschive! *Alea* nu zicea nimic?

Paraschiv nu răspunse.

- Hai, mă, dă-te naibii, ce ești supărat? îl certă Guica. De ce nu spui? Acuma trebuie să plecați și voi! Când plecați? Paraschive, se rugă Guica sfătuitor, vezi, nu stați mult p-acolo! Un an, doi și întoarceți-vă acasă. Eu ți-am mai spus. Locul ăla din spatele casei e al tău. Cu banii din București faci o casă pe el, te însori, cumperi pământ și să mor și eu acolo ca o creștină între ai mei, să aibă cine să mă îngrijească. Vorba ăluia, să nu vie un străin! Că de! Suntem de-un sânge! Și acolo, în București, mai trimite-mi și mie un frâng, că dacă nu eram eu să vă învăț de bine, ce făceați? Nu mai pierdeți vremea de pomană, să mai munciți și la secere pentru ei! Auzi tu?! Când plecați?

- Nu vrea boul ăla de Nilă, ga Mario, n-auziși ce-ți spusei? zise Paraschiv scuipând și făcând ca buzele lui să se încalce și să se despletească în fel și chipuri.

- Ce, e nebun?! se mânie Guica, oprindu-se surprinsă din împletit.

- Cică: „Nu, bă, că cum să plecăm cu caii și să lăsăm grâul pe câmp?”; Cică: „Nu acuma, bă, mai încolo, pe la Sântămărie!”

- Păi și tu, zise Guica, prost ești? De ce n-ai venit cu el încoace? Ia du-te și vin' cu el încoace! Ce, e prost?

- E prost, răspunse Paraschiv scuipând furios. Apoi continuă cu un glas gros, care vroia să semene cu al lui Nilă: „Că ce, bă, ce ți-a venit și ție! Plecăm acuma, râde lumea de

noi: ăia ai lui Moromete fugiră căteștrei de acasă și-l lăsară pe tat-său singur cu grâul pe câmp...”

– Du-te, mă! Du-te! zise Guica fără să mai asculte. Du-te, mă, n-auzi? Du-te și vin cu el încoace! Am să-i spun eu ceva și ai să vezi că n-o să mai zică nimic!

Nilă însă plecase cu caii la păscut și abia a doua zi spre seară se întâlniră cu tușa lor.

Când îi văzu trecându-i pârleazul, Guica se ridică de pe scăunelul ei din fața bordeiului și le făcu semn să vie după ea înăuntru. Ca de obicei nepoții își îndoiră cefele să nu se izbească cu fruntea de pragul de sus al ușii, intrară în odaie și se așezară tăcuți pe aceleași scăunele de-o șchioapă; se fereau să stea pe pat, care era de totdeauna șubred și s-ar fi putut rupe cu ei.

Guica se așeză pe prag în fața lor, fără să-și lase ciorapul de la gât și începu:

– Ei, Nilă! Păi ce-am vorbit noi până acuma? Ia ascultă aici la mine: lui Achim i-a dat drumul la București și dacă nu trimite bani, crezi că tac-tău e prost? Păi știi ce e în stare să facă? Să se ducă peste el acolo și să nu mai puteți face voi nimic! Tu auzi, mă?!

Paraschiv se uită la Nilă și făcu un semn din mâini care vroia să spună: vezi! Nilă se uită la Paraschiv și dădu din umeri vrând să spună că nu înțelege nimic. Guica deschise gura să-i dea drumul mai departe, dar Paraschiv o întrerupse. El îi aruncă fratelui o privire de dispreț și parcă mugii:

– Mai și vorbești!

– Ce vorbesc, mă, ce vorbesc? bolborosi și Nilă în felul lui de neînțeles, din care nu puteai să-ți dai seama niciodată dacă protestează, cere explicații, sau pur și simplu nu pricepe despre ce e vorba.

– Cum nu vorbești? Păi nu spui? reluă și Paraschiv.

– Ce spun?

– Cum ce spui? Că: „Lasă, bă, că să mai așteptăm, că râde lumea de noi!” Tu auzi ce spune ga Măria? Crezi că tata când o vedea că ăla nu-i trimite nici un franc, o să ne aștepte pe noi să vie Sântămăria?

Nilă își încreți fruntea lui lată și groasă, o lăsă în jos și nu mai spuse nimic. Dar iarăși nu puteai să știi ce e cu el. Guica vorbi mai departe:

– Nilă, dacă n-o să rămâneți voi cu buzele umflate, haidade! Păi voi nu știți ce vorbesc *alea*? Ce spun pân sat? Că tac-tău are să-i treacă pe toți pe numele lui și are să-i treacă ăleia bătrâne casa și jumătate din locul de casă. Pentru că ești bleg și umbli cu capul între urechi, d-aia! E averea voastră! Ce-ai să te faci tu dacă tac-tău îl pune alea la cale și le trece casa? Ai, mă? Ce-ai să faci, Nilă? Că atunci nu poți să le mai dai afară, că se duce la secție și vine cu jandarmul. Tu auzi ce-ți spun eu? Guica se opri din împletit și se ascuți cu capul spre Nilă. Tu auzi, mă? repetă ea. E casa voastră, e averea voastră de la biată mă-ta! Și lumea o să fie de partea voastră, că tac-tău cu nimeni nu se are bine...

Nilă asculta în tăcere, cu pleoapele lăsate cu totul peste ochi ca și când ar fi dormit. Guica continuă:

– Și atunci ce să mai așteptați? Încălecați într-o noapte pe cai și luați-o spre București. Și când o să vă întoarceți cu bani peste vreun an și-o să le dați pe-alea afară, lumea o să zică: „Bine le face! Au fugit la București din pricina lor! Așa le trebuie, că au vrut să pună mâna pe averea fraților!” E averea voastră, Nilă! De câte ori să-ți tot spun?

Guica își trase capul care stătuse întins și înfipt sub ochii lui Nilă, apucă ciorapul din poală și începu să împletească repezit, cu mișcări înghiontite.

– Nu, că lui îi e rușine de lume, zise Paraschiv când tușa se opri. Nu înțelege că lumea râde de noi taman d-aia, că îi lăsăm pe ei să ne mănânce munca. Păi, bă Nilă, lumea zice că suntem noi proști, tu știi asta? îl informă Paraschiv având în glas ceva care arăta că în privința asta de mult sunt ei acoperiți de rușine.

Nilă însă tăcea mai departe, cu fruntea lui lată și groasă cât degetul aplecată în jos. Nu se știe de ce, lucrurile acestea care păreau foarte limpezi continuau să fie pentru el turburi. Paraschiv se uită la el cu dispreț și spuse iar, cu un glas lung, tărăgănat, ca și când l-ar fi strigat de la cine știe ce depărtare:

– Băi, Nilă, bă! O să te tragă fetele de turul pantalonilor, ca pe Năstase Besensac. Zici și tu că ești flăcău! Eu m-ași fi însurat până acum de zece ori, dar n-am vrut! Tot pentru voi, pentru tine și Achim! Să vă fac oameni!

Nilă ridică fruntea, se uită la fratele său și mormăi ca un urs.

– Faci tu oameni! Păi dar! Dăștept mai ești! Mă mir că nu te vezi!

– Nu, că sunt ca tine, să dau în gropi, răspunse Paraschiv pornit. Dacă n-aș fi eu... Dacă ar zice tata să tragi la jug, ai trage la jug.

Nilă își încreți fruntea și chipul lui mare se aprinse de această jignire. Se întoarse spre Paraschiv și mormăi cu toată puterea, clipind des din ochi și strângând pumnii amenințător:

– Ce, bă, ce? Ce, ce? Ce vrei? Ce?

– Cecsina! blodogări Paraschiv fără să se sinchisească.

– Ia nu vă certați! interveni Guica ridicându-se de pe prag și căutând ceva între sobă. Ea scoase de acolo o oală cu duche și o puse înaintea nepoților. Nu vă certați ca proștii, ce v-a apucat? Paraschive, tu ești mai mare, ce vorbă e aia? De ce râzi de el? Parcă tu ești mai breaz? Să te duci acolo la București și să te-ntorci, să te-nsori! Să faci copii! Atunci să te vedem! Haide, luați niște duche d-astea și nu vă mai certați!

Cei doi începură să bage mâinile în oală și să mănânce din ea în tăcere. Guica se așezase la loc pe prag și bestecăia la ciorap. După puțin timp trase un fir lung din ghemul negru de lână și spuse:

– Hai, mă, ce faceți? Că trebuie să plămădesc, să vă fac niște pâine! Am și eu câteva ciurele de făină pentru zile mari. Să vă fac să aveți pe drum! Înțelegeți-vă mai repede!

– Ce să ne mai înțelegem, zise Paraschiv ridicându-se. Gata, plecăm!

– Și caii? întrebă Guica.

– Îi luăm cu noi, răspunse Paraschiv hotărât. Cu ei câștigăm mai mult decât cu oile. Altfel de ce dracu mai plecăm?

– Cum, mă, să furăm caii lu' tata? tresări Nilă cu un glas din care se vedea că acest gând nu izbutea cu nici un chip să-și facă loc în capul lui.

– Păi nu sunt caii voștri, Nilă? N-ați muncit voi anul trecut și ați plătit cinci mii la bancă? Cu ce v-ați ales voi din douăzeci de mii care s-a împrumutat tat-tău? Nu și-au făcut alea covoare de pe urma oilor? Sunt caii voștri, tu nu vezi, ce naiba tot vorbești! Ia vezi, că acum mă supăr pe tine!

– Păi vorbește și el ca să nu tacă, zise Paraschiv mereu

furios de împotrivirea lui Nilă. El se sculă în picioare și continuă hotărât să termine cu atâta vorbă: Ascultă, Nilă, eu încalec și plec și te las ca pe-un prost aici... Mie să-mi spui verde... Te întreb: mergi sau nu mergi? De-un an de zile de când vorbim; mergem, mergem, mergem! Și acum faci pe... Că râde lumea că *furăm*, că, bă, să mai așteptăm! Ce să mai aștepti? Nu mai aștept, am așteptat destul!

De pornit ce era, Paraschiv uită și se așează pe patul tușei, care îndată începu să trosnească și să pârâie. Guica țipă la el:

– Du-te, mă, naibii, că-mi rupi patul!

Paraschiv sări în sus. Supărat, el puse mâna pe umărul lui Nilă și-l mișcă, parcă l-ar fi sculat din somn.

– Nilă, mergi, mă, sau nu mergi?

Nilă tresări și deodată sări în picioare:

– Merg, mă, merg, ce tot mă îțâni? N-auzi că merg? Nu ți-am spus o dată că mergem?

– Păi vorbește!

– Ce să vorbesc? mormăi Nilă, de astă dată cu un glas slab, fricos, ca și când i-ar fi părut rău că spusese că merge. Continuă: Să mergem odată! Ce tot vorbim atâta! Și dacă se întâmplă ceva...

– Dacă se întâmplă ceva, eu răspund! aproape că strigă Paraschiv.

V

După ce se luaseră, Bircă și Polina continuau să se uite unul la altul ca și când ar fi fost singuri pe pământ. Zadarnic încercau, Polina să stea mai mult prin casă cu soacra și cumnatele, iar Bircă prin curte cu tatăl și frații! Se strigau pentru lucruri de nimic și dacă se stăpâneau să nu fie mereu unul lângă altul, nu se puteau împiedica să nu-și audă glasurile. Se auzea glasul ei sau al lui spunând nu se știe ce, se opreau pentru o clipă și bătaia inimii se iuțea...

Dar dacă durerea trebuie stăpânită fiindcă îndurerează și pe alții, bucuria prea mare trebuie și ea stăpânită fiindcă poate fi rău înțeleasă. Într-o zi mama spuse „o vorbă” Polinei, închipuindu-și că îi face un bine dacă îi amintește că traiul ei aici o să fie rău, dacă nu se împacă cu ai ei.

Erau la masă. Polina nu luă din ciorbă decât de vreo două ori și lăsă lingura pe masă. Era o ciorbă de verdețuri nici mai

bună nici mai rea ca în alte zile, dar mama-soacră nu se uită la chipul norei să vadă că de fapt ei nu-i ardea azi de mâncare la fel cum nu prea îi arsesse nici până acum de când venise aici; socoti că ciorba era de vină:

- E fără untdelemn! spuse ea. Trebuie să păstrăm untdelemnul pentru secere! Și în loc să se oprească aci, se pomeniră cu toții auzind pentru întâia oară niște cuvinte cam nepotrivite și supărătoare. Noi suntem învățați, maică, să mai mâncăm și fără untdelemn!

Nepotrivite și supărătoare cuvinte, dar adevărate și de aceea clipa care urmă după rostirea lor nu fu alungată de nimeni.

Polina se făcu roșie și deodată, cu totul pe neașteptate pentru ei, ea rosti cu o veselie înțepată și necruțătoare:

- Ba eu, mamă, nu sunt învățată să mâncăm fără untdelemn!

„N-am de gând să înghit ceea ce nu se cuvine”, însemnau de fapt cuvintele ei.

- Și nouă ne-ar plăcea, dar ce să facem! rosti mama-soacră între două porniri, de frică să nu iasă ceva urât, dorind să nu ocolească ceea ce trebuia în cele din urmă spus pe față.

Dar Birică-tatăl se sinchisi mai puțin. Se întoarse spre noră și-i aruncă cu nepăsare:

- Ba o să mănânci, că n-o să ai încotro!

- Nemâncată nu stau!? răspunse Polina cu veselia ei șuierată.

- Lasă, maică, o să vă aranjați voi! rosti mama. O să vă împăcați cu alde tac-tău și o să vă duceți acolo! Că aici e greu de trăit, suntem mulți și.

Nu spuse mai mult, se făcu tăcere. Ce însemna asta?! Așadar în timp ce ea și Birică nici nu știau ce mâncău amețiți de marea lor bucurie, aici exista nemulțumire, gânduri grăbite să-i împovăreze cu grija traiului... Polina nu mai zise nimic, se ridică de la masă și intră în odaie. Birică se posomorâse și mânca în tăcere. El socotea ieșirea soției lui la fel de nepotrivită ca și cuvintele mamei. Era însă limpede că bucuria familiei trecuse de mult; și că ei doi băgau de seamă acest lucru abia acum.

- Ce e cu tine, mamă? spuse el supărat.

- Ce să fie? rosti tatăl numaidecât. Spune și ea ce este.

Sau nu-i așa? întrebă el cu nepăsare.

În clipa aceea, în casă, Polina izbucnise în plâns. Bircă tresări, se făcu galben la față. El rămase cu lingura într-o mână și cu bucata de mămăligă într-alta, ascultând înfiorat, zguduit. Pe chipul lui se așternea încet o expresie rece, străină de familie, care nu fu observată de ceilalți. Lăsă lingura și mămăliga pe masă, se ridică și se duse la soția lui.

– Hai, taci din gură! o ocroti el. Ce-ți pasă ție de mama? Numai dacă îți fac eu ceva, atunci să plângi!... Hai! își înmuie el glasul.

„Hai, uită-te la mine, uită-te în ochii mei, însemna acest hai. Cum poți să plângi când eu sunt cu tine, când amândoi știm ceva care nu știe nimeni?!”

– Hai, Paulino! o mângâie el cu numele ei întreg, turburat de plânsul ei care întocmai ca și bucuria creștea din el însuși copleșitor. Hai, tu... taci! Lasă! Numai dacă eu...

Dar Polina, cum stătea pe pat cu capul lăsat pe coate și coatele pe genunchi, se răsuci fără să se ridice și își puse fața udă pe piciorul lui. Înfiorat, el îi apucă fața în palmele lui aspre și sub palmă îi simți gura fierbinte cum plânge și vorbește:

– Destule vorbe urâte am auzit în casă! Am crezut că dacă mă mărit o să scap! Toată ziua și toată noaptea numai bani și pământ! Bani și pământ!

Polina aproape că striga și era limpede că o spunea pentru cei din tindă. Într-adevăr, aceștia încetaseră să mai mănânce și ascultau.

– Am fugit de acasă numai să nu mai aud și acuma vă bateți joc de mine că nu sunt învățată să mănânc fără untdelemn. Am fost și eu fată pe lumea asta! A trebuit să mă feresc și să strâng din dinți și acuma...

– De ce a trebuit să strângi din dinți? o întrerupse Bircă-tatăl din tindă.

– Hei, tată! protestară într-un glas fetele și mama.

– Pentru că alte fete se mărită cu nuntă și cu lăutari, răspunse Polina plângând. Dar dacă e vorba pe-așa, am să plec chiar acuma, dacă soacra nu mă lasă nici măcar să răsufli! Bircă, hai cu mine!

În tindă, mama se ridică speriată de la masă și trecu pragul odăii.

– Polino, tu degeaba te superi și plângi, că n-am zis ce ți

se pare ție. Am zis și eu o vorbă, oi fi greșit! Dar vorbește lumea prin sat, maică, și voi nu știți nimic. Tat-tău zice că nu cumva să ne prindă că venim peste el cu împăcăciunea, că ne dă afară și ne face de râsul lumii. E pus pe dușmănie contra lui Birică și ne-am gândit și noi că tu, Polino, trebuie să te duci pe-acasă și să le spui că nu sade frumos să ne dușmănească degeaba! Dacă o vrea să-ți dea ceva, bine, dacă nu, lasă-l să-i rămână lui, să se sature de pământ. Dar ne pare și nouă rău când auzim ce spune la lume. Barim să tacă din gură! Adineauri spusei vorba aia cu dusul la alde tat-tău fiindcă așa ar fi stat bine, ne-am fi bucurat și noi să-ți dea tat-tău dreptul tău și să vă ajute până vă faceți o casă. Dar Doamne păzește dacă am vrut să spun ceva rău. Fiindcă noi ne-am gândit: dacă se însura Birică cu alde Leana lui Floricel, care n-are decât o jumătate de pogon pământ, ce făceam? Nu tot trebuia să stea aici, cu ea? Te-a luat pe tine! Ei! Și dacă n-o să-ți dea tat-tău nimic, ce?! Uite, sunt fetele astea aci și frații ăștia, să spună ei dacă se gândește cineva rău la tine. Atâta zicem și noi: să tacă din gură alde tat-tău și să nu ne mai injure. Fiindcă fetele astea s-au făcut și ele mari și altă zestre decât că sunt vrednice și cinstite n-au, de ce să-și bată Tudor Bălosu joc de ele? D-aia eram supărați, că altfel, maică...

Mama se opri. Era foarte îndurerată și când sfârși de vorbit se așeză pe pat și oftă; privirea ei se lărgi și rămase nemișcată într-o contemplație liniștită a durerii. Asta era tot, nimic altceva nu mai aveau cu Polina. Fetele intraseră în casă și tăceau, adevărind prin asta spusele mamei. Numai Birică-tatăl părea să mai aibă ceva de spus. Pe de altă parte atmosfera aceasta o surprinsese atât de mult pe Polina, încât ea nu zise multă vreme nimic, se uita mereu când la mama-soacră, când la cumnate și pe fiecare clipă care trecea, o ciudată licărire creștea în privirea ei. Întâi se îndreptase pe pat, apoi se îndepărtase puțin de bărbatul ei. Urmele plânsului se șterseră treptat, apoi un zâmbet ascuns, cu neputință de ghicit ce însemna, se ivise pe buzele ei. Se cunoștea totuși că nu se îndoiește de adevărul celor auzite, că o crede pe soacră și pe cumnate și le dă întru totul dreptate. Dar zâmbetul acela... parcă își bătea puțin joc de ei, parcă râdea de nevinovăția lor.

– Păi bine, Birică, tu de ce nu mi-ai spus? se întoarse ea

după o vreme spre bărbatul ei. Ia hai cu mine la tata! Hai chiar acum cu mine! repetă ea și se dezbrobodi și îmbrobodi cu o singură mișcare. Se sculă de pe pat și rămase în picioare liniștită și hotărâtă.

– Vezi să nu te întorci plângând! spuse Birică-tatăl batjocoritor. Se pare că el știa ceva mai mult decât toți despre Tudor Bălosu.

– Nu acuma, Polino, spuse mama cu îndoială. Mai lasă-l pe alde tat-tău să se mai gândească, să mai...

– De douăzeci de ani de când m-a făcut a avut destul timp să se gândească, spuse ea uimindu-i pe toți cu acest răspuns. Hai, Birică!

– Nu striga la mine, fă! murmură Birică scuturându-se parcă.

Tânăra lui nevastă era de nerecunoscut, se uita la ea uimit și părea să nu priceapă ce vrea de la el.

Polina deschise ușa de perete și o lăsă larg deschisă. I se auziră pașii apăsați străbătând bătătura. Birică se ridică de pe pat și se luă după ea. Abia o ajunsese din urmă, atât de repede și mânioasă se îndrepta nevasta lui, după măritiș, să dea ochii cu părinții.

VI

În seara și în zilele următoare după ce fugise cu Birică, mama ei plânse și încercase s-o trimită pe fata mai mică, Rafira, cu câteva lucruri de-ale Polinei, dar Rafirica, deși avea numai zece ani, în loc s-o asculte pe maică-sa, se apucase să-i spună lui Victor. Tudor Bălosu aflase și o amenințase pe muierea lui cu bătaia.

Dar așa slabă cum era, Aristița îndrăznise să se împotrivescă:

– Tu ai făcut-o de răs! strigase ea plângând. Parcă ți-a păsat ție vreodată de noi! Proastă să fie Polina să-ți mai spună în viața ei tată.

– Si dacă nu-mi mai spune, ce? rostise Tudor Bălosu, îngrozind-o pe muiere cu acest răspuns. Lasă c-o să-mi spună ea, n-avea grijă. N-are să treacă nici o săptămână și ai să vezi cum intră pe poartă cu împăcăciunea. Are nevoie de pământ.

– Și dacă are nu e dreptul ei? Ea singură a muncit cât voi toți... Nu ți-e frică să nu te ia lumea la ochi?

- De ce să mă ia lumea la ochi, că i-am vrut binele? Ce are băiatul lui Stan Cotelici? O să trăiască cu al lui Birică din cântat? Treaba ei! Eu nu-i dau nici o brazdă! Băiat cu atâta pământ și fuge de el! Ce are fa, băiatul lui Stan Cotelici?

- Are pe dracu! strigase Aristița înfuriată. Dacă nu-i place, vrei tu să i-l bagi pe gât?

- Nici nu-mi trece prin cap, răspunsese Tudor Bălosu nepăsător. Dar dacă făcea cum am spus eu, era ferice de ea. N-a vrut să-l ia pe-al lui Stan Cotelici? Foarte bine! Dar de ce s-a apucat să se ducă după al lui Birică? Altul mai bun nu găsea?

Se certaseră până târziu, fără folos. Tudor Bălosu era mereu nepăsător la rugămințile femeii care îi spunea să se ducă acasă la Birică și să se împace cu fata. Tudor Bălosu nu numai că nu-și cunoștea bine fata, dar nici măcar nu bănuia ce se petrecuse cu ea după măritiș; când o văzu pe Polina intrând pe poartă cu Birică, de uimire, ochiul care nu i se deschidea bine, de astă dată i se deschise cât o ceapă; Polina intra în curte cu o înfățișare și niște pași care nu semănau deloc cu ai Polinei pe care o știau ei, sfioasă și supusă, cam încăpățanată în sfioșenia ei ascunsă, dar totdeauna ascultătoare.

Pe drum Polina se sfătuisese cu bărbatul ei. Spre uimirea acestuia, ea spusese că are dreptate mama-soacră: trebuie negreșit să se împace cu părinții. Cum au să poată trăi fără zestrea ei? Nici să nu se gândească, nici să nu-i treacă prin cap. Unde-au să stea? Așadar, se vor împăca și vor sta la părinții ei, vor munci împreună un an, doi și în acest timp vor strânge să-și facă o casă. Așa face toată lumea. Toate acestea are să le spună el.

- Pe urmă să taci din gură și să mă lași pe mine, că o să mă înțeleg cu ei, încheiase ea.

Despre faptul că Tudor Bălosu făcea de răs în sat familia bărbatului ei, fapt care o nemulțumise atât de mult pe mama-soacră și pe cumnate, nu mai putea fi vorba, de vreme ce scopul lor era împăcaciunea.

Birică se cam supăraseră de sfaturile acestea, dar în cele din urmă convenise. Era încă nedumerit de schimbarea ei parcă neașteptată.

Tudor Bălosu îi văzu dinăuntru intrând în curte, și fără să

știe pentru ce, închise fereastra care era deschisă și deschise ușa din tindă. Aristița aprindea focul în vatră și se pregătea să lucreze la mașină niște rochii.

– Vezi că vine Polina și cu ăla, îi spuse Victor Bălosu mamei trecând și el pragul și intrând în casă.

Tot atunci, Polina și Bircă urcară scara prispei; ajunși în tindă, fata se opri, se uită la mama ei care se îmbrobodea zăpăcită și-i spuse simplu, dar cu ceva nou parcă străin, în glas:

– Bună-ziuă, mamă!

– Bine v-am găsit! spuse și Bircă încet.

– Bine-ați venit, răspunse Aristița luând-o înaintea lor în casă și uitându-se îngrijorată dacă nu era ceva aruncat în dezordine peste paturi.

Cei doi intrară în odaie și dădură și acolo bună-ziuă. Tudor Bălosu răspunse limpede bună-ziuă și-și aruncă privirea cercetător spre fiică, dar Polina parcă nu-l lua în seamă; se așeză pe pat și-și strânse mai bine basmaua sub bărbie. Pe nesimțite, în tăcere, Tudor Bălosu, Aristița și Victor se apropiară de celălalt pat și se așezară pe rând, așteptând. Polina se uită la bărbatul ei. Acesta se posomori și-i întoarse privirea parcă furios. Începu să vorbească limpede și încet, simplu, parcă s-ar fi cunoscut și ar fi trăit împreună cu ceilalți de multă vreme:

– Îmi pare rău, nea Tudore, că ne-am certat...

Flăcăul se opri câteva clipe, timp în care Victor se așeză mai bine pe pat. Dar Tudor Bălosu nu luă în seamă părerea de rău a generelui, care trebuia să fie începutul împăcării.

– Ce vreți, mă, voi? Ce căutați aici? întrebă el.

– Tudore, taci din gură! sări Aristița speriată.

– Stai că eu n-am chef nici de ceartă, nici de discuție! răspunse el liniștit, și continuă spre cei doi, mai mult spre Bircă, despre care credea că pusese la cale venirea la el în casă: Ce e, Bircă, ce cauți aici? În seara când ai furat-o pe proasta asta, eu am venit la tat-tău și i-am spus. Ce mai vrei? Sau unde te-am lăsat să intri pe poartă crezi că am să mă tocmesc cu tine!

– Nea Tudore, n-am să-ți spun decât câteva vorbe și ne ducem... Nici eu n-am chef să mă tocmesc cu dumneata. Eu cred că ar fi bine să ne înțelegem ca oamenii. Am un singur pogon de pământ, mare și lat. Pământul Polinei... dar nu e

vorba acuma de pământ, fiindcă... Polina spune că să stăm la dumneavoastră, un an sau doi, până ne facem noi... dumneavoastră aveți trei odăi... și muncim cu toții. De ce să ne certăm? Dacă vreți, bine, dacă nu... treaba dumneavoastră, noi ne-am luat și o să ne descurcăm noi...

Victor Bălosu rânji din patul lui și se mișcă în el într-un fel care făcea să se vadă că ceea ce auzise îi plăcea mult, îl înveselea. Birică băgă de seamă și chipul i se aprinse. Se ridică în picioare gata să plece, dar Polina se prinse în aceeași clipă de umărul lui:

– Unde te duci? Stai că merg și eu.

– Da, stai, zise Tudor Bălosu batjocoritor.

– Da, să mai stea, răspunse Polina rece. Apoi la fel de rece și liniștit continuă: Și tu, Victore, ce rânjești acolo în pat? Nu ți-e rușine?

Victor Bălosu, Aristița și Tudor Bălosu făcură ochii mari.

– Polino, ce e cu tine? zise Aristița abia șoptit.

– Ia spune, tată, continuă fata fără să răspundă. Ce zici de ce-a zis Birică?

Întrebarea aceasta liniștită i se păru tatălui obraznică. Se înfurie:

– Vezi să nu te iau acum de moațe și să te satur de măritat, spuse el așezându-se la locul lui.

– Atunci nu vrei să stau nici cu Birică? întrebă Polina iarăși, uitându-se la el deschis.

– Ia spune, Polino, vrei s-o iai pe coajă? spuse tatăl amenințător. Acum te iau de mână și te dau afară! Ai fugit cu ăsta ca o proastă, te-ai dus în crila lor de copii! Că altul mai bun nu găseai.

– Nu, altul mai bun nu găseam, răspunse Polina limpede. ăsta mi-a plăcut mie! Și de ce zici că nu ne lași aici? Spune, ca să știm și noi.

Drept răspuns, Tudor Bălosu se ridică de pe pat și spuse încet și scrâșnit:

– Bă, ia ieșiți afară d-aici! Ieșiți afară până nu asmut câinii pe voi.

Aristița sări și i se puse în față:

– Tudore, ne aude lumea! Râde lumea...

– Ia lasă-l, mamă, spuse Polina apăsător.

Se ridică în picioare înaintea tatălui:

– Să asmuți câinii pe mine? întrebă ea mușcându-și adânc

buzele, aprinsă la față. Să asmuți câinele? N-ajunge cât am îndurat aici, cât am muncit? Ia stai tu nițel, tată, să vorbești aici cu mine! strigă ea cu un glas tăios și înalt. Se rupse din fața tatălui, merse spre ușa odăii care rămăsese deschisă și o trânti cu putere. Se întoarse apoi spre mama ei: Iar tu, mamă, să nu te amesteci, că nu ești bună de nimic! Ai rămas oarbă, de când lucrezi la mașină să le dai lor mii de lei! Și de săptămâni de zile de când mă omoară să mă mărit cu Stan Cotelici, tu n-ai spus nimic! Iar acum m-ai lăsat să mă fac de râsul lumii!

De astă dată, Tudor Bălosu se năpusti spre ea și vru s-o apuce de mâini și s-o dea afară. Birică și Victor săriră de pe pat. Polina se smulse din mâinile tatălui și țipă:

– Ia mâna de pe mine!

Tudor Bălosu încremeni cu ghearele în aer. Fata îl fulgera cu niște priviri a căror ură ardea în ele ca o flacără.

– Să nu dai în mine că-ți scot ochii! rosti Polina cu un glas suierător.

– Polino, țipă Aristița, ai înnebunit?!

În clipa aceea, Victor sări între ei, deschise ușa și spuse tare și disprețuitor spre Birică:

– Ia ieși, mă, afară d-aici! Ia ieșiți afară d-aici!

Birică îl privi mocnit, mestecându-și fălcile. Nu se mișcă. Victor Bălosu se apropie de el și îl apucă de flanela lui cârpită în coate. Spuse cu același dispreț:

– Ieșiți, bă, afară!

Acest glas îngâmfat îl făcu pe Birică să-și smucească mâna cu putere și să se dea îndărăt gata să-i sară în cap. Polina îl apucă liniștită pe fratele ei de gulerul hainei și când acesta se întoarse cu fața, ea îi cârpi o palmă atât de năprasnică încât Victor se clătină. Când își reveni și se repezi spre Polina, Birică îi ieși atunci înainte și într-o clipă se încleștară unul cu mâinile în gâtul celuilalt.

– Tudore, sai că se omoară! strigă Aristița înăbușit.

Mama și fiica și Tudor Bălosu săriră și începură să izbească în mâinile lor încleștate.

O dată despărțiți, cei doi se priviră cu ură, mult timp gâfâind. Victor Bălosu parcă uitase de palma dată de sora lui. Abia întru târziu își aminti și se repezi pe negândite spre ea, dar Aristița îi ieși înainte.

– Dai în mine, hai? Polino! Dai în mine! gâfâi el.

– Dau în tine! răspunse ea tremurând. Măgarule! Ai și tu o soră care se mărită și strigi la ea să iasă afară! Porcule! Ai un obraz de porc, mă mir că nu-ți plesnește.

Victor Bălosu sări iar de la locul lui și de astă dată o luă spre ușă, să iasă afară. Bănuind ceva rău, Aristița țipă:

– Victor, stai aici, Victore? Stai aici! Stai aici! Tudor Bălosu sări și el și îl apucă pe fiu de umeri.

– Ia stai, mă, la locul tău! Stai să le spun eu încă o dată, să nu zică pe urmă lumea că a venit fata la mine și am gonit-o...

VII

Se făcu un timp de tăcere grea. Se așezară iarăși pe paturi, cei doi singuri într-o parte, iar ceilalți pe celălalt pat. Tudor Bălosu rupse tăcerea cu un glas schimbat din care înfumurarea de tată pierise.

– Va să zică, Polino, abia te-ai măritat și ți-a și sărit țandăra. Te-au pus ai lui Birică la cale. Vii să-mi bagi ghearele în ochi! Ași putea să ies afară și să-mi văd de treburi, dar mă gândesc la ce-ai să tragi când te-or pune ai lui Birică la muncă. Acolo să vezi muncă, nu ca acasă! Ai muncit și acasă, nimeni nu zice, dar taman d-aia ar fi trebuit să nu-ți iai lumea în cap. Dacă ar face toate fetele ca tine, ar fi un balamuc în tot satul... Așa că vezi, îți spun încă o dată, pentru ultima oară, cu frumosul, să te întorci...

– Îmi spui cu frumosul, dar sări cu pumnul la mine, spuse Polina limpede, uitându-se drept în ochii lui.

Tudor Bălosu înghiți greu.

– Nu vrei să taci din gură, cauți ceartă! zise el.

– Să vorbești ca lumea și să nu mă minți! Niciodată nu te-ai uitat la mine ca la o fată. Tot cu Victor: Victor în sus, Victor la deal... Numai eu am muncit și ai crezut că sunt proastă, am să înghit mereu și o să mă mărit cu cine vreți voi...

– Acum te-ai făcut deșteaptă, măgăreațo! Nu ți-e rușine să vorbești așa cu tata? spuse Victor.

– Nu mai pot de rușine, răspunse Polina batjocoritor. Uite unde s-a adunat rușinea, la alde tata și la domnul voiajor!

– N-am știut eu ce zace în tine că te învățam eu minte, răspunse Victor clocotind. Poți să zici că cu vorbele astea care le-ai spus acum, te-ai spălat pe bot de-un frate!

- Păi da, că mama nu putea să facă și ea un limbric lângă un gard în loc să-mi facă un frate ca tine.

Era de o răutate care adâncea și nu apropia groapa care să căscase între ei. Birică nu mai pricepea cum o să se mai împace soția lui cu părinții după toate acestea. Nimeni însă nu mai îndrăznește să o amenințe pe Polina.

- Uite, Polino, una și cu una face două! rosti Bălosu. Eu atât am de spus: ai fugit de acasă, te-am sfătuit să te întorci, nu vrei, gata, acum n-ai ce mai căuta îndărăt. Am terminat socoteala.

Se făcu tăcere. Polina își rezemă un cot în genunchi și apoi își rezemă bărbia în podul palmei:

- Așa crezi tu, spuse ea neturburată.

- Așa are să fie! apăsă Bălosu.

Polina repetă:

- Așa crezi tu!

- Așa cred eu, așa este, am terminat, ce mai atâta vorbă! zise Tudor Bălosu gata să-și piardă din nou răbdarea.

- Nu-nu! îl preveni Polina aproape veselă. Trebuie să înțeleg și eu. Va să zică de ce zici că nu vrei să stăm amândoi în odaia de dincoace, până ne facem noi casă?!

- Tudore, lasă-i, mă, să stea, îndrăzni Aristița încet. Birică e băiat muncitor, ce-aveți cu el? Așa face toată lumea...

Era de necrezut, mama se dăduse deschis de partea fetei. Tudor Bălosu o fulgeră cu ochii, dar Polina nu-l slăbi:

- Nu te mai uita așa la mama, zise ea. Ai să ne lași să stăm aici.

- Voi amândoi să stați cu mine?! se miră Bălosu. Poate dacă mor eu și băiatul ăsta! Atunci da!

Polina se uită spre fratele ei și, ce lucru de neînțeles, glasul i se făcu mai cald, așa ca al unei surioare mai mici:

- Victore, nici tu nu vrei să mă lași să stau aici?

- Da' ce, e casa mea? răspunse Victor colțos dar zăpăcit totuși de rugămintea ei. Ce mă întrebi pe mine? se scutură el. Din partea mea, n-ai decât să stai!

- Da, se vede, spuse Polina cu părere de rău. Apoi, ridicându-se pe neașteptate de pe pat: Hai, Birică! Se întoarse spre toți ai casei: zi, mă goniți? Bine, mă goniți voi, da' să nu credeți că eu sunt proasta aia! Nu scăpați voi de mine câtă viață oți avea!

Deschise ușa înainte și ieși afară, fără să dea bună ziua

sau să mai spună vreun cuvânt. Birică mergea în urma ei cu fălcile încleștate. Când ieșiră în poartă, tânărul mârâi supărat:

– Fă, tu ești nebună!

Se opriră în drum, în fața casei. Polina întârzia, parcă ar fi vrut să se întoarcă îndărăt, să mai spună nu se știe ce.

– Haide! o îndemnă bărbatul mohorât, fără să se uite la ea.

– Nu merg!

– Ce?! se miră Birică și se uită la ea. Avea o înfățișare ascunsă, ca pe vremea când era fată. Îl fulgeră un gând, pe care îl și rosti: Polino, mă lași?

Ea nu răspunse și nu se mișcă. Se uita înțepenită nicăieri.

– Nu merg! Unde vrei să merg? Unde să dormim la iarnă? În coșar? În trențe, pe jos?

Aceste cuvinte îl înspăimântară pe Birică, se făcu alb ca varul.

– Da, șopti el copleșit. Bine, Polino! Atunci rămâi la ai tăi! Du-te atunci! șopti el într-un târziu și de astă dată își înălță fruntea.

Văzuți de departe, nimeni n-ar fi putut să-și dea seama ce se întâmplă între ei. Birică nu mai putu îndura și se îndepărtă încet. Lumea care se uita putea crede că s-au înțeles să rămână la Bălosu; altfel s-ar fi certat și înjurat cu glas tare, așa cum se întâmpla cu cei mai mulți când nu se înțelegeau. De aceea, când Polina îl chemă din urmă pe Birică, chemarea nu miră pe nimeni.

Birică se opri, se întoarse și o așteptă. Privirea lui ardea și dacă n-ar fi fost în drum ar fi lovit-o întocmai ca atunci sub dudul Moromeților; din nou ea îl făcea să se teamă că ar putea-o pierde. Își aminti însă privirea și răspunsul ei de atunci și deodată înțelese că nu pentru a-l chinui zadarnic se purta ea așa.

„Ah, ce nație de femeie! gândi el. De rămas la ai ei nu vrea, dar nici cu mine nu merge!”

– Hai, Paulino! șopti el mohorât. Hai, nu te speria, că să fie ea a dracului de casă, cu două etaje o fac, dacă e vorba că din pricina casei...

Și o luă înainte îndărjit. Polina merse de astă dată în urma lui, ca orice nevestă supusă bărbatului. Birică mai întoarse o dată capul spre casa lui Bălosu și îl văzu pe

acesta pe după geamuri urmărind ceea ce se petrecea la poartă. „Mama ta, amenință Birică. Ai crezut că dacă nu-i dai zestre, am să ți-o las!”

– Birică, întrebă Polina din urmă, cu ce zici că ai să faci casă? Și fiindcă el întârzie cu răspunsul ea adăugă: Să știi că mie nu-mi place cu două etaje!

Era veselă, râdea de el, dar el nu se supăra, începuse s-o înțeleagă; firea ei era așa că vroia să trăiască în voie și bărbatul să nu-i pună pe umeri nici o povară; doar de aceea îl luase pe el și nu pe altul și de aceea fugise de la părinți. Dar ce era de făcut, de unde să facă rost de bani pentru casă? Ea glumea, dar dacă până la toamnă frații și surorile lui mai puteau dormi pe prispă, când s-o face frig vor trebui să intre înăuntru și atunci unde are s-o culce pe Polina? Ce-are să se întâmple între ei dacă n-or mai avea unde să stea? Pentru că, oricât de ciudat părea lucrul ăsta, ciudat mai ales fiindcă nu-și dăduse deloc seama de el până acum, pur și simplu n-avea unde să stea cu ea!

VIII

Astfel se întâmplă că, în scurtă vreme de la însurătoare, bucuria lui Birică se și făcu dureroasă. Gândul că s-ar putea să-l apuce toamna fără casă îl neliniști atât de mult încât, fără să se mai sfătuiască cu familia, se hotărî să facă rost de bani numai în singurul fel în care putea să facă atât de repede și anume să vândă de îndată jumătate din pogonul lui de pământ. Se gândi câteva zile în șir, îi trebuiau cel puțin trei mii de lei dacă vroia să-și facă o casă ca să nu fie bordei (și numai o astfel de casă îi trebuia, altfel toată lumea ar fi zis că iată ce rău a ajuns Polina trăind cu el), dar de unde să ia trei mii de lei? Și apoi cum avea el să trăiască cu o jumătate de pogon de pământ, când alții cu un lot întreg abia se țineau?

Dar această întrebare din urmă nu-l turbură pe Birică. Înainte de orice trebuia să-și ridice casă, și încă una frumoasă, așa cum pe drept merita o nevastă ca a lui. După aceea avea să vadă.

Luând această hotărâre el se grăbi să anunțe familia:

– Gata! De mâine încolo, cine vrea să mă ajute să fac casă, să meargă cu mine în vale la vâgăuni să facem cărămizi.

Erau tot așa, la masă, a treia sau a patra zi de când

făcuseră încercarea de împăcăciune.

Polina nu se arătă deloc surprinsă, dar Birică-tatăl și ceilalți încetară o clipă să mai mănânce și se uitară la el bănuitori.

– Să faci cărămizi și să le lași acolo să dea zăpada peste ele! Sau de ce?! se miră tatăl.

– Nu, ci să ridic casă cu ele, răspuse fiul.

– Aha! exclamă Birică-tatăl dumirit. Uitasem că acolo în vale la văgăuni, după ce sapi și termini cu cărămizile găsești la fund și niște bani!

– Asta mă privește pe mine! zise Birică închis în sine, dar tatăl socoti, uitându-se la el, că n-avea el ce să închidă în sine și i-o întoarse cu nepăsare:

– Te-o fi privind, zise. Mai bine dă flanela aia mă-tii, s-o cârpească în coate, că atârnă jurăbiile pe tine, adăugă măsurându-l de sus până jos.

Polina, care n-avea nimic rupt pe ea, se simți iarăși atinsă ca și data trecută cu untdelemnul.

– Ce s-o mai cârpească, trebuie altă flanelă, zise ea.

După aceste cuvinte, tânăra nevastă văzu multe perechi de ochi îndreptându-se scurt și în tăcere asupra ei.

– O fi trebuind, mormăi Birică-tatăl sorbind încet din strachina cu verdețuri din mijlocul mesei.

– Ce tot dondănești din gura aia? interveni atunci mama-soacră, uitându-se cu simpatie la noră. Așa este, îi trebuie flanelă că s-a însurat și a intrat și el în rândul oamenilor!

Tatăl prinse cu privirea mulțimea de copii de la masă și așteptă câteva clipe ca să fie înțeles de ce se uită: cei doi gemeni aveau pe ei doar niște închipuiri de cămăși, iar fetele...

– O să tundem câinele și o să ne facem flanele, zise el.

– Parcă noi o să ne luăm după tine! răspuse mama.

Știa și ea că tatăl avea dreptate, dar dacă nu era lână pentru flanele, barim să fie o vorbă bună!

Trecu deci cu bine această clipă grea pentru Birică: nu-l întrebă nimeni de unde avea să ia bani și el înțelese că la urma-urmei într-adevăr acest lucru îl privea numai pe el.

Umbla prin curte fluierând și cântând. Puse mâna pe secure și se duse în grădină să taie salcâmul pentru tâlpici. Polina stătea lângă el și îl asculta cum cântă, parcă amețită, cu ochii închiși și cu mâinile încrucișate pe sâni. Din când în

când el se oprea din cântat și arăta cu mâna:

– Dărâmăm cotețul... În partea asta o facem, cu fața încolo.

Și începea iar să cânte și să izbească în salcâmi cu securea. Era așa de vesel încât își amesteca glasul cu loviturile de secure în așa fel, încât frații lui mai mici, care se așezaseră puțin mai în vale, se tăvăleau pe iarbă cu burțile lor goale și râdeau.

– Și cu ce zici că o să cumperi *metri cubi*, Bircă? întrebă tatăl din poarta grădinii.

Adică metri cubi de lemn de construcție, podele, uși, ferestre... Dar Bircă și Polina nu mai erau singuri, apăruseră din fundul grădinilor câteva fete atrase de glasul cunoscut al vecinului, și Bircă nu mai putu să răspundă.

– Ce are să mai cânte Bircă la nuntă! se minună una dintre fete, apropiindu-se și așezându-se jos lângă Polina.

– Bircă, ia cântă tu *Vai de copilul străin*, că vreau să-l învăț și eu... zise alta care se apropia încet, cu fruntea într-o cusătură.

Dar a doua zi, când Bircă puse caii la ham să se ducă la vâgăuni, tatăl îl opri:

– Salcâmi ca salcâmi, zise el, sunt verzi și până se usucă trebuie să-i tai din vreme, dar nu pune tu copiii să muncească degeaba la *cărămizi*.

– De ce?

– D-aia, fiindcă nu te-aranjează!

– Bine, o să mă duc singur.

– Du-te singur, dacă n-ai ce face!

– De ce n-am ce face?

– Fiindcă te-am mai întrebat și ieri: de unde faci tu rost de bani?

– Păi nu spuneai că-i găsesc la vâgăuni?

– A, uitasem. Du-te! îl îndemnă tatăl binevoitor. Ileano și Gheorghiu, strigă el, hai, duceți-vă cu Bircă și ajutați-!!...

Fetele chiar se urcaseră în căruță. Ele erau acum vesele pentru ele însele; de când fratele se însurase, nu prea le mai păsa de el. Dar de ajutat cu brațele lor vânjoase puteau să-l ajute.

– Adevărat, nene, de unde faci rost de bani? întrebă cea mai mare când se dădură jos la vâgăuni.

Polina se uită țintă la bărbatul ei și Bircă citi în privirile ei

aceeași întrebare. Prefăcându-se vesel, el le spuse că are să vândă jumătate de pogon din partea lui de pământ. La auzul acestei vești pe chipul surorilor apăru o expresie rece.

– Nu vă speriați, îl cumpăr la loc după ce îmi fac casă, zise Birică, dar tăcerea străină a surorilor îl tulbură și îl supără ca niciodată. Începu să strige: Ce vă uitați așa la mine? Ia duceți-vă acasă d-aici și lăsați-mă voi în pace. Vă uitați la mine parcă cine știe ce v-am făcut. E pogonul meu de pământ și fac ce vreau cu el: Nu știți decât să stați cu ochii pe om și să-l păziți: aia nu; ailaltă nu; așa nu!

Apucă târnăcopul și începu să izbească în lutul galben și gras. De uimire surorile abia se dezmeticiră. Se uitară la Polina. Ea stătea lângă căruță cu o înfățișare de nepătruns. Se gândea, dar era greu de ghicit la ce.

– Hai, Gheorghito, hai acasă! spuse fata mai mare, după o vreme de tăcere, în timp ce Birică își vedea de treabă fără să le mai ia în seamă.

Plecară amândouă fără nici un pic de șovăială. Birică lovea mai departe cu târnăcopul. După o vreme Polina se mișcă de lângă căruță și se duse alături pe malul gârlei, se așeză și începu să se spele îndelung pe picioare.

– Polino! strigă Birică, când băgă de seamă lipsa ei. Tu ce tot faci acolo, nu vii să arunci pământul ăsta în căruță? Sau crezi că o să se arunce singur?

Polina își văzu de spălat ca și când n-ar fi auzit. Când se întoarse se rezemă de șuşleț și începu să se uite la bărbatul ei. El și săpase să umble o căruță, dar ea nici nu se gândea să pună mâna pe lopată. Se uita la el cu o ciudată satisfacție; pe chip avea o expresie de parcă totul ar fi fost pus la cale de ea; până și sudoarea pe care el și-o ștergea din când în când cu cotul, și mirosul puternic de pământ care parcă țâșnea de sub târnăcopul lui, chiar și acestea erau ale ei.

– Tu n-auzi, Polino? spuse el din nou, dar Polina nu se urni și atunci el se uită la ea.

– Ai de gând să mai dai mult cu târnăcopul ăla? întrebă ea zâmbind ciudat.

– De ce să nu dau cu târnăcopul?

Și ea nu răspunse și deodată el înțelese că de mult stă el aici singur cu ea... Aruncă târnăcopul. Polina se întoarse cu umărul și îl așteptă dintr-o parte, parcă la pândă, cu ochii

deschiși; se lăsă greu cu toată puterea trupului și gemu când el o apucă și o înfășură în brațe; numai când o ridică pe sus închise ochii. El o duse chiar pe pământul din care avea să-și ridice casă și o iubi acolo pe răcoarea lui curată, păzit de lumina mare a zilei.

Un ceas mai târziu duceau pământul acasă și îl descurcau în mijlocul bătăturii.

Când se așezară la masă, o tăcere de gheață îi întâmpină, dar Polina sparse această gheață dintr-o dată zăpăcindu-l mai ales pe bărbatul ei:

– De ce tăceți așa, a murit cineva?! se miră ea mai veselă ca niciodată. O să ne facem casă, dar n-o să se vândă nici un fel de jumătate de pogon.

Și nu înțelese nimeni ce era în capul ei.

IX

Tot în această vreme, în aceste verzi zile de iunie când înfloresc salcâmi și când până la seceriș nu mai era decât sărbătoarea Sfinților Petru și Pavel, Țugurlan află că în sat se vorbea iar despre el; că ar fi sărit la bătaie cu Cocoșilă în poiana fierăriei lui Iocan.

Țugurlan nu pricepuse niciodată pentru ce unele din întâmplările în care era amestecat el se răspândeau numaidecât printre oameni. Totdeauna acest lucru îl întărâta fiindcă de fiecare dată descoperea nepotriviri; una gândea el și alta înțelegeau ceilalți. Să sară la bătaie? Dar, la urma-urmei, de unde această părere la ei?

Ciudatul adevăr era că Țugurlan nu sărise decât o singură dată la bătaie. Cu mulți ani în urmă fusese chemat la o nuntă și în timpul mesei cineva strigase de răsese toată lumea: „Mânâncă, Țugurlane, să-ți ajungă o săptămână!” Îl bătuse înspăimântător, era adevărat, dar cine n-ar fi făcut la fel în locul lui? Iar în ce privește faptul că vărsase strachina în capul Cotelicioaiei, asta nu însemna că a bătut-o.

Sărise el la bătaie la fierărie? Tocmai că nu, Cocoșilă îl înjurase cel dintâi! Era limpede că lumea îl credea nesăbuit. Nu era, de altfel, întâia oară când Țugurlan afla ce credea lumea despre el. Într-o vreme se spusese chiar că ar fi hoț, că ar fi furat nu se știe ce de la cineva, încât nu se mai miră când Ion al lui Mihai îi spuse ce vorbesc oamenii despre întâmplarea de la fierărie.

Nu se mai mira, dar îi rămase gândul aci și seara când se culcă întârzie câteva clipe să adoarmă. Ani în șir Țugurlan se simțise bine cu starea lui: el de o parte și toți ceilalți în afară; nici o apropiere și nici o încredere. Dar de astă dată un gând străin îl întreba: de ce îi înjurase pe oameni la fierărie? Că de înjurat îi înjurase, asta era adevărat.

Țugurlan se răsuci în așternut și îi mai înjură încă o dată. El nu ne uita niciodată îndărăt ca să se învinuie pe el însuși, ci totdeauna ca să-i învinuie pe alții. Așa făcu și acum și se liniști, și așteptă sa-i vină somnul iar somnul veni ca o apă neagră în care orice urmă de gând pieri.

Dimineața, Țugurlan se trezi ca totdeauna liniștit și odihnit. Se ridică în capul oaselor, se răsuci pe prispă cu picioarele jos pe pământ și vru, ca de obicei, să se ridice și să-și vadă de treburi. Dar mai întârzie; ceva din dimineața aceasta îi plăcea. Începu să se uite peste curte, peste garduri și șopron, peste grădină și împrejurimi. Se trezise parcă mai devreme și era liniște. Totul se odihnea în nemișcare. Țărăna bătăturii, umedă de rouă, parcă era o ființă vie care dormea și ea. Tăcută, nevasta lui se trezi la celălalt capăt al prispei, înveli copilul lăsându-l să mai doarmă și, cu pași parcă nesimțiți, intră în tindă. Țugurlan o văzu pe ea tot așa cum vedea curtea și împrejurimile. Da, aceasta era lumea: șoseaua trecând pe la poarta lui (șoseaua oamenilor, a satului), gardurile liniștite, fântâna (fântâna din care oameni și vite beau apă), doi salcâmi înalți în dreptul porții (pe unul din ei mici cruci, semne ale morții, ale copiilor pe care îi îngropase) și peste toate acestea cerul curat, iar pe prispa casei el, Țugurlan, în mijlocul acestei lumi...

Ce bine ar fi să primești de la lume doar această pace adâncă... Țugurlan își aminti iar de întâmplarea de la fierărie și de întrebarea care nu-l lăsase aseară să adoarmă și această pace de o clipă se destramă. Fără să-și dea seama pentru ce, întrebarea revenise într-un fel și mai supărător decât aseară. Nici pomeneală că nu din pricina lui Ion al lui Miei îi înjurase pe oameni; Ion al lui Miei și așa nu înțelegea ce se discuta acolo...

Turburat, Țugurlan uită să se mai dea jos de pe prispă. Astfel de întrebări supărătoare mai avusese de câteva ori în ultima vreme. Dar le uitase, le alungase repede. Asta din urmă, deși pornea de la un fapt neînsemnat, amenința și

stăruie mai mult asupra lui.

Prima dată se întâmplase într-o zi când copilul său venise de la școală plângând.

Era toamnă târziu, Țugurlan încă nu-i făcuse, rost de încălțăminte și băiatul umbla desculț. La școală ajungea cu picioarele roșii de frig și într-o dimineată când s-a așezat în bancă s-a tăiat în niște cioburi de sticlă pe care i le pusese acolo colegul său Toderici Artur, băiatul directorului. Învățătorul, care nu se avea bine cu directorul, îl pedepsise pe Toderici Artur și acesta, ca să se răzbune, îl pândise pe colegul său Țugurlan și cu ajutorul altor copii îl pusese jos și îi băgase pământ în gură.

După se ascultase această poveste, Țugurlan își luase copilul între genunchi, se uitase crunt în ochii lui limpezi și îl înfricoșase astfel: „Dacă mâine la prânz nu vii să-mi spui că i-ai spart capul ăluia care ți-a băgat pământ în gură, te omor cu bătaia”, și îi cârpise și o palmă ca să-l facă să priceapă că în astfel de lucruri nu avea tată.

Copilul însă avea mamă și s-a dus și i-a spus ei și ea l-a înțeles, iar de tatăl său a început să se ferească. Țugurlan a băgat de seamă și pentru întâia oară s-a simțit cuprins de neliniște: oare nu așa trebuie crescut copilul, să învețe să se apere singur? Și deodată Țugurlan s-a pomenit întrebându-se pe el însuși de cine și de ce s-a apărât el toată viața, și unde a dus această apărare? Și și-a dat seama că de fapt el crezuse până atunci că avea să ducă undeva.

Altă dată stătea la poartă și a trecut cineva pe drum și i-a dat bună ziua. Țugurlan nu dădea nimănui bună ziua și nici nu răspundea când i se dădea lui. Nu i-a răspuns nici acestuia, dar s-a pomenit întrebându-se: „Pentru ce îmi dă el mie bună ziua? El nu știe cine sunt eu și atunci de ce... Dar, la urma-urmei, cine sunt eu?”

Iar acum, în legătură cu fierăria, din nou: de ce, ducându-se acolo, se purtase așa cum se purtase? îl supăra mai ales faptul că Moromete nu se sinchisise deloc de înjurături. „Lasă, mă, Țugurlane, lumea să trăiască în pace”, spusese el, iar la sfârșit nu se știe de unde scosese Moromete că „trei chestiuni rezultă din cele spuse de Țugurlan”.

Se sculă de pe prispă nemulțumit și se duse în grădină să cosească iarbă pentru cal. „Sigur că da, gândi el întărâtat, când ai două loturi cred și eu că nu-ți pasă când te înjură

alde Țugurlan. Dacă ar mai fi să fie patruzeci de moșii, în toate patruzeci v-ați rezezi, lua-v-ar dracu pe toți!”

Țugurlan cosea iarba și gândurile sale curgeau fără oprire, negre și turburi. „Trei chestiuni rezultă din cele spuse de mine, *Chestiuni, ai?* Astea la tine sunt chestiuni! Și ce deștepți v-ați făcut voi! Se apucă domnul Moromete să-i spună lui Dumitru lui Nae cum a fost împușcat frati-meu la București! Parcă ar fi fost acolo al dracului! Și când te gândești bine, habar n-are”.

Țugurlan se șterse pe frunte cu mânăca, înfipse coasa în pământ și se aplecă să strângă iarba. „Ce bine mi-ar fi și mie, gândi apoi mai departe, în grajd, în timp ce dădea cu țesala pe spinarea calului. Ce bine mi-ar fi să știu acum că la deal îmi crește porumbul pe șapte pogoane, iar pe alte șapte pogoane plesnește bobul de grâu în spic. Ași sta și eu iarna după sobă ca domnul Moromete și așa ști eu să-l pun pe Marin să citească povești!”

Țugurlan se opri din țesălat și rămase câteva clipe gătit de amintiri. Marin al lui se rugase într-o seară de iarnă să-l lase să se ducă pe la Niculae al lui Moromete, cu care era într-o clasă, să citească cu el povești. Nu-l lăsase și această amintire îi făcu rău lui Țugurlan. La urma-urmei, de ce nu-l lăsase? La urma-urmei, Moromete...

Țugurlan se pomeni gândind fără voia lui că niciodată până acum nu se oprise atât de stăruitor asupra cuiva. Îi disprețuia pe toți, fără alegere și fără nume. Ce-i cășunase pe Moromete? „Dă-l în mă-sa, cu loturile și cu chestiunile lui!” încercă Țugurlan să alunge, totul din minte. Dar ceva cu neputință de explicat îi aduse în ureche glasul acestuia, parcă aieva, cum stătea acolo la fierărie și citea ziarul... „Domnilor!... Așa și pe dincolo... Ocupațiunea lor mintală...” Ce ciudat citea! „Vă rog să mă credeți că nu eu am scris drăcoveniile astea”, parcă vroia să spună Moromete tot timpul.

Nedumerit, Țugurlan lăsă țesălatul și se așeză pe marginea ieslei. „Primul agricultor o fi având pământ?” își aminti el într-un fel uimitor discuția lor despre rege.

„Are! zicea Cocoșilă. Are, așa, cam vreun lot și jumătate”.

„Are mai mult, zicea altul, fiindcă trebuie să-l țină și pe ăla micu, pe Mihai... trebuie să-i dea să mănânce!”

„Ești prost, zicea Cocoșilă. Ăla micu are lotul lui de la mă-

sa!”

Țugurlan rămase o clipă cu privirea în gol, apoi deodată izbucni într-un hohot furios: „Ptiu, fir-ați ai dracului!” scuipe el în pământ și rămase mai departe pe ieslea grajdului, negru la față. Dar dacă amintirea acestor lucruri nu izbutea să răzbată în afară și să-i lumineze chipul posomorât, simțea totuși cum ceva se topea în el. Cunoștea și el starea în care mintea contempla în liniște lucrurile și pătrundea dincolo de ceea ce arătau ele că sunt. Era o bucurie deosebită și rară. El se înfuriase când Moromete citise discursul regelui, ei, dimpotrivă, se înveseliseră. Nu era oare înveselitor să descoperi că un rege părea mai puțin deștept decât Ion al lui Miai?

Îngândurat, Țugurlan se ridică de pe marginea ieslei și ieși afară. Se duse în casă și se întinse în pat.

„Da, așa o fi, continuă el să se gândească, dar săracul Ion al lui Miai era un nevinovat, pe câtă vreme *primul agricultor* avea sute de mii de hectare – Țugurlan știa acest lucru de la fratele său care, înainte de a intra la Grivița, muncise câteva veri pe moșiile Coroanei – și când o țară întreagă îl lasă să se lăfăie cu atâta pământ, nu-mi mai arde mie să mă înveselesc că e prost. Lasă că bine v-am făcut că m-am repezit în voi, gândi Țugurlan mai departe despre cei de la fierărie. Să vă mai gândiți și voi că nu toată lumea are timp să se înveselească; dacă de altceva nu sunteți în stare, înveseliți-vă barim mai puțin, fir-ați ai dracului!”

După-masă Țugurlan se gândi să se ducă și el la fierărie, să-și dreașă secerile. Muierea îi spuse că au terminat mălaiul și că trebuie să se împrumute de la cineva, altfel o să-i apuce secerișul fără nimic în hambar.

– Vezi la Ion al lui Miai, răspunse Țugurlan, îndreptându-se spre poartă.

– N-are nici el!

Țugurlan se opri o clipă fără să se întoarcă:

– Vezi la Tudor Bălosu! spuse el.

– Nu mai iau de la Tudor Bălosu! se feri și se rugă femeia. O să ne cheme iar la secerat și ai văzut ce ne dă el să mâncăm!

– Cere și tu la cineva! se scutură în cele din urmă Țugurlan și porni pe lângă garduri cu secerile pe umăr.

„Sigur că da, domnul Moromete! bolborosi apoi în gând.

Tu n-ai nevoie să te împrumuți! Te găsește secerea cu făină veche în hambar”.

Țugurlan se pomeni ispitit să-i ceară lui Moromete să-l împrumute. În astfel de împrejurări el cerea ori de la cineva care rupea de la gură ca să-i dea, cum era Ion al lui Mii sau Marmoroșblanc, ori de la Tudor Bălosu sau Crâșmac, cărora le făcea zile la câmp; niciodată însă de la acești oameni ca Moromete, nici săraci, nici bogați și cărora le tremura mâna până se hotărau să spună da sau nu. Lui Țugurlan îi veni un gând: să-i ceară lui Moromete să-l împrumute și apoi, fiindcă era sigur că acesta n-avea să-i dea, să-i scoată pe nas deșteptăciunea de la fierărie. „Nu mai zici că rezultă trei chestiuni?” și să-și bată încă o dată joc de el.

X

Moromete era acasă, dărâmasese poarta și își făcea una nouă. După ce plătise cu bani de la Aristide partea de *fonciire* pe care i-o cerea Jupuitu și amânase jumătate din ea până spre toamnă, se dusese a doua zi la gară și cumpărase cu restul de bani o căruță de uluci. Nu se mai putea, atât poarta de la drum cât și gardurile grădinii se înnegriseră și putreziseră de tot, trebuiau altele. Începuse întâi cu poarta de la drum, și lucrase la ea două zile. Acum era pe sfârșite cu poarta și nu se grăbea deloc să treacă la grădină: o poartă sau un gard le pui o dată la zece ani, dacă nu chiar la mai mulți.

– Asta depinde de ulucă, Dumitre, îi spunea Moromete lui Dumitru lui Nae care tocmai făcea observația de mai sus. Depinde de ulucă, repetă el. Asta care am luat-o eu, explică el, e ulucă bună. E fag!

– Nu prea ai stacheții buni! observă Dumitru lui Nae după câțva timp, și glasul său făcu ca pe o distanță de zece-cincisprezece case toată lumea să audă ce fel de stacheți avea Moromete.

Era și Cocoșilă acolo. Alături, cu un topor în mână, Paraschiv ascuțea ulucile pe un trunchi. Niculae stătea pe vine lângă tatăl său și pândea când să-i dea cuie. Fără să se uite, Moromete lua cuiul din mâna întinsă a lui Niculae, îl potrivea îndelung, uitându-se de câteva ori în spate să vadă dacă ștachetele va fi prins drept în mijloc, apoi cu tesla împrumutată de la Dumitru lui Nae bătea adânc uluca, mai

stăruind apoi și cu lovituri nefolositoare asupra cuiului care pierise în lemnul alb vrând parcă să spună că e de dorit ca acest cui să nu mai iasă niciodată de acolo.

– Era unul al dracului, unul Nastratin, zise Cocoșilă scuipând subțire înaintea sa. Și-a pus poarta pe foc și pe urmă tot el s-a supărat!

– Niculae, adu ulucile! ceru Moromete.

Paraschiv se oprise din ascuțit. Ridică toporul și continuă să ascută mai departe. Hotărâse plecarea la București chiar în seara aceasta și era supărat că Nilă întârzia să se întoarcă cu caii de la izlaz. Era furat de gânduri.

– Ce ziseși tu, Cocoșilă? întrebă Moromete. Paraschive, bate tu astea care au mai rămas.

Moromete lăsă tesla jos și se căută prin buzunare să găsească o hârtie. O găsi și i-o întinse lui Cocoșilă sub nas.

– În locul unde e poarta asta era gol, spuse Cocoșilă în timp ce umplea cu tutun foița lui Moromete. Poarta mică o pusese și p-aia pe foc și venea cum ași veni eu la tine, intra prin golul ăsta mare.

– Cine, mă?! întrebă Moromete săcâit că nu înțelegea. Apoi înțelese: Aha, când venea cineva pe la el!

– Așa, mă! Și ăsta striga din casă, de la geam, că de ce intră pe poarta mare (adică prin locul pe unde fusese poarta mare!), să intre tot pe poarta mică! Cum e, Niculae?

– „Într-o zi Nastratin Hogeia, lemne de foc neavând”, spuse Niculae începutul acelei povești.

– Păi ce dracu îi mai păsa lui pe unde intră?! se miră leneș Dumitru lui Nae.

– Păi îi păsa! zise Moromete așezându-se jos, cu țigarea în gură. Să nu uite omul unde-a fost poarta! Nu trebuie să uităm ce-a fost, mai adăugă el. Poate facem la loc ce nu mai e...

Niculae îi dădea acum cuie lui Paraschiv. Într-o vreme nu se știe ce văzu el la fratele său că în loc să ție cuiele cu vârful în jos, cum le ținuse până atunci, le întoarse, și zâmbind viclean, le ținu în așa fel că Paraschiv când întinsă mâna se întepă în ele.

– Mă, dar prost mai ești! bolborosi Paraschiv cu dispreț îngăduitor. Nu așa!

– Dar cum? întrebă Niculae nevinovat.

– Invers.

Dumitru lui Nae se ridică alene de jos, de pe iarbă.

– Mă duc acasă! spuse el parcă nemulțumit de ceva. Paraschive, vezi să nu știrbești tesla aia!

Paraschiv ridică fruntea și se uită la el:

– Păi dar ce, bă, nea Dumitre, eu bat cuiele cu tăiușul?

Înalt cum era, Dumitru lui Nae văzu peste garduri ceva care îl făcu atent. “

– Trece Țugurlan, spuse el și rămase în picioare. Unde dracu s-o fi ducând?! se miră apoi fără nici un rost și fiindcă nimeni nu zise nimic, își dezveli dinții și mai adăugă: păzea, Cocoșilă!

Spre uimirea lor, Țugurlan, care se apropia încet pe lângă garduri, când, ajunse în dreptul porții lui Moromete, se opri și se uită înăuntru.

– Ce e, Țugurlane, îl cauți pe Cocoșilă? zise Dumitru lui Nae destul de străveziu.

– Vezi să nu te caut eu pe tine, răspunse Țugurlan și împinse poarta nouă a lui Moromete și se apropie de locul de sub salcâm unde acesta și Cocoșilă stăteau jos.

O clipă se uită la el, apoi își feriră privirile.

– Bună-ziuă! zise Țugurlan cu glasul său neprietenos, și ceilalți, de uimire, uită să-i răspundă.

– Să trăiești, Țugurlane! răspunse în cele din urmă Moromete cu un glas curat și grăbit. Uite mai dăm și noi din coadă până vine secerea; că după ce vine... Niculae, porunci apoi Moromete stăpân pe sine, adu un scaun lui nean-tău Țugurlan!

Dumitru lui Nae nu mai plecă, iar Cocoșilă arăta ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic între el și Țugurlan. Când Niculae aduse scaunul, Țugurlan se făcu că nu vede și se așeză și el jos pe pământ. Rămase apoi tăcut și așteptă tot așa cum așteptau și ei, având aerul că a venit așa degeaba și că are de gând să stea așa degeaba cât timp au să stea și ei. Cineva trecu pe drum și din pricina ulucilor albe nu-i văzu pe cei din curte.

– Ce mândrețe de om mai e și Vasile ăsta al lui Tăbârgel! zise Moromete urmărindu-l cu privirea pe cel care trecea. Cică își bate muierea în curte să-l vază toată lumea, iar aia strigă în gura mare: „Aoleo, fire-al dracului, p-aici n-ai dat!”

– He, he, he! zise Dumitru lui Nae cu plăcere. Păi a prins-o de vreo două ori cu unul al lui Trăilă; și cică îi zise „fire-ai a

dracului cu...”

– Țigani, întrerupsese Moromete, și schimbă repede vorba. Mai bate un cui în uluca aia, Paraschiv. Jos mai bate un cui, că e stachetul mai gros.

Din curtea lui Tudor Bălosu se auzi glasul spălat al lui Victor, care îi spunea ceva lui tat-său.

– Am auzit că vecinul tău, Moromete, a mai cumpărat două pogoane! spuse Dumitru lui Nae, înțelegând că lui Moromete nu-i place să audă vorbindu-se deșuchiat.

– Așa e vorba! răspunse Moromete. Hm! făcu el după câteva clipe de tăcere. Iar îi „amendează” alde Piscică pe copiii ăia ai lui. A trecut p-aici pe la mine după ce a vorbit cu Tudor Bălosu. Alaltăieri. „Ce faci, Traiane, iar vinzi pământ?” îl întreb. „Nu vând, zice, îi amendez iar pe copiii ăia.” „Mai ai?” zic. „Ce?” „Pământ.” „Gata! zice. Nu mai vând decât astea două pogoane. Mai am două, le păstrez pentru tutun.”

Omul despre care pomenea Moromete era cizmarul satului. Avea o droaie de copii pe care cizmarul îi „amenda” mereu vânzându-le pământul.

– He, he, he! râse Dumitru lui Nae gânditor. Nu știu ce dracu are să facă el cu copiii ăia când s-or face mari.

– Păi ce vrei să faci, Dumitre! se miră Moromete. Când s-or face mari și le-o veni vremea să se însoare o să le spună alde tat-său: „De vândut pământul, vi l-am vândut, de învățat să fumați, v-am învățat, de băutură mai învățați și singuri!”

– He, he, he! râse Dumitru lui Nae, de astă dată cu satisfacție, așezându-se mai bine pe pământ. Zău, mă? Ce vorbești!

Între timp, aproape pe neobservate, mai veniseră vreo câțiva inși care se așezaseră pe iarbă fără să se anunțe prin bună-ziua; erau vecinii lui Moromete. După felul cum vorbise, Moromete părea să aibă ceva nou de spus despre Traian acela, deși ceilalți știau tot ce se putea ști despre el. Acest Traian Piscică nu vânduse din lot chiar îndată ce-l avusese. Dimpotrivă, ambiția lui fusese să-l mărească și într-un fel chiar izbutise, plătindu-și titlul de împroprietărire și impozitele din cizmărie. Muierea lui însă îi strică planul; începu să-i toarne la copii. Întâia oară îi făcu doi gemeni, apoi după aceea patru copii în mai puțin de șapte ani, apoi iarăși doi gemeni și încă timp de șapte ani, alți cinci copii. În

acești ani, iarna sau vara, pe vreme rea ori în zile frumoase de primăvară, cine trecea prin dreptul casei cizmarului trebuia să-și pună amândouă mâinile la urechi și să grăbească pașii. Zarva celor treisprezece copii ai lui semăna cu aceea pe care o fac țigani pribegi când chefuiesc ori se iau la bătaie. Pe seama gălăgiei și urltelor care se auzeau uneori din casa lui, femeile spuneau în mod firesc când era vorba să fie pricepută mai bine neorânduiala sau dezmațul din vreo familie: „Ca la alde Pistică”.

– Cine? Pistică, mă Dumitre?! exclamă Moromete văzând că Dumitru lui Nae își întinsese picioarele lui lungi, pregătindu-se să asculte. Păi voi nu știți nici unul cu cine avem noi de-a face aici în sat, anunță el cu glasul acela nepărtinitor, care parcă nu era al lui. Să cauți în toată România, de la munte la baltă, și la turci să căutați și altul ca el nu mai găsiți.

Cocoșilă, gelos de ceea ce avea să urmeze, îl întrerupse pe Moromete spunându-i că minte, e prost. Moromete răspunse că nu-nu, nu minte! Și ca să convingă pe ceilalți care ascultau, începu cu o falsă înflăcărare și seriozitate să se înjure la persoana a treia că ceea ce spunea el e adevărat. Atunci Cocoșilă îi răspunse că dacă e vorba pe așa, să răscolești în toată lumea și unul ca Parizianul n-ai să mai găsești! Moromete vru să-i dea lui Cocoșilă replica cuvenită, dar ceilalți îl apucară de mâini și-i potoliră cu șiretenie falsă lui înfierbântare.

– Hai, Moromete, lasă-l pe Cocoșilă, spune de ce zici că nu mai găsești altul ca Pistică...

– Nu există, domnule!... exclamă Moromete și ridică mâna în sus și se înjură din nou la persoana altuia că nu există.

Cineva care nu l-ar fi cunoscut pe Moromete, ar fi putut crede că între el și Pistică s-a petrecut ceva neobișnuit. De fapt nu se petrecuse nimic. Moromete se dusese într-o dimineață să-i vadă pe-ai lui Pistică ce fac ei când dorm atâția “copii, cum se scoală, ce le spune Pistică, ce face el și muierea, dacă se pun la masă și în general cu ce se ocupă această familie și mai ales din ce cauză e atâta zarvă, și zbierete, și gălăgie, și răcnete care se aud de la cinci kilometri.

– Am fost într-o dimineață la el!... Trebuia să mă duc în ziua aia pe la obor și n-aveam cu ce să mă încălz, începu

Moromete, mințind din capul locului.

– Ține, mă, cuiele aicea, Niculae, unde te uiți?! se răsti în clipa aceea Paraschiv.

– Ce faci, mă, acolo?! se miră Moromete, uitându-se la Niculae, care și el se uita la tatăl său cu niște ochi sticlind de nerăbdare. Muierea zice: „Ia cizmele și du-te cu ele să ți le dreagă, le-au ros șoarecii acolo în pod”. Iau cizmele și plec spre Pistică. Erau ele bune, trebuia numai să le bată niște cuie pe talpă, că aveau tălpile desfăcute. Intru înăuntru și, bună dimineța, bună dimineța! Pistică cu ai lui în pat! „Uite, mă, Traiane, trebuie să mă duc pe la obor și e noroi afară, nu e bun bocancul, bate-mi acilea câteva cuie și ungele cu ceva”, îi spui eu. Nu știu dacă ați mai fost vreunul în casă la el. Tu ai fost vreodată, Cocoșilă?

– N-am fost!

– Păi tu unde-ți pingeleşti bocancii?

– Eu mi-i pingelesc singur.

– Nu știu, dar eu n-am mai văzut paturi ca ale lui Pistică. Eu zic că zece paturi de-astea de-ale noastre nu fac cât unul de-al lui. Dar ca să nu zic zece, zic cinci. Erau așezate acolo în magazia aia a lui, fiindcă așa de mare e odaia unde stau ei, ca o magazie. Când să mă așez pe scaun, o dată mă pomenesc că mă apucă cineva de gât și se încleștează de spinarea mea; întorc așa mâna spre ceafă, îl apuc de păr și îl dau jos și mă uit la el: un ăla ca un gherlan, de-o șchioapă, se uita la mine și făcea au! ooo! au! ooo!

– Ții, mă, cuiele astea aici, sau acuma îți dau una după ceafă! amenință Paraschiv de lângă uluci.

– Ține cuiele acolo, Niculae, zise Moromete. Era băiatul ăla al lui, micu și mutu. Pistică, din pat, când vede gherlanul ăla pe mine, bate din palme: „Sfârfălică, zice, na la tata din țigare!”, „Hai, mă Traiane, zic eu, scap oborul, vreau să cumpăr niște cartofi, ce faci?” Traian în loc să răspundă îl văz că-și umflă pieptul și o dată urlă de răsună toată magazia: „Deștepta-rea!” Știți? Ca la armată! Ei! zic eu! Ce să-i faci? Aici trebuie instrucție! Nici n-apuc eu să-mi vin în fire, că îl văz pe gherlanul ăla că sare de lângă tat-său! Așa cum era, fără izmene și cu burta goală, începe să țopăie și să joace sârba peste spinările ăloră care dormeau. Știți cum sărea? Peste nasurile lor, peste ochi, peste capete, pe grumaji. Sărea și mormăia! Încep urletele! Au, chiu, jap!

Țin-te nene! începe păruiala! Mă uit la Traian și la muierea lui... Nimic! Muierea căsca și cu pieptenele în mână începuse să se țeșale. Traian își răsucea țigarea și numai așa, din când în când, ridica fruntea: „Sfâr-fâ-li-că! zicea, na la tata din țigare, lua-te-ar dracii!” Din paturile lor, copiii au sărit jos și acolo în fața mea a început o viermuiala... Trei-patru din ei, ăia mai mari, căutau să-i desfacă, dar ce să desfaci, că uite așa le umblau cracile pe sus; și se rostogoleau; și se dădeau de-amboua; și se loveau la burtă; și pârâiau cămășile de pe ei; și se bășeau; și le curgea sânge din nas! Traian, din pat de-acolo uite-așa spunea, știți, întâi încet și subțire: „Sfâr, și pe urmă tot mai gros, fâ-li-că!” „Traiane, strig eu, dă, mă, în ei, că-și fac cămășile ferfeniță!” „Păi tot nu le iau eu altele”, zice. „Bine, dar dă în ei, de ce îi lași să urle așa?” „Dacă dau în ei, atunci să vezi urlete, Moromete”, zice el.

– Ce-ai cu mine, nene, ești nebun? strigă Niculae indignat.

– Ce-ai cu el, Paraschive?! se miră și Moromete, dar Paraschiv bătea în ulucă mânios și nu răspunse. Ține-i bine cuiele, Niculae! Auzi, Cocoșilă? Cum crezi tu că s-au astâmpărat cei treisprezece copii ai lui Piscică? Crezi că de bunăvoie? Nu, fiindcă unii intraseră pe sub paturi și se gătuiau pe-acolo; alții pe după sobă, alții puseseră mâna pe calapoade și se pocneau cu ele... Și în timpul ăsta muierea lui Traian taman se terminase de țeșalat. După ce termină ea așa, o văzui că se ridică în picioare, înfinge pieptenele sub grinda casei, își duce o mână la ureche, își vâră un deget în ea și începe să-l miște așa repede ca și când i-ar fi intrat ceva înăuntru. „Ei, Ciulco, ia uite, ia! ia uite, ia!” La glasul ei văzu că una dintre fete se oprește din zbânțuit și când o vede pe mă-sa cu degetul în ureche rămâne cu ochii beliți. Mă-sa, iar: „Ciulco, ia uite, ia!” Fata, e una mică de vreo șase ani, seamănă cu tat-său, se apucă cu mâinile de păr, se lasă pe vine și începe să urle ca în gură de șarpe. De ce urla ea, exclamă Moromete nedumerit, n-am putut să pricep! Chestia e că s-a făcut liniște, muierea și-a scos degetul din ureche și fata a tăcut și ea dintr-o dată. Știți? Odată a tăcut!... Îți spusei adineauri, Dumitre, de tutun! Moromete se opri și se uită la Cocoșilă: fiindcă veni vorba de tutun, spuse el cu alt glas, mai dă-mi o țigare, Cocoșilă! Tu nu fumezi, Țugurlane?

– Nu, răspunse Țugurlan răgușit.

- Alde Traian Pistică, continuă Moromete, pune numai tutun pe pământul lui. Când am fost eu cu cizmele, după încăierarea de dimineață, care mi s-a părut că ține loc de mâncare, îl văz pe Traian că se ridică din pat și strigă: „Haida! gata! Toată lumea la păpușit tutun”. A ieșit liota afară, s-a suit în pod și s-a întors cu șiruri de tutun; umpluseră casa; doisprezece inși; făceau păpuși și fumau! Afară de doi mai mici și de fete, toți fumau. Traian zice că el câștigă cu pusul tutunului mai mult decât scot eu de pe un lot. Ei, pe urmă s-a așezat el pe un scaun și a început să-mi dreagă cizmele. Îmi dregea cizmele și îl chema pe ăla micu: „Sfârfălică! Na la tata din țigare!” Și scotea țigarea din gură și-i dădea ăluia să tragă din ea.

Dumitru lui Nae își mișcă fălcile și rămase cu dinții dezveliți, într-un râs mut, cu privirea sticlind de satisfacție. După ce își măncă astfel plăcerea pe care i-o făcuse Moromete, se miră:

- Și ce dracu face el cu banii de pe pământ?!

- Păi nu-i trebuie să-i bea, Dumitre? exclamă Moromete nedumerit că încă nu se înțelesese bine acest lucru.

- Gata poarta, Moromete! zise Cocoșilă uitându-se la Paraschiv, care bătea ultimul cui.

Moromete se uită și el gânditor la Paraschiv. După câteva clipe de tăcere își lăsă fruntea între genunchii desfăcuți și se îndoii.

- Nu e gata! spuse el. Mai trebuie un vițel care să se uite la ea!

Se ridică apoi să vadă cum a bătut Paraschiv ulucile; ceilalți înțeleseseră că au stat destul și se ridicară să plece.

- Hai, Țugurlane, mergi la fierărie? zise Dumitru lui Nae uitându-se la secerile lui Țugurlan.

- Păi, Țugurlan a venit pe la mine, ce să caute la fierărie? se miră Moromete cu spatele.

- Văz că e cu niște seceri!

- Aia e altceva! zise Moromete. Dar cu tine ce e, Cocoșilă? îl întrebă apoi pe Cocoșilă. Parcă îți lipsește ceva...

- Niște parale! zise Dumitru lui Nae rar, și cuvântul *parale* se urcă în salcâmi și pluti limpede prin împrejurimi. He, he, he, uite la Cocoșilă, se înveseli el, parcă ar zice că nu-i trebuie!

- Fugi că ești prost! mormăi Cocoșilă supărat nu se știe de

ce și ieși pe poartă agale, fără să-și ia ziua-bună. De altfel tot așa făcu și Dumitru lui Nae, iar Moromete nici nu-și întoarse spatele; se despărteau ca și când s-ar fi înțeles să se vadă îndată în altă parte. Cocoșilă era totuși supărat. Moromete spusese: „Țugurlan a venit pe la mine”, ceea ce însemna că se purta prietenos cu unul cu care el, Coccoșilă, era certat. Asta nu se făcea!

– Ei, ajunge! Strângeți de pe-aici!

Moromete lăsă poarta și veni lângă Țugurlan. „Strângeți de pe-aici și plecați”, înțeleseră Paraschiv și Niculae.

– Ce mai faci, Țugurlane? zise Moromete în treacăt, așteptând ca Paraschiv și Niculae să plece de acolo.

Avea totuși un glas deosebit pe care nu-l avusese mai înainte.

– Ce să fac! mormăi Țugurlan răgușit de atâta tăcere. Bine.

– Apucă-te de gardul de la grădină, Paraschive, că până mâine trebuie să-l terminăm și pe el, mai spuse Moromete în timp ce Paraschiv se îndepărta.

„Până mâine ai să vezi tu ce-o să fie”, îi răspunse Paraschiv în gând.

XI

Țugurlan continua să tacă. Ceea ce văzuse și auzise aci era același lucru, aceeași vorbărie fără noimă pe care o mai auzise și la fierărie și fără de care acești oameni se pare că nici nu puteau trăi. Acolo, ziarul fusese acela în jurul căruia amătiseră învărtindu-se, aci, povestirea lui Moromete despre Traian Pistică. Ceea ce îl uimise însă pe Țugurlan și îl făcuse să părăsească gândul de a-și mai bate joc de ei, era faptul că ei pluteau pe apa aceasta a lor cu atâta seninătate, încât era cu neputință să nu-ți dai seama că acest fel de a fi era de fapt bucuria și libertatea lor. Dacă ar mai fi avut și niște *parale*, cum spunea Dumitru lui Nae, n-ar mai fi dorit nimic nici pentru ei, nici pentru alții. Moromete cel puțin se pare că chiar ajunsese acolo, adică să-și ajungă lui însuși cu ce avea. Era sănătos, avea copiii sănătoși, avea două loturi de pământ, era un om deștept care îți făcea plăcere să stai cu el de vorbă (Țugurlan trebuia să convină că un om supărat nu putea asculta povestirea lui Moromete despre Pistică fără să nu uite o clipă de supărarea lui) și pe lângă toate acestea

mai era și un om bun. Acum, la sfârșit, Țugurlan nu se mai îndoia că Moromete avea să-l împrumute cu bucate fără să stea pe gânduri. Ce om ciudat! Dar la urma-urmei, de ce se purta el așa de prietenos? se întreba Țugurlan. Nici rudă nu era cu Țugurlan, nici prieten, nici prieten cu un prieten de-al lui Țugurlan!

– Ce e cu prostul ăla de Cocoșilă? se pomeni Țugurlan întrebând. Tot el mă înjură, și tot el e supărat?

Abia mult mai târziu avea să-și dea seama Țugurlan pentru ce simțise el nevoia să se împace cu Cocoșilă. Și nu era vorba numai de Cocoșilă. Întrebările lui din ultima vreme porniseră de fapt din această nevoie de a se împăca cu lumea, dar el încă nu-și dădea seama de acest lucru.

– Păi nu, zice că tu l-ai înjurat întâi, explică Moromete cu o anume veselie care de fapt ținea partea lui Țugurlan.

– Păi așa și pe dumneata te-am înjurat și dumneata de ce nu te-ai supărat? se răsti Țugurlan și în aceeași clipă se făcu roșu ca para focului.

– Nu, pe mine m-ai combătut, zâmbi Moromete, scuipând subțire printre genunchi. Aia e altceva!

Țugurlan arăta cuprins de o puternică emoție. Niciodată nu făcuse ceea ce făcea acum.

– Moromete, spuse el cu o voce scăzută, intensă. Uite, ascultă-mă aici... dumneata ești singurul care meriți loturile pe care le ai!

– Ei, nu mai spune, mă, Țugurlane? se înveseli sincer Moromete.

– Da! Să ții minte asta de la mine! spuse Țugurlan cu un glas profetic care îl făcu pe Moromete să tresară. Acuma, uite de ce m-am oprit la dumneata... Împrumută-mă cu un sac de porumb.

– Mă, Țugurlane, n-am porumb! exclamă Moromete. Grâu dacă vrei!

– Dă-mi grâu, că găsesc eu să-l schimb.

– Ai sac?

– Am acasă.

– Ia cu sac cu tot și mi-l dai tu îndărăt.

Moromete se ridică în picioare. Țugurlan apucă secerile și porni spre poartă.

– Trec după ce mă întorc de la fierărie, spuse el și se îndepărtă repede pe lângă garduri.

Iar spre seară, când plecă de la Moromete cu sacul în spinare, toată lumea află și se miră și nu înțelege nimic din această neobișnuită purtare a lui Țugurlan.

Acasă, el îl găsi apoi pe cumnatu-său Grigore Armeanca, care îl căutase și duminica trecută. Muierea îl întrebă pe Țugurlan de la cine luase el un sac cu grâu și se îngrijoră: nu cumva s-a împrumutat iar la Tudor Bălosu sau Crâșmac?!

– Ei, ia spune, Grigore, ce s-a întâmplat? se adresă Țugurlan cumnatului său după ce o liniști pe muierea lui spunându-i de la cine a împrumutat grâul. Am vrut să trec eu pe la tine, dar n-am avut vreme, am lucrat zilele astea la gară, la siloz.

Țugurlan avea de la moșie doar două pogoane pământ, deoarece nu-i convenea să dea maiorului jumătate de pe un număr mai mare de pogoane. Alții luau mai mult, Ion al lui Miai, de pildă, muncea vreo opt pogoane. Anul acesta Țugurlan câștigase mai bine lucrând cu ziua la gară, unde se construia un siloz.

– Ascultă, cumnate, ce să fac eu cu ăștia ai lui Aristide? Alde Tache vrea să mă dea afară! spuse Grigore Armeanca după ce Țugurlan se așeză lângă el pe prispă.

Țugurlan nu zise nimic. Cumnatul său era de mult mecanic la moară și din asta trăia, n-avea nici el pământ. Numai că dându-i această veste Grigore Armeanca, deși îngrijorat, avea pe de altă parte aerul că nu prea îi vine lui să creadă că o să i se întâmple chiar așa. Parcă ar fi vrut să-i spună Țugurlan ce-o să i se întâmple.

– Ascultă, cumnate, te dă sau nu te dă afară? întrebă Țugurlan uitându-se la el curios. Ți-au spus ei că or să te dea afară?

– Nu mi-au spus ei, mi-a spus alde Isosică.

– Și alde Isosică de unde știe?

– I-a auzit vorbind.

Părea limpede, dar Grigore Armeanca ar fi vrut să nu fie adevărat.

– Uite de ce, explică el, dacă ei mă dau afară, eu pot să-i dau în judecată și să-i pun să-mi plătească locul. Eu pot să nu cer bani pentru loc, și atunci ce-au să facă, au să mute moara de pe locul meu?

- Nu înțeleg! se miră Țugurlan. Moara lui Aristide e așezată pe locul tău?

- O parte.

- Păi atunci ce-ți mai pasă! se miră din nou Țugurlan. Dar tot nu înțeleg. Moara lui Aristide e chiar pe locul tău?

- A vrut el s-o facă dincolo în vale, dar la mine e taman locul unde se întâlnește șoseaua de la Tătărăști cu drumul dinspre Ciolănești și pe vremea când a făcut-o el mai avea Crâșmac moara aia cu piatră. Nu s-a mai dus nimeni din partea asta la moara lui Crâșmac, a știut el Aristide ce face!

- Păi acolo parcă e o măgură! se miră mai departe Țugurlan.

- Păi partea aia de măgură e a mea și Aristide credea că e a comunei; când i-am spus a zis că o să ne înțelegem noi, o să mă ia să lucrez la moară. Ei! Și iese acuma fi-său, Tache, din școala de meserii și vrea să fie el mecanic! Asta e povestea!

- Păi, Tache ăla parcă vrusese Aristide să-l facă popă!

- A rămas repetent! spuse Armeanca făcând un gest de lehamite.

- E limpede, spuse Țugurlan după câțva timp de tăcere. O să te dea afară!

Nu era însă deloc limpede, Grigore Armeanca nu-i spunea totul. Era o poveste pe cât de simplă pe atât de uluitoare pe care n-o știa decât Grigore Armeanca. El vroia acum să se folosească de ea ca să nu fie dat afară, dar nu știa dacă o să izbutească și de aceea venise să se sfătuiască cu cumnatul său. Era vorba de faptul că proprietarii furau de mult grâul și, floarea-soarelui din cele trei sate care măcinau la ei. Ideea o avusese Năstase, fratele cel mare al lui Aristide, care era coproprietar.

Moara avea o țeava de scurgere pentru rămășițe (irimic) și la început, pe când mai exista încă moara lui Crâșmac, acest irimic omul și-l lua acasă la păsări, dar după ce moara lui Crâșmac fusese părăsită, Aristide făcuse ca pe nesimțite irimicul acesta să fie considerat ca făcând parte din uium.

Văzând că oamenii înghit mica hoție, Năstase plănuse pe cea mare, care îi izbutise pe deplin. Furtul se făcea sub ochii lor, printr-o a doua țeava de scurgere, nu prea ingenioasă, care pornea chiar de la coș. Oamenii care măcinau se sprijineau chiar cu mâna de ea, fără să le treacă prin cap ce

fel de scurgere avea țeava aceea. Ei controlau doar irimicul, să nu fie prea mare, adică nu cumva ca proprietarii să tragă o dată cu irimicul și boabe curate.

Țeava nu era prea ingenioasă, dar ideea era, fiindcă tragerea se făcea pe nesimțite și cu anii devenise lege că la o moară cu valțuri nu iese sută la sută făină. Furtul se stabilizase cam la un kilogram din șaptezeci și cinci și aducea într-un an de zile câteva vagoane de grâu și floarea-soarelui. Năstase nu ajunsese totuși la acest rezultat fără să lupte împotriva amenințării de a fi descoperit. Legând băierile sacului, țăranul avea nu o dată nedeslușita impresie că lipsește ceva... Nu mult, era adevărat, dar de ajuns ca să-l facă să se uite dintr-o parte la coproprietar, să întârzie bănuitor cu mâna la gura sacului... Dar Năstase, care avea grijă să fie totdeauna acolo, devenea deodată grăbit, striga „altul la rând”, îl înghesuia pe om fie cu vorba, fie împingându-l ușurel să facă loc...

– Eu zic că n-or să îndrăznească ei să mă dea afară. Dacă o să mă dea, am să spun la toată lumea hoțiile pe care le fac ei acolo de ani de zile, spuse Grigore Armeanca pe gânduri.

Țugurlan se făcu atent:

– Ce hoții? întrebă el.

– Cu cântarul... cu irimicul... se feri însă Armeanca.

– Prostii! spuse Țugurlan cu dispreț. Vrei un sfat de la mine? îl întrebă apoi scrutându-l liniștit.

– Da...

– Dacă te dă afară, dă-i foc la moară!

– Să mă bage în pușcărie?...

– Atunci... spuse Țugurlan și dădu din umeri supărat. „Atunci du-te dracului, de ce mai vii la mine să-mi ceri sfatul?!” ar fi vrut să-i spună de fapt Țugurlan.

Grigore Armeanca încheie spunând că o să vadă el mai pe urmă. Țugurlan îl întrebă apoi ce-i mai fac copiii, mai vorbiră câțva timp, și la plecare Armeanca îi aminti că vaca lui, care fătase nu de mult, continua să dea o grămadă de lapte. De ce nu-l trimite pe Marin cu oala să-i dea niște lapte? Țugurlan răspunse că o să-l trimită.

Seara, Țugurlan întârzie iarăși să adoarmă, dar de astă dată nu din pricina întrebărilor. Întinzându-se sub așternut el simți cum se întoarce în el acea liniște adâncă și ocrotitoare a cărei bucurie, în cei peste patruzeci de ani pe

care îi avea, Țugurlan n-o cunoscuse decât foarte puțin și foarte rar: o simțise mai puternic astăzi, când întârziase de dimineață pe prispa casei. Această liniște nu adormea întrebările și nici nu le dădea un răspuns, dar le dădea un înțeles. Pentru ce? Nu se știe pentru ce, dar dacă așa a fost făcut, așa o să rămână și n-are nici un rost să-și spargă capul dacă asta e bine sau rău. Iar dacă vreodată o să afle și de ce, o să fie cu atât mai bine!

XII

În aceeași seară, fără ca Moromete să bănuiască ceva, Paraschiv încălecase pe cai spunând că se duce să măie noaptea cu ei pe câmp și o luase pe drumul spre București. Nilă îl așteptase la Guica și de acolo încălecase și el și porniseră împreună.

Era o seară cu un cer adânc, încărcat cu stele. Cei doi ieșiseră în goană la câmp și se opriră abia când lăsară în urmă valea satului. Caii tropăiau și sforăiau îndărătnici, neînvățați cu drumul pe care erau duși; de nenumărate ori, din plină goană, căutară s-o ia pe drumurile lăturalnice ale câmpiei sau chiar înapoi, atrași de zgomotele infundate ale satului, de respirația lui abia simțită.

La un moment dat, Nilă se opri și el, ținând calul pe loc. Tăcerea câmpiei era desăvârșită și întinderea ei învăluită de întuneric. Ceva se pare că începuse să-l neliniștească; el șopti cu un glas turburat plin de îndoială:

– Paraschive! Stai!

Paraschiv se opri și el. Așteptă câteva clipe și fiindcă fratele său nu spunea nimic, întrebă:

– Ce este?

Nilă tăcea mai departe. Atunci Paraschiv se apropie și mai mult, strunindu-și calul și întrebă iar, răgușit și intrigat:

– Ce este, mă? De ce te-ai oprit?

Nilă se uită încet îndărăt, cu teamă, parcă s-ar fi așteptat să fie urmărit de cineva. Șopti neliniștit:

– Mă, unde mergem noi?

Paraschiv îi răspunse printr-o smucitură a calului, pornind în goană înainte pe șosea. Calul lui Nilă porni și el pe urmele celui alt. Goneau unul lângă altul în tăcere, aplecați peste coamele cailor și până aproape de întâiul sat prin care trebuiau să treacă, în afară de un automobil cu

niște faruri puternice, nu întâlniră pe nimeni.

Tot în aceeași seară, Vasile Boțoghină se pregătise și el de plecare.

Între timp copiii aflaseră și ei de la mama lor despre boala tatălui lor și despre vânzarea pământului. Vaticană umbla tăcut prin curte, parcă rătăcind, nevroid să intre în casă, deși Boțoghină îl strigase de câteva ori. Numai Irina se uita întristată la tatăl ei. Stătea pe prag cu umerii ei micuți și strâmbi și îl urmărea cum înghite rar și adânc dumicații. Într-o vreme începuse să-i povestească despre ceea ce se întâmplase în timpul dimineții la școală; cum la examen domnul învățător Teodorescu o lăudase și îi dăduse să învețe o poezie; cum pregătiseră ei serbarea, care va avea loc chiar mâine, de Sâmpetru, și sfârșise părăndu-i rău că el n-o s-o audă când o să spună poezia. Boțoghină n-o auzea nici acum; îi făcea rău glasul ei și când Irina tăcu, el spuse:

– Anghelino, ia fata asta la culcare.

După aceea, Boțoghină ieșise afară și începuse să se pregătească pentru plecare. Umpluse căruța cu niște paie de ovăz, apoi o chemase pe femeie să vie cu lampa lângă căruță și să lumineze roatele. Boțoghină îl strigase pe Vaticană să-i aducă oala cu păcură din grajd, apoi amândoi începuseră să desfacă roatele și să ungă osiile căruței.

A doua zi dimineață, înainte de revărsatul zorilor, Boțoghină se deșteptă și după ce îl sculă și pe băiat, înhamă caii, se urcă în căruță și împreună cu el porni spre spitalul din Udup. Înainte de plecare el scoase din brâu un teanc de hârtii, alese două de câte o mie și i le întinse femeii. Anghelina le luă și rămase cu ele în mână, uitându-se nemișcată la omul ei care stătea pe cutia căruței cu hățurile pe genunchi.

– Până la Udup v-apucă prânzul! Cum o să se întoarcă Vaticană singur? Dacă îi ia cineva căruța și caii? se temu ea.

Drept răspuns, Boțoghină apucă hățurile în mâini. Simțind mișcarea curelelor, caii porniră și trecură podișca de la drum cu zgomot. Femeia o luă în urma căruței și ieși înaintea cailor, oprindu-i în drum. Se apropie apoi de loitră și vorbi iar:

– Vasile, când ai să te întorci?

– Am să-ți scriu eu d-acolo, răspunse omul cu grabă. Apoi

adăugă: Vezi cum îi faci cu seceratul! Ia-o și pe fata aia să v-ajute. Ai grijă să nu se taie cu secerea. Tăcu câteva clipe, apoi vorbi iar: La treierat, vezi că am aranjat cu alde Cocoșilă să vă ia în ceată cu el. Tăcu iar un timp, apoi vorbi din nou, de astă dată cu un glas care arăta că nu mai are nimic de spus: Vezi să nu se întâmple ceva p-aici! Și ridică hățurile: Haida! Hăț! Hai! die!

Caii porniseră, dar femeia se ținea mereu de căruță. Mergea alături de răscuri și se uita întruna spre bărbatul ei, vrând parcă să mai spună ceva. El ghici slăbiciunea și frământarea ei și îi spuse cu glas găuit, cu o asprime dureroasă:

– Fugi d-aici! Păzea că te calcă roata!

În clipa aceea, femeia nu se mai putu stăpâni și izbucni scurt într-un plâns deznădăjduit:

– Vasile! Să nu mori p-acolo, Vasile!

Boțoghină dădu bici cailor.

XIII

Aproape de prânz ajunse la Udup. Spitalul de plasă era așezat la marginea satului și de departe semăna cu un conac boieresc. Acoperișul lui de țiglă se vedea de la cinci kilometri. Era înconjurat de o mulțime de salcâmi altoiți, cu coroanele ca niște măciuci uriașe, și de duzi stufoși și bătrâni din care se auzea de departe ciripitul gălăgios al păsăricilor...

Vasile Boțoghină opri sub unul din duzii din fața intrării și sări jos din căruță. Vaticană se uită mirat peste clădiri și spuse arătând cu degetul înainte:

– De ce nu oprești în dreptul spitalului?

– Asta e spitalul, nu acolo, răspunse Boțoghină. Așa fac toți care nu-l cunosc, se opresc dincolo. Acolo stă doctorul! E casa lui! Stai jos și dă iarbă la cai!

Vaticană sări jos, scoase căpestrele din capul cailor, le desfăcu șleurile, luă din căruță un braț de paie amestecate cu iarbă și îl puse înaintea vitelor. Boțoghină dădu câțva timp ocol căruței, uitându-se pe sub sprâncene să-și dea seama de ceea ce se întâmplă în jurul lui, apoi intră încet în curte spitalului.

Intrarea în clădire avea niște scări de ciment negru care dădeau într-un coridor lung; atât scările cât și coridorul erau înțesate de țărani desculți; cu chipurile galbene și supte; de

femei îmbrobodite strâns, cu privirile înțepenite și dârze, cu câte un copil în brațe sau de mână; de lucrători istoviți cu cămășile rupte pe ei și murdare; stăteau pe cele două bănci de lemn așezate de-a lungul pereților și așteptau. În afară de cei de pe scări și cei dinăuntru, pe lângă zidurile spitalului stăteau alții sub umbra duzilor în grupuri mici. Era timpul prânzului și unii întinseseră pe pământ legăturile cu care veniseră și începuseră să mănânce.

Vasile Boțoghină văzu încă din poartă mămăligile întinse pe iarbă și coridorul înțesat de oameni. Intră înăuntru și fiindcă pe bănci nu mai era loc se rezemă de tocul ușii pe care scria *Consultații* și începu să aștepte cu aceeași răbdare pe chip ca a celorlalți.

La un moment dat ușa se deschise dinăuntru fără veste și Boțoghină, care se rezemase puțin de ea, se clătină și se izbi de umărul doctorului care tocmai ieșea.

– Ce te proptești în ușă? Stai jos pe bancă! se supără doctorul.

Speriat, Boțoghină se trase într-o parte simțind cum obrazii îi ard de rușine. Doctorul își roti privirea peste oameni și spuse:

– Sunteți prea mulți azi, cine stă mai aproape să plece acasă și să vie mâine dimineață.

Dar toți parcă înțeleseseră pe dos, adică să se apropie și să-i spună ce-i doare.

– Domnule doctor, de trei zile nu vrea să mai sugă, stă în brațe și doarme! Mi-e frică să nu-mi moară în brațe! I-au mai ieșit și niște pete roșii pe tot corpul. Nu știu ce să...

– Varsă mereu, domnule doctor, ce mănâncă, varsă! spuse altă femeie arătând copilul.

Alte glasuri se îngrămădiră strângându-se și înconjurându-l pe medic. Toată lumea se sculase de pe bănci și de afară câțiva chiar alergaseră înăuntru.

Medicul, un om scund și cam gras, cu niște trăsături înăsprite de soare și vânt, întocmai ca ale țăranilor, stătea liniștit în mijlocul bolnavilor și se uita peste capetele lor, reținut, cam aspru, cu o privire care arăta că ceea ce vedea el acum era un lucru obișnuit pe care îl vedea de mulți ani.

El apucă de cămașă copilul uneia din femei, i-o ridică spre bărbie, dezvelindu-i burta și după ce se uită o clipă spuse:

– Fă-i o baie cu flori de mușețel!

Apoi se adresă unei alte femei, spunându-i să se ducă la sanitar, să-i dea niște *prafuri*, dar femeia cu copilul cu pete pe trup îi acoperi glasul:

– Domnule doctor, i-am făcut de trei ori, așa cum mi-ai spus...

Un om care stătuse până atunci la o parte se apropie și el de doctor, îl apucă de braț și spuse șoptit, cu un glas insinuant:

– Domnule doctor!...

Dar doctorul nu-l luă în seamă. Boțoghină se vârâse și el printre ceilalți și se uita drept în ochii medicului, crezând că acesta are să-și aducă aminte de el și are să-l cheme înăuntru. Doctorul deschise ușa fără să ia în seamă glasurile numeroase care îl chemau și pieri înăuntru cu bolnavul care era la rând.

– Ce să-i faci, zise un țăran tânăr, posomorându-se și căutând abătut un loc pe bancă. Un singur doctor la atâtea sate! De fier să fii și tot nu prididești!

Cineva vru să răspundă, dar în clipa aceea un copil din brațele unei femei începu să țipe. Femeia ieși repede afară. Un om oftă greu și se sculă de pe bancă. O dată cu el se mai sculară încă vreo câțiva. După o jumătate de ceas, coridorul se goli mai mult de jumătate. Abia pornind prin curtea spitalului, oamenii și femeile puteau fi văzuți că sunt într-adevăr bolnavi. Un țăran înalt ca o prăjină mergea încet, abia pășind, ținut de două rude de amândouă brațele: sudoarea îi năvălea des pe frunte și gema încet, cu gura deschisă, cu privirile rătăcite; un altul însă, era singur, și cât se sculară de pe bancă, începuse să se clatine ca beat, mergea orbecăind, ținându-se de ziduri. Ieși cu greu și se așeză pe iarbă aproape căzând pe brânci, în patru labe, ca și când ar fi fost împușcat.

– Omule, de ce nu intri acolo peste el? zise un muncitor, apropiindu-se de cel căzut și ajutându-i să se întindă mai bine. Noi putem să mai așteptăm, dar dumneata de nu intri peste el?

Omul vru să bâlbâie ceva, dar tot atunci curtea spitalului fu străbătută de un glas sfâșietor ca de cuțit. Privirile se întoarseră spre drum. Pe poarta spitalului se văzură intrând câțiva oameni care duceau o femeie pe o cergă. O dăduseră jos din căruță și femeia țipase crunt. Ajunși în fața scârilor,

oamenii lăsară cerga cu femeia pe iarbă și unul dintre ei se șterse pe frunte de sudoare și intră în coridor. După câteva clipe, doctorul ieși afară și întrebă scurt, din capul scării, spre oamenii care stăteau alături lângă bolnavă:

– Când a născut?

– Ieri dimineată, domnule doctor! răspunse unul din țărani, luându-și pălăria de pe cap.

– Copilul trăiește?

– Trăiește, domnule doctor!

Medicul se apropie și privi câteva clipe în jos spre bolnavă. Femeia stătea cu ochii închiși și părea moartă; la soare, chipul ei arăta albastru, livid. Doctorul se aplecă și-i prinse încheietura mâinii între degete. Cât îi prinse însă încheietura, îi și dădu drumul și se răsti la oameni fără milă:

– Ați omorât-o! Ați adus-o în căruță și i-ați mâncat zilele!

Unul dintre cei trei oameni care aduseseră bolnava, la auzul acestor cuvinte tăioase, nu se putu nici el stăpâni:

– Am adus-o în căruță? N-oi fi vrând s-o aducem cu aeroplanul!

– Haide, lasă vorba! porunci doctorul ca un militar. Băgați-o înăuntru.

Abia spre seară îi veni lui Vasile Boțoghină rândul la consultație. El intră în cabinetul doctorului și spuse:

– Nu mă mai cunoașteți?! Am venit acum vreo două săptămâni...

Doctorul se apropie de el și-l întrebă grăbit:

– Da! Ce ți-am spus că ai?

Boțoghină vru să răspundă, dar doctorul întrebă iar, cu aceeași grabă reținută:

– Cum te cheamă?

Omul își spuse numele și comuna iar doctorul îi întoarse spatele și începu să răsfoiască un registru gros. Răsfoind, întrebă din nou:

– Când spui că ai fost aici?

– Acum zece-cin'spe zile! răspunse Boțoghină nedumerit că doctorul nu-și aduce deloc aminte de el.

– Vasile Boțoghină, din Siliștea-Gumești, zise doctorul cu un glas rece. Păi asta e a treia oară când te consult! Ai fost la raze?

– Da, răspunse Boțoghină vinovat și-i întinse doctorului sulul negru al radiografiei, pe care acesta îl desfășură la

lumină și îl cercetă multă vreme.

– Stai jos. De ce nu stai jos? se adresa el bolnavului la sfârșit.

Boțoghină se așeză pe un scaun rotund și alb și începu să urmărească intrigat fiecă mișcare a doctorului. Medicul, după ce îi arătase omului scaunul, se așezase la birou și începuse să scrie pe o foaie. Scria repede și mult, și din când în când se oprea, ridica fruntea de pe foaie pentru câteva clipe, apoi, începea iar să scârțâie din peniță. Acest lucru ținu multă vreme și când doctorul se ridică de la biroul lui, Vasile Boțoghină se ridică și el. Medicul însă nu mai arată acum nici o grabă. El se așeză pe un scaunel în fața omului și-i făcu semn să stea jos. Începu să-i spună rar, apăsând pe cuvinte, cu un glas care uneori era străbătut de urme de neîncredere, alteori de amenințare:

– Uite ce-ai să faci! Te duci acasă și vinzi ceva: un cal, un bou, un pogon de pământ...

Se opri și spuse după câteva clipe, amenințându-l pe om cu rețeta:

– Ai să te duci la farmacie cu rețeta asta. O să-ți trebuiască mulți bani, pentru că ai să iai doctoriile astea de trei ori. Dar nu e vorba numai de doctorii. N-ai voie nici să ridici un pai de jos. Înțelegi? Nimic. Să nu faci nimic. Și în fiecare zi să mănânci ouă, să bei lapte mult și să nu-ți lipsească găina de la masă. Să vorbești cu sanitarul din sat să-ți facă injecțiile și să te învețe cum să iai doctoriile. Asta e o boală grea, dar voi nu vă vindecați pentru că nu vreți să cheltuiți. Și chiar dacă cheltuiți, cât vă simțiți nițel mai bine, gata, vă puneți pe muncă să vă scoateți părleala pentru ce-ați vândut. După o boală ca asta nu mai ai voie niciodată să muncești prea mult... Doctorul se opri o clipă: Vrei să nu mori?

Boțoghină făcu ochii mari, înspăimântat și răspunse repezit, dar nu îndată:

– Da, domnule doctor!

– Atunci să faci așa cum ți-am spus. Începând de azi te întinzi cu burta la soare, mănânci bine, iai doctoriile astea și după o lună de zile să treci iar pe la mine. Altfel să știi că nu e glumă. Dacă ajungi să cazi la pat n-ai ce mai căuta la mine.

Medicul ieși de după birou și-și puse mâna pe flanela

cârpită a omului, care cât o simți se și ridică în picioare.

– Să nu-ți pară lucru de glumă! că eu știu cum sunteți voi: „Lasă că-mi trece”, până începeți să vă scuipați bojocii pe jos. Vă rezeziți pe urmă la doctor și când vedeți că nu vă mai poate face nimic, începeți să înjurați că nu e bun doctorul.

– Domnule doctor, îl întrerupse Boțoghină, nedumerit mereu că medicul uitase ce-i spusese data trecută, păi eu am făcut rost de douăzeci de mii de lei, că mi-ai spus că mă bagi într-un spital unde o să mă fac sănătos într-o lună, două...

Medicul tresări.

– Douăzeci de mii? întrebă el neîncrezător.

– Păi așa mi-ați spus dumneavoastră!

– Ai la dumneata douăzeci de mii?! întrebă doctorul uimit, impresionat de privirea bolnavului, pe care abia acum i-o vedea. Era o privire lărgită, strălucitoare de viață și de speranță, dar străbătută și de umbre nedeslușite, umbre ale nopților de neliniște și spaimă.

– Păi am vândut din lot, domnule doctor! întări Boțoghină limpede și ușurat, ca și când ar fi fost de pe acum sănătos. Adăugă senin și împăcat: Ce era să fac? Astă-primăvară au murit doi inși la noi în sat, tot așa au stat acasă și...

– Uite ce e, Boțoghină, da, știu acuma... Așa este, cu vreo douăzeci de mii de lei poți să intri într-un tratament supravegheat, bine că ai vândut. Eu ți-am spus data trecută să vinzi și să faci rost de bani, așa cum spun la fiecare. Dumneata, bine că ai avut ce vinde... Uite ce-ai să faci: ...ia spune-mi, ești cu căruța?

– Cu căruța, domnule doctor. Cu băiatul.

– Dă drumul căruței acasă și rămâi aici. Măine o să te trimit la munte într-un sanatoriu...

XIV

A doua zi dimineața, Guica își luă ciorapul de gât și porni spre casa fratelui ei să fie de față când Moromete și cu toți ai lui au să bage de seamă că Paraschiv și cu Nilă au fugit cu caii la București. Se gândea încet, cu o bucurie care îi ungea inima, cum are să se întindă vestea numaidecât în sat că cei trei băieți ai lui Moromete au fugit câteștrei de acasă cu caii și cu oile și că asta s-a întâmplat – și Guica avea să aibă

grijă să se afle întocmai așa – din pricina celor două fete ale lui Moromete, care vroiau ele să pună mâna pe averea fraților...

Plecarea aceasta se întâmplase cum nici ea, Guica, n-ar fi crezut că se putea mai bine; întâi Achim cu oile, acum două săptămâni; apoi seara trecută cu amândoi caii, Paraschiv și Nilă; astăzi era zi de sărbătoare, Sfinții Petru și Pavel; mâine toată lumea avea să iasă la secerat grâul. Mai întâi, Moromeții, rămași, adică cele două fete, Tita și Ilinca, Niculae și mama lor Catrina, cu Moromete în cap, n-au să mai aibă ce mânca în timpul muncilor, nu mai aveau laptele; apoi, nu vor mai avea cu ce să se ducă la deal, o să trebuiască să se ducă pe jos, cu secerile pe umăr; apoi, strânsul și treieratul grâului, căratul lui pe arie și celelalte munci: n-au să mai aibă cu ce le face, vor trebui să dea din colț în colț, să bată la porțile oamenilor după vite.

Acest dat din colț în colț îi săra inima Guichii. Și mai ales dusul Moromeților la secerat pe jos. Și încă: Niculae nu știa să secere, Catrina Moromete trebuie să rămână acasă și să facă de mâncare, să îngrijească de păsări, Moromete la fel, cu atâția copii, se dezvățase să muncească, stătea toată ziua pe miriște, zicea că leagă snopii, fuma și umbla încoace și încolo; singurele care aveau să muncească rămâneau cele două fete.

„Na! Să vă săturați, gândi Guica, apropiindu-se de casa fratelui. Să munciți acum să vă iasă ochii din cap. Și până să cumpărați voi cai și oi, se întorc ăia cu buzunarele pline de bani! O să vedeți voi atuncea ce-o să vă facă ei, că v-ați făcut stăpâne pe casa lor!”

Guica se apropie de podișca fratelui și se opri pe ea, uitându-se în curte peste gard. Fata cea mare a lui Moromete, Tita, mătura bătătura cu un târn uriaș făcut din fire de rosmarin. Pe prispa casei stătea, într-o parte Moromete, iar în colțul dinspre drum Niculae și cu sora lui mai mare, Ilinca. Niculae plângea încet, prelung, jelindu-se prostește și spunând mereu unul și același lucru:

– Hai, mă, Ilinco, dă-mi! Dă-mi, mă, Ilinco, n-auzi?! Hai, mă, Ilinco, aaaa! Dă-mi, mă, Ilinco, și mie niște flori!

Moromete bea tutun și se uita spre șosea. Din când în când, cineva trecea pe drum și îl saluta. Moromete răspundea tare, cu multe cuvinte, spunând „bună să-ți fie

inima, cutare”, sau „să trăiești, mă, Dumitrachel!”. În acest timp Niculae bâzâia mereu, dar nimeni nu-l lua în seamă, ca și când treaba lui ar fi fost să plângă așa mereu, fără nici o socoteală.

Guica intră încet în curte, cu ciorapul de gât, și apropiindu-se de prispă, dădu bună dimineța. Nu-i răspunse nimeni. Tocmai atunci Ilinca se răstea la Niculae:

– Mai taci, mă, din gură, dezghiocatul! Până mai alaltăieri te-ai ținut de coada oilor și acuma te găsi coroana. Să-ți dau eu flori din grădiniță ca să faci coroană altora! Păi dar!

– Dă-i, fa, și lui niște flori, dosădito, ce ești așa de cârpănoasă?! se auzi din casă glasul mamei.

– Ia mai taci din gură, mamă, ați săpat vreunul grădinița? Să-i dau flori să facă altora coroană! Ia uită-te!

La auzul acestui răspuns, Niculae începu să urle de-a binelea. De astă dată el se ridică și sări spre grădiniță.

– Să nu te prind că iei vreo floare, că-ți rup zulufii, Niculae, amenință Ilinca de pe prispă.

Catrina Moromete ieși afară, gătită pentru biserică. În clipa aceea, clopotele bisericii începură să bată. Femeia de închină și se dădu jos de pe prispă. Chipul necăjit și ars de soare al femeii era acum liniștit, plin de bunătate. Ea își sumese fusta neagră de lână și își ascunse pe la spate cine știe ce albitură care nu trebuie să se vadă. Se uită peste bătătură și văzând-o pe Guica așezată pe prispă, cu ciorapul de gât, i se adresă cu multă evlavie:

– Mario, mai lasă și tu ciorapul ăla, că o să te duci în fundul iadului! Cât e săptămâna de mare, umbli mereu pe la muieri și spui că azi e joi-mari, mâine miercurea păsărilor, poimâine luna verde! Și acum, că e sărbătoare lăsată de Domnul Cristos, lucrezi la ciorap în loc să vii și tu să ascuți baremi *Sfânta Evanghelie!*

– Ei las' să mă duc eu în iad, răspunse Guica lucrând parcă înadins și mai repede la ciorap. Ce e iadul? S-a întors cineva d-acolo?

Moromete își încreți fruntea și aprobă subțirel:

– Așea-ie!

Guica continuă:

– Că n-o fi mai rău ca p-aici. Că când oi muri, intri în pământ și te mănâncă viermii. Și sufletul? Un abur care trăiește și el și se tot plimbă...

- Păi se plimbă! aprobă Moromete, cu o indescrribilă ironie. „Păi da, n-are încotro, se plimbă, firește...”

- Ei, he! făcu Catrina, pornind încet spre poartă. Ce trebuie să fie în inima voastră! Stăpânește ăla spurcatul!

- Păi, stăpânește! făcu Moromete din nou.

În acest timp, furat de starea ciudată a tatălui său, Niculae uitase să mai bocească. Deodată însă el își dădu seama că dacă mama lui se duce, nu mai e nimic de făcut cu coroana lui. Sări de pe prispă și se luă după ea și îi ieși înainte și o apucă de fustă; se uită în ochii ei cu jale și începu să verse lacrimi cât boabele de porumb de mari:

- Mamă, mi-a spus dom'nvățător să fac și eu o coroană, se jeli el deznădăjduit. Și mi-a spus să veniți și voi la școală, mi-a dat să învăț și eu o poezie, hai, măi, maică, spune-i Ilinchii să-mi dea flori din grădiniță... mi-a spus că o să mă treacă clasa și că o să spui și eu o poezie... dom'nvățător Teodorescu mi-a spus să nu lipsesc, că am dat examen acu' o săptămână, m-a ascultat și mi-a spus să-mi fac coroană... spune-i Ilinchii, mamă...

Băiatul își încleșta mâinile lui mici și înnegrite de soare de fusta aspră a femeii și n-o lăsa deloc să se mai miște. El se uita în sus spre chipul ei și vărsa lacrimi atât de coplesitor încât femeia îi puse mâna pe cap și înghițind greu îi mângâie urechile înnegrite cu palma ei aspră și îi șopti:

- Du-te în grădiniță și ia-ti flori, hai!

Apoi, se întoarse spre casă și se uită spre fată. Dar Ilinca i-o luă înainte chemându-l pe băiat cu un glas înmuiat:

- Hai, mă, treci încoace, căpățânosule, nu ți-am spus că-ți dau, ce te jelești așa? Plânge ca blegul!

Ilinca nu era mai mare ca Niculae decât cu un an, dar se purta față de el ca și când ar fi fost cu cincisprezece ani, cu toate că atunci când își amintea de această diferență atât de mică, Niculae o plesnea.

- Ilinco, Ilinco, amenință și mama din poartă! Pentru niște flori, fa? Te vede Dumnezeu de sus!

Moromete, auzind aceste cuvinte din urmă, își lăsă capul într-o parte și întări cu finețe:

- Păi te vede!

Guica stătea mai depărteze pe prispă, împletea la ciorap și aștepta ca fratele ei să înceapă să se neliniștească de lipsa celor doi, Paraschiv și Nilă. Moromete însă stătea mereu pe

prispă, bea tutun, se uita din când în când spre drum răspunzând la saluturi și nu se sinchisea că deși soarele se ridicase sus pe cer, Paraschiv și Nilă încă nu se întorceau cu caii de pe izlaz. Atunci Măria Moromete se întoarse spre Tita, care ajunsese cu măturatu aproape de scara prispei, și întrebă într-o doară:

– Tito, unde sunt, fă, băieții ăia?

– Ce mă-ntrebi pe mine? Cu caii pe izlaz, unde să fie?!
răspunse fata în silă.

– Dar de ce n-au venit până acum? întrebă Guica iar, cu o bucurie ascunsă.

– Du-te și-i întreabă, răspunse fata ursuză.

„He, o să vedeți voi! O să te văd eu cum ai să te duci mâine pe jos la secere”, gândi Guica.

– Dar de ce s-au dus amândoi? Ce i-a găsit? întrebă Guica iar. Că vorbisem cu ăla marele să vie să-mi dreagă podul, că s-a stricat la căpriori.

Fata nu mai răspunse. Moromete nici nu auzise schimbul de cuvinte, în grădiniță, Niculae își terminase coroana și se pregătea să plece la școală. El se apropie de tatăl său și-i puse mâna pe umăr:

– Taicule, dă-mi și mie pălăria ta, să mă duc și eu la școală.

Moromete se trezi din visare:

– Ce e, mă? Pleacă de-aici!

– Hai, taticule, zău, dă-mi și mie pălăria ta, se rugă băiatul încet.

– Hai, tată, dă-i pălăria să plece o dată, că iar începe să bâzâie, spuse și Ilinca din grădiniță.

Moromete își scoase pălăria din cap, se uită la ea cu atenție, parcă abia atunci ar fi văzut-o întâia oară, și spuse:

– Na, mă, pleacă de-aici. Căpățânosule! Ai un cap cât o baniță! Unde te duci tu? Ce cauți la școală?

Băiatul tăcu, nu spuse nimic și se îndreptă sfios spre drum. Moromete îl urmări câteva clipe, apoi îi strigă:

– Mă, n-auzi? Ia vin'noace.

Niculae se întoarse și se opri în fața tatălui. Așa cum se oprise, cu obrații negri-galbeni de friguri, cu capul mare, peste care pusese pălăria destul de veche a tatălui, în cămașă și cu picioarele desculțe și pline de zgârieturi, Niculae parcă era o sperietoare.

- Spală-te pe picioarele alea, îi spuse Moromete descingându-se de cureaua de piele care îi ținea brâul roșu peste mijloc. Spală-te cu săpun și na ici, încinge-te cu cureaua asta peste cămașă, că parcă ești dăulat, parcă te-a prins cineva de pe gârlă.

Băiatul luă cureaua nemaiputând de încântare și alergă spre troaca păsărilor să se spele. Tot atunci, de pe șosea, se auzi un tropăit zgomotos de cai. Guica sări în picioare atât de repede, încât s-ar fi crezut că a mușcat-o ceva de sub pământul prispei. Poarta se deschise și cei doi, Paraschiv și Nilă, intrară în curte. Caii sforăiau întruna și se vedea că au fost goniți; dungii mari de umezeală le brăzdau spinarea și pulpele le erau pline de spuma albă. Guica încremenise lângă prispă și ghemul negru de lână i se rostogoli în mijlocul bătăturii.

Moromete își ridică și el privirea:

- Ce e, mă, cu voi?! Sunteți nebuni? Ce-ați gonit caii ăia așa?

Nu căpătă însă răspuns. Paraschiv descăleca repede și avea buzele atât de ieșite în afară și atât de încălecate una peste alta, încât de departe semăna cu unul care și-ar fi agățat de gură niște clape de gumă. Nilă era posomorât și se mișca mai greu decât oricând. Trupul lui gros alunecă de pe spinarea calului ca un sac cu picioare și rămase tăcut, ștergându-se încet cu palma peste turul pantalonilor.

- Nilă! Ce, mă, tu ești surd? Ce e cu voi? întrebă Moromete iarăși.

Atunci Nilă se întoarse spre tatăl său și fruntea lui lată și cu carne multă pe ea se încreți și se îngrămădi spre rădăcina groasă a nasului; răspunse mormăind, dar glasul i se auzi totuși limpede:

- N-auzi, mă, că ne-a gonit niște pândari? Ne-au intrat caii în niște ovăz!

„Ce e cu ăștia? se întrebă Guica trăsniță de întoarcerea aceasta a celor doi. De ce n-or fi plecat?”

- Paraschive! izbucni ea cu glas ascuțit, clocotind de furie acră și nestăpănită. Bine, mă, ce e cu tine, fire-ai al naibii să fii?! D-aia îți fac eu ciorapi, mă? Ziceai că vii să-mi dreği căpriorile alea ale podului! Fire-ai al naibii să fii, cu botul tău!

Și fără să mai aștepte răspuns își culese ghemul din

țărănă și porni cu pașii ei iuți spre șosea. Paraschiv se întoarse spre ea și o strigă din urmă:

– Viu acuma, ga Mario!... Bagă, mă, caii în grajd, se adresă apoi lui Nilă, făcându-i un semn, adică să vie și el la ga Măria.

Dar Nilă nu-i luă în seamă semnul, îi întoarse spatele și intră cu cai cu tot în grajd.

XV

Paraschiv era atât de furios, încât intrând în bordeiul tușei uită de șubrezenia patului și aproape se aruncă pe el.

– Nu ți-am spus eu, ga Mario, că ăsta n-are să meargă? Fir-ar capul lui al dracului de bou! Asta e bou! Bou de mere și de pere.

Dar tușa îl primi cu strigăte ascuțite:

– Și tu de ce n-ai fugit singur? Ce-ți pasă ție de el? Dă-te la o parte de pe pat, n-auzi că trosnește?

Paraschiv se ridică și se așeză pe un scăunel. Tușa-sa era atât de înăcrită, încât îi întoarse spatele și nici nu vroia să-l mai asculte cum s-a întâmplat. Ea își scoase firul de lână de pe gât, aruncă ciorapul între sobă, în timp ce se uita în curte și blestema; un câine al nu știu cui hlăpăia niște mălai dintr-o strachină mică în jurul căreia piuiiau jalnic vreo zece-cincisprezece puișori mici cât nucile.

– Nia d-acolo, plesni-ți-ar ochii de potaia dracului! țipă Guica ieșind afară. Mâncași mâncarea puilor, lovite-ar turbarea astăzi și mâine!

Guica se luă cu bulgări după câinele care sări gardul vecinului și-i arătă femeii o clipă coada și picioarele dinapoi. Furioasă, Guica izbi cu bulgări în gard blestemând:

– Mânca-ți-ar coada cui te are, că nu-ți dă să mănânci și vii să faci burtă în curtea mea! Fă, armăsăroaicelor, legați-vă câinele, mânca-l-ați fript!

De la vecin nu răspunse nimeni și Guica se întoarse în bordei. Paraschiv stătea cu coatele pe genunchi și o aștepta să se liniștească, deși era și el furios.

– Plecasem, ga Mario, și când am trecut de Tătărești n-a mai vrut Nilă să meargă, explică el. De la început se tot oprea și se uita îndărăt... ce să fac eu cu el dacă e tâmpit?!...

– Păi, fiindcă sunteți buni numai să vorbiți! țipă Guica scoasă din sărite. Toată iarna stați pe la mine, și ga Măria în

sus, ga Măria în jos... fir-ați ai naibii să fiți că sunteți mai proști ca Năstase Besensac! Sunteți buni numai să veniți să vă fac ciorapi și flanele și să vă pui deoparte ce am și eu mai bun și voi vă moșmoniți de-un an de zile și nu sunteți în stare să vă faceți și voi un rost!

– Hai, ga Mario, taci din gură și ascultă aicea, nu mai țipa așa ca o coțofană. Dacă nu știi, de ce vorbești? mormăi și Paraschiv arțăgos.

Guica își ieși din minți.

– Ce să știi, mă, ce să știi? Cine e coțofană? Să nu-ți dau acuma cu ceva peste botu ăla!

– Păi dacă te repezi și nu vrei să ascuți! Ascultă aicea la mine.

– Nu vreau să mai ascult nimic. Am avut și eu un loc acolo, în spatele casei lui tac-tău, se vaită ea pe neașteptate. Ooof... o să iau pe cineva străin și-o să i-l dau, că am avut și eu nepoți și m-au făcut de răsul lumii! Un pogon de pământ am și un cap de vie și casa asta așa cum e... am s-o iau pe fata aia mai mică a lui Ripitel, săraca, să-i rămâie ei bordeiul ăsta și să se mărite și ea cu pogonul meu, să nu stea ca mine nemăritată! Că alde frate-tău a rămas neînsurat, vai de capul lui, și cine să-l ia așa gol și fără nimic?! Și-o s-o dau aici, și o să-i trec și pogonul și casa și să aibă și ea grijă de mine când o să închiz ochii... că frate-meu Ilie... că rudele... nepoții...

Măria Moromete se făcu deodată moale și se lăsă încet pe pragul bordeiului. Ea începu să se jelească lung și fără lacrimi și bocetul ei, deși încet, împânzi aerul bordeiului și al bătăturii și se răspândi ca de mort pe toată întinderea uliței:

– Ooof, nepoții, nepoții! Doamne, Doamne... eee... C-am avut și eu o mamă, Doamne; și a intrat în pământ iiii... Î-ii... și m-a lăsat singură-i! Că frati-meu Ilie s-a însurat a doua oară-î. Și soră-mea a făcut copil de fată mare iii! Și dacă s-a dus din sat m-a lăsat pe mine singură, Doamne! Și lui Ilie nu-i pasă de mine, Doamne! Of, Doamne, Doamne-ei!... eeeii! Și-am avut și eu un copilii... și-a murit și-ăla, că mi l-ai luat, Doamne! Și m-ai lăsat singuricăăă! M-ai lăsat singurică, Doamneeei!... eeee! Singurică m-ai lăsat, Doamne, pe pământul ăsta! Că nici nepoții și nici frații și nici rudele, că s-a dus cu toți și nimeni nu te ia în seamă și toți râd de tine, Doamne! Că am vrut și eu să las nepoților bucațica mea de

pământ și să-și facă și ei casă pe ea... și să mă ție și ei în casa lor, că am îmbătrânit și nu mai pot, Doamne... că am zis și eu că să fie bine de ei, că sunt nepoții mei și am vrut să se însoare și ei să-și ia muieri și dacă închiz ochii și mor să aibă cine să mă spele, să nu mor cu ochii beliți, Doamne... Of, Doamne, Doamneee!... eee... că n-am vrut răul nimănui și i-am îndemnat și eu să-și facă rost de bani și să-și facă casă că sunt mari și le trece vremea, Doamne! Că numai tu știi ce e în inima mea, Doamne, inima mea friptă și prăjită... că sunt singurică și mi-e urât și frică, Doamne! Of, Doamne, Doamneee, eee!... eeeee! Că dacă îi înveți îți ies fel de fel de vorbe, Doamne, și lumea te poreclește și-ți spune Guica... și nimeni nu știe cum îmi tremură mie inima, Doamne, și picioarele mi s-au răcit, că nu mai poci, că o viață am avut și s-a dus și-aia, Dumnezeuule!

Paraschiv se ridică de pe scaunul și îi puse mâna pe umăr.

În timpul cât tușa lui jelise, el se uitase pe geam să vadă dacă aude cineva. Lumea care trecea pe drum, auzea, dar nimeni nu se oprea. Întorcea doar capul și apoi își vedea de drum; numai niște copii se opriseră sfioși și ascultaseră un timp, cu gravitate, bocetele femeii.

– Ei, ga Mario, șopti Paraschiv încurcat. Hai, taci o dată, că nu e nimic. Ce te-a apucat? De ce nu stai să auzi cum a fost, că nu e vorba să...

Măria Moromete tăcu și se ridică încet de pe prag fără să-ia în seamă pe nepot. Ea merse și ridică din mijlocul bătăturii strachina răsturnată de câine, o șterse cu mâna de mălai și uitându-se în jurul ei începu să cheme puii cu un glas care nu mai amintea cu nimic de cel cu care se jelise puțin mai înainte. Ea chema puii și risipea mălai, iar cloșca dădea târcoale cloncâind și cărâind zgomotos. De pe cer soarele de vară începuse să verse cu putere o căldură înăbușitoare.

Paraschiv ieși din bordei și plecă încet, cu umerii îndoți. Fuga nu izbutise, dar nu era nimic; trebuia căutat curând un alt prilej, până nu trecea vara. Și altfel trebuia acum să procedeze.

XVI

Niculae intră în curtea școlii, foarte mândru de pălăria pe care o avea pe cap și de cureaua cu cataramă albă cu care

era încins peste cămașă. Se îndreptă spre grupul fetelor din clasa lui care făceau mare zarvă în curtea din spatele școlii; nici nu apucă să se apropie bine și se pomeni arătat cu degetul de vecina lui, Bălosu Rafira, care cât îl văzu, începu să țipe:

– Uite la Moromete, uite la Moromete! A venit cu pălăria lui ta-său! ăăă! Pălăria lui ta-său! Pălăria lui ta-său! Și cureaua!

Niculae îngălbeni de furie, dar nu putu să spună nimic. Se liniști însă repede văzând că celelalte fete își văd de joc și nu-l iau în seamă. El se opri în dreptul unui grup de trei-patru fete care jucau ceva sărind într-un picior printre niște pătrățele și semne zgâriate în pământ. Boțoghină Irina stătea și aștepta să-i vie rândul la sărit. Când o văzu Niculae cum stă, cu umărul ei stâng puțin ridicat, oacheșă și cu coadele mici lăsate peste o bluză nouă, i se păru atât de frumoasă încât, uitându-se la ea, sângele îi împurpura obrazii și inima începu să i se zbată în piept ca o vrabie. Așteptă ca ea să ridice ochii și să-l vadă cu pălărie și curea. Irina însă nu ridica deloc ochii spre el; aștepta cu nerăbdare să-i vină rândul la joc. Chiar îi veni rândul; luă bucățica de ciob în mână, se așeză în dreptul pătratului, aruncă ciobul și începu să sară printre pătrățelele și semnele jocului. Niculae o urmări cum sare și după un timp nu mai simți decât neaz. Când fata aruncă ciobul în figurile cele mai grele și anume în *iad* și în *cer*, Niculae făcu pe neașteptate un pas, strică liniile și o îmbrânci pe fată din mijlocul figurilor. Celelalte țipară ascuțit și tăbărâră pe el. Pălăria lui Moromete fu mototolită rău pe capul fiului. Niculae o luă la goană și fetele îl lăsară în pace. Ele refăcură repede pătratul stricat și Irina spuse că trebuie acum să dea din nou cu ciobul.

În ziua serbării școlare, copiii veneau în număr mare. Veneau chiar și cei care lipsiseră mai tot timpul anului; chiar și cei care știau că au să fie lăsați repetenți.

În fața intrării, băieții din cursul complimentar ridicau o scenă. Băncile fuseseră scoase în curtea școlii să se așeze oamenii în ele. Din când în când, câte un învățător ieșea afară și bătea din palme să potolească zarva. Unii copii jucau *oină*, alții chinuiau o minge de carpe jucând fotbal. Niculae era mare fotbalist, juca la becie, era vestit prin șturile lui și i se spunea Dobay.

Deodată un murmur începu să umble prin toată curtea. Un băiat care stătea la poartă strigase tare:

– Vine dom' învățător Teodorescu cu doamna.

Vestea străbătu curtea prin toate colțurile și zarva începu să se stingă. Cei care jucau *oină* lăsară jocul, iar fetele ieșiră din spatele școlii și trecură fuga în față. Învățătorul Teodorescu și soția lui erau însă departe de școală, abia puteau fi văzuți. Un copil care stătea în poartă anunță că cei doi au intrat în primărie. Copiii așteptară în liniște, iar cei care încercau să facă gălăgie erau înghionțiți.

– Bă, tu n-auzi? Vine dom' învățător Teodorescu!...

În cele din urmă, învățătorul fu văzut apropiindu-se de poartă. El mergea încet alături de o femeie mică și grăsuță, îmbrăcată în costum național și încălțată cu niște pantofi cu tocuri foarte înalte. Avea buzele rujate și mărele la gât.

Copiii se îngrămădiră de-a lungul drumului de la poartă până la scările de la intrare. Învățătorul pătrunse în curte și se îndreptă spre școală. În clipa aceea, din capul șirului izbucniră câteva glasuri subțiri:

– Bună-ziuă! Bună-ziuă!

Și pe măsură ce învățătorul și soția lui înaintau erau urmate neîntrerupt de altele, din ce în ce mai puternice și mai ascuțite.

Nu de aceeași primire se bucură însă învățătorul în cancelarie. Directorul Toderici, cât îl văzu intrând, sări în picioare. Era îmbrăcat în uniformă de locotenent. El își desfăcu mâinile și strigă:

– Haide, domnule Teodorescu, pleci din comună și lași situația elevilor neîncheiată! Am să fac raport la inspectorat. Ai plecat și ai luat catalogul cu dumneata. Ce înseamnă asta?

În cancelarie era strâns întreg corpul didactic al școlii. Parohul Petre Provinceanu și parohul Andrei Bălan, dintre care primul cu soția, învățătoare în sat, erau și ei aici. Preteasa era numită doamna Lily. Apoi tinerii învățători Bădilă Aurel și Enăchescu Adrian, dintre care al doilea cu soția, tot învățătoare. Ea era numită doamna lui dom' învățător Enăchescu.

Învățătorul Teodorescu trase un scaun și se așeză, puse catalogul pe birou. Doamna Lily schimbă o privire scurtă cu soțul ei, preotul, și ieși din cancelarie. Teodorescu răspunse

atât de agresiv, încât toți învățătorii și doamnele se ridicară în picioare.

– Situația elevilor mei e încheiată și pe catalog eu sunt stăpân!

Se petrecea un lucru nemaipomenit. Teodorescu vroia să lase repetent pe fiul colegului său, Toderici Artur, care învăța foarte prost. De altfel, Toderici se resemnase ca fiul său să ajungă doar un bun proprietar de pământ, așa zicea, dar nu chiar un analfabet.

– Am mai discutat o dată pe chestia asta și ți-o spun verde, domnule director: am să-ți las băiatul repetent, așa cum se cuvine, și să nu strigi aicea la mine, pentru că nu ești la instrucția cu premilitarii...

Directorul își mușcă buzele. El mârâi stăpânit, lăsând deodată la o parte formulele de politețe și oficiale cu care îl întâmpinase mai înainte:

– Teodorescule, îți spun prietenește că cu mine ai s-o pățești urât de tot. Te răzbuni că ți-am luat locul de director?! Suntem aici cu toții de față: băiatul meu nu e cel mai rău și mai prost din clasa ta; am să cer inspectoratului reexaminare și am să te dau în judecată...

– De trei ani de zile ți l-am trecut clasa de rușine, răspunse Teodorescu cu dispreț. Eram director pe vremea aia, așa că vezi, nu e vorba de răzbunare. E un copil rău, pe care l-ai crescut obraznic... îmi terorizează clasa...

Se făcu o tăcere de câteva clipe, după care Teodorescu continuă:

– Și ce mă sperii tu cu inspectoratul? Ce-mi pasă mie! Eu ți-l las repetent, îmi iau catalogul coala în fața satului...

– Te rog să predai imediat catalogul clasei a patra fiindcă eu sunt director și eu prezint situația!

Toderici izbi cu un scaun în podea și începu să urle soldățește și să insulte cu grosolanie pe colegul său, fără să mai țină seama de doamne.

– Te gășiși tu, să-mi faci, în școala mea, pe grozavul.

Toderici izbi a doua oară cu al doilea scaun de dușumea și ridică brațul în sus strigând cu o voce înaltă:

– Bagă de seamă, Teodorescule! Să-i... dumnezeul mă-sii dacă n-am să te fac eu pe tine să tremuri și să mă ocolești zece kilometri când ai să mă vezi! Bagă de seamă! Vrei să te pui cu mine și să mă muști de c..., dar eu îți spun că am c...

tare și ai să-ți rupi dinții în el.

Parohul Petre Provinceanu interveni cu glasul lui bisericesc:

– Ascultă, Florică, nu striga așa că te-aud copiii de afară.

– Lasă-mă, părinte, că am ajuns cu toții o adunătură de nebuni, nu de învățători, continuă să strige directorul. Nu te uii la el cum stă și se uită la mine ca un...

În clipa aceea soția învățătorului Teodorescu sări în sus și începu și ea să strige cu glas subțire, pițigăiat și care se vedea că tot timpul se încărcase de revoltă:

– Păi să-ți fie rușine, domnule director, cu înjurăturile și mitocăniile dumitale. Am să te dau în judecată, toată lumea e martoră! Da, am să te dau în judecată și n-am să te las până nu înfunzi pușcăria! Mocane! Ai venit aicea în țări și te-ai ghiftuit și acum urlă și strigi la el parcă ar fi ordonanța ta! Mă mir că nu-ți crapă obrazul de-atâta nerușinare.

Glasul învățătoarei clocotea de atâta revoltă și ură, încât directorul rămase încremenit și prostit în fața ei. Ea își îndreptă privirea spre cei doi învățători Bădilă și Enăchescu, și li se adresă palidă, tremurând de indignare:

– Să vă fie rușine că stați și vă uitați la un astfel de spectacol. Rușine! Huo!

Adevărul era că soția lui Teodorescu nu se putea împăca cu gândul că „mocanul” luase locul de director bărbatului ei. După prima izbucnire, Toderici își reveni din surpriză. El rânji cu grosolanie și spuse:

– Măsoară-ți cuvintele, madam, să nu ți le măsoar eu!

Nu apucă să termine. Soția învățătorului Teodorescu apucă strâns călimara mare și grea de pe masa cancelariei și o repezi drept în capul directorului. Acesta se feri și călimara plesni în țândări în portretul regelui Carol al II-lea de pe peretele opus. Geamul portretului se sfărâmă cu zgomot și trăsăturile „primului învățător” fură boroșcoite de cerneală și de lovitură. Portretul începu să se clatine în sfoara și cuiul de care era agățat, fără să cadă însă, și se clătina încet la dreapta și la stânga ca și când și-ar fi muștrat părintește corpul său didactic din cancelaria școlii, învățătoarea, văzând că dăduse greș, apucă în mână un scaun și se repezi spre Toderici; se făcu o învălmășeală mută și încleștată; Toderici îi smulse scaunul cu ușurință; femeia apucă altul; soțul ei sări și se repezi spre director; parohul Petre

Provinceanu îi ținu calea; în cele din urmă învățătoarea, aprinsă la față, izbucni în plâns și își apucă soțul de braț; își pierduse firea.

– Haide d-aici! Ți-am spus de la început să nu vii astăzi la serbare!

Teodorescu își desprinsese brațul, deschise ușa cancelariei și o împinse ușor afară.

Rămăși singuri, cei șase bărbați se priviră unul pe altul în tăcere și pe nesimțite corpul didactic se împărți în două tabere. Singur parohul Andrei Bălan nu se amestecă; el porni spre ușă și ieși afară fără să scoată vreun cuvânt.

– Domnule director, începu tânărul Bădilă, bagă de seamă că se aude! Școala asta nu e casa noastră particulară.

Toderici trase un scaun și se așeză oftând agresiv. El răspunse cu un glas care căuta să-l atragă pe tânăr de partea sa și să-l izoleze pe fostul director.

– Lasă-mă în pace, dragă Aurele, asta e curată bătaie de joc... Vezi ce-a făcut cu cerneala? Cum dracu să nu injuri... dumnezeul mă-sii, când te scoate din sărite? Eu știu că nu învață bine, dar dă-l în mă-sa, n-o să fac din el un savant. Și pentru asta trebuie lăsat repetent? Dă-o dracului, Teodorescule, că întreci măsura!

– De ce întrec măsura? întrebă Teodorescu așezându-se și el pe scaun. Eu nu pot să trec clasa un elev care își bate joc de carte. Pentru că băiatul tău nu e prost și ar putea să învețe și ți-am spus de atâtea ori să-l ții din scurt. El știe că tat-său e învățător și director și în loc să învețe îmi terorizează clasa ca o bestie.

– Lasă, măi Teodorescule, zise parohul Petre Provinceanu, plimbându-se agale pe lângă biroul cancelariei. Ce dracu, parcă ai fi venit acum de pe băncile școlii normale.

– Ca un *Apostol* de Cezar Petrescu, completă Enăchescu vrând să fie ironic. Domnule Teodorescu, continuă el, de fapt numai dumneata ești de vină, pentru că n-ai știut să sădești în el dorința de carte! Asta e! S-o știi de la mine, nu te supăra.

– Lăsați-l, dragă, că eu nu mă supăr, zise directorul ridicându-se de pe scaun. Să-mi lase copilul repetent. Bine! Lasă-l repetent, Teodorescule! Pe cuvântul meu de onoare! Și ce-o mai fi pe urmă om mai vedea.

– Domnule Enăchescu! strigă fostul director furios. Îmi

spui mie că n-am știut să sădesc în el dorința de învățatură? Ai uitat că până mai anul trecut veneai aproape în fiecare zi la mine să te învăț cum să predai o lecție? Acum ți s-a îngroșat obrazul și faci ironii.

– Teodorescule, liniștește-te, dragă, murmură cu blândețe parohul Petre Provinceanu. Ce-o să creadă lumea despre noi dacă ai să-l lași pe băiatul lui Florică repetent? „Ia uită-te, o să zică, mama lor de învățători, că proști copii mai au”. Gândește-te și tu, ce dracu!

Teodorescu vru să răspundă, dar fu întrerupt de revenirea în cancelarie a celor care ieșiseră: parohul Andrei Bălan și învățătoarele Lily și soția lui Teodorescu.

– Haide că s-a strâns lumea și așteaptă, e curtea plină, spuse parohul Andrei Bălan lăsând ușa deschisă.

XVII

Spre prânz, Moromete se satură să stea pe prispă; ieși la drum pe stănoaga podiștei. Ziua era frumoasă, deși căldura năvălea din cer asupra ei. Pe stănoaga era la umbră, deasupra salcâmi înfloriți, iar pe șoseaua curată, măturată din toate părțile de fete, treceau oameni. La a treia casă, înainte, ieșea din curte și se ducea nu se știe unde Matei al Barbului, care avea o gălmă în gât și care din pricina asta, când vorbea, îți venea mereu să-i spui: „Tușește, mă, Matei, să-ți iasă gălma aia din gât”.

– Unde te duci, Matei?! îl întrebă Moromete anume ca să-l audă vorbind.

– ...ă duc înă la mnatu-meu, ă-mi dea un ăpăstru!

„Vedeți? Din pricina gălmei cuvintele lui sunt ciumpăvite, topite în omușor”, părea să spună Moromete prin întreaga lui înfățișare. Vecinul din față, alde Udubeașcă, ieșise și el la poartă.

– Mă Udubeașcă! chemă Moromete parcă prăpădit de uimire. Ce face, mă, Gheorghe ăla al tău?

Gheorghe acela al lui Udubeașcă nu făcea nimic deosebit ca să se mire și să fie atât de nemaipomenit de încântat Moromete, dar întreba de el tocmai de aceea, tocmai pentru că săracul Gheorghe al lui Udubeașcă era un flăcău șters și bun, ale cărui urme pe pământ nu le vedea nimeni.

– Gheorghe s-a dus cu caii pe izlaz! răspunse Udubeașcă. „Vedeți?! asta face Gheorghe al lui Udubeașcă”.

– Bună ziua, Moromete!

– Bună ziua, Nae!

Nae Boldeafă, un creștin! Vreți să mai știți altceva despre el? Nu e nevoie. Iată-l pe altul:

– Ce faci, Moromete? Hai devale!

Ei, ăsta da, om în toată puterea cuvântului: trece pe lângă tine, nu dă bună-ziua, te întreabă doar așa, ce faci, hai devale, adică nu faci bine ceea ce faci, mai bine ai face dacă te-ai lua după el.

Trecând pe lângă el, unii încercau să-l ia cu ei la fierărie, la Iocan, dar Moromete le răspundea că nu merge, ce să caute el acolo? Și spunea acest lucru cu un glas care vroia să însemne că el niciodată n-a fost pe acolo, ba chiar s-a ferit totdeauna să se ducă; altora le răspundea că *n-are timp*; unuia i-a răspuns chiar că nu poate, e *ocupat*.

Într-o vreme, un vecin din fundul grădinii, care de cele mai multe ori trecea prin curtea Moromeților ca să iasă spre șosea, se oprise lângă el și îi adusese aminte că astăzi după-masă popa Petrică are comitet la bancă și că Moromete să fie și el acolo, ca fiind membru în comitetul bisericesc. Moromete îi răspunsese vecinului că nu merge și, la întrebarea celui alt că de ce nu merge, tăcuse câteva clipe, apoi răspunsese rar și târâgănat: „Nu viu, mă Ene; ce, tu nu știi că eu nu mai sunt în comitet? Am fost *destituit*! M-a destituit popa”. Vecinul nu înțelesese cuvântul *destituit*, plecase fără să mai spună ceva.

Moromete fu urnit de pe stănoagă de Cocoșilă. Dar nu fără cârâială și discuție. Cocoșilă îi spunea să meargă împreună la serbare, că e serbare la școală, să vadă și ei ce-o fi pe acolo; Moromete răspunsese că nu merge, ce să *facă* acolo?

– Hai, mă, trecem pe la Aristide și bem câte-o țuică, fac eu cinste, spuse în cele din urmă Cocoșilă, știind că la această invitație celălalt n-are să se mai opună.

Moromete ridică privirea spre prietenul său și întreabă cu neîncredere prefăcută:

– Zău, mă? Ce te-a apucat? Ce-ai pățit?

Cocoșilă se supără și spuse că Moromete să nu facă pe deșteptul, că dacă e vorba să numere care a făcut cinste de mai multe ori, el, Moromete, iese prost. Moromete începu să râdă încet și părea dispus să înceapă numărătoarea, dar

Cocoșilă îi întoarse spatele și se prefăcu că pleacă; fără folos însă, deoarece Moromete îl cunoștea și știa că totdeauna când Cocoșilă era atât de insistent, avea ceva de spus, ceva care îl rodea și în care nu se poate descurca.

Porniră încet spre centru, răsucindu-și țigări.

– Moromete, ai auzit, mă? anunță în sfârșit Cocoșilă. Am vrut să-ți spun eu de ieri, dar a venit Țugurlan și... în fine, m-am gândit aseară, până să adorm... M-am gândit... am făcut la țigări, iar m-am gândit... Mă, tu auzi? Am băut la tutun... stam și mă gândeam și am băut tutun! Mă, am băut tutun!!! Ce să-ți mai spun, până m-a luat dracu și-am adormit.

– Ce, mă, la ce te-ai gândit? întrebă Moromete vesel.

– Am fost alaltăieri pe la gară și am auzit doi inși care vorbeau.

– Ce spuneau?

– Vorbeau de politică. Erau doi inși nu știu de pe unde. Am vrut să-ți spun eu de ieri, dar a venit Țugurlan și... Intrasem la Marinescu să iau o țuică și ei stăteau în picioare și discutau; aveau o gabrioleță în fața cârciumii. Nu-ș' ce-or fi fost ei, în tot cazul oameni deștepți, nu proști ca tine.

– Sau ca tine, completă Moromete neturburat.

– Da, și vorbeau între ei. Vorbeau, vorbeau, uite așa le mergea gura! Dar nici unul nu se lăsa! Amândoi deștepți! Trebuie să fi fost niscai geambași sau negustori din ăștia care au magazii de grâne prin gări. Adică numai unul din ei, că avea ceafa groasă; ălălalt nu-ș' ce era, că era mai spălatei, așa ca agentul ăsta al nostru de la C.A.M. La început n-am prea înțeles, că nu știam despre ce e vorba. Eu am cerut o țuică și m-am făcut că nu-i aud; și pe urmă am început să prinz ceva. De fapt mâncau amândoi c...t, spuneau că o să vie legionarii la putere, că țărăniștii nu sunt contra lor... Ei! au mâncat ei la c...t așa cam vreo jumătate de ceas și o dată îl auz pe ăla mai spălatu că dacă vin legionarii la putere, atunci e bine, s-a terminat cu partidele. Ălălalt, ăla borțosu, zice că nu se poate. Dacă e vorba așa, atunci regele ce face fără partide? „S-a zis cu partidele, zice ălălalt. Ori așa, ori așa, partidele nu mai sunt în stare să guverneze: e limpede că partidele n-au să mai fie; au dus țara la râpă și trebuie oprită să nu se rostogolească. Numai legionarii pot s-o oprească.” Așa spunea ăla, trebuie să fi fost legionar... pe

mă-sa, că avea pe sub haină o flaneă verde.

– Și ăla grasu ce spunea? întrebă Moromete cu interes.

– Dracu să-l ia, că n-am înțeles ce politică făcea. Ba spunea de legionari, că nu se poate, ba spunea de Maniu și de rege. Spunea că Maniu și cu regele, numai ei pot să mai facă un guvern care nu știu ce mânca el c...t că țara românească este așa și pe dincolo. Eu ce mi-am spus? Dă-i în mă-sa, ăștia sunt legionari amândoi. Asta vream eu să-ți spun ție, că nu e de glumă cu legionarii ăștia, dar tu ești capiu, nu înțelegi...

– Fugi, mă, d-aici! Dă-i în mă-sa de legionari! zise Moromete senin, mergând agale, cu mâinile la spate.

Ajunseră apoi la centru, la Aristide, și intrară în cârciumă. Cocoșilă făcu într-adevăr cinste, și după aceea, fiindcă în cârciumă nu prea găsiră cunoscuți, ieșiră și se îndreptară spre școală.

Când intrară înăuntru, curtea școlii era înțesată de oameni și serbarea gata să înceapă. În fața băncilor dinaintea scenei se așezaseră un rând de scaune. Tocmai atunci pe aceste scaune începuseră să se așeze fruntașii comunei: notarul Istrătescu cu soția lui, o femeie grasă, îmbrăcată cu o fustă uriașă de catifea subțire; agentul C.A.M. cu soția, o cucoană îmbrăcată în costum național și cu o umbreluță de soare pe care o ținea deasupra capului cu un aer de mare doamnă; alături de ea se așezase Aristide Rădulescu, fără soție; apoi veneau la rând perceptorul cu soția, agentul fiscal, Jupuitul, singur, cu pălăria lui de paie și cu obrajii lui care păreau jupuiți; și în sfârșit inginerul agronom Ionescu cu toată familia, un student și două eleve de liceu abia veniți în vacanță. În spatele acestora, în primele bănci, se așezaseră Crâșmac, Tudor Bălosu și administratorul moșiei Marica, Cristescu.

Scena din fața școlii ocupa intrarea în întregime. Învățătorii și învățătoarele, cu un grup de elevi, premianții, stăteau în dosul scenei, pe coridor, fiecare clasă cu învățătorul ei.

Moromete și Coccoșilă se amestecaseră și ei printre oameni și, nemaiaivând loc pe bănci, se așezară jos pe pământ. După câțva timp, serbarea începu. Directorul școlii o deschise cu o cuvântare. Când apăru pe scenă, în uniformă, se făcu în toată curtea o tăcere deplină.

- Domnilor! Începu el cu glas tare, proptindu-și pumnii pe catedra de pe scenă și rezemându-se în ei. Domnilor, repetă el nepolitic, uitând că în fața sa, pe scaune, se aflau și doamne, serbarea școlară din anul ăsta se serbează cu bucurie pentru părinții care și-au trimis copiii la școală și fără bucurie pentru ăia care nu și i-au trimis. Și vă spun, domnilor, că din situația încheiată pe școală iese că oamenii nu-și dau copiii la școală. Știți și dumneavoastră că cine are carte, are parte. Păi, să vă spun eu, d-aia n-aveți parte fiindcă n-aveți carte. Și pentru mine, domnilor, să vă spun drept, că eu așa am obiceiul să vorbesc, pentru mine, zic, după părerea mea, e cel mai prost ăla care nu-și dă copilul la școală! Eu am aicea înscriși patru sute cincizeci de elevi și din ăștia patru sute cincizeci și ceva, nu zic să fi venit toți, că n-ai unde să ții atâta mulțime de copii, și la urma-urmii unii din ei sunt așa de proști că n-au ce căuta la școală; nu zic patru sute cincizeci, dar zic jumătate, ca să batem și noi recordul pe toată România, fiindcă noi, domnilor, ăștia din Siliștea-Gumești suntem mai breji ca alții din alte sate, și am fi zis atunci că stăm bine, adică uite, fir-ar al dracului, ce spun ăia că suntem o țară fără știință de carte? Păi foarte mulțumesc, dă-mi și mie ici, României, niște colonii, să trăiesc bine, și să vezi cum învăț carte. Așa că dacă veneau două-trei sute aș fi zis că degeaba se laudă Franța și Anglia că la ei oamenii sunt bătuti în cap de atâta carte; uită-te aici în România, uitați-vă, domnilor engleji și franțuzi, sunteți mai proști ca noi, sunteți proști de dați în găuri, noi avem cu ce trăi fără colonii și învățăm carte, avem daravelile noastre și nu ne ducem la mama dracului cu vapoare și cu submarine? Deși am putea să ne ducem că avem ieșire la mare, dracu știe de ce n-avem și noi corăbii și vapoare măcar ca grecii, dacă nu ca englezii. Numai dracu știe cine ne oprește să le fabricăm, că de fabricat am avea cu ce. Avem lemn, avem fier! Numai pe dracu în noi, care să ne înghioldească, n-avem! Suntem prea cumiți, domnilor, suntem plini de cumsecădenie. Și când nu suntem o nimerim prost ca Ieremia cu oiștea în gard. Măcar dacă am învăța mai multă carte, să-i tăiem pe toți prin știință de carte! Îi tăiem noi, dar nu cine știe ce, se apucă unul ca Iorga și învață prea multe, în timp ce altul nu știe să se iscălească, asta e paradoxal, domnilor. De-aia ziceam

adineauri că e cel mai prost ăla care nu-și dă copiii la școală! Zice că n-o să-l facă popă și nu-l trimite și... Ia dă-mi, Enăchescule, situația aia, spuse directorul întorcându-se spre fundul scenei și părăsind brusc incursiunile sale istorice și geografice, care îi lăsau ca de obicei cu gura căscată pe părinții adunați. Apoi continuă cu situația în mână: Pe clasa întâia au fost înscriși o sută cincisprezece. Au frecventat regulat, câți credeți? Optzeci și șapte, anunță Toderici tare. Și din ăștia au rămas repetenți patru. Asta e cu clasa întâia, dar aici stăm bine, fiindcă pe clasa întâia tot mai vin ei! Și stăm bine și cu clasa a doua. Dar ce se întâmplă după aia, nici dracu nu mai poate să mai înțeleagă. Să vedeți: clasa a treia înscriși șaptezeci. Au frecventat cincizeci. Din cincizeci ce să scoți? Mai poți să lași vreunul repetent? Cu clasa a patra...

Directorul întinse mâna înapoi:

– Dă-mi te rog catalogul și situația clasei, domnule Teodorescu...

Teodorescu îi întinse catalogul și situația și timp de un minut asistența așteptă ca directorul să continue. Toderici cercetă catalogul încordat și când ajunse la sfârșitul lui, văzu că în dreptul partidei fiului său era scris absolvent. Ridică fruntea și continuă:

– La clasa a patra situația e ceva mai bună pentru că domnul învățător Teodorescu a fost mai aspru decât mine și v-a trimis amenzi încă de la începutul anului. Că așa e omul nostru, nu vrea să înțeleagă dacă nu-i trimiți amenda pe cap. Eu am vrut să nu mă înjure oamenii, și ca rezultat mi-au venit, mari și lați, douăzeci și cinci copii la clasa mea. Dar de la anul încolo, uite, vă spun verde, să nu ziceți că sunt al dracului: care nu și-o trimite copilul la școală, o să-l amendez și o să-l usture, pardon de expresie, știți dumneavoastră unde. Clasa a patra au fost înscriși cincizeci și șapte, au frecventat patruzeci și opt, dintre care trei repetenți. Și dacă trecem la cursul complimentar, aici nu se mai poate discuta. Eu cam atâta am avut de spus. Acuma doamna Lily are să vă spună cum stă situația clasei întâia la fete...

Toderici se întoarse cu spatele spre asistență și chemă:

– Unde ești, doamnă Lily? Poftește, te rog, pe scenă!

După care directorul părăsi catedra și coborî printre

păturile scenei jos lângă fostul director Teodorescu. El îl apucă pe colegul său de braț, îl trase printre copii înăuntrul școlii și rămaseră singuri, într-una din clase. Toderici își îndoi mâinile spre spate și se miră:

– Măi Ionele, de ce mă pui în situația să facem scandal de pomană?! Dă-o în... mă-sii de afacere, biserica mamei lui de copil! Dacă nu învață, ce dracu vrei să-i fac? Eu te rog să mă scuzi, știți cum e felul meu, roag-o pe soția ta să nu se supere! Crucea lui de copil, că dacă mi-ar semăna mie, aș ști ce să fac, dar seamănă cu soacră-mea, fir-ar a dracului cu mama ei de soacră, că toată ziua îl ține pe-acolo pe la ei; eu am treabă, n-am timp să-l învăț carte! Pentru asta să ne certăm și să mă faci să-mi ies din sărite? Te rog să mă ierți și să nu fii supărat pe mine!

– Să-i ceri scuze în cancelarie în fața tuturor soției mele, zise Teodorescu. E în tine un amestec de măgărie și inteligență care mă scoate din sărite, într-o zi o să-ți dau eu cu călimara în cap, da' am să te nimeresc. Păstrează-ți pentru soacră-ta măgăriile și la școală poartă-te ca un învățător, nu ca un văcar.

– Am să mă port, am să mă port, mă, Teodorescule, răspunse directorul cu o obidă amenințătoare și patetică, dar scutește-mă și tu de înțepăturile cucoanei tale, că n-avem timp de ele. Și încă dacă s-ar rezuma la înțepături. Dar dacă nu eram eu ager, pe cuvântul meu că îmi spărgea capul.

Teodorescu nu mai zise nimic, se ridică și ieși.

XVIII

Afară, învățătorii și învățătoarele își strigau premianții și copiii spuneau poezii. Când veni rândul clasei a patra, fostul director se urcă pe scenă și înainte de a începe să numească pe premianți, el se opri câteva clipe în fața catedrei, dând de înțeles că are și el ceva de spus. Se făcu liniște, și unii oameni care stăteau jos, tăifăsuind încet, se ridicară în picioare și curmară șoaptele. Numai niște babe surde, uitându-se la învățător, își aduceau aminte de părinții acestuia; fostul director era chiar de-aici din sat.

– Bietul băiat al lui Niță Teodorescu! îl căina una. E mereu slab, săracul.

– L-a supt învățătura, că ce mai învăța, eu îl știu de când

era mic, zicea alta.

- Ia tăceți din gură, muierile alea d-acolo! se răsti un bărbat, întorcându-se foarte indignat încotro se auzeau șoaptele.

- Ei, mai vorbim și noi, Ghiță, ce belești ochii ăia așa? răspunse una din babe cu un glas nepăsător.

- Duceți-vă încolo, afară, dacă aveți chef de vorbă.

- Hai, nu-ți mai răci gura, Ghiță, că faci praf, spuse altă babă râzând.

- Tăceți din gură! Hei! se auzi atunci glasul poruncitor al directorului.

- Oameni buni! Domnul director a spus la început că e cel mai prost ăla care nu-și dă copilul la școală. Dar eu știu de la părinții mei că nu sunt decât oameni care au cu ce să-și dea copiii la școală și oameni care n-au cu ce, nu pot să-i dea, că au nevoie de ei, n-au cu ce să-i încalțe și să-i îmbrace, cu ce le lua cărți. Sunt și oameni care nu vor să-și dea copiii să învețe, dar nu sunt proști, sunt neștiutori, și dacă sunt neștiutori, sunt tot din cauză că părinții lor i-au ținut fără carte. Dar de ce trebuie să învățăm carte? Eu nu vorbesc numai de ăia săracii care nu pot veni. Dar sunt și alții care mai au și nici ăștia nu-și dau copiii la școală. Iarna, copilul dacă stă în casă, îl scutește pe om de o treanță pe el și de o opincă în picioare. Eu vă întreb, cui nu i-ar plăcea dintre dumneavoastră să-și vadă copilul îmbrăcat și încălțat și să vie iarna să învețe, să nu rămână neștiutor?

- S-a făcut lumea rea, maică, spuse una din babe din fund cu busuiocul în mână (de la biserică venise și ea la serbare).

O clipă se lăsă tăcerea peste toată curtea. În fată, Aristide stătea cu aerul său tineresc picior peste picior, își clătina pantoful în aer și se uita intrigat la învățătorul de pe scenă.

- Așa este, continuă Teodorescu, sunt țări care nu sunt așa bogate ca a noastră și trăiesc mai bine ca noi. Ei s-au lăsat de plugărie și au început să facă industrie; în fabricile lor ei țes pânza și ne ia grâul nostru pe ea, bucatele noastre. Dacă ați ști carte... Dumneavoastră ați primit pământ după război, dar viața nu s-a făcut mai bună. Dar unii n-au pământ deloc și eu am vrut să vă spun că trebuie să vă dați copiii la școală, să învețe carte și să apuce alte drumuri. Altceva nu e de făcut pentru copiii dumneavoastră, așa a

făcut și tata cu mine, așa că la toamnă lăsați-i pe copii, ruși, cârpiți, să vie la școală. Rupe de la gură și ia-i numai o carte, două și dă-i drumul să se ducă. Aici la Miroși e o școală de meserii și bursierii nu plătesc nimic. Am citit ieri în ziare (dumneavoastră dacă nu știți carte, nu citiți ziarele) și am văzut că la București, la Atelierele Grivița, s-a înființat o școală gratuită de ucenici, nu se plătește nimic, îl ține pe ucenic în cămin, îi dă mâncare și îmbrăcăminte, dimineată învață carte, după masă învață meserie... Stă patru ani, și după patru ani iese din internat și intră la uzină. Pe urmă am citit iar că la Spanțov, pe domeniile statului, e o altă școală. Înseamnă că dacă vă dați copiii să facă cel puțin patru clase primare, puteți pe urmă să-i dai undeva să-și câștige o pâine mai bună.

Învățătorul se opri: sudoarea îi curgea pe obraji și pe gât. Era foarte cald.

– Am să strig acum catalogul, încheie el. Veniți mai încoace, băieți. Premiul întâi la fete e Botoghină Irina! anunță el. Haide, Botoghină, treci încoace!

Abia acum oamenii se destinseră din încordare; se pare că învățătorul fusese ascultat de oameni cu trupurile înțepenite. Fata lui Botoghină se urcă pe scenă și se uită drept în sus spre învățător.

– Treci aici! îi spuse Teodorescu, luând-o de umeri și împingând-o în fata scenei. Spune poezia!

Cuvântarea învățătorului făcuse însă o impresie care nu se ștergea și oamenii nu mai fură atenți la poezia fetei.

– Lăsați gălăgia, domnilor, că nu se mai aude nimic! Prospectul cu Spanțov și cu Grivița a venit și la primărie, o să fie afișat și o să-l citiți, spuse directorul.

Pe scenă Botoghină Irina ajunsese la sfârșit cu poezia ei în care niște pisici, certându-se pentru o bucată de brânză, se duseseră la un cotoi să le facă dreptate; cum acesta rupsesse brânza în două, o pusese pe cântar și tot mușcase din ea ca să facă părțile egale, până nu mai rămase nimic... Moromete nu prea asculta, dar deodată ochii îi rămaseră pironiți pe scenă. El murmură nevenindu-i parcă să creadă:

– Cocoșilă! Mă! Țăla nu e Niculae al meu?

– Premiul întâi la băieți, Moromete Niculae! spuse învățătorul Teodorescu tare, apoi îl împinse pe băiat în fața scenei.

Moromete nu se mai îndoii, mai ales că își recunoscuse pălăria pe capul mare al fiului; gătit de emoție, tatăl strigă din colțul lui:

– Mă, n-auzi? Scoate-ți pălăria din cap. Și adăugă încet, vorbindu-i lui Cocoșilă: Săracu de el, nu i-am luat deloc o pălărie și uite că nu e învățat s-o poarte, stă cu ea pe cap.

Teodorescu așteptă să se facă liniște, timp în care spuse și el elevului să-și ia pălăria de pe cap, apoi îi dădu o coroană și câteva cărți și-i șopti să spună poezia. Se făcu liniște, dar premiantul încă nu-și spunea poezia; învățătorul îi tot șoptea și se vedea că elevului i se întâmplă ceva. În cele din urmă, premiantul tuși și începu tare să spună o poezie, dar nu izbuti să recite decât două, trei versuri; elevul se opri și se clătină; el se apucă de catedră cu o mână, și încercă să spună mai departe. Învățătorul, care pricepu ce e cu el, îl opri:

– Ajunge, Moromete!

Elevului începură să-i clănțâne dinții; mâna cu care se ținea de catedră îi tremura; foarte încăpățânat, el încerca totuși să-și spună poezia.

– Ce-are, mă, băiatul tău, de ce nu l-a lăsat să sfârșească? întrebă Cocoșilă.

Moromete nu-i răspunse. Se smulse din loc și o luă repede spre poarta din dosul scenei. Din momentul acela el nu mai auzi nimic din serbare. Intră în coridorul școlii și se apropie de fiu-său atât de repede încât copiii din sală se speriară și crezură că omul vrea să bată pe vreunul din ei. Niculae stătea rezemat de zid și tremura; cu toate acestea el zâmbea fericit, cu coroana într-o mână și cu câteva cărți mici și subțiri sub braț. Moromete îl apucă de mână și îl strânse; îl întrebă încet cu un glas apăsător și greu:

– Mă, ce e cu tine? De ce tremuri?

Băiatul își desprinse cotul din mâna aspră a tatălui și îngână, stins, clănțânind:

– Păi azi îmi vine rândul la friguri; nu știi că două zile mă lasă una mă ia?

Nu știa, de unde să știe? Parcă frigurile erau o boală care să fie luată în seamă?

– Hai acasă, nu mai sta aici! spuse Moromete cu același glas apăsător.

Băiatul se împotrivi, dar până la urmă se lăsă prins de

mână și tras încet printre oameni, afară din curtea școlii. Moromete îl ținea de mână și îl îndemna:

– Hai, mă! Hai, mă!

Ieșiră la șosea. Copilul mergea zgribulit și din când în când se oprea și-și strângea brațele clănțănind; se închircea și dărdăia parcă ar fi suflat crivățul peste el.

– Uuuu! brrr! Taicule, mi-e frig rău, taicule!

– Hai, mă! Hai p-aici pe la soare, răspundea Moromete șoptit.

Într-o vreme, pe la jumătatea drumului, băiatul se lăsă deodată pe vine și dinții din gură începură să-i toace des, ca și când fălcile i-ar fi fost puse în contact cu un motor; clănțănea acum neîntrerupt și gemea; coroana de flori îi căzu în țărână și cărțile îi alunecară și ele de sub braț și se împrăștiară pe jos.

Moromete se uită în jur zăpăcit și nemaștiind ce să facă se aplecă și strânse lucrurile copilului; îi luă coroana de jos cu niște mișcări sfioase, abia atingând buchetele de flori, apoi adună cu aceleași mișcări line cărțile împrăștiate; el se apleca încetșor, prindea cartea de coif și o ștergea de praful de pe ea făcând-o să alunece ușor peste cămașa și izmenele sale, apoi o lua sub braț și aduna altă carte; în acest timp băiatul încerca să se ridice; el chiar se ridică pe jumătate, dar se adăposti numaidecât lângă genunchii tatălui:

– Taicule, uhuhu, amețesc... mi-e frig rău... mă duc în jos...

Și se agăță de izmenele lui Moromete, cât era de mare, turtindu-și pălăria de pulpele lui; atunci omul făcu o mișcare să-l apuce de subsuori, dar se opri și-și întinse gâtul în aer; sub bărbie i se ridicase și rămăsese înțepenit mărul lui Adam; omul căuta aer cu buzele deschise și înghiți adânc și cu caznă ghemul care îi tăia răsufierea; apoi se aplecă, vâri un braț sub picioarele chircite ale băiatului și apucându-l cu celălalt peste mijloc îl ridică de la pământ. Se pare însă că această mișcare îi făcu rău bolnavului, pentru că el își încolăci strâns brațele de gâtul părintelui și se lipi gemând de pieptul lui; brațele încolăcite de gât nu-i conveniră însă lui Moromete; glasul său se auzi bolborosind în liniștea de vară a șoselei:

– Hai, mă! Hai, mă! Prăpăditule! Lovi-o-ar moartea de treabă, vă îmbolnăviți așa, fără nici o socoteală. Că eu când

vă spui... voi...

Moromete porni cu băiatul în brațe și mergând se ferea să se uite la copil; vorbea singur și ca niciodată făcea pași largi și rezezi. Părea nemulțumit și dezorientat, atins tocmai în liniștea sa neturburată. Ce era cu Niculae ăsta? De unde mai răsărise și el cu povestea asta a lui cu școala? Și ce vroia la urma urmei? Când ajunsese în fața porții el o împinse cu piciorul, intră, se apropie de prispă de casele înălbită de soarele fierbinte al amiezii și strigă supărat:

– Ilinco, Tito!

Fata cea mică, Ilinca, ieși din tindă unde făcea mâncare și când îl văzu pe tatăl ei cu Niculae în brațe, se sperie. Întrebă ce s-a întâmplat. Moromete, în loc să-i răspundă că băiatul e prins de friguri, întoarse capul în altă parte, nemulțumit, și spuse că băiatul a luat premiul întâi. Fata se apropie de tatăl ei și îl apucă pe Niculae cu două degete de bărbie:

– Mă țeștosule, ai luat primu întâi, mă? întrebă ea cu un glas batjocoritor.

Niculae gemu și deschise ochii; se vede că el auzise cuvântul țeștosule, care însemna ceva în legătură cu capul lui mare; se zvârcoli în brațele tatălui și încercă să dea în sora lui. Aiura:

– Stai tu, să trec eu valea... Să vezi cum o să vă duc eu cu o căpățână de usturoi... lovi-te-ar moartea de Bisisică!...

– Hai, Ilinco, nu te mai uita, așterne o pătură pe prispă, că mi-a rupt mâinile! se răsti Moromete, lăsându-l jos pe băiat.

Fata așternu o bucată de cergă pe prispă, puse un căpătâi și îl apucă pe Niculae de subsuori. Îl urcă sus și îl înveli. După aceea, Moromete îi întinse fetei coroana și cărțile:

– Ia astea și pune-i-le undeva... prăpăditul de el... când l-am văzut pe scena aia acolo, mi-a secăt inima... că nici nu spune... eu ziceam c-o să-l lase repetent...

– Zău, tată? A luat primu întâi? Nu glumești? întrebă fata cu neîncredere.

De pe prispă, Niculae se uită la tată și la soră cu niște ochi arzători. Tremurul îi încetase și el stătea nemișcat sub cergă și asculta. Ilinca se întoarse spre el și îl întrebă:

– Așa e, mă?

Bolnavul însă nu răspunde. Fata intră în tindă, iar Moromete se așeză tăcut lângă copil, care din nou începuse să aiureze.

PARTEA A TREIA

I

Timp de câteva săptămâni satele câmpiei rămaseră după aceea pustii. Căldura începea numaidecât după răsăritul soarelui, și dacă în timpul nopții se mai întâmpla ca norii să acopere cerul, acești nori dimineața se făceau nevăzuți și lăsau să se reverse din adâncurile limpezi dogoarea neconținută și grea a zilei de vară. Tocmai în această vreme, când dobitoacele scurmă țărâna căutând răcoare, ori aleargă bezmetice după umbră, viața oamenilor iese afară din sat și se mută cu totul sub soarele năprasnic al câmpiei. Căruțele încep să iasă din sat înainte ca luceafărul să fi pierit de pe cer. Oamenii se îndreaptă spre câmp întretăind izlazul pe numeroase drumuri și poteci, și pe aceste drumuri roatele pocnesc neîncetat și câmpul e străbătut de glasuri răzlețe care se cheamă între ele ori se vorbește neobișnuit de tare și de omenește unei vite care trage rău.

Dimineața e alburie și satul răsună încă de cântecul cocoșilor. Omul se scoală, trezește copiii, înhamă caii și umblă de colo până colo prin curte. Nu este nimic de făcut, plecarea în prima zi de secere pare să fie un lucru obișnuit, totuși căruța și caii înhămați așteaptă în bătătură de mult timp; omul și copiii sunt gata; secerile și bota cu apă sunt puse în căruță; mâncarea gătită de cu seară asemeni; nu se știe însă pentru ce căruța stă timp atât de îndelungat în mijlocul bătăturii. Omul se învârtește pe loc, se uită prin grădină, străbate curtea, intră în casă și strigă la femeie fără rost, întrebând-o dacă a pus mâncarea în căruță; muierea se supără și-i răspunde că a pus-o demult, dar bărbatul nu aude, nu ascultă, iese afară cu un aer grav, foarte grăbit și foarte îngrijorat. Se pare că s-a întâmplat ceva, a fost uitat cine știe ce lucru. Omul se apropie de căruță, se uită la secerile vârate între scoarțele loitrei, le numără, scoate una și-i pipăie zimții, o bagă la loc și începe apoi să caute sub cergă; dă totul la o parte și se uită la oalele cu fiertură de buruieni, la mămăliga încă aburindă; le acoperă repede, nemulțumit parcă de faptul că totul e în ordine, și trece la cai. Animalele așteaptă liniștite, cu buzele în jos, și când omul se apropie de ele, se întâmplă ca unul din cai să ofteze

adânc; omul se uită la hamuri, apucă hățurile, bagă zăbala unuia din cai în gură; îi trage smocul de sub cureaua de pe frunte și răzgândindu-se scoate zăbala din gura animalului. În această clipă muierea strigă din prag înfuriată: „Ce mai așteptați? Ce vă tot învărtiți? Ei, cutare, ce stai cu capul între urechi?! Hei, voi! dați-i drumul odată!”

Căruța însă tot nu pornește. A fost uitat ceva. Da! „Ăsta micu, să meargă și el la secere”, zice omul cu un glas pătruns de o neașteptată gravitate, apropiindu-se de așternutul de pe prispă. Acolo, în așternut, doarme un copil de cinci-șase ani. Zgomotele acestea puternice și îndelungate nu l-au trezit din somn. El doarme suflând rar, topit parcă în somnul lui greu. „Tu, mă! Scoal' în sus! Hai la deal.” Femeia începe să strige: copilul să fie lăsat în pace. Are nevoie de el să-i toace la păsări, să-i culeagă ștevie, să-i aducă cutare și cutare, să aducă mâncarea de prânz. Omul n-o ia în seamă. Îi răspunde că să facă singură treburile astea, băiatul – trebuie să vie la câmp și să pună poloage pe legături, să aibă grijă de cai și să învețe să secere. Muierea încearcă să-l înduplece pe bărbat, dar omul n-o ia în seamă. El dă așternutul la o parte, dezvelește pe copil, care doarme mereu, îi vără o mână pe sub mijlocul lui plăpând și îl ridică în brațe; apoi așa pe brațe, pe sus, îl duce la căruță și îl așează înăuntru peste paie și cergă. Băiatul se deșteaptă și adoarme iar. „Gata! Plecarea! strigă omul. Hei, cutare, deschide poarta! Haide! Sus în căruță! Ia vedeți în cutie acolo, nu lipsește nimic? Bota cu apă este? Tu, muierea aia, unde ești? Ai pus, fa, mâncarea în căruță?”

Deschiderea porții se face cu repeziciune și bătătura curge spre șosea, șoseaua pătrunde înăuntru prin golul căscat. Căruța pornește zdroncând rău peste podișca de lemn, iese în drum și acolo se mai oprește iarăși. Uneori, se mai uită totuși ceva. Muierea aleargă cu lucrul acela în mână, o bucată de brânză, o ceapă, un ou, o lingură care a fost uitată, sau chiar și mai rău, sarea! A uitat să pună sare, legăturica mică de treanță cu sare în ea, și muierea aleargă pierdută, străbate bătătura cu legăturica aceea în mână și se apropie de căruță și atunci omul strânge din pumni, înjură din gât și se preface că dă în ea, dar muierea nu se sperie deloc, vără sarea în coșnița cu mâncare și îl învinuiește tot pe om că se moșmondește atâta până pleacă, încât îți pierzi

capul de atâta pregătire.

Căruțele ies din sat prin toate părțile lui, prin toate ulițele și ulicioarele și cu mult înainte de răsăritul soarelui casele rămân goale de viață și drumul e pustiu și tăcerea și căldura domnesc peste tot timp de săptămâni întregi.

Căruța străbate câmpul și se apropie de capul locului. Pe timpul drumului oamenii tac, nu prea vorbesc între ei și în această tăcere își mână caii alergând unul după căruța altuia, fără să se privească, cu o grabă liniștită în care se simte gândul stăruitor la întinderea de pământ peste care grâul s-a ridicat și s-a copt.

Soarele începe să răsară; câmpia se limpezește de spuma argintie a aburilor de rouă și întinderea ei care joacă acum în nemărginiri de foc rece pătrunde prin ochi înăuntrul omului, îl împrăștie afară, îl golește de frământările lui trudnice și apăsătoare, pentru ca după aceea să-l adune la loc, într-un fel nou; florile albastre de cicoare, ale căror priviri mai curate ca adâncul cerului răsar din loc în loc pe marginea drumurilor înguste, și vântul ușor al dimineții care face cu grâul valuri asemănătoare mării, și ciocârlia care țâșnește din lan și urcă cu spinarea în sus spre cerul boltit și albastru și într-adevăr, pitpalacul turburător și barza care pășește rar printre răzoare, și floarea galbenă a spicelor de grâu care nu s-au copt încă și se revarsă în aer din nimic, și drumurile care lasă satul în urmă, și ierburile groase de pe marginea drumurilor înțesate cu scaieti puternici a căror floare uimește ochiul de la mare distanță, toate acestea răzbat cu putere din viața câmpiei și pătrund înăuntrul omului subjugându-l. El încearcă să prindă vraja, s-o păstreze cu sine mereu, și fiindcă nu izbuteste lovește caii cu biciul și aleargă posomorât spre locul lui de grâu. Iată însă că animalele se opresc la pas, suflă cu putere pe nări, nu vor să mai alerge. Un mânz nechează undeva departe și i se răspunde numai decît cu îngrijorare; mînzul rămas în urmă aleargă voinicește cu coama lui mică înfoiată puțin în lături și bate pe loc și zvârle din copitele lui mici cât pumnul de copil, maimuțărind goana cailor mari; atunci omul râde încet, obsesiile lui se topesc și o bucurie liniștită, aproape neștiută nici de el însuși, dar luminoasă și eternă ca și cerul, se așterne pe chipul lui.

Ajuns la capul locului se dă jos și deshamă caii, copiii iau secerile în mâini și încep să se învârtescă pe lângă capul încărcat cu ierburi al pogoanelor de grâu. S-ar părea că nu se petrece nimic, că se vor apuca numaidecât să lucreze, dar și aici se întâmplă ca și acasă. Trece timpul și ei tot nu încep; stau în fața locului și se uită peste mărimea lui, se întorc spre soare, învârtesc secerile în mâini, spun câte o vorbă ca să facă totuși ceva și de început nu încep. Se ceartă pe seceri, fiecare dintre ei vrând să aibă pe cea mai bună; dacă i se pare cumva că secerea lui cutare e mai nouă și cu zimții mai bogați, cel mai mare dintre copii i-o schimbă cu forța, atunci acesta o schimbă și el cu altul mai slab și de obicei celui mai mic îi ajunge în mână o ghioarsă subțire și tocită cu care el va trebui mai mult să rupă decât să taie. Atunci el dă cu ea de pământ și începe să plângă; secerișul ține multe zile și în această vreme el se va chinui tot timpul cu unealta tocită și bună de nimic. Amenință că nu va secera, dar nimeni nu-l ia în serios. „Haide, începeți odată, că soarele se ridică! Strigă omul necăjit, dar copiii nu-l iau în seamă nici pe tatăl lor. Ei așteaptă ceva, smulg câte un spic, îl sfărâmă în palmă și îi suflă pleava; aruncă în gură boabele pârguite, le mănâncă, vorbesc despre grâul vecinilor și despre cei care încă n-au sosit la câmp și de care își bat joc, se întind, își trosnesc unul altuia oasele apucându-se pe după gât și lucrul tot nu începe. Atunci omul se apropie de ei și strigă: „Bă, voi sunteți nebuni?” Cel mai mare râde cu toată gura și le spune fraților: „Ia uitați-vă la tata, l-a găsit vrednicia”. Copiii izbucnesc în hohote. Ei sunt aceia care vor munci, și o dată lucrul început, nu va mai fi timp pentru vorbă și glume. De aceea râd acum atât de zgomotos. De aceea în aceste minute de așteptare caută să-și amintească de trecut, să se pregătească pentru istovitoarea muncă, în această așteptare cel mai vrednic dintre copii începe să măsoare cu pasul *stanțiile*, părțile de loc pe care fiecare va trebui să le ducă înainte până la terminare. De la această măsurătoare tatăl este scutit. El trebuie să lege snopii și să-i așeze în clăi. Odată măsurătoarea făcută, cel mai vrednic dintre copii începe deodată să taie spicele și să arunce mănunchiurile în urmă. Pe toată întinderea câmpiei oamenii încep apoi să intre în inima spicelor: secerișul a început.

II

Soarele se ridică greu pe cer și tot atât de greu se îndepărtează și omul de capul locului. Uneori el stă aplecat timp de o jumătate de ceas, nevoind să se uite în urmă; chiar când se ridică și își îndreaptă spinarea înțepenită, secerătorul închide ochii; trage nădejdea că pașii lui stăruiți de melc se vor fi îndepărtat mult de capul locului. Cel mai slab însă nu se poate stăpâni. Din vreme în vreme el se întoarce să se uite îndărăt. Și cu cât se întoarce să se uită, cu atât se apleacă mai greu la rădăcina spicelor. Uneori secerătorul izbește cu unealta lui bicisnică în pământ și înjură crunt căldura năprasnică a soarelui; intră în porumb și rupe foi verzi cu care își încinge mijlocul și-și înfășoară capul. Acolo însă unde sunt copiii mulți, tatăl, care strânge poloagele și face snopi, este înarmat cu vorbe usturătoare și cu rafinate ironii. „Păzea, mă! Bă, ăsta, cutare!... Bă, n-auzi? Vezi că se ia locul după tine!” Ori i se spune cu o falsă bunăvoință și compătimire: „Mai stai jos, cutărică!” Sau omul își scoate, politicos, boierește, pălăria de pe cap, și salută scurt pe cel ce se uită în urmă; atât numai, îl salută scurt și-și vede de snopii lui. Alteori însă secerătorul este cruțat în timpul lucrului, dar când toată lumea se așează la masă, cel în cauză înghite cu noduri în vreme ce frații lui se prăpădesc de răs. „Nu știu ce să facem noi, că toată dimineața m-am gândit mereu la alde Badea lui Modan, începe omul misterios. Badea lui Modan, continuă omul, ar trebui să-l pună pe Bărăgan să sune cu goarna înainte de secere și să cheme pe toată lumea la primărie. Eu i-am spus odată să facă treaba asta: bă, Modane, să-l... care te minte dacă nu-ți spui drept! Strânge, mă, oamenii la primărie cu câteva zile înainte de secere!” „Nu, zice, cine are nevoie n-are decât să vie la mine acasă.” „Păi nu prea știu oamenii, mă, de! De unde să știe ei că unul ca tine nu se mai găsește prin satele astea”, îi spun eu. „Cine are nevoie află”, răspunde el. Acum, eu am stat așa, mai cu seamă ieri. Mă tot gândeam: „Mă, să-l trimet sau să nu-l trimet? Dacă îl trimet, trebuie să-i dau ăluia, lui Modan, un ciurel de mălai. Că nu face degeaba! Păi te gândești pe urmă și altminterea: costă el un ciurel de mălai? Merită să dau eu un ciurel de mălai lui Modan pentru el?” „Pentru cine, tată?” întreabă unul din băieți, neînțelegând aceste ocolișuri. „Cum pentru cine?”

strigă omul, prefăcându-se surprins că nu se pricepe despre ce e vorba. Cum pentru cine? Păi nu vă spusei? Pentru alde cutărică ăsta al nostru, n-auziți? N-auziți că mă tot gândeam dacă să-l trimet ori nu la Modan?” „Dar ce să caute acolo, tată?” La această întrebare omul se supără. Apucă un cocoloș de mămăligă în mână și-l trânteste între genunchi dezamăgit. Apoi în culmea uimirii: „Bine, mă, voi nu știți că alde Modan știe să taie de lene?! Nu știți că are niște scule, acolo, la el acasă, cu care taie de lene?” în urma acestei izbucniri false, copiii fac ochii mari, încă nepricepând limpede despre ce e vorba, după care deodată înțeleg și încep să orăcăie, să urle, să se tăvălească de răs. Secerătorul slab se face roșu. Râde și el în silă, se preface că râde.

Toate acestea se întâmplă cu cei care au mult de secerat, care pot semăna de la trei pogoane în sus. Însă cei mai mulți ar dori ca micul lor pogon să nu mai aibă sfârșit. Ei seceră încet, cu multă grijă, cât pot de jos de la rădăcină, adunând spic cu spic. În urma lor miriștea rămâne lucie, ca o perie tocită. Din cauza aceasta, pentru că zăbovesc prea mult secerând, mulți dintre ei sunt socotiți puturoși, și cei care au loturi întregi, cum sunt Moromete și Dumitru lui Nae, îi iau peste picior cu întrebări usturătoare de soiul acesta: „Mă, alde cutare, mai ai, mă, mult de secerare?”

Loturile lui Moromete aveau din două părți astfel de vecini, iar din alte două părți era înghesuit de moșia Marica și de pământurile bisericii. El era văzut călcând încet pe miriște și trecând pe rând la vecinii săi. Se oprea deodată din legat snopii, își punea palma la frunte, rămânea astfel timp de aproape un minut, apoi striga tare și lung, ca și când vecinul s-ar fi aflat la o depărtare de mulți kilometri: „Bă, Voicule, băăăăăiiii!”... Voicu lui Rădoi nu răspundea. I se vedea spinarea mișcându-se jos la rădăcina grăului. Târziu, el se ridica, se uita la vecinul său și întreba scurt și încet, ca și când Moromete s-ar fi aflat acolo lângă el: „Ce, bă?” Moromete începea iar și mai lung: „Mai ai, mă, mult de secerat?”. Voicu Rădoi se apleca iarăși la rădăcina spicelor și de astă dată nu mai răspundea. Și atunci Moromete începea să pășească încet pe miriște și se pornea spre el. Până ajungea acolo se putea în acest timp trage un pui de somn, deși până la vecin nu erau decât patruzeci-cincizeci de metri. Moromete făcea un pas, se oprea; smulgea un spic rămas în

urma băieților, îl ținea în mână, se uita la el, făcea socoteli, chibzuia ce e cu spicul? A, da! Cine a secerat pe-aici? Nilă! „Bă, Nilă! Vezi, mă, când trece vreo barză pe-acilea, spune-i să-ți ajute să aduni spicele astea”. Nilă, cu chipul aprins, se întorcea, se uita, își ștergea sudoarea, nu zicea nimic; se apleca să nu rămână cu postata în urmă. Moromete, cu spicul în mână, se întorcea și pășea peste unul din snopi. Văra spicul sub legătură și pornea iar spre vecin. Călca chibzuit, să nu se înțepe în miriște; dibuia cu talpa desculță miriștea, făcea loc degetelor și abia după aceea îi dădea pas. După vreo zece călcături se oprea. Era cald, aerul era aprins, soarele bătea în creștet cu puterea unui foc uriaș care ardea aproape de tot, la câțiva metri deasupra capului. Moromete se uita în sus, cu mâna la frunte; vorbea singur: „Mă, ce arde! Ne coacem! Murim!” Apoi tare: „Măi, Voicule, ce-i facem, mă, cu soarele ăsta? Arde de-ți aprinzi țigarea la el!” Vecinul nu se ridica și nu răspundea, Moromete înainta, cucerea terenul încet și sigur, pas cu pas. Din când în când se oprea, se apleca, răsturna un bolovan mai mare și se uita la el pe gânduri. În golul de sub bolovan, pământul era negru și gras; un vierme se zbătea pe toate părțile să se facă nevăzut. Moromete văra unghia degetului său negru și gros, strivea larva. Mormăia: „Strădania mă-tii! Stai la răcoare! Ar trebui făcute după secerea asta, niște ogoare!” Pornea mai departe; intra în porumb; deodată își amintea de ceva și exclama necăjit: „Na! Mă faci să mă întorc îndărăt!” Se întorcea îndărăt spre căruță să-și ia tutun! Vecinul n-avea tutun și la căruță chibzuia îndelung dacă să ia sau nu o țigare și pentru vecin. Se hotăra să ia și pornea din nou. Nu făcea însă prea mulți pași și se oprea țintuit de un glas ascuțit și necruțător; una din fete se oprea din secerat și striga la el: „Haide, tată, leagă snopii ăștia că te-apucă noaptea cu ei! Unde tot umbli? Te învărtești mereu ca un ou într-o căldare.” Moromete răspundea necăjit, cu o mincinoasă obidă: „Hai, mă, ce strigi așa? Mă speriași! Nu-mi dai voie să fumez și eu o țigare?” „Lovi-o-ar moartea de țigare! Se uscă legăturile colo și te tot învărtești!” Omul însă nu o mai lua în seamă. Își continua expediția sa spre locul vecinului.

În acest an la seceriș Moromete n-avea de ce să nu fie ca totdeauna el însuși, adică nepăsător față de ceea ce se aduna în urma lui, uitând de toate și pierzându-se pe miriște în contemplații nesfârșite. Nu avea nici cea mai slabă bănuială că Paraschiv socotea acest seceriș ultimul la care avea să ia parte și cu atât mai puțin bănuia că o dată cu aceasta Paraschiv plănuia să smulgă familiei nu numai oile și caii, dar și ceva din acest seceriș. Dimpotrivă, Moromete constata că socotelile lui se împlineau cu prisos; făcuse aprecieri adevărate în dimineața aceea când se trezise din somn; recolta avea să fie deosebit de bogată. Pentru ce avea să se teamă?

Nu prea înțelegea, era adevărat, de ce Paraschiv, în loc să se bucure că grâul ieșise cum nu-și aduceau ei aminte să se fi făcut vreodată, arăta mereu posomorât și secera ca și când ar fi tras la jug. De fapt, ar fi trebuit ca în toamnă, cum era un an bun, să se însoare și el ca orice flăcău și să intre în rândul lumii, dar pesemne că nu găsea fata care să-i convie lui, adică una care să aibă pământ mult, și de aceea era posomorât. Așa își închipuia Moromete.

În schimb Niculae era, nu se știe de ce, nemaipomenit de vesel, fetele se împăcaseră și ele cu lipsa oilor, iar mama nu mai contenea să-l laude pe Dumnezeu pentru „mana cerească”, cum îi spunea ea grâului, cu care îi milostivise cerul.

Ca întotdeauna, Moromete o încurcă cum putu cu legatul snopilor, dar când după câteva ceasuri soarele se urcă sus și începu să-i apese ceafa, el înfipse liniștit secerea într-un snop și se alungă singur cu un glas de parcă s-ar fi pedepsit:

– Mă duc încolo d-acilea! spuse el supărat și o luă agale spre căruță (mai întâi la căruță, unde avea flanela cu tutun, și abia după aceea spre vecini). Familia îl văzu întâi într-o parte, apoi se constată că de multă vreme se afla în partea astălaltă, apoi se topi nu se știe unde și când se făcu prânzul și se pregătiră pentru masă trebuiri să-l strige de nenumărate ori. Niculae se urcă pe cutia căruței și îl strigă în gura mare:

– Măi, tată-m! Tată-ăăă!...

– Ce e, mă! răspunse Moromete deodată.

Era acoloa cu vecinul, dar se așezase jos și nu se vedea din pricina spicelor. Fetele scoaseră mâncarea din cutie și

făcură umbră cu rogojina. Mama aprinse focul și puse la încălzit o tigaie mare plină cu fasole scăzută. La lumina albă a zilei flăcările de paie pâlăiau în culori când galbene, când în umbre albe de aer topit și viu, care o înșelau pe femeie frigându-i mâna. În așteptare, Paraschiv și Nilă zăceau sub căruță cu fețele în jos. Chipul lui Nilă se făcuse parcă mai mare, și aprins cum era, ai fi zis că flăcăul s-a îmbolnăvit, are temperatură și suferă în tăcere cu mintea buimăcită.

– Domnule, una și cu una fac două: murim! spuse Moromete apropiindu-se de căruță. Alde Voicu spuse că să te uiți la noi când s-o ridica soarele la amiaz: ne topim!

Niculae behăi de pe cutia căruței ca un ied: he-he.

– Dă-te jos de pe cutie, te cocoțași acolo să te vadă lumea! se răsti la el soră-sa mai mare.

– Lasă-l, c-a fost vrednic, îl apără tatăl, așezându-se sub umbra rogojinei. A fost vrednic și la școală a luat premiul întâi și e vrednic și la secere, îl laudă el.

– Ei, tată, se miorlăi Niculae, pe care glasul tatălui îl înșelase o clipă crezând că îl laudă. Dar ce, n-am învățat?! se revoltă el. Spune tu, Ilinco, nu secer eu bine?

– Da, ai învățat, spuse Ilinca. Țai secerea în mână parcă ai fi o barză.

– La masă! spuse mama venind cu tigaia cu fasole sub umbra rogojinii.

Moromete se uită o clipă la tigaie. Fasolea, cu boabele mari, parcă nu fusese luată atunci de pe foc, prinsese pojghiță pe deasupra și parcă era sleită, rece. Paraschiv și Nilă se târâră de sub căruță și se așezară în capul oaselor.

Moromete rupse o bucată de mămăligă, luă din tigaie fasole și fără nici o grijă înghiți dumaticatul. În clipa următoare însă el se cam înțepeni pe locul unde se afla, se făcu roșu la față și îi țâșniră lacrimile. Dar în loc să bea apă și să-și potolească arsura, el se stăpâni și se întoarse către fete.

– Voi de ce ziceți că n-ați încălzit fasolea asta? întrebă el în treacăt, cu o înfățișare de nepătruns și nu prea tare, încât mama care scotea niște ceapă din cutia căruței nu-l auzi, să-i răspundă că abia o luase de pe foc.

– Hai, mamă, tu ce faci acolo?! se miră Tita. Și tu, Niculae, ce stai în spinarea mea? Stai jos, starea-i bumben!

– Bumben?! se miră Moromete. Asta ce-o mai fi?

Asta însemna că Niculae să fie bolnav și să stea cu șezutul în sus. Paraschiv parcă era singur. Nu mai așteptă să se așeze toată lumea, rupse ca și tatăl său din mămăligă și râni cu nădejde din tigaie. În clipa aceea Moromete își pironi privirea asupra lui și așteptă. Paraschiv, hulpav și absent, înghiți dintr-odată, dar apoi ochii i se beliră și scoase un răcnet.

– Na, Paraschive, bea apă, se precipită Moromete apucând bota în brațe și întinzându-i-o grijuliu. Te-ai ars rău? Eu credeam că e rece, mărturisi el naiv.

Cu privirea sticlind, Niculae se uita când la Paraschiv, când la tatăl său. Mama nu înțelegea.

– Ce să fie rece? întrebă ea.

– Fasolea asta! răspunse Moromete.

– Păi acu' o luai de pe foc! se dezvinovăți ea.

Fetele pufniră în răs, iar Niculae, înțelegând, începu să răcnească și să dea din picioare, arătându-l pe Paraschiv cu degetul. Acesta, schimonosit, bând apă, aruncă deodată bota de la gură, se întinse și îl cârpi pe Niculae cu atâta sete, încât din pricina asta Niculae nici măcar nu simți durerea, atât de mult îi plăcu furia cu care îl plesnise fratele său.

Până și Nilă râdea.

– Îți arde de prostii, se supără mama fără să se uite la omul ei. După ce că nu muncești, nici nu taci!

– Dar ce-am zis eu, frate?! exclamă Moromete nedumerit, stârnind din nou hohotele care se mai potoliseră. M-am uitat și eu la fasole și când am văzut-o așa încrețită pe deasupra și fără nici un pic de abur care să iasă din ea, mi s-a părut că e rece și v-am întrebat de ce n-ați încălzit-o. De unde să știu eu că arde! exclamă apoi.

Tita, care tocmai se potolise din răs și înghițea un dumicat, izbucni din nou, și se înecă, se făcu roșie ca focul. Mama dădu în ea, spunându-i că nu-i e rușine?

Se liniștiră și începură să mănânce în tăcere.

– Voicu lui Rădoi! afirmă Moromete după câțva timp. Vine și el la secere, dimineața (nu prea de dimineață fiindcă dimineața somnul e mai dulce, și de ce să se scoale el cu noaptea în cap? Nu e ziua destul de mare?). Și când oprește căruța și se dă jos din ea, se uită lung peste loc și zice:

„Bună-dimineța, locule!”

Iar locul îi răspunde:

„Mulțumesc dumitale, Voicule!”

Și după ce se uită așa, Voicu întrebă:

„Să m-apuc de tine, locule?”

– Și locul ce zice, tată? întrebă Ilinca văzând că tatăl ei nu se grăbește să spună ce mai răspunde locul.

– Păi locul ce să zică? explică Moromete. Crezi că se ceartă cu Voicu? „Poți să mă lași și așa, Voicule!” zice, „poți să te duci acasă”, adaogă Moromete de la el.

Moromete nu avea dreptate, vecinului său îi plăcea să muncească, dar se învăța greu cu faptul că lotul său se micșorase prin vânzare. De fiecare dată când se dădea jos din căruță el se uita lung peste el și nu începea de îndată munca.

– Acum cincisprezece ani era foametea aia, parcă îl văz și acum! Venea Voicu cu căruța și cu muierea, continuă Moromete după câteva clipe. Era mai în putere el, nu se cocărjase ca acum. Mă! exclamă Moromete aducându-și aminte. Aoleu! se văietă. Se ridică soarele sus și degeaba te uitai că e prânzul, n-aveai ce mânca! Mâncai numai o dată pe zi. „Mă, zice mama asta a voastră (era așa, după vreo două zile de secere), hai să mâncăm că nu mai pot.” „Mâncăm noi, îi spun eu ei, dar ce facem pe urmă până în seară?” Voicu și el, tot așa, mai făcea ce mai făcea și se uita la soare. Abia pe urmă am aflat noi că săracu Voicu cu muierea n-aveau neam de mâncare. Noi tot mai aveam așa să amețim o dată foamea. Ne așezăm noi și eu mă pomenesc zicând: „Hai, Voicule, să mâncăm!” Am zis așa ca omul, dar Voicu nimic, să răspundă și el cum e obiceiul: „Mulțumesc, am mâncat”, nu! tăcea! „Fă, îi spun eu mă-tii speriat, să știi că Voicu are de gând să vie la noi să mănânce, d-aia tace el așa!” Dar mă-ta zice: „Ei! Nu vine el, știe că atunci când vrei să chemi pe cineva la masă trebuie să spui de trei ori.” N-am mai zis eu a doua oară, dar degeaba, fiindcă zisesem o dată și Voicu a așteptat el ce-a așteptat și pe urmă îl vedem că înfige secera într-un snop: „Păi să viu și eu să iau de vreo două ori”, zicea, și când l-am auzit așa mi s-a făcut frig. Ne părea rău, domnule! Credeam că are mâncarea lui și că vine la noi ca să-i ajungă lui să mai mănânce o dată până în seară; nu mai vorbesc că uite așa numai jumătate de palmă de mămăligă aveam. Și acum râde Voicu când îi aduc aminte.

- Nu prea îi vine lui să rădă, că a vândut în anul ăla trei pogoane, spuse mama. Atunci am vândut și noi un pogon...

Fiindcă veni vorba de acel pogon care fusese vândut să nu moară Paraschiv, Nilă și Achim de foame, fetele își aduseră aminte că pentru pogonul acela tatăl lor promisese să treacă pe numele mamei și al lor casa părintească și grădina și că acest lucru nici până azi nu se făcuse.

- Să stăm acum să ne aducem aminte de boi bălțați! spuse fata cea mare cu un glas mohorât, aruncând o privire întunecată spre Paraschiv.

- Păi dacă avem vaci, de ce să nu ne aducem aminte! rânji Paraschiv și privirea îi sticli de satisfacție pronunțând cuvântul vaci.

Mândră, fata nu răspunse, se îndepărtă de căruță să se odihnească undeva sub o tufă, pedepsind-o astfel pe mama să strângă singură masa. Ceea ce mama și făcu în timp ce toți ceilalți se lungiră care încotro. Numai Niculae nu se simțea ostenit și când maică-sa închise cutia căruței, și căută și ea un loc cu umbră să se culce, el o luă pe urmele ei. Nici nu se terminase bine povestea cu Bisisica și Niculae și intrase în alta. Deocamdată sfios, necutezând. N-avea încă cu ce să răzbată spre atenția mamei; ea nici măcar nu-l asculta, dar să-l mai și înțeleagă.

- Mamă! mamă! șopti el în urma ei, și când mama se întinse pe răzor sub o tufă, el se așează aproape de tot de ea și îi șopti din nou numele.

Era liniște peste câmp, totul zăcea în căldură și nemișcare. Niculae șoptea lângă capul maică-sii cu un glas în care voința și teama îi făceau ruga atât de curată, încât mama deschise ochii:

- Ce e, Niculae, mamă?! îl întrebă ea copleșită de osteneală. Ce vrei tu, maică, de ce nu te odihnești?

Niculae rămase cu privirea deschisă larg spre chipul ei, cu bulbii ochilor arzând...

- I-ai spus lui tata, mamă?! se rugă el sfios și înspăimântat că mama s-ar fi putut să nu-i fi ascultat ruga.

- I-am spus, i-am spus, Niculae, lăsă-mă în pace, du-te de-aici! se rugă și mama îngrozită parcă de neputința ei de a rezista acestui copil. Du-te de-aici, haide, lasă-mă să mă odihnesc!

Niculae nu se duse, iar ea nu se mai putu odihni. Băiatul

stătea alături, cu labele picioarelor strânse sub el, cu mijlocul frânt într-o parte și cu capul aplecat spre miriște.

– Mă duc, zău că mă duc, dar roagă-l pe tata, începu el zgândărirind pământul fierbinte cu degetul. Spune-i, mamă, că ai văzut că am luat premiul fără să mă duc prea mult la școală și dacă tata vrea, n-o să mă coste nimic. Eu am să învăț și am să am bursă. Zău, mamă, ce să fac eu toată iarna acasă? Am să viu în vacanță și o să fiu la secere ca și voi și numai toamna și primăvara n-o să fiu. Și toamna la arat eu tot n-am ce să fac, iar primăvara când începe sapa, se termină anul școlar; așa că o să fiu și la sapă... Și nu costă nimic, mamă, și după opt ani... Niculae își întoarse fața din miriște, se holbă din nou la mama lui și șopti cu patimă mistuitoare: Mamă, după opt ani eu ies învățător și...

– Tu ce tot vorbești acolo, Niculae? se răsuci atunci pe neașteptate sora cea mare și Niculae aproape că se înspăimântă de acest glas tăios și necruțător.

– Vezi să nu te fac eu acuma popă, nu învățător, spuse Ilinca de pe undeva.

Ascultaseră amândouă și Niculae nu se mai răzvrăti ca altădată împotriva lor. Erau rele și atotputernice și el înțelegea că împotriva voinței lor era cu neputință să se întâmple ceea ce dorea el.

– Hai, mă Ilinco, ce strigi așa la mine? se rugă el. Și Ilinca, uimită că arțagosul de altădată s-a fleșcăit, îl luă peste picior, totuși binevoitoare:

– Te faci tu învățător, un prost ca tine!

– Taci din gură, Ilinco, de ce îl faci prost? se supără mama.

– Păi n-ai văzut că am luat premiul întâi, Ilinco? se rugă Niculae mai departe.

– Și dacă ai luat, ce?

– Bă, voi vă odihniți acolo, sau ce faceți? strigă Moromete de la căruță.

Niculae arăta atât de întristat încât și se făcea rău uitându-te la el.

Când începură din nou să secere, Moromete, intrigat, o întrebă pe mamă, în șoaptă, ce vrea băiatul acela. Nu uitase nicidecum întâmplarea cu premiul și cu frigurile. Turburarea care îl cuprinsese în ziua aceea lăsase în el o urmă care nu voia să se șteargă. Era ceva de neînțeles aici. Pentru întâia

oară Moromete nu putea scăpa de un sentiment de vinovăție care își scotea capul ori de câte ori se uita și vedea ochii mari și aprinși și chipul galben-negru al băiatului. Și se supăra fiindcă de muncit nu prea îl pusese să muncească, și de mâncare nu ducea lipsă. Atunci ce avea? Și cum de căzuseră frigurile taman pe el? Mama repetă noua poveste cu școala și Moromete se înveseli:

– Așa, mă, Niculae? D-aia ești tu trist? Hai, mă, lasă, că te facem noi popă, nu învățător!

– Păi, dar! murmură Niculae cu buza în jos.

– Hai, mă, că e mai bine popă, ascultă aici la mine, îl consolă tatăl. Iai colivă și leturghii de la muieri, mă!

Fetele râseră și a îndemnară pe Niculae să pună poloage pe legături. Paraschiv rânji:

– Niculae, ia să vedem dacă ești bun de învățător: spune, ce învește pisica? Dacă știi, atunci ești bun! hotări Paraschiv.

– Lasă băiatul în pace! zise tatăl.

Dar nu-l lăsară în pace, îl sâcâră și râseră de el din toate părțile, și când Niculae se lăsă jos și-și ascunse fața cu brațul, fetele strigară la el să se apuce de pus poloage. Dar el nu se ridică și rămaseră cu toții foarte uimiți când auziră din locul unde stătea el jos izbucnind pe neașteptate un hohot de plâns. Încrederea înșelată și dorințele călcate în picioare îl chinuiau pe băiat și așa de cumplit îi învinovătea prin hohotele lui disperate, încât toți se supărară și se răstiră la el să se ridice. Mama protesta și închise gura fetelor, iar tatăl se apropie de băiat și îl apucă de braț. El se împotrivi și atunci tatăl îl săltă de braț ca pe-o pasăre și îl sili să stea în două picioare, spunându-i că plânge degeaba ca un bleg care nu știe de glumă.

– Nie, se smuci Niculae furios și o luă din loc pe miriște, îndreptându-se spre drum.

Va să zică așa! Moromete porunci atunci unei fete să se ia după el și să-i dea câteva la spate. Se duse Ilinca, cu intenția de a se întoarce cu el de urechi, dar când să pună mâna pe el, Niculae o plesni peste ochi, făcând-o să țipe.

– Mânca-te-ar câinii să te mănânce! scrâșni apoi Niculae repezindu-i-se în cap și trăgând-o jos de păr.

– Ce e cu băiatul ăsta?! se miră tatăl stăpânindu-și mânia. Ilinco, ia lasă-l în pace! Ia vin' încoace de acolo și lasă-l în

pace.

Îl lăsară, dar nici Niculae nu se dădu bătut. La distanță de ei, se așeză jos pe miriște și își puse capul pe genunchi. Trecură ceasuri întregi și nu se mișcă din locul acela; se făcu amiază și se așezară din nou la masă, el nu se clinti și nu veni să mănânce.

Moromete se supără de-a binelea, se duse la el și îl întrebă uluit:

– Ce vrei tu, Niculae? Vrei la școală, am înțeles! Dar vrei acuma, azi? Sau ești nebun? Și începui să se închine: vine de dimineață cu noi cu toți în căruță, începe ca un băiat cuminte ce e și învață să secere și pe urmă, o dată îi trăsnește că vrea să plece la școală. Vrei să pleci la școală, acuma?!!

– Nu ți-am spus de-alaltăieri ce zice domnul învățător Teodorescu de bursă? De ce n-ai zis nimic?

– Dacă ai fi băiat deștept, mi-ai plăcea mai mult, spuse tatăl. Un băiat deștept spune o dată lucrul pe care îl are de spus și a doua oară nu-l mai repetă. Mi-ai spus o dată: gata!

Parcă era o promisiune în glasul tatălui! În orice caz, îl făcuse să înțeleagă că în familie nu există numai Paraschiv, Nilă și Achim și banca și foncierea, la care el, tatăl, să se gândească. Trebuie să se gândească de aici înainte și la Niculae.

IV

În ziua când Boțoghină îi dăduse fiului său secerea în mână, băiatul, care avea atunci zece ani, se uitase la tatăl său nedumerit:

– Și de cai cine o să aibă grijă? întrebuse închipuindu-și că problema cailor e fără soluție.

– De cai o să aibă grijă Irina, răspunse tatăl cu simplitate.

Vatică făcuse ochii mari:

– Irina?! Păi are s-o calce pe picioare, tată.

Boțoghină îl apucase atunci pe fiu de umeri și îl silise să stea jos cu umerii drepți.

– Ia stai așa! Țin-te bine. Ține grumazul încordat! Și spinarea.

Apoi îi apucase în palme rotunzimea umerilor încă plâpânzi și se lăsase greu pe gâtul fiului. Ambițios Vatică rămăsese drept, simțind că e vorba să-i fie încercată puterea.

Boțoghină începuse să râdă:

– Ia te uită ce măgar! Ar fi în stare să mă ducă în ciuș. De anul trecut ar fi trebuit să te pun la secere. Ești bun de secere!

Irina avea atunci șapte ani și Vaticană a fost foarte mirat când a văzut cu câtă grijă se feresc caii să n-o calce pe sora lui pe picioare. Uneori Vaticană încremena când Irina se așeza ca un nod între ei și începea să-i împiedice la picioare. Caii stăteau liniștiți până ce fetița se ridica de lângă ei, apoi ridicau picioarele din față, împiedicate, și săreau un pas mai încolo, sforăiau și începeau să pască. Vaticană striga de departe cu secerea în mână:

– Mă, păzea, mă! Păzea, mă, Irino, că dacă te lovește unul o dată, vai de pielea ta, vai de tine! Îți plâng de milă, Irino, înțelegi tu?

Nu se întâmpla însă nimic. Copitele cailor călcau aproape de tot de picioarele mici ale fetiței, fără ca s-o atingă vreodată.

În acest an, după serbarea școlară, când Irina se întoarce acasă, Vaticană stătea în mijlocul prispei și dregea hamurile întocmai ca un om mare. Când o văzu pe sora lui, își ridică privirea și spuse scurt:

– Hai mai repede, mă premianto! Ia să te văz mâine la secere, tot premiantă ești?

– Da, păi dar, a plecat tata și ai rămas tu să comanzi, răspunse Irina strâmbându-și buzele spre fratele ei.

Vaticană nu răspunse nimic. Își plecă fruntea grav în curele și continuă să înfigă sula. Anghelina ieși în prag, se uită la fată, care rămăsese în soare cu coroana în mână, și după un timp o întrebă:

– Ai venit?

Și glasul i se păru fetiței aspru. Își ridică privirea spre mama ei și răspunse:

– Am venit!

Femeia își înmuie atunci glasul și întrebă blând:

– Ai luat premiu?

– Am luat.

– Întâi?

Fetița răspunse că da, a luat premiul întâi la fete. Atunci femeia se uită la coroana ei și la cărțile de sub braț. Întinse mâna:

– Alea ce sunt?

Irina răspunse că sunt cărți. Atunci femeia, după ce tăcu un timp, își înmuie și mai mult glasul și șopti:

– Bine! Treceți la masă că se răcește mămăliga!

În tindă, înainte să se așeze la masă, Vatică se apropie de sora lui, care stătea jos pe prag, își puse mâinile pe umerii ei și se lăsă cu toată greutatea lui de paisprezece ani. Fetița se înmuie și țipă:

– Vatică! Stai la-n loc!

– Țin-te dreaptă, nu te moleși! spuse el apăsând mai încet. Apoi hotărî: Ești bună de secere, ce să mai vorbim!

A doua zi au ieșit la câmp. Lotul lor, prin vânzare, se înjumătățise. Deși nu era deloc frig și nici măcar răcoare, Irina tremura din tot trupul. Se dădu jos din căruță și în timp ce deshăma caii, Vatică strigă la ea:

– Haide, Irino, pune mâna pe secere și dă-i drumul!

Glasul aspru și neînduplecat al fratelui, un glas necunoscut, parcă al unui om străin, o sperie; dârdăia; se uita la mama ei, așteptând să audă de la ea un cuvânt bun, dar femeia tăcea posomorâtă și nici n-o vedea.

Vatică luă repede o secere și începu să taie cu iuțeală grâu amestecat cu iarbă. Încarcă brațul și dădu cailor să mănânce în spatele căruței. Femeia se pregătea și ea de muncă. Irina îl urmărea pe fratele ei cu niște priviri rugătoare, fierbinți. Vatică luă din cutia căruței o secere și se uită spre sora lui cu asprime. O chemă:

– Treci încoace, ce-ai rămas înțepenită lângă cai!

Se pare că micul flăcău pricepu ceva în legătură cu privirea neclintită și umedă a sorei lui pentru că se apropie de ea și apucând-o de braț îi spuse frățește, mai înduplecat:

– Hai să te învăț, nu te speria așa! Ia uită-te la ea cum tremură, ca proasta! Mă, ce moale ești!

Îi dădu drumul de braț și-i puse secera în mână. Irina o apucă de coadă și rămase cu ea în aer, neștiind ce mișcare să facă. În acest timp, mereu posomorâtă, mama lor începuse să secere în tăcere. Vatică se apropie de grâu și, înainte să se aplece la rădăcina spicelor, întoarse capul și spuse cu mândrie:

– Uită-te la mâinile mele, Irino!

Fetița se apropie și se uită. Vatică se aplecă, prinse un pâlc de spice sub încovoierea secerii, îl apucă cu cealaltă

mână și trase; paiele se rupseră toate deodată, ca tăiate de brici, și mănunchiul de spice se ridică în aer foșnind. În clipa următoare mișcarea se repetă, apoi iar și încă de patru-cinci ori până ce mănunchiul se îngroșă. În acest timp pașii secerătorului înaintau în golul făcut, călcând ușor peste miriștea rămasă.

– Ai văzut? întrebă Vatică ridicându-se și lăsând la pământ mănunchiul. Ei, ia apleacă-te. Treci aici lângă mine.

Atunci mama copiilor își ridică spinarea și spuse:

– Vatică, vezi să nu-și taie vreun dești.

– Să nu-ți tai vreun dești, spuse Vatică uitându-se cu atenție să vadă în ce fel vără sora lui secera în grâu.

Fetița făcu aceleași mișcări pe care le văzuse la fratele ei, dar când trase, grâul, în loc să fie tăiat, se smulse cu pământ, cu niște bulbi mari și fărâmicioși. Vatică se îndoi de spinare și izbucni în râs:

– Bă, Irino, au! Bleaga mai ești! Păi nu așa! Nu trebuie să tragi de grâu, trebuie să tragi de secere și să împingi spicele înainte.

Fetița se ridică și rămase în picioare prostită, într-o mână cu secera și în alta cu un mănunchi de spice smuls din rădăcini. Văzându-l pe fratele ei că râde, se simți mai bine și începu și ea să râdă. Se prefăcu supărată și ceru:

– Nu mai râde, parcă tu când ai secerat la început...

– Uită-te, mă, la mine, răspunse Vatică iar aplecându-se la rădăcina spicelor. Vezi? Uite! Tragi așa și ții secera uite-așa, nu ca tine, parcă ai ține un băț. Și te apleci jos de tot, că n-ai oase în burtă! Și până te-nveți, apucă puțin, nu intra în grâu ca o barză! Ia treci acum!... Nu! Ce apleci spicele în jos? Apucă-le bine în mână! Și când ai să tragi cu secera lasă mâinile moi, că pe urmă ostenești și faci bătăături în palmă; lasă mâinile moi, ce, n-auzi? Așa! Acuma, când ai să tai să nu tragi de spice, să le împingi înainte, dar fără să le calci. Acuma ia să te văz: taie!

Fetița tăie mănunchiul și se ridică veselă. Privirile ei licăreau de bucurie.

– Ei, dă-i înainte! sfârși Vatică mulțumit. Vezi să nu nimerești în dește. Ai grijă și apucă doar atâta cât poți lua cu mâna!

Se întoarse apoi spre mama lui, care între timp înaintase în grâu, scui-pă în palmă și se așază la lucru.

Irina puse mănunchiul jos și vru să se aplece la rădăcina spicelor să secere mai departe, dar se opri. Își duse mâna la frunte, ca și când ar fi vrut să alunge vreo gănganie, se șterse apăsător, se uită la dosul palmei: nu era însă nici o gănganie. Fetița se șterse iar și din nou se uită; nimic, în afară de câteva picături de umezeală, de sudoare limpede și curată ca rouă; atunci copilul își trase un colț al basmalei ei subțiri și decolorate, își șterse cu uimire chipul ei micuț și oacheș, se îmbrobodi mai strâns în așa fel ca fruntea să-i fie apărată de soare, se aplecă și începu să secere.

V

În dimineața plecării la seceriș, Bircă pricepu în sfârșit ce era cu Polina la ce se gândise ea în ziua aceea când, întorcându-se de la văgauni cu pământ, spusese că au să-și ridice casă fără să vândă nici un fel de jumătate de pogon: nici mai mult, nici mai puțin decât ca întreaga familie să meargă cu ea la seceriș pe *locurile ei*, să pună astfel mâna pe grâul de pe pământul care i se cuvenea de la părinți și din vânzarea lui să-și ridice casă.

Bircă-tatăl o auzi cel dintâi spunând aceste cuvinte, dar nu socoti că merită să le dai vreo atenție. Între timp el inhămasese caii. Căruța aștepta în bătătură. Unul din copii deschise poarta și tatăl se urcă pe cutia căruței și spuse cu glasul lui gros și căptușit de ani:

– Gata! În căruță! Vedeți să nu fi uitat ceva.

Atunci Polina se apropie de cai și-i apucă de zăbale; ea se adresă bărbatului ei care se apropiase și el de căruță:

– Ioane, tu ce faci? N-auzi ce zic eu, să mergem întâi să secerăm la noi!?

Aceste cuvinte i se părură socrului cu totul prostești și din nou se făcu că nu le-a auzit. Câțiva dintre copii se uitară nedumeriți la cumnata lor. Bircă însă își privi nevasta cu atenție și rămase nemișcat lângă răscrucile cailor. El învățase s-o cunoască destul de bine pe Polina lui și nu i se părură deloc prostești cuvintele ei.

– Haide, mă, păzea de acolo! Te sui în căruță, sau ce faci? zice Bircă-tatăl cu un glas surd, adresându-se norei.

Polina se prefăcu și ea că n-aude ce zice socrul. Continua să se uite stăruiitor la bărbatul ei. Tatăl apucă hățurile și învărti biciul. Caii porniră. Bircă se smulse din loc și sări în

căruță. Atunci Polina apucă strâns de zăbale și trase. Caii tropăiră pe loc și se opriră. Mama rămăsese înlemnită pe prispa casei. Unul din băieți se ridică în picioare în căruță și strigă:

– Hei, cumnată, ce e cu matale?

Polina răspunse cu blândețe:

– Stai nițel! Sunteți surzi?

Deși era liniștită, avea un glas care îi făcu pe toți să se ridice din căruță și unii chiar să sară jos. Bircă sări și el de pe cutia căruței și se apropie de nevasta lui. O întrebă:

– Ce e, fă?

– Să mergem întâi la *noi* să secerăm, că e grâul mai mare și mai copt, răspunse Polina.

– Care la *noi*? întrebă Bircă puțin cam supărat. Ești nebună? Sui-te în căruță că se face prânzul!

– Hai, mă! Hai, mă! Di! strigă tatăl înfuriat, învârtind biciul pe deasupra cailor, dar Polina apucă iar de zăbale:

– Tată, n-auzi să stai?

– Ce vrei, mă, tu asta? Acu' îți dau una cu biciul! La cine strigi tu așa?

Tânăra nevastă, când îl auzi, se făcu galbenă. Dădu drumul zăbalelor și se trase în lături. Se apropie de bărbatul ei. Căruța porni. Bircă vru să se urce, dar femeia îl chemă:

– Ioane, n-auzi să stai?

Bircă o privi în treacăt, se urcă pe loitră și spuse cu asprime:

– Urcă-te odată, ce dracu tot cauți ceartă?!

– Ioane, unde te duci? Vezi să nu te duci de tot! zise atunci Polina.

Ea înfrunta acum ceea ce de obicei nu înfruntă femeile decât foarte târziu. De pe prispă mama-soacră socoti că n-ar fi rău ca băiatul ei să-i tragă câteva Polinei, s-o învețe să nu mai poruncească peste el.

Polina aștepta și ea același lucru, dar avea o privire care nu spunea nimic bun. Bircă se dădu jos din căruță și apropiindu-se de ea ridică pumnul.

– Vrei să dai în mine? îl preveni ea.

– Fă!

Dar nu lovi. Lăsă pumnul jos. Porunci:

– Hai la deal!

Femeia răspunse scurt, fără teamă, dar totuși supusă:

- Nu merg la deal!
- Atunci ce vrei?
- Hai la *mine* la deal!
- Ce, ești nebună?
- Dacă nu mergi tu, mă duc singură. Eu am dreptul meu. Mie îmi trebuie dreptul meu, dacă e vorba că sunt măritată.
- Vrei să mă iau la bătaie cu ai tăi? N-am chef să mă fac de râs în sat că mă bat pentru averea ta.

- Ba să te bați, ai auzit? izbucni deodată Polina cu un glas care parcă piui în liniștea dimineții. Sunt muierea ta și am dreptul la zestre. Tata n-o să-mi dea nimic dacă nu te bați cu el.

Din glasul și mânia ei se vedea pe de altă parte cât de mult ținea ea la el. Birică izbucni și el întăritat:

- Fă, tu ești sărită din balamale? Cum o să viu să secer pe locurile lui tac-tău?

- Să vii cu mine și să seceri acolo! Secerăm grâul *nostru* pe care ai să-l cari pe urmă cu căruța în aria *noastră!*

- Să sară ăla cu parul!

- Să sari și tu cu parul!

De astă dată Birică își ieși din minți, o înjură și-i spuse că nu e vorba de par, ci de jandarmii cu care tatăl ei are dreptul să vină. N-ar vrea cumva să se bată și cu jandarmii?

- O să vedem noi atunci ce e de făcut, răspunse Polina mai domolită, în timpul acesta căruța ieșise în drum și se oprise acolo.

Toți copiii ascultau. Unii se dăduseră jos, se apropiaseră și se uitau. Bătrânul ascultase și el înmărmurit. Când schimbul de cuvinte luă sfârșit, sări și el din căruța și se apropie de cei doi, dar fiul îl opri:

- Ia nu te amesteca, tată, lasă-mă dracului în pace!

Bătrânul dădu din umeri, se întoarse și familia plecă. Birică și Polina rămaseră. Își luară secerile pe umăr și porniră amândoi spre locurile lui Tudor Bălosu. Pe drum, Polina își spuse din nou că nu se poate ajunge la o înțelegere cu tatăl ei dacă au să stea și să-l aștepte pe el să se împace. Ea îl cunoștea bine. Pământul trebuie luat cu forța. Birică îi răspunse că orice lucru se poate lua cu forța cum ar fi să zicem un cal, o căruță, o vită; îl iai cu forța și îl duci cu tine. Dar pământul n-ai cum să-l iai. Pentru pământ trebuie forme la notariat și numai atunci poți să zici că e al tău.

Spunându-i acest lucru, Birică îi atrase luarea-aminte cât e ea de proastă când își închipuie că nu s-a gândit în toate felurile la situația lor. Polina răspunse că știe ea *de forme*, chiar mai mult decât crede el. Și anume că dacă te folosești de, un lucru, mai mulți ani și aduci pe urmă martori că atâția ani lucrul acela a fost al tău, poți să-i faci *forme* că e al tău chiar dacă *ăla* nu vrea. Birică își descreți fruntea și spuse cu multă mirare și admirație că, zău, a dracului nație de muieră mai este ea. Polina se făcu roșie auzindu-l cum o laudă și îi răspunse că cu alde tat-său ea și-a luat gândul de la omenie. Nu trebuie să se mai strice omenia pe el. Cât a fost fată mare nu i-a cumpărat nici o ață, nici un petic, a umblat desculță la horă; el, Birică, cunoaște și el bine povestea asta. Ar trebui să înțeleagă că altceva nu mai e de făcut. Merseră mult în tăcere și el nu-i răspunse decât târziu. Îi atrase luarea-aminte că tatăl ei îl poate da în judecată. Îl dă în judecată și iese rău. Polina îl întrerupse spunând că asta n-are să îndrăznească el s-o facă. Ea s-a măritat și are dreptul la pământul pe care l-a muncit. Și dacă tatăl ei are să le facă proces, are să aibă și ea grijă să-i scoată procesul pe nas.

– Cum de nu înțelegi tu, Ioane, că trebuie să-l faci pe tata să tremure când ți-o pomeni numele! Pe marginea satului să te ocolească, când te-o vedea! Să vezi tu atunci cum îi trece lui cheful să se mai bucure de zestrea mea!

Birică o înjură pe nevasta lui liniștit și supărat, dar cu glas bun și cald, ca și când ar fi mângâiat-o, și îi răspunse că abia acum înțelege el ce e cu ea și anume că ei nici prin cap nu-i trece să trăiască fără pământul de la tatăl ei.

– Dar ce credeai? zise ea, și apoi tăcu și-și lăsă pleoapele peste ochi.

Cum nici el nu mai zise nimic, merse apoi tot timpul tăcută. Cine ar fi văzut-o călcând alături de el, cu o jumătate de pas în urma lui și cu pleoapele lăsate peste ochi, ar fi crezut că cine știe ce palme i-o fi tras bărbatul; arăta acum supusă și blândă. Se făcuse înțeleasă.

VI

Treceau pe lângă căruțele oamenilor mergând fără grabă, cu secerile pe umăr și arătau amândoi liniștiți și nepătrunși. Birică ducea mâna la pălărie, spunea bună-dimineața și

trecea mai departe fără să se uite la cel pe care îl saluta. Din urmă se auziră de câteva ori șoapte pe care aerul liniștit al dimineții de vară le împrăștie până la urechile lor. Se spunea: „Alde Birică a venit la socru-său!” Sau întrebări nedumerite: „Când s-au împăcat ăștia cu Bălosu?” Un singur glas prevesti: „Să băgați ca se încaieră!”

Tudor Bălosu nu-i văzu pe cei doi apropiindu-se pe drumul de plan, deși stătea cu fața spre ei; în clipa când Birică și Polina intrară în miriște, el se întoarse liniștit cu spatele și continuă să pună poloage de grâu pe legătură; tresări speriat când auzi alături un glas șoptit, apăsător:

– Bună dimineața, nea Tudore!

Tocmai atunci mâinile omului se pregăteau să strângă snopul și să-l lege. Ridică fruntea și legătura se desfăcu; genunchiul care îndesa spicele se dezdoi; Tudor Bălosu se ridică în picioare. Cei trei oameni care secerau cu ziua grâul lui Tudor Bălosu se opriră și ei din lucru și se uitau și ei să vadă ce are să se întâmple. Pe drumul de plan, destul de departe, o pereche de cai pășteau unul lângă altul ținându-i în lanț de sora mai mică a Polinei.

Tudor Bălosu nu avu timp să răspundă la salutul ginerelei. Birică vorbi mai departe; vorbea încet și apăsător, să nu se audă; spunea cuvintele cu buzele strânse, cu hotărâre:

– Am venit la secere, nea Tudore. Trebuie să ne înțelegem ca oamenii, că dacă nu, iese rău; iese urât! amenință el.

Tudor Bălosu era singur. Oamenii care îi secerau se uitau nemișcați, așteptând. El nu răspunse nimic ginerelei. Îi întoarse spatele și se îndepărtă câțiva pași. Îndepărtându-se, își scoase pălăria din cap și făcu semn spre partea unde se aflau caii și fata; strigă:

– Firico, vino încoace!

Și după ce văzu că fata întoarce caii și vine spre căruță, se apropie de snopul pe care-l lăsase nelegat, îl legă, luă secerea de jos și, îndepărtându-se iar, își văzu de treabă. Birică schimbă o uitătură cu Polina, apoi se apropie iar de socrul său. Tudor Bălosu nu-l lăsă să se apropie; se întoarse și porni spre căruță. Atunci Polina i-o luă înainte:

– Unde te duci?

– Firico, spuse Tudor Bălosu în loc de răspuns, du-te acasă și spune-lui Victor să vie încoace!

Fetița, văzând-o pe sora ei mai mare și pe Birică, înțelese

repede despre ce era vorba și o luă la goană. Atunci Polina strigă în urma ei:

– Hei, und’te duci? Stai locului! Te frâng cu bătaia, afurisito!

Fata se opri fără voie, speriată. Polina amenință cu pumnul în aer:

– Stai aici! Îți rup părul!

Tudor Bălosu strigă și el ridicând pumnul și înjurând:

– Ia-o la goană, raiul mă-tii, de cine ascuți tu?

Birică o apucă pe femeie de braț și o potoli:

– Las-o să se ducă! Ia secerea și hai să măsurăm locul!

Nu trecu multă vreme și se încăierară. Victor veni de acasă și începu să înjure de departe. Se apropia pe drumul de plan și înjura tare. Peste toată partea aceea a câmpului seceratul se opri. Unii copii, nefiind lăsați de părinți să se apropie, se urcaseră pe cutiile căruțelor ca să vadă mai bine. După felul cum Victor Bălosu se apropia cu bocancii în picioare și ce pantalonii lui bufanți, înjurând și amenințând, s-ar fi părut că o dată ajuns în fața dușmanului are să-l amestece numaidecât cu pământul. Călca cu pași mari și iuți, ridica pumnul și striga fără încetare. Încă de pe când intrase pe drumul pe plan începuse să se aprindă; alături de el alerga Rafira, abia ținându-se cu fuga de pașii mari și iuți ai fratelui ei. Mai întâi începuse să întrebe tare, să audă lumea, s-o întrebe pe fată ca și când n-ar fi știut despre ce era vorba:

– ...și au venit pe lotul nostru? Cum? A dat în tata? Cine, mă, al lui Birică? Păi ce să caute el pe lotul nostru... pe măsă și tat-su de hoț! Și tata n-a pus mâna pe furcă? Bă, al lui Birică, ce cauți tu, mă, pe locul nostru, hai? Ce, mă, e lotul lui tac-tu, fire-ai al dracului cu mama ta! Ai, mă? Ce cauți tu pe lotul meu, mă, al lui Birică? Ce, mă, mai stai și te uiți la mine?

Aceste cuvinte le spuse până în clipa când intră pe miriște, după care urlă:

– Pune mâna pe-un par, tată, ce, ți-e frică de el... în paști și dumnezei de hoț! Și se repezi ca un uliu asupra cumnatului.

Toată povestea asta însă, cu înjurăturile și strigătele lui amenințătoare, înfierbântate și furioase, se sfârși în momentul când se repezi în celălalt. El îl lovi pe Birică din

zbor drept în obraz. Carnea lovită se auzi închis, ca de apă zdrobită. Birică nu se ferise de prima lovitură. La a doua însă el apucă brațul dușmanului cu mâna stângă, iar cu cealaltă îi dădu un pumn după ceafă. Un singur pumn; Tudor Bălosu nu avu când să sară și el. Victor rămase în picioare, nu căzu: stătea doar năuc, înfipt în miriște. Birică își descleștă pumnii și porni încet spre Tudor Bălosu. Pășea cu brațele lăsate în jos și se ducea drept spre socrul său. Atunci săriră cei trei oameni care munceau cu ziua pentru Tudor Bălosu și îi ieșiră înainte, dar se dădură totuși la o parte lăsându-l să treacă spre celălalt. Strigau numai ca proștii, așa de pomană:

– Mă, Birică, stai, mă! Înțelegeți-vă ca oamenii! Măi băietel!

În acest timp, Victor Bălosu se împletici și căzu pe miriște. Căderea lui târzie îl făcu pe un băiat al unui vecin, care se cocoțase pe cutia căruței, să înceapă să radă în hohote și să arate cu degetul în direcția aceea. Unul din cei trei oameni îl lăsă pe Birică în pace și se apropie de cel căzut.

– Să știi că i-a rupt junghietura gâtului, spuse el uitându-se la Polina și scărpinându-se la spate.

– Așa-i trebuie, răspunse Polina cu mândrie și ură urmărind să vadă ce se întâmplă cu tatăl ei.

Tudor Bălosu apucase o secere în mână și aștepta. Birică se opri înaintea lui și bolborosi:

– Bă! Vă omor, fir-ați ai dracului! Vouă nu vă e rușine, mă? Nu ți-e rușine, mă? Nu e fata ta? Nu ți-a muncit? Nu ți-a muncit destul, mă? Că acum te fac morman!

Birică vorbi astfel în timp ce oamenii îl tot îngânau trăgându-l de mânecă:

– Măi Birică! Lasă, mă, astâmpără-te! Ajunge!

Birică se potoli și îi întoarse socrului spatele. Se apropie de Polina și își ridică secerea de jos. Nu se sinchisea de Victor; știa că n-are să-și vie repede în fire. Birică primise el însuși o astfel de lovitură de la un plutonier când era militar și învățase mai târziu să lovească, și el cu chibzuială. În acest fel; știa că o lovitură ca aceasta între ceafă și osul capului, dacă e dată pe neașteptate și cu putere, poate chiar să omoare pe cineva.

Totuși Victor Bălosu putu să se adune de pe jos. Se împleticea însă. Se potolise cu totul, era galben și liniștit. El se apropie de cumnatul său cu pași rari și încercă potolit și

în tăcere să se vâre în fața acestuia. Bircă îi propti palma lui lată în piept și îl opri, vorbindu-i cu milă, rugându-se parcă de el:

– Du-te, măi cumnate, nu căuta belea! Du-te, mă! Vezi-ți de voiajoria ta, nu mă face să-ți mai dau una!

– Zi, dai în mine, Bircă! spuse Victor blând cu reproș parcă. Dai cu pumnii în mine!

– Du-te, mă, Victore, îl imploră Bircă iarăși.

– Va să zică dai în mine, Bircă, sări la mine, pe locul meu! continuă Victor, în glas cu aceeași blândețe. Bagă de seamă, Bircă, să știi de la mine că...

Victor Bălosu se opri, își înmuie și mai mult glasul și vorbi șoptit, ca un gușter:

– Bircă, mă, Bircă! Dacă n-ai să spui tu, „aoleu, mamă, de ce m-ai făcut”, ascultă tu aici la mine!

Bircă scuipe, se îngreșoșă, făcu un pas îndărăt, își îndoi brațele și spuse scârbit și săcâit:

– Du-te, mă! Pleacă, mă, dinaintea mea!

Victor Bălosu se retrase de sub ochii cumnatului și se duse la căruță. Se ținea drept, dar nu mai era bun de nimic, își simțea junghietura gâtului fierbinte.

La capul locului, Bircă și Polina începuseră să secere, fără să se sinchisească de Bălosu, care îi lua martori pe oameni de cele întâmplare.

VII

În aceste zile oamenii lui Aristide pregătesc mașinile de treierat și pe la jumătatea lui iulie ei le și scot pe izlaz. Începe să se care grâul la arii și să fie așezat în șire. Aceste șire nu sunt altceva decât însuși satul, construit de astă dată din snopi de grâu.

La treieruș familia trăiește aici câteva zile neobișnuite, care nu seamănă cu nici una din timpul anului; adus până aici numai de familie, snopul de grâu intră de astă dată pe mâini străine, pe mâinile cetei fără de care treierușul nu poate avea loc. O căruță străină va trage lângă șiră, o furcă necunoscută se va înfige în snopi, iar la batoză legătura snopului, legătura aceea cu răsucitura deosebită, care amintește familiei de mâna puternică, a tatălui, e desfăcută acum de altcineva. Și cu toate acestea, o bucurie necunoscută și de neuitat stăpânește pe toți.

Doi oameni la coș, în amândouă părțile mașinii, două căruțe cu alți doi oameni, la șiră alte două căruțe care încarcă, la paie doi-trei care să le tragă în față, lângă hambar câțiva care vor duce grâul acasă. Timp de un ceas, sau poate un ceas și jumătate, vor asuda numai pentru familie, vor glumi încercând snopii, își vor șterge praful de pe față trăgând paiele familiei, se vor bucura pătrunzând în curte, trăgând la scara prispei, descărcând grâul... Înainte de a fi pâine, grâul trece astfel și prin mâinile altora și sudoarea frunții care l-a câștigat se șterge mai repede din amintire. Bucuria aceasta Țugurlan o avea înjumătățită, deoarece el trebuia să împartă grâul pe din două cu maiorul. Treierişul se începea de obicei cu grâul moșiei, fiindcă maiorul se grăbea să pună mâna pe recoltă și cerea oamenilor să secere întâi grâul lui.

Avea administrație puțină, nu ținea recolta în magazii, o vindea repede și pleca din sat. La treieriş stătea lângă mașină așezat pe marginea hambarului, cu capul gol, într-o cămașă colorată, cu mâneci scurte și se uita cum curge grâul din batoză.

„Înghite praful degeaba, domnul maior”, spuneau oamenii parcă cu un anumit regret.

În dimineața treierişului Țugurlan se sculă mai devreme și se apucă să golească odaia, să facă loc unde să pună grâul. Muierea se sculă și ea și îl sculă și pe băiat.

– Stane, îl întrebă ea pe bărbatul ei, când ne vine nouă rândul la batoză?

– Nu știu, pe la prânz, răspunse Țugurlan grăbit.

Femeia se vaită și îl întrebă dacă nu s-ar putea cumva să-i schimbe de pe listă și să le vină rândul după-prânz, sau înainte de prânz.

– Nu știu, înainte de prânz, după-prânz, când ne-o veni rândul atunci treierăm! De ce întrebî?

– Păi, pentru că dacă e la prânz trebuie să dăm de mâncare la mecanici și n-avem ce le da.

– De ce trebuie să dăm de mâncare la mecanici? întrebă Țugurlan cam surd, deși știa că așa era obiceiul, să se dea mâncare la mecanici de către cei care se întâmplau să treiere la ora mesei.

Nu-i părea nimănui rău din pricina asta, în general, în aceste zile toți erau mai generoși, și cu anii devenise chiar

un lucru de cinste pentru familia care se nimerea să treiere la orele prânzului în a găti pentru mecanici bucate cât mai bune și mai din belșug. Toți erau atenți: cine dă mâncare la mecanici?

– Dacă ne-o veni rândul la prânz să treierăm, să mănânce și ei ce mănânc eu, adăugă Țugurlan pregătindu-se de plecare. Marine, chemă el, hai, tată, și tu la arie, să vii după căruța după ce treierăm, să te uiți să nu curgă grâul pe drum!

La arie, Țugurlan se uită pe listă. Ceata treiera de ieri de la prânz și astăzi până pe seară aveau să fie treierați toți. Șeful cetei, văzându-l pe băiatul lui Țugurlan, se supără și zise că de ce Țugurlan n-a spus că are un băiat așa de mare? Ar fi trebuit să-l treacă și pe el pe listă să tragă paie de la mașină.

Șeful cetei era unul de prin capul satului care nu prea îl cunoștea pe Țugurlan și trebui să-i facă cineva un semn să tacă din gură.

– Nu te apuca cu el, i se șopti când acesta se dădu mai la o parte. A avut o groază de copii și i-au murit toți și d-aia îl ține pe ăsta să nu muncească.

Șeful cetei nu mai zise nimic, dar socoti că dacă așa stau lucrurile, atunci Țugurlan să se urce pe batoză la coș și să muncească el mai mult.

Țugurlan nu zise nimic, se urcă la coș. Altă dată ar fi zis, nu s-ar fi urcat, deoarece în ce privește copilul nu era singurul dintre ei care și-l cruța, iar cât despre urcatul la coș, se mai urcase și ieri.

Se pomeni spunându-i băiatului:

– Marine, pune, tată, mâna pe-o furcă și dă și tu la curul mașinii.

Băiatului i se păru ceva vesel să se vâre cu furca acolo în praful și pleava aceea. Mai erau și alți copii, niște fete ceva mai mărișoare decât el și Marin învăță de la ele cât ai clipi din ochi cum să amestece paie cu pleava, cum să se vâre chiar lângă sitele batozei cu lanțul și să le țină din urmă cu coada furcii. Când caii traseră grămada afară, Marin trebui să se vâre pe sub gura mașinii și atunci sitele scuiară peste el noi mormane de pleavă și paie. Marin se despresura de ele râzând și petrecu grămada vesel cu gura până la urechi ca și când cine știe ce ispravă ar fi făcut.

– Mă, n-auzi?! strigă Țugurlan de sus de pe batoză. Ține-te departe de coarnele furcii, să nu dai cu burta în ele!

Batoza mormăia și vuia ca o ursoaică hămesită. Glasurile oamenilor se auzeau numai strigând, iar praful se ridica sus de tot, întunecând lumina soarelui.

Țugurlan vâra snopii în batoză, stând în picioare. Nu se întreba pentru ce își schimbase gândul punându-l pe băiat la treabă. Nici pentru ce nu-l luase în seamă pe omul acela care era șeful cetei. Așa simțise și așa făcuse. Că altă dată i s-ar fi făcut negru înaintea ochilor și numai aruncându-i omului acela o privire l-ar fi făcut să-i rămână vorba în gât și să meargă de-a-ndăratelea, era adevărat, dar tot atât de adevărat era că de astă dată nici măcar prin minte nu-i trecuse să se supere. Și apoi, la coș era parcă mai bine. Ce forță amețitoare se zbuciuma sub ochii lui, cum înghițea snopul și îl făcea praf, cum se îneca și tușea și cum vuia și scuipa!

Țugurlan dezlega snopul, îl lua în brațe, îl răsfiga de-a lungul coșului, îi dădea drumul în inima furtunoasă a mașinii și propria lui inimă își mărea și ea bătăile când câteva clipe mai târziu gura batozei își arăta, cu străluciri fulgerătoare, din nou zâmbetul ei metalic. Și încă un snop, și apoi iarăși alt snop, și mereu cu ochii pe vietatea aceea neostenită, mereu pe ea cu snopi, să nu i se mai vadă dinții, să înghită fără întrerupere și să țină minte că la coș se află Țugurlan...

– Uăăăăăăi... Pfiuu... Bagă mai încet!... Pfiu...

De ce să bage mai încet? Cine striga așa? A, cel căruia i se treiera. Se îneca “mașina și ieșeau paietele cu boabe! Țugurlan începu să bage mai rar și inima lui începu și ea să bată mai rar. Soarele înfierbântat îi dogorea în creștet, dar el nu-l simțea. Urmărind pulberea spicelor, ochii minții începură să vadă năluciri. El era aici sus, peste întreaga arie; în depărtare, lumea se pierdea în nimic. Cerul se împreună cu pământul și gândul se întorcea îndărăt, neputincios să străpungă orizontul închis. Acolo în depărtare exista ceva încuiat, ceva ca o părere, ca un gând întunecat. Acest lucru ar trebui apucat în mâini, ridicat până în dreptul frunții și înfipt în măruntaiele sălbatice ale batozei. Ca în povești, ca în basme, ca pe tărâmul celălalt, s-ar auzi atunci o pârâitură asurzitoare. Ar ieși poate flăcări și fum. S-ar face poate o

mare liniște și s-ar face și puțin întuneric. Uimit, Țugurlan își luă pălăria din cap și-și făcu vânt. Era foarte cald. „După ce o să treier trebuie să împart grâul cu domnul maior”, gândi el foarte limpede și se miră că acest gând, infierbântat de căldura soarelui, se împrăștiase ca o nălucă spre zarea câmpiei și îi turburase mintea.

Se uită peste câmpie cu mâna la ochi. Nicidecum, dincolo de orizont erau alte sate și în partea asta se afla Bucureștiul. Acolo trăia domnul maior.

– Uăăăi... Pfiuuu... Urlă mașina în gol! Ce faci, mă, Țugurlane, ai adormit?

Începu din nou să dezlege snopii, dar ostenise. După câțva timp se uită jos să-l vadă pe șeful cetei și să-i spună să vie cineva să-l schimbe. Dar nu mai era nimeni prin preajmă, numai femei și fete și câte-un flăcăiandru cu căruța. Ce-au făcut, l-au lăsat singur?

Țugurlan mai vâri câțva timp în batoză dar deodată inima îi zvâcni și mintea i se întunecă de mânie. Adică cum, ei nu-și dădeau seama că îl țineau prea mult la coș?

Dar punându-și această întrebare Țugurlan se pomeni ispitit să afle dacă într-adevăr ei nu-și dădeau seama. Fără să înceteze să fie mâniaș el continuă să bage snopi și gândul care îl stăpânea, să afle ce era cu ei, i se păru atât de nou și plin de atâta interes încât oboseala îi mai pieri. „Fir-ați voi ai dracului, ‘ai să vedem cât o să mă țineți aici!’ exclamă în sinea lui.

Vărând snopii începu să se uite peste arie. Liniștite, mâinile lui își vedeau în acest timp de treabă, călăuzite de revenirea ritmică a snopului care urca spre aripa mașinii în vârful furcii celui care se afla jos în căruță. Alături de el, la celălalt coș, fusese mai înainte un om care nu așteptase să fie schimbat și plecase singur, nici nu băgase de seamă când. Da, iată că venea un altul în locul lui, dar să-l schimbe pe el, pe Țugurlan, nu venea nimeni. Țugurlan se și văzu coborând, căutându-l pe șeful cetei, apucându-l de guler și înjurându-l. „Să dea dracul, sau Dumnezeu, să încerce vreunul să țină partea șefului cetei”, își spuse el.

Noul-venit se urcă la coș și începu să bage snopi cu pofta celui odihnit. El chiar îi aruncă lui Țugurlan câteva priviri îngăduitoare și într-o vreme îi strigă:

– Mai cu viață, frate-meu, că nu ești babă!

Țugurlan vru să-i răspundă printr-o înjurătură urâtă, să-l învețe minte cum să vorbească, dar în loc de asta, un zâmbet bizar îi strâmbă gura. „Tâmpitul ăsta nu vede nimic, gândi el, nu vede că sunt ostenit și că stau aici dinainte de a veni el.”

Se uită iar peste arie. Sub o șiră de grâu, la umbră, stăteau vreo trei inși cu burțile la pământ. Tăifăsuiau. Ceva mai încolo, unul stătea foarte liniștit pe oiștea căruței și mânca. Se vedea mămăliga galbenă într-o mână și brânza albă în cealaltă. Era năbușeală mare. Unul chiar adormise și i se vedea trupul în cămașă albă, zăcând nemișcat la umbră, ca și când ar fi fost mort. „Fir-ați voi ai dracului să fiți!” exclamă Țugurlan stăpânit de-o veselie pe care nu și-o înțelegea. Pe deplin liniștit, părăsi snopii și începu să coboare încet scara batozei. Jos, se scutură de praf și pleavă și porni apoi spre grupul celor care tăifăsuiau. Nimeni nu-l văzu și nimeni nu protestă.

Ajuns lângă cei trei, se întinse alături de ei și deveni, pe nebăgate de seamă, al patrulea.

– Să se ducă cineva la coș că eu am ostenit, zise el. Am fost și ier! Auzindu-l, ceilalți tresăriră și foarte mirați părăsiră tăifăsuiala. Unul dintre ei chiar se revoltă:

– Păi ce dracu face șeful ăla de ceată?

– Tu de ce nu spui, Țugurlane?!...

– Vasile, du-te la coș! porunci atunci un altul și cel numit se ridică numaidecât în picioare și plecă. O clipă, se făcu tăcere, apoi cel dintâi, uitându-se la Țugurlan, se răsti la el:

– Și tu ce mai stai, Țugurlane? Du-te la șiră și trage un pui de somn.

Veselia de mai înainte, pe care Țugurlan nu și-o înțelegea, se încălzi și mai mult în inima lui și toropit de bucuria aceasta bună și răcoritoare, pe care n-o cunoscuse îndeajuns în viața lui, se propti în coate și ridicându-se de jos, se supuse.

– Păi să mă duc, șopti el. Parcă m-a bătut cineva cu ciomagul.

La șiră, însă, după ce se întinse și stătu câteva minute, oboseala îi pieri din trup ca și când n-ar fi fost. Își aminti că s-ar putea să-i vie rândul la treierat în timpul amiezii și că trebuia să dea mâncare la mecanici. Se sculă și îl căută pe șeful cetei să se uite pe listă. Fără să-i mai arate lista, acesta

ii spuse că va treiera spre seară și ceva din glasul lui îl făcu pe Țugurlan să înțeleagă că ordinea treierii fusese schimbată.

– De ce, eu parcă eram înaintea lui Bălțoi?! se miră el.

– L-am trecut pe Bălțoi înaintea ta, ca să dea el mâncare la mecanici, răspunse șeful cetei.

– Ba nicidecum, se supără Țugurlan. Cine ți-a spus ție că n-o să dau mâncare la mecanici?

– Oamenii! răspunse șeful cetei.

– Nu, spuse Țugurlan liniștit, de ce să stricăm ordinea?!

Mirat, șeful cetei nu mai zise nimic. Țugurlan se apropie de spatele mașinii și se uită la fiul său, care continua să muncească în pleavă și praf ca și când s-ar fi jucat.

– Marine, strigă Țugurlan, vin încoace! Du-te acasă și spune-i mă-tii că treierăm la nimiez: să taie o găină... Fuga! Mă, n-auzi? Mai spune-i să caute în chichița lăzii și să te trimită să cumperi o litră de țuică. Pentru mecanici. Ai ajuns?

Până la prânz, Țugurlan se plimbă încoace și încolo pe arie. Nu făcea nimic. Se uita liniștit la oameni, la arie, la căruțe... Se uita cu atenție și descoperea lucruri pe care niciodată nu le văzuse. Iată-l pe Sandu lui Troscot, era furios de ceva și din pricina asta nu izbutea să prindă o vită; umbla după ea și vita sărea în lături chiar în clipa când omul vroia să-i pună lanțul în coarne. Curios, Țugurlan se dădu mai aproape.

– O, ho, ho, ho! făcea Sandu în șoaptă, apropiindu-se de vită cu lanțul în mână și încercând să-și stăpânească mânia. O, ho, ho, ho, ho, ho! și când să-i pună lanțul izbucnea nestăpânit: Ho, aci! Vita țâșnea înapoi speriată și Sandu o lua de la cap și mai furios: Ho, ho, ho, ho! Și iarăși: Ho, aci! Până ce își ieși cu totul din pepeni, nu mai putu să spună ho, ho, în șoaptă, începu să strige ho, fir-ai al dracului cu limba ta și se luă după bou cu lanțul, lovindu-l groaznic din urmă peste șolduri.

„Tâmpitul, gândi Țugurlan înveselit, ce vinovată o fi fiind vita că e el supărat!” Și ce înfățișare avea! Țugurlan își dădu seama pentru întâia oară că înfățișarea unui om furios nu era deloc ceva de lăudat. „Cine știe de câte ori or fi răs și alții de mine așa”, își spuse el și această reflecție îl uimi prin adevărul ei neașteptat și nebănuț.

– Cornile! auzi apoi în spatele său glasul pițigăiat al unei femei.

Se întoarse și o văzu pe Anghelina Șutică, îl striga pe Cornel, bărbatul ei, care era mecanicul batozei. Se fandosea strigându-l pe Cornel înadins, ca lumea s-o audă și să zică: „Uite ce bărbat are Anghelina, e mecanic”... Cornel era unghur, fusese găsit de Anghelina la un târg, purta bretele și vorbea stricat românește.

– Cornile! strigă Anghelina din nou.

– Ce vrei? răspunse Cornel cu un glas subțire.

– Cornile, iunde e fiurca? se izmeni Anghelina la fel de subțire.

– Uite-o în pelaria mea, răspunse unghurul furios, și Țugurlan se întoarse cu spatele să nu-l vadă cineva râzând.

Avea o stare ciudată, parcă îi era lene. Își aduse aminte că Dumitru lui Nae când râdea acolo sub salcâmul lui Moromete avea lenea aceasta în răs, he, he, o moliciune așa ca și când ai pluti peste niște valuri calde. Auzi parcă glasul lui Traian Pistică în urechi și parcă îl și văzu pe Traian Pistică cu mustățile mari mergând pe drum și cu bidigania după el mormăind printre picioarele lui: „Sfârfălică, lua-te-ar dracii, na la tata din țigare”.

Țugurlan își dădu pălăria pe ceafă și se uită lung spre aria învecinată. Acolo treiera batoza lui Iocan și era sigur că Moromete treiera la el. Se urni din loc, porni într-acolo:

– Bă, Țugurlane, bă! se auzi strigat din depărtare, din vârful unei șire mari.

Era chiar Moromete. Se apropie, dar încă de departe Țugurlan rămase uimit de cât de mare era șira de grâu a acestuia. Tocmai terminase, îi făcea creastă ca unui acoperiș, și Paraschiv se chinuia greu cu snopii din pricina înălțimii. Parcă era un palat șira lui Moromete, un acaret, față de colibe de prin preajmă.

– Faci vreo șase sute? întrebă Țugurlan tare, de jos.

– Ce, duble?

– Da.

– Nu, dar cinci sute tot ies, zise Moromete. Am avut o idee, Țugurlane, explică Moromete de sus. „Mă, zic, ia să pun eu nouă pogoane de grâu!” Gata, Paraschive? Mai ai vreun snop?

Paraschiv mormăi că nu mai are și Moromete începu să se

dea jos. Ca să-i ajute, Paraschiv se urcă pe patului căruței și înfipse furca în șiră, să se sprijine tatăl cu piciorul.

– Hai, bă, să fumăm o țigare, Țugurlane! spuse Moromete când ajunse jos. Se dădu mai încolo și se așeză la umbră. Țugurlan se așeză și el. E topenie de grâu, Țugurlane, continuă Moromete făcându-și de țigare. Uite așa curge, pe toate drumurile. Eu zic că toată iarna o să mănânce românii la pâine.

Țugurlan nu zise nimic și tăcerea lui îl făcu atent pe Moromete.

– Câte pogoane ai tu de la moșie? îl întrebă.

– Două, răspunse Țugurlan.

– Și din astea două, jumătate trebuie să-i dai maiorului?

– Mai îmi rămân și patele! zise Țugurlan.

– Măi, Țugurlane! exclamă deodată Moromete. De ce stai tu aici să muncești pe din două pe moșia ciocoiului ăsta?!

– Dar ce să fac, Moromete?

– Du-te în lume, domnule! zise Moromete cu un glas din care se înțelegea că nu vorbea doar ca să se afle în treabă. Du-te în lume și ai să găsești tu să muncești mai cu folos decât aici. Trăiești în sat și-ți faci sânge rău! Eu în locul tău ași pleca, domnule, și îndărăt nu m-aș mai uita.

– Așa zici acuma! șopti Țugurlan nu prea turburat.

– De ce?! se miră sincer Moromete. Să stai aici în sat și să te uiți la mine că am o șiră cât toate zilele? Dar hai să zicem că treacă-meargă cu șira mea, e pe copii mulți, abia dacă mi-o mai rămâne și mie să am pâine până la anul, că am datorii multe, dar cum să împart eu, mă, munca mea cu unul care n-a muncit?! exclamă Moromete revoltat și în același timp nedumerit.

Se uită la Țugurlan cu o privire limpede, așteptând răspunsul. Arăta cu adevărat uimit cum poate cineva să îndure așa ceva.

– Cum adică, izbucni el de astă dată iarăși într-o totală neputință de a înțelege, să-i dau eu jumătate din munca mea?! și-și arătă brațele și-și întoarse apoi capul în altă parte, vrând să spună că de fapt nici nu vrea să înțeleagă, lucrul fiind în însăși esența lui cu neputință de înțeles.

Exagera, deoarece el însuși, când era flăcău, muncise pe moșia ciocoiului și știa foarte bine cum era cu puțință un astfel de lucru; totuși nu glumea.

- N-auzi că-mi rămân mie paiele?! zise Țugurlan cu un zâmbet ascuns, dând de înțeles că apreciază sinceritatea revoltei lui Moromete, dar obiectează împotriva faptului că acesta se prefăcea că nu înțelege de ce există moșieri.

- Adică vrei să spui că nu e pe din două, din moment ce-ți rămân ție paiele! zise Moromete.

- Întocmai! confirmă Țugurlan.

- Ei, atunci se schimbă socoteala! zise Moromete subliniind ideea cu sprâncenele.

Țugurlan, pe care problema aceasta se pare că nu-l mai turbura deloc, începu să râdă cu poftă, spre uimirea lui Moromete, care acum cu adevărat că nu-l înțelegea pe acest om.

- Să-ți spun drept, Moromete, îl bag în mă-sa de maior cu moșia lui! exclamă Țugurlan. Mă uitam la el când m-am urcat la coș cum sta pe marginea hambarului, cu gâtul alb, descheiat. Ce-mi pasă mie de el! Dă-l în mă-sa! mai spuse Țugurlan cu un glas curat și schimbă vorba întrebându-l pe Moromete ce se mai aude cu guvernul: Cade, sau ce dracu face? După glas întrebarea i se păru lui Moromete cam suspectă. Țugurlan da de bănuir că în ce privește problema discutată, nu credea că Moromete poate să înțeleagă ce gândea de fapt Țugurlan despre ea și asta oricât de mult ar încerca Țugurlan să-i explice: „Mai bine hai să vorbim despre lucruri care sunt la îndemâna amândurora, de pildă despre guvern”, se înțelegea pe dedesubt din glasul lui Țugurlan. Până să găsească Moromete răspunsul potrivit, acesta izbucni într-adevăr în râs. Îl prinsese, îl atinsese bine și Moromete râse și el, dar nedumerirea tot nu se stingea de pe chipul lui. Ce era cu Țugurlan? Și apoi de unde și până unde la el să facă glume atât de subțiri?

Când se întoarse îndărăt la arie, Țugurlan se înveseli și mai mult de mica întâmplare. Moromete, care avea acel fel uimitor al său de a fi, de a vedea lucrurile și faptele oamenilor cu niște ochi limpezi și neturburați, se dovedea că nu înțelegea nimic când altcineva era la fel ca el. Credea că numai el putea fi așa, sau în orice caz i se părea cu neputință să fie cineva așa când trebuia să dea jumătate din munca lui altcuiva. „Aia e, Moromete, gândi Țugurlan din ce în ce mai înveselit, așa stau lucrurile, dacă vrei să știi.”

În urma lui, Moromete, întins la umbra șirei de grâu, se

întreba și el cu o vagă neliniște ce-ar face dacă ar ști că din două pogoane pe care le-ar avea, jumătate din bucatele de pe ele ar trebui să le dea moșierului. Nu ajunsese până acolo încât să răspundă, dar în cele câteva clipe cât acest gând stăruia asupra lui, se făcu negru și crunt la față.

VIII

A doua zi pe la prânz, după ce treierase și își cărase paiele acasă, Țugurlan se duse la Ion al lui Miai.

– Ioane, hai la moară să măcinăm de pâine, îi spuse.

– Taman asta vream să-ți spun și eu, răspunse Ion al lui Miai, care treierase și el de dimineață. Mergem cu căruța mea, sau să aduc calul la tine? mai întrebă el.

– Adu calul să mergem cu căruța mea, hotări Țugurlan. Tu du-te înainte și pune-te pe listă, că o fi gloată la moară.

Era într-adevăr gloată dar foarte mulți oameni măcinau puțin și mergea repede, încât le veni rândul înainte de a se face seară. Se măcina neconținut, ziua și noaptea.

Fiindcă tot era acolo, Țugurlan îl lăsă pe Ion al lui Miai la căruță și se duse pe la cumnatu-său Grigore. Nu-l mai văzuse din ziua aceea și era curios să știe ce făcuse, dacă ai lui Aristide îl dăduseră sau nu afară. Nu-l vedea pe acolo pe la moară și bănuia că da, dar era mirat că judecând după îngrijorarea lui din ziua aceea, ar fi trebuit să vină să-i spună și iată că nu venise. „Poate că nu l-au dat!” își spuse Țugurlan și intră în curtea cumnatului.

Armeanca nu era acasă. Nevastă-sa, sora lui Țugurlan, era în curte, cocea pâine afară, în țest, se simțea mirosul de departe. Când îl văzu pe fratele ei, femeia se ridică în picioare.

– Bună ziua, didă! spuse Țugurlan apropiindu-se. Sora lui nu era mai mare ca el decât cu doi ani, dar el o respecta spunându-i didă, învățat de mic de părinți, și cu anii respectul acesta nu scăzuse, ci dimpotrivă. Ce faci, coci pâine?

– Mai mult pentru copii, că pentru noi... răspunse sora și se uită alături la copiii care stăteau pe lângă ea. Traiane, uite unchiul! spuse ea.

Avea o voce moale și dulce și niște ochi negri. Lui Țugurlan nu-i scăpă felul cum rostise ea cuvintele „că pentru noi” și nici privirea care completase: „s-a întâmplat ceva rău,

am să-ți spun îndată”.

– Uite unchiul! repetă ea cu vocea ei bogată, în care dragostea pentru copii căpăta o tărie care nu lăsa loc nici unei îndoieli: era o mamă care ar fi știut să-și apere copiii tot atât de bine ca și un bărbat.

Pe Traian, care îl arăta ea, și care era cel mai mic, îl ținea în brațe o fetiță de vreo treisprezece ani. Se cam căznea cu el, era cam greu. Traian era aproape gol, cu burta neagră, arsă de soare; cu capul cât un dovleac și cu niște ochi de asemenea mari, larg deschiși, și nemișcați; stătea cuminte în brațele sorei, cu mâinile încolăcite de gâtul ei.

– Traiane, unchiul, unchiul! zise și fetița și răsucindu-și gâtul îl pupă pe copil pe obraji, apăsător, cu poftă.

În acest timp, se apropie o cloșcă croncănind, cu o grămadă de pui de rață care se și revărsară printre picioarele lor; unii din ei se opreau pe labele picioarelor mamei, care aveau culoarea prafului și o ciuguleau cu ciocurile lor late de unghiile degetelor.

– Vasilico, ia du-te tu pe măgură și când o fi pâinea gata te chem eu, spuse mama. Hai că trebuie să vină și tat-tău și frati-tău și te chem eu!

După ce fetița plecă, Țugurlan se așeză jos pe troscotul verde al bătăturii.

– Da' unde e Grigore? întrebă el.

– E dus cu Pavelică la obor, să încerce să cumpere un cal, zise sora. Nu ți-a spus că l-au dat afară?!

– Nu, răspunse Țugurlan cu ochii mari.

– L-au dat afară și pentru locul ăsta – femeia arată cu mâna spre moară – ne-au scos ochii cu o mie de lei. Mai aveam strânși vreo mie și el s-a gândit să ia un cal.

– Și voi ce faceți, stați așa? întrebă Țugurlan nedumerit.

– Nu știu ce e cu el... I-am spus să nu ia mia de lei și nu știu ce mi-a bălmăjit, că știe el ce face.

– A venit și la mine și mi-a spus și n-am înțeles nimic! se miră din nou Țugurlan.

– Uite-l că se întoarce, zise femeia, și o strigă pe fetiță să vină să mănânce pâine.

Armeanca se bucură când, îl văzu pe Țugurlan. Se așezară, toți pe iarbă și femeia băgă vâtraiul în capul țestului. Când scoase pâinea aproape că se îmbătară. Privirile li se lărgiră, chipurile li se făcură frumoase. Femeia

se închină, iar Armeanca, fiul său cel mare și Țugurlan își luară pălăriile de pe cap. Femeia rupse pâinea și le dădu bucăți mari care în mâinile lor palpită de dogoare și abur, parcă ar fi fost vii. Începură să mănânce cu o lăcomie curată și reculeasă și timp de câteva minute nimeni nu scoase nici un cuvânt.

– Mă, borțosule, îl mângâie apoi Armeanca pe Traian cel mic. E bună pâinea, mă? Dar la secere de ce nu vrei să te duci?

Nu putuse cumpăra un cal, erau grozav de scumpi. Țugurlan schimbă o privire cu soră-sa și nu zise nimic.

– Și acum ce-ai să faci, cumnate? se răsuci în cele din urmă Țugurlan, ridicându-se să plece. Mi se pare că n-o să ai încotro și o să trebuiască să iai pământ de la moșie.

Armeanca vru să răspundă, dar câinele începu să latre spre grădină și se uită toți într-acolo. Țugurlan rămase înmărmurit. Ion al lui Miei se apropie alergând și strigând:

– Țugurlane! Mă, Țugurlane! Ha! Hai că m-au bătut ai lui Aristide!... Auzi tu, mă?!... M-au bătut!...

Săriră în picioare cu chipurile țepene ca de lemn. Cu un glas încordat, dar păstrându-și cumpătul, Țugurlan întrebă ce este. Ion al lui Miei însă nu putu spune nimic limpede, numai înfățișarea lui era grăitoare. Avea privirea înspăimântată și buza de sus, cu mustața pe ea, i se strâmba într-un fel de neîndurat. Spunea ceva de niște saci, adică chiar aceia cu care veniseră la moară, zicea că al lui e mai mare de cinci duble, a cerut să i-l cântărească și i-a cântărit Tache.

– Ei, și? întrebă Țugurlan.

– După ce-am măcinat am, cerut să mi-l cântărească din nou, mi l-a cântărit și era mai puțin. Eu am zis că de ce și el s-a pus cu pumnii pe mine... S-a pus cu pumnii pe mine, în Dumnezeu pe mama lui! începu să urle Ion al lui Miei tremurând din tot trupul.

Atât glasul cât și gesturile și privirile sale aveau ceva care dovedeau că toată ființa lui era o rană vie de durere și jignire. Se uita la Țugurlan ca un copil și uitătura sa disperată și rugătoare îi făcea rău.

Țugurlan însă rămase nemișcat. „Săracul Ion al lui Miei, gândi el, a făcut-o fiartă și acum vine la mine ca și când eu aș fi frate-său”...

– Mă, Ioane, încercă Țugurlan să-l domolească. Tu cum ai obiceiul să-ți dai drumul la gură, nu prea îți dai seama ce faci! Nu cumva l-ai înjurat pe ăla?

– Mă, nu i-am zis nimic! se prăbuși parcă Ion al lui Miai implorând. Țugurlane, nimic nu i-am zis! Nimic!

„O fi având și el dreptate! gândi Țugurlan. Și la urma-urmei, cine e Tache ăsta de crede că poate să dea cu pumnul în oameni?”

– Ia hai acolo! spuse el. Grigore, hai și tu!

Până acolo Țugurlan întrebă care era Tache. Tache, răspunse Armeanca, e acela mai mic care a ieșit acum din școală și i-a luat lui Armeanca locul. E mare și gras, are un cap cât ciutura și niște pumni ca baroasele.

– Să dea cu ei în mă-sa și în ta-său, dacă are așa pumni, nu în oameni, spuse Țugurlan liniștit. Unde e? Arătați-mi-l și mie!

Fără să bage ei de seamă, venise în urmă și sora lui Țugurlan cu băiatul. Când ajunseră printre căruțe, ea se apropie de fratele ei și îl apucă de braț.

– Stane! porunci ea.

– Nu, zise Țugurlan, vreau să văd dacă e adevărat că e făină mai puțină.

– N-ai să poți vedea!

– De ce?

– N-au să-ți cântărească.

– Ba trebuie să cântărească, spuse Țugurlan cu un glas înalt, făcându-i pe cei din jur să se înfioare. Ioane, hai încoace cu mine!

Mergeau printre căruțe cu pași mari și încordați. De câteva ori oamenii îl înconjurară, încercând să-l oprească, dar el le spuse că dacă sacii lui cântăresc atât cât trebuie n-o să fie nimic.

Auzi ce prostie! Vrea să cântărească făina când toată lumea știe că fiii morarului „trăgeau” de mulți ani. Chestia asta n-o mai discuta nimeni.

– Ce! strigă Țugurlan uluit.

– Tu și cu Ion al lui Miai nu știați de chestia asta? râse cineva.

– Las-o moartă, Țugurlane!

– Cum?!

Îl lăsară în pace. Țugurlane, ăsta parcă era căzut din cer, se mirau ei.

Ăsta abia acum află cine erau ai lui Aristide. Ba mai rău: nu știa nici ce putere aveau, că nimic bun nu ieșea dacă te ridicai împotriva lor. Dar dacă nu știa aceste lucruri trebuie lăsat să le afle; nu te puteai numi un om întreg dacă nu știai cu cine trăiești în sat.

Țugurlan într-adevăr nu știa aceste lucruri. Dacă i s-ar fi spus că averea lui Aristide și a feciorilor săi era de două ori mai mare decât moșia maiorului ar fi rămas buimăcit. Și n-ar fi crezut în nici un caz că oamenii care munceau cu ziua pe pământurile lui Aristide trăiau, tot atât de rău ca și el. Faptul că Aristide avea trei mașini de treierat, o moară cu valțuri și o fabrică de ulei aici în sat și gata să fie terminată în Tătărăști altă moară și presă de ulei, aceste lucruri le știa, nu i se părea de mirare; cineva trebuia să aibă mașini de treierat; mașina de treierat și moara cu valțuri, care îți făcea făina albă de ți-era milă să pui mâna pe ea, erau niște minuni. Altceva era cu pământul; un om singur să aibă sute de pogoane de pământ, cum avea maiorul, în timp ce Țugurlan să nu aibă nimic, asta nu mai era o minune. Moara și fabrica de ulei și mașinile de treierat nu puteau fi împărțite. Dar moșia? Nu știa că pe lângă moară și mașini de treierat Aristide mai avea cel puțin o sută de hectare de pământ și mai mult de douăzeci de hectare de pădure și vie...

Încât faptul că Tache, feciorul lui Aristide, îl bătuse pe Ion al lui Miai pe nedrept i se părea lui Țugurlan ceva de neiertat, tot atât de grav ca și când ai descoperi că într-o familie tatăl își leagă copiii cu capul în jos. Există o putere și un drept al tatălui asupra copiilor și există și o putere și un drept al celui care are moară asupra celor care macină la ea, ai putere ca la urma urmei, dacă nu-ți place de Ion al lui Miai, să-l gonești de la moară și să nu-i dai voie să macine, dar de unde dreptul să-l lovești?

Țugurlan era foarte liniștit, dar aceste gânduri îl stăpâneau cu atâta putere încât nu vedea cum ar mai putea să rămână liniștit și bucuros cu el însuși, cum se simțea în ultima vreme, dacă ar lăsa lucrurile așa cum se petrecuseră. Bucuria de a fi liniștit și împăcat n-ar mai avea nici o valoare.

Îl căuta pe feciorul lui Aristide cu niște priviri negre, strălucitoare, cu chipul alb și înțepenit. Tache se afla la marginea poienii cu căruțe, împreună cu unchi-său Năstase. Venise un convoi dintr-un sat vecin și îi treceau pe listă pe aceștia care n-aveau moara lor în sat...

Țugurlan îl zări și, cu Ion al lui Miai după el, se îndreptă într-acolo. Se apropia cu pași rari, cu fruntea sus, și cei care îl văzură se înfiorară. Mulți nu-l cunoșteau, și întrebau cine era. De mult nu mai văzuseră un astfel de om și faptul că ăsta, care arăta a fi unul stăpânit care știa ce face, îndrăznea totuși să nu se împace cu ceea ce de mult se stabilise în sat, îi făcură să uite ceea ce știau bine de ani de zile. Dacă el îndrăznea, însemna că el știa ceva care ei nu știau și înfrigați să afle acest ceva nou și nebănuit care apăruse în mijlocul lor, lăsară căruțele fără pază și începură să se apropie din toate părțile. Se apropiau însă cu grijă, mai mult la pândă decât hotărâți la ceva. În orice caz, el avea dreptate, o știau prea bine, și dacă nu puteau face ceea ce făcea el, puteau totuși să-l apere.

Tache și Năstase se pomeniră fără veste cu Țugurlan lângă ei și o clipă se mirară. Tache era așa cum spusese Armeanca, adică foarte gras și avea o frizură înaltă și deasă. Mirarea lui de o clipă scoase la iveală ceva care statura și grosimea sa ascundeau și anume faptul că era mult mai tânăr decât s-ar fi crezut. Altfel, cu ceafa mare, cu gușa care îi apărea sub bărbie, cu grosimea de butuc a trupului, ai fi zis că are cel puțin treizeci de ani. Nu numai ochii, dar și gura și nasul și urechile i se ascundeau în grăsimea chipului. Brațele piereau și ele de asemenea în umeri, parcă avea mâini numai de la coate în jos. Pe lângă el, Ion al lui Miai părea o creangă lipsită de coajă și frunze.

– De ce, întrebă Țugurlan, l-ai bătut pe Ion al lui Miai?

Tache mai rămase o clipă cu ochii lui neclintiți, nedumeriți de apariția lui Țugurlan.

– Cine l-a bătut? întrebă Năstase.

– Dumneata l-ai bătut! afirmă Țugurlan uitându-se la Tache. De ce?

Ion al lui Miai ieși în față cu chipul lui parcă strâmbat de lovături, în realitate de umilința aceea pe care o îndurase și de care vroia să scape, și atunci Tache își aduse aminte. Văzându-l, deodată, fără nici un fel de semn de furie, se

repezi în el și îl lovi iar cu pumnul cu atâta putere, încât Ion al lui Miei se prăbuși.

– ...Pe mă-ta să te... iar ai venit, dumnezăul... sughiță apoi Tache cu un glas straniu, neașteptat de subțire pentru gâtul și pumnii lui înfricoșători. Iar ai venit, fir-ai al dracului, mă faci pe mine hoț, dumnezăul... M-a făcut hoț, strigă el mai departe cu glasul acela, adresându-se unchiului său.

– De ce te-a făcut hoț? întrebă Țugurlan liniștit, fără măcar să-i arunce lui Ion al lui Miei o privire, ca și când ceea ce făcuse Tache, noile lovituri pe care i le dăduse prietenului său, nu prezenta pentru el nici un interes. De ce te-a făcut hoț? repetă el, de astă dată apropiindu-se mai mult de Tache, venind chiar lângă pieptul lui.

Aștepta răspuns. Se făcuse liniște.

– Ce?! guiță Tache.

– De ce te-a făcut hoț?

– Și tu ce vrei? Și tot așa pe neașteptate, își făcu vânt și-și repezi pumnul în capul lui Țugurlan.

Acesta se feri, se trase înapoi și vru să repete întrebarea, dar Tache, înfuriat că lovitura nu-i izbutise, își făcu vânt din nou, năpustindu-se ca orbul înainte.

Oamenii țâșniră în lături, lăsându-i lui Țugurlan loc să se retragă. Țugurlan se dădea îndărăt, repede, ferindu-se. Privirea sa strălucitoare nu-l slăbea însă pe fiul morarului și se lărgea din ce în ce mai mult, fascinată parcă de ceea ce vedea. Tache devenise parcă un vierme monstruos, din fața căruia ori trebuia să se dea mai repede îndărăt, ori să-l omoare cu scârbă, cu groază și cu mânie. Și nu putu să se dea mai repede și se opri și îl lovi în față, o dată, de două ori, una după alta. În aceeași clipă sângele țâșni din nasul și gura lui Tache, și acesta, buimăcit, nevenindu-i parcă să creadă, se uită zăpăcit în jur. Mugi și se repezi iar înainte, dar de astă dată lovitura care o primi îl trimise de-andaratele și îl culcă în cele din urmă la picioarele celor din jur. De acolo însă oamenii nu-l mai lăsară să se repeadă, nu mai putură îndura să-l vadă cu sângele acela cleios curgându-i din nas și îl împinseră la margine și umplură cu trupurile lor golul dintre ei și Țugurlan. Tache se zvârcolea însă mereu să se repeadă, dar oamenii îl țineau uitându-se la el cu dispreț.

Năstase fusese luat fără veste, n-avea în clipa aceea pe

nimeni de-ai lui care să-i sară în ajutor, încât văzându-l pe nepotu-său trântit la pământ, nu îndrăzni să sară să-l răzbune, se smulse de lângă căruță și o luă spre șosea cu pași repezi. Cineva băgă de seamă și strigă:

– Fugi, Țugurlane!

Se îngămădiră toți pe el și-l îndemnară să urce în căruță și să fugă cât mai repede. Năstase avea să se întoarcă cu ai lui de prin Cotocești și au să-l taie.

– Cum adică! strigă Țugurlan. Ei sunt hoți și sar cu pumnii pe mine și pe ăsta și tot ei să mă taie? De ce să fug? Să cântărească sacii, să fiți martori, am să-l dau în judecată! Adică cum...

– Țugurlane, fi-ți-ar cântăritul al dracului, îl întrerupse unul dintre ei, un om voinic pe care Țugurlan nici nu-l cunoștea, fugi dracului de aici și nu mai aștepta! Și spunând acestea îl apucă strâns de braț pe Țugurlan și îl trase cu el spre căruță. Al lui Miai, strigă el, fără să-l slăbească pe Țugurlan din strânsoare, înhamă caii, ce dracu te mai uiți ca un prost!

Pe drum însă Năstase se răzgândise să se mai ducă în Cotocești la ai lui. Se duse fuga la primărie și îi spuse fratelui său, care auzindu-l își pierdu cumpătul și chemă jandarmii.

Când șeful postului sosi, Țugurlan și Ion al lui Miai coborau cu căruța spre sat și, neprevăzători, trecură chiar prin fața primăriei.

– Uite-îl strigă Năstase țâșnind afară.

Văzându-l, Ion al lui Miai se sperie și vru să dea bice cailor, dar era prea târziu. Năstase tăbări peste saci și sărind deasupra se prăvăli cu pumnii și picioarele în capul lui Țugurlan. Acesta nu-și pierdu cumpătul, sări jos și vru să întoarcă loviturile, dar în același timp o mână i se înfipse în ceafă pe la spate și când se răsuci să vadă cine era, o palmă grea îl făcu să simtă flăcări înaintea ochilor.

Se trase înapoi și se dezmetici. Era jandarmul. Înghiți greu și se liniști.

– De ce dai în mine, dom' șef?

– Am să-ți spun la secție! răspunse șeful postului la fel de calm și nu se mai uită la el. Se apropie de căruță și îi spuse și lui Ion al lui Miai: Mergi și tu la secție.

Țugurlan avu o presimțire fulgerătoare a tot ceea ce avea

să se întâmple cu el de-aici înainte și tot atât de fulgerător el se împacă pe deplin cu ceea ce vedea în această presimțire... Inima, pe care palma jandarmului o înghețase ca de moarte, îi spunea că dacă o va lăsa așa, înghețată de palma aceasta, niciodată nu va mai bate cum bătuse. Îndurată, palma jandarmului va stinge în el flacăra îndrăzelii și nenorocirea aceasta ar fi mai mare decât orice închisoare (închisoarea fusese presimțirea care îi trecuse ca un fulger prin cap).

– De ce dai dumneata în mine, dom' șef, când nu știi despre ce e vorba? repetă el cu un glas liniștit.

Jandarmul tresări. „Aha!” se miră el. Va să zică avea de-a face cu unul care vroia să știe de ce. Înainte de orice trebuia să afle că de aceea, pentru că așa vroia el, jandarmul, așa judeca el, așa socotea el că e bine, el era acela care judeca lucrurile și nu Țugurlan.

– Nu știi despre ce e vorba?! se miră jandarmul. Vrei să spui că nu tu ești ăla care a sărit și l-a bătut pe domnul Tache?

– Nu, el a sărit la mine, răspunse Țugurlan.

– Și de ce n-ai venit la mine să-mi spui? zise jandarmul împingându-și pușca cu cotul spre spinare și apropiindu-se din nou de Țugurlan. Sau crezi că eu sunt pus aici de... mă-tii! zise aproape vesel și de astă dată îl cârpi pe Țugurlan din plin, aruncându-l pe picioare trei pași mai încolo.

Țugurlan scutură din cap, încordat, și avu o clipă de spaimă. Această a doua palmă amenința să șteargă tăria celei dintâi: jandarmul lovea fără ură și fără plăcere; se vedea cât de colo că el credea că aceste palme erau niște fleacuri.

– De ce zici că n-ai venit la mine să-mi spui? repetă jandarmul apropiindu-se de Țugurlan cu niște pași leneși și cam plictisiți.

– Oamenii sunt martori, zise Țugurlan cu răsuflarea șuierătoare. L-am întrebat de ce ne-a dat făină lipsă și de ce l-a lovit pe Ion al lui Mii! A sărit la mine și...

– Ia-l la post, jandarm! Ce stai la discuție cu el? strigă atunci Aristide de pe treptele primăriei, și acest strigăt alungă clipa șovăitoare care se strecurase hoțeste în inima lui Țugurlan.

– Da, da, și? Spune! îl încuraja jandarmul pe Țugurlan ca și când n-ar fi auzit strigătul lui Aristide. Făină lipsă, zici tu,

nu-i așa? Spune! Va să zică îl faci hoț pe domnul primar, cu alte cuvinte! Pentru tot satul domnul primar e domnul primar, dar pentru tine nu!

De astă dată șeful nici nu-și mai ascunse mișcările și Țugurlan văzu din timp cum îi pregătește o nouă lovitură. O bucurie arzătoare licări în privirea lui. Inima începu să-i bată rar, cu o putere copleșitoare: d-aici înainte nimeni și nimic n-avea să-i mai înghețe sau să-i încetinească bătaia.

– Da, pentru mine domnul primar e un hoț! spuse el rar și răspicat și în clipa următoare sări asupra omului din fața sa, a cărui mișcare de a lovi nici măcar nu se mai văzu.

Se prăbuși cu jandarmul în mijlocul drumului, încalcă peste pieptul lui și îl strangula izbindu-l cu capul de pământ. Mișcarea aceasta nu avea însă puterea care trebuia și îndată țâșni în picioare, apucă pușca de țeava și vru să lovească cu ea, dar o aruncă și năvăli din nou cu picioarele lui desculțe peste pieptul și fața jandarmului.

Acesta se răsuci pe jos cu destulă ușurință. De uimire aproape că nici nu simțise cele câteva lovituri pe care i le dăduse Țugurlan peste față.

Oamenii alergară de prin curți, se auziră țipetele înfricoșate ale muierilor.

– Puneți mâna pe el! strigă Aristide și se repezi el însuși în Țugurlan împreună cu fi-său.

Năstase sărise pe la spate și încerca să-i prindă mâinile. Până să se apere, Țugurlan se pomeni gătit și izbit în față de primar. Îl lăsă pe Năstase să dea pe la spate și gătuindu-l la rândul său pe primar îl împinse de-a-ndaratelea spre primărie și izbindu-l sălbatic, roși zidul cu capul lui.

– A, domnul primar! găfâia el. De ce pui jandarmul pe mine, dom'le primar? De ce, dom'le primar, faci una ca asta? Fiindcă ești hoț și ți-e frică să nu afle lumea, d-aia pui jandarmul pe mine? Păi tot hoț rămâi și așa, dom'le primar, biserica și crucea dumnezeului mă-tii! D-aia ai făcut tu moară, să furi bucatele oamenilor?

Și în această clipă de buimăceală, în care nimeni nu îndrăzni să se atingă de el, Țugurlan se îndreptă spre căruță continuând să strige:

– Și-a pus copiii la moară să fure bucatele oamenilor și să dea cu pumnul și tot el cheamă jandarmul. Mama voastră de hoți, lasă că v-arăt eu vouă!

Când să se urce alături de Ion al lui Miai, deodată Țugurlan se opri, se întoarse înapoi liniștit și trecând printre oameni, care îi făceau loc încă uluiți, se aplecă, ridică de jos arma jandarmului și se întoarse la căruță cu aceiași pași măsurați.

– Mână, Ioanel! strigă el și abia atunci șeful postului se dezmetici și se repezi spre căruță, dar era prea târziu. Să vii la mine acasă, dom' șef, să-ți dau pușca! mai strigă Țugurlan în timp ce caii cu căruța se îndepărtau în goană, înecându-l pe jandarm într-un nor de praf.

X

Țugurlan ajunse repede acasă și o îngrozi rău pe muierea lui când o dată cu sacul de făină el dădu jos și o pușcă. Ion al lui Miai nu era mai puțin îngrozit, dar Țugurlan îl liniști spunându-i că n-avea de ce să se teamă:

– Tu n-ai făcut nimic, Ioane, îi spuse. Du-te acasă și vezi-ți de treabă.

Țugurlan deșertă sacul cu făină în hambar și îl puse pe băiat să pândească la poartă.

– Vezi dacă vine jandarmul cu soldați! îi porunci el.

Muierea nici măcar nu-l mai întrebă ce s-a întâmplat.

Tocmai când se așteptau mai puțin, tocmai acum când de câtăva vreme bărbatul ei arăta mai liniștit și mai împăcat, se petrecuse nenorocirea. O presimțise de mult și iată că acum era aici, în colțul tindei, având forma înfricoșătoare a unei puști.

Țugurlan scutură cu grijă sacul să nu pice făină pe jos, se întoarse în tindă și se așeză apoi pe celălalt prag, aruncând sacul în colțul unde era pușca.

– Nu-ți fie frică, zise el. A dat degeaba în mine, n-are ce să-mi facă.

Ea oftă resemnată, cu privirea pierdută parcă în niște depărtări fără sfârșit.

– Ei și! zise el și aceste cuvinte însemnau: „Și dacă o să fie rău, ce? Nu te-ai învățat încă cu acest gând?”

– Stane, ce-ai făcut? se auzi deodată un glas urcând pe prispă și o clipă mai târziu intrară înăuntru Armeanca și nevastă-sa.

– Ce să fac, didă, o întâmpină Țugurlan pe soră-sa cu un glas firesc, de gazdă, și-i dădu un scăunel mic cât șchioapa.

Șezi, didă. Au vrut să mă ia la secție și jandarmul a dat în mine. I-am luat pușca! De ce nu șezi?

– Stane, spuse sora poruncitor. Lasă pușca aici și fugi. Aștepti să vie să te prindă, ori ai înnebunit?

Abia spuse aceste cuvinte și se auziră alte glasuri la poartă. Era Ion al lui Miai cu fiu-său și cu muierea și cu încă vreo doi vecini. Le povestise Ion al lui Miai și intrară peste Țugurlan cu spaima în priviri, îndemnându-l să fugă numaidecât.

– Unde să fug? întrebă Țugurlan supărat.

– În pădure.

– Și acolo ce să fac?

Nu știau nici ei, arătau cu totul rătăciți.

– Ce să fac în pădure, nu tot trebuie să mă întorc acasă?

Și pe urmă, dacă mă prinde, ce? zise Țugurlan.

Nu-l înțelegeau. Ca să rămâi curat și întreg trebuie să plătești. Și dacă alții trăiesc ca niște iepuri, treaba lor. Trăiește fiecare om cum poate. El, Țugurlan, nu putea trăi ca un fricos. Copilul veni fuga, înspăimântat și strigă că se vede jandarmul.

– E cu soldații? întrebă Țugurlan.

– Nu, e singur.

Vecinii se împrăștiară. Țugurlan se ridică de pe prag, apucă pușca și se duse cu ea în grădină, unde o piti sub șira de paie. Uniforma jandarmului se vedea de departe înaintând pe lângă garduri. El intră în curte fără grabă, închise poarta și, fără să se uite la Țugurlan, care îl aștepta în mijlocul bătăturii, urcă scara prispei și pătrunse în tindă. Țugurlan veni după el. Jandarmul intră în odaie, își luă capela din cap și se așeză pe pat. Țugurlan rămase în picioare. Din toate acestea el înțelese îndată că a dezarma un jandarm nu era rău numai pentru tine, ci și pentru el, dacă nu chiar mai rău pentru el.

– Ce e, dom'șef? zise Țugurlan.

Fără capelă, șeful de post semăna cu un țăran mai umblat. Era tuns ca și țăranii, fără frizură, și la tâmple încărunțise.

– Uite, Țugurlane, eu când întâlnesc dreptatea omului îl dau dracului, îmi scot capela! zise șeful uitându-se țintă la Țugurlan.

– Dar până o întâlnești, îl lovești pe om peste obraz!

răspunse Țugurlan așezându-se pe celălalt pat.

– Vezi părul ăsta al meu! zise șeful arătându-și tâmpla cu degetul. Al tău e negru! întrebă-mă pe mine și o să-ți spun multe! promise el cu un glas care nu mințea. Ce-ai avut de te-ai apucat cu ai lui Aristide?

– Nu puteai să întrebi așa dinainte?

– Mai bine taci din gură și ascultă-mă aicea, zise jandarmul supărat. Am dat eu, ai dat și tu! Ce mai vrei?

Țugurlan nu mai zise nimic. Șeful își lăsă capul cărunt în jos și rămase astfel, cu coatele pe genunchi, câteva clipe lungi. Când își ridică fața, expresia lui era ca și mai înainte, aspră și întunecată. Nici o urmă nu-i rămăsese pe chip de loviturile primite. Numai privirea îi era mai vie.

– Mă, băiatu-ăla, ia vin' încoace! spuse el uitându-se spre ușă, și când băiatul lui Țugurlan, uimit și cam speriat, pătrunse în odaie, jandarmul se căută în buzunarul dinăuntru al vestonului și scoase portofelul. Du-te la Crâșmac și adu două kile de vin. Ia-o prin grădină, să nu te vadă cineva.

Marin se întoarse spre taică-său dar acesta, cu privirea neagră, se uita neclintit la jandarm și nu-l vedea pe băiat. Marin ieși în tindă cu bancnota în mână și șopti maică-sii ciudata însărcinare.

– Du-te, oftă mama ușurată și intră în odaia cealaltă după sticle. Armeanca plecase, dar sora lui Țugurlan aștepta pe prispă să vadă ce-o să se mai întâmple.

Până veni Marin, șeful de post rămase mut, cu pleoapele peste ochi. Se gândea. Țugurlan ieși afară și îl lăsă câtva timp singur.

– Să nu-i dai pușca! îi șuieră sora lui Țugurlan, în tindă.

– O să vedem! răspunse Țugurlan.

– Să nu bei cu el, spuse ea din nou.

– Și asta o să vedem.

Nevenindu-i încă să creadă, nevasta lui Țugurlan intră în odaie, așternu o față pe măsuța de la geam și aduse pahare. Totul se petrecu în tăcere. Când Marin puse sticle pe masă, șeful de post se apropie și trase perdelele de la geam, să nu se vadă în drum. Apucă sticla și turnă hotărât, fără să-l prea ia în seamă pe Țugurlan. Nu zise noroc, ciocni doar și dădu paharul pe gât dintr-o singură sorbitură. Turnă iar și paharul de vin tremura în mâna lui, dar nu de slăbiciune, ci

de emoție pentru vin. La al treilea pahar fața aspră i se mai destinse și se uită în sfârșit la Țugurlan, care în acest timp nu-l slăbise nici o clipă din priviri.

– Bă, eu nu sunt jandarm al dracului! se răsti șeful de post rezemându-se cu cotul de masă și uitându-se drept în ochii lui Țugurlan. Ai auzit tu de mine ceva p-aici prin comună? (Supărat, își turnă al patrulea pahar). Nimeni nu poate să zică de mine că am făcut ceva cuiva! Asta s-o știi de la mine, că eu nu sunt prost și n-am venit aicea să beau cu tine ca să mănânc c...t de pomană. Crezi că eu nu știu cine ești tu? Știu, dar tu nu știi cine sunt eu. Te-ai luat după palmele pe care ți le-am dat, dar când ai fost în armată, ia să-mi spui, câte palme de astea ai-mâncat? Și acuma am să vin eu să-ți pun ție întrebarea și să-ți dovedesc că ți-ai făcut-o singur cu mâna ta. Pentru că ți-ai făcut-o singur, fiindcă dacă veneai la mine și-mi spuneai: uite, dom' șef, așa și așa! eu te-ași fi învățat ce să faci, nu mă cunoști, nu știi pe câți am scăpat eu de la pușcărie. Uite al lui Baltag, să te duci să-l întrebi și pe Lisandru Pițur. (Jandarmul își aprinse o țigară, fuma, vru să continue, dar îl întrerupse tușea, tuși și scuipă alături de masă și șterse furios cu talpa cizmei ca și când ar fi strivit ceva). Să nu crezi că am venit la tine să mă rog să-mi dai arma! spuse el aproape cu dușmănie, clătinând mărunt din cap și amenințând cu privirea. Să nu crezi chestia asta! Fac un raport că am fost dezarmat prin atac de forță majoră și pe urmă tu belești coceanul, nu eu. Martor mi-e primarul și lumea care era acolo! Dar eu vreau să-ți pun ție întrebarea de ce te-ai apucat tu cu ai lui Aristide? Și la chestia asta să te vedem cum răspunzi!

Șeful de post, în timp ce vorbește, se aplecase din ce în ce mai mult spre Țugurlan. Se retrase dintr-o dată și puse din nou mâna pe sticlă. Țugurlan tăcea.

– Eu am venit aici acum șapte ani! Eu numai o singură dată am fost mutat, și de la Stoilești de unde am venit le-a părut rău după mine. Eu n-am nimic pe conștiință! Dar știu cum să procedez, și dacă beau acum un pahar cu tine (Țugurlan nu se atingea de vin), mâine când ne-om întâlni pe drum, dacă vrei îmi dai bună ziua, bine, dacă nu, nu! Și îi gădesc aici: pe domnul primar Aristide, pe domnul notar, pe domnul Toderici, pe domnul Crâșmac, pe domnul Stan Cotelici, pe domnul Tudor Bălosu! Și veneau oamenii la

mine: dom' șef, așa și-așa, mi-a omorât un mânz, m-a bătut, nu mi-a plătit... Chem la anchetă: aduce martori că nu e adevărat. Poți să-i faci ceva? Cu ce dovedești? Dragă Căciulă, nene Izmana, frate Peline, mi-a dat statul misiunea de jandarm, dar n-am ce să-ți fac! Vino cu martori și-ți fac proces. Aude omul cum stă povestea, vine cu martori și-i fac proces, dar are el bani să ia avocat, ca să-l apere? Domnul Crășmac ia un avocat, iar domnul notar ia doi! Și vine altul să-i fac și lui proces. Și mă uit la el și-i spun! „Bă, ce vrei să faci tu?” „Să-l dau în judecată!” „Dar n-ai să mă înjuri pe mine?” „De ce?” „Că-ți fac proces!” „De ce să te înjur?” „Păi fiindcă o să cheltuiești degeaba și o să mă înjuri pe mine că te-am pus la cheltuială!” Se duce omul acasă. Mai vine el altă dată să-mi ceară să-i fac proces? Nu mai vine! De ce? Pentru că a băgat la cap că mai bine să se ferească de domnul primar și de domnul Crășmac și să n-ajungă cu ei la proces. Acum șase ani era unul al lui Ciucă, de acolo de la ei din Cotocești. Stătea toată iarna pe la ei prin curte, tăia lemne, vai de capul lui, avea o grămadă de copii. Vara muncea toată ziua pe câmp, cu muierea și cu copiii (copiii și muierea mai veneau acasă, dar el rămânea și noaptea, dormea la vie, le păzea via aia cu struguri albi). Și mă pomenesc într-o zi că vine la secție. „Ce e, mă, Ciucă?” Așa și pe dincolo, s-a îmbolnăvit și a zăcut în spital. Era alb la față. „Și ce vrei de la mine? Vorbește și tu mai tare, că nu se înțelege nimic”, i-am spus eu (abia i se auzea glasul!). Hîr-mîr, abia am putut să pricep că domnului Năstase nu-i mai plăcea de el și că tocmise altă slugă. Dar nu era aia, că mai găsea el unde să muncească, dar zicea că avea la el cinci mii de lei. Am rămas trăsnit. „Cinci mii de lei?” „Am adunat și noi, zice, să cumpărăm un pogon de pământ”. Avea două fete mari și zicea că una să ia pogonul de pământ, alteia să-i rămână casa, iar băieții când s-or face mari, e mai lesne cu ei, că sunt băieți, dar fetele e greu să se mărite fără nimic. M-am dus la Aristide și l-am întrebat. „Habar n-am, zice, fi-meu, Tache, se ocupă cu chestiile astea, întreabă-l pe el”. „I-am dat toți banii, dă-l în mă-sa”, mi-a răspuns Tache. Nici măcar n-a vrut să stea de vorbă. L-am chemat iar pe Ciucă: „Ai martori că ai muncit la el?” „Păi toată lumea știe”, zice. „Dar ai martori că nu ți-a dat nimic?” „Păi el trebuie să aibă martori, nu eu”, zice Ciucă. Hm! Avea și el dreptate. M-am

dus iar la Tache. „Ai chitanță că i-ai plătit cinci mii de lei?” „Care cinci mii de lei? zice Tache. L-am ținut pe mâncare și îmbrăcăminte.” „Domnule Tache, îi spun, omul a venit la mine și declară că a muncit la dumneavoastră cinci ani de zile, cu o mie de lei pe an, cu mâncare și un rând de haine pe iarnă. El așa zice.” „Minte, dă-l în mă-sa.” „Are martori, zic, are să te dea în judecată.” „Să mă dea, zice, și eu am martori.” Nu era de competența mea, așa că nu i-am făcut eu procesul, i l-a făcut alde Dobrescu, avocatul. Îl ții minte pe Ciucă? Era unul așa, înalt și slab, cu nasul mare, cam amelița de-un picior, îi scăpase odată securea în fluierul piciorului. Era pe primăvară. L-a apucat primăvara ailaltă și procesul tot nu l-a câștigat. Pe toamnă a căzut iar la pat și a murit în spital.

Șeful de post se opri și-și udă gâtulejul uscat cu un pahar de vin. Se uită la Țugurlan și mormăi:

– De ce nu beai?

Țugurlan apucă paharul și îl dădu pe gât. Se înnoptase de mult și între timp muierea aprinsese lampa și o pusese în firidă.

– Acum trei ani, pe toamnă, vine la mine al lui Baltac cu falca ruptă. „Dom’șef, zice, dau declarație că așa și pe dincolo și mă duc și-l omor.” „Pe cine, mă?” „Pe Tache al lui Aristide.” „Ce ți-a făcut?” O chestie cu niște lemne... Într-o noapte Tache a trimis doi inși cu tunicile în cap, i-au spart lui alde Baltac geamul, au intrat peste el și l-au bătut numai în fălci. „Nu da nici o declarație, îi spun, du-te în... mă-tii, omoară-l, fă ce vrei, dar dacă te dovedesc cu martori, pușcăria te mănâncă.” S-a pus alde Baltac la pândă și l-a prins; a stat și a așteptat câteva luni până a crezut Tache că nu mai e nimic și într-o noapte Baltac și cu frate-său, și ei tot cu tunicile în cap, l-au prins și l-au bătut tot așa, în fălci... Dar mai rău! Prinde orbul scoate-i ochii! Am anchetat cazul de față cu Tache și cu tat-său, domnul primar: „Baltac, unde-ai fost în seara cutare, la ora cutare?” „În seara cutare, la ora cutare, zice Baltac, am fost la Pălămida să cumpăr niște blană.” „Blana mă-tii, zic, lasă că-ți arăt eu ție”. „Am martori că am plecat cu căruța și dacă vreți uite și hârtia de vânzare de la negustor cu data și ziua aia. Întrebați și negustorul.” (Dracu să-l ia pe Baltac, cum băgase el în cap sa se ferească! Chestia cu hârtia de la negustor nici eu n-ași

fi putut să-l învăț mai bine; nu știu cum o fi aranjat el cu negustorul și cum de-a pândit el ca chiar în ziua aia să-l prindă pe Tache!) L-am dat afară și i-am spus lui Aristide: „Domnului primar, vă spun eu, nu e ăsta!” A scăpat Baltac de pușcărie, că dacă nu venea la mine, ar fi fost în stare să se ducă orbește peste ăla și s-o pățească! Ei și acum, azi pe seară așa, stam eu în secție și-mi făceam raportul, începu șeful deodată cu alt glas, dând la o parte sticla goală și turnând din cealaltă. „Țirrr! Domnule șef, vino imediat la primărie că a sărit unul să-l omoare pe fi-meu!” „Cine dracu o fi nebunu ăla? mă întreb eu. Unde domnule primar?” „La moară!” „Cine e?” „Unul al lui Țugurlan!” Al lui Țugurlan! Cum să nu știu! Atunci, când cu chestia cu nunta, când l-ai bătut pe ăla la nuntă, crezi că n-am aflat?! Crezi că n-a venit; acela la mine?! „Păi dracu te-a pus să zici ce i-ai zis? i-am spus eu. N-am dreptul să-l chem la secție fiindcă tu te-ai legat de el și nu el de tine.” Dar cu muierea lui Stan Cotelici, când i-ai turnat laptele în cap? „Dă-l în judecată”, i-am spus lui Stan Cotelici, dar el nu vrea să te dea pentru atâta lucru, că ar fi răs lumea de el, ar fi vrut să te cheme la secție și să te bat. Te-am chemat? Nu te-am chemat! Puteam să te chem?! Puteam!!! Puteam să-ți trag, în mod legal, o bătaie a dracului, s-o ții minte cât oi trăi?! Cum să nu pot, d-aia sunt șef! N-am făcut chestia asta! Eu nu fac chestii d-astea! Dar acum, frate Peline, ai pus-o de mămăligă! încheie șeful de post pe neașteptate cu un glas dramatic. Ai crezut că-mi bat joc de tine când ți-am spus acolo în fața primăriei de ce n-ai venit să-mi spui mie!

– Chiar dacă știam, tot nu veneam, răspunse Țugurlan răgușit de tăcere.

Jandarmul se posomori și nu mai spuse nimic timp de câteva minute. Rămase nemișcat, cu mâna pe pahar, cu pleoapele peste ochi. S-ar fi părut că acest răspuns îi amintea de ceva și că amintirea aceasta îl uimea, de altfel ca și răspunsul lui Țugurlan. Își ridică încet pleoapele și se uită la omul din fața sa cu privire străină, rece: nu mai înțelegea. Se posomori din nou și turnă vin, de astă dată numai în paharul său, atât de mult îl stăpânea neînțelegerea. Nu se lipise oare nimic din tot ceea ce spusese el de Țugurlan? Se uită bănuitor la el și îl întrebă:

– Unde e pușca?

- E la mine.

- Ad-o încoace!

Țugurlan se ridică, se duse la paie și aduse arma. Jandarmul o luă și o puse alături, lângă el. Se făcuse târziu. Jandarmul se ridică, mai turnă un pahar, pe care îl bău din picioare, apoi spuse:

- Eu n-am să-ți fac nimic, dar ai lui Aristide n-au să se uite la bani ca să te bage în pușcărie. Bună-seara!

- Bună-seara, dom' șef! răspunse Țugurlan, cu un glas curat și ieși după el să-l petreacă.

Jandarmul nu-l mințise pe Țugurlan, tot ceea ce spusese era adevărat. Dar nu-i spusese totul. După ce Țugurlan fugise cu căruța, Aristide intrase în primărie furios, și chemase la telefon pe pretorul plășii, cu care era prieten, și căruia îi ceruse să intervină la legiunea de jandarmi să vină cineva în comună unde șeful de post, ca un papă-lapte, a fost bătut și dezarmat de oameni. Primarul avea de mult bănuiala că șeful de post îi ascundea unele lucruri, nu descoperise nici până astăzi cine îl bătuse pe Tache acum trei ani, și vroia să scape de el, să fie mutat din comună.

Șeful de post înțelesese că dacă vine șeful legiunii și îl găsește fără armă o să fie sancționat și încercase să-l îmblânzească pe Aristide, dar Aristide se făcuse că nu înțelege și atunci jandarmul plecase spre Țugurlan, hotărât să facă orice ca să pună mâna pe armă.

Când îl văzuse pe Țugurlan în mijlocul bătăturii, înțelesese că acest om nu se sperie de el cu una, cu două, în primul rând era de mirare că nu fugise, și că nu va izbuti decât cu vorbă bună să-i ia arma. Dacă Aristide n-ar fi chemat legiunea, l-ar fi iertat pe Țugurlan, l-ar fi ținut câteva zile la arest, i-ar fi tras de astă dată o bătaie pentru că sărise asupra lui și i-ar fi dat drumul fără să-i mai facă acte. Încât nu mințise nici când îi spusese la sfârșit că *el* n-o să-i facă nimic, dar știa că în aceeași seară va trebui să se întoarcă și să-l ridice și acest lucru nu i-l spusese.

Țugurlan era încă la masă când auzi poarta bătăturii deschizându-se.

- Tot eu sunt, Țugurlane, spuse șeful de post în șoaptă (era acum însoțit de doi soldați). Ce faci, te-ai culcat?

- Nu, taman mâncasem.

Șeful de post intră în curte și se așeză pe prispă.

- Țugurlane, Aristide a telefonat la legiune, îi spuse el. Când m-am dus la secție și am vorbit și eu cu legiunea, dom' majur mi-a dat ordin să te trimit acolo cu escortă; așa că îmbracă-te, ia-ți ceva de mâncare, și ceva bani dacă ai, și hai să mergem!

- Dom' șef, dar dumneata de ce n-ai raportat cum s-a întâmplat? Dumneata știi că eu nu...

- Lasă vorba, Țugurlane! Ți-am spus adineauri că n-am ce să-ți mai fac! După ce că-mi sari în cap, mai vrei să te și apăr.

- N-am nevoie de apărarea dumitale!

- Atunci îmbracă-te mai repede și nu mă mai ține aici! Țugurlan intră în casă. Își luă o flanelă. Își puse pălăria pe cap.

Nemaiavând ce să ia, vru să iasă, dar avu o clipă de neliniște. Rămase ținut în mijlocul casei și i se păru că lumina lămpii scade și se face întuneric. Într-o clipă își aminti de arie, de snopii de grâu, de Moromete. („Ce-o fi făcând Moromete?” îl fulgeră prin cap și îi păru rău că n-are să mai poată să-i dea îndărăt sacul de grâu.) Apoi neliniștea îi trecu și o strigă pe muiere din tindă. Îi spuse că are să se întorcă, să n-aibă nici o grijă. Să nu i se întâmple ceva băiatului.

- Până mă întorc, mai du-te pe la soră-mea, sfârși el și ieși și trecu prin tindă, fără să se uite spre prag.

Acolo era băiatul și simțise că era mai bine să nu-l vadă.

XI

În acest timp, la Moromeți era liniște. Mai târziu când întâlneau-se cu Cocoșilă, cu Dumitru lui Nae și cu Iocan, avea să afle că Țugurlan a fost condamnat la doi ani închisoare, Moromete avea să întrebe: „De ce a făcut Aristide chestia asta? A innebunit, sau ce e cu el? El nu-și dă seama că...”

Și nu mai spusese restul gândirii, de uimit ce era...

La ora aceasta însă, când șeful de post încheia procesul-verbal pe baza căruia Țugurlan avea să fie condamnat, Moromete dormea.

Erau istoviți toți, treieraseră chiar astăzi și se culcaseră devreme ca să se poată duce dimineață din nou, la arie. Ceata nu terminase și în afară de asta mai aveau de cărat

paiele.

Cu toate că Niculae dăduse toată ziua cu furca la spatele mașinii și se simțea zdrobit de oboseală, când se făcu liniște deplină peste sat el deschise din nou ochii lângă spinarea tatălui său și, ca și data trecută când se hotărâse plecarea lui Achim la București, bucuria îi luă cu mâna oboseala și rămase treaz, cu privirea deschisă spre stelele de pe cer.

De astă dată tatăl său dormea dus și putu să se gândească în voie la el însuși și la dorințele lui arzătoare.

Din ziua aceea, de la seceriș, când plânsese pe miriște fiindcă frații își bătuseră joc de el, înțelesese că într-adevăr tatăl său nu era un tată din aceia pe care un copil, ca să i se îndeplinească dorința, trebuie să-l sâcâie mereu cu același lucru. Tatăl său era un om care gândea și gândirea lui era limpede, n-avea nevoie să se înghesuie în ea. Nu cu rugăminți putea să-l facă să-l dea la școală, ci cu argumente...

Și din ziua aceea începuse să le caute. Nu mai suflase o vorbă nimănui și ori de câte ori avea prilejul să rămână singur (de obicei seara la culcare sau ziua în grădină sub dud, sau la câmp pe o brazdă), se retrăgea în sinea lui și se gândea în liniște la acel lucru necunoscut care îi închidea calea: voința tatălui său. Așezându-se jos cu coatele pe genunchi și cu fruntea aplecată spre pământ, încerca să-i pătrundă adânc taina, să afle cum și în ce fel trebuie să procedeze pentru ca de acolo să țâșnească hotărârea: „Pe Niculae am să-l dau la școală”.

Prima descoperire pe care o făcu fu aceea că tatăl său nu spunea nici da, nici nu și socoti acest lucru drept o victorie; tatăl său ar fi putut spune *nu*, din capul locului! Gândindu-se ce lucru turburător ar fi să plece din sat și să învețe mai departe la școala normală, nehotărârea tatălui său (el așa credea, că era vorba de nehotărâre) căpătă pentru el proporții nemăsurate: îi pândea expresia chipului, privirea, mișcarea cutelor frunții și își spunea: „Se gândește, ah, ce bine! Să nu spun nimic, să nu suflu o vorbă, să-l las să se gândească.”

Și între timp se gândea și el și în curând făcu altă descoperire, și anume că pentru frații și surorile lui școala era ceva absolut străin și îndepărtat, al cărei rost pe pământ nu-l cunoșteau și nici nu vroiau să-l cunoască. Descoperirea

aceasta îl întrista puțin pentru mama lui. Ar fi dorit ca ea să știe să citească și să se bucure și ea așa cum se bucura el când îi cădea în mână o carte și o citea. Descoperirea îl făcu apoi să simtă pentru frați și surori dispreț și dușmănie. Ei nu numai că nu doreau cartea, dar încercau chiar să-i dea de înțeles că dacă el o dorește, asta n-o să le schimbe lor părerea despre el, tot la muncă au să-l pună și tot „țestosul ăla de Niculae care trebuie luat de urechi” o să-l numească. Tatăl său prețuia cartea, dar nici el într-atâta încât să înțeleagă că pentru cineva ea putea însemna totul.

Ajuns aci cu descoperirile, Niculae își dădu seama că trebuie negreșit, cu orice preț, orice s-ar întâmpla, să plece din sat și să învețe mai departe și descoperirea i se păru atât de revelatoare încât i-o comunică fără șovăială tatălui său.

– Tată, eu trebuie să mă duc la școală! spuse el într-o după-amiază la arie, cu un glas dramatic și amenințător, în auzul întregii familii.

– Du-te, mă! răspunse Moromete cu simplitate, și toți, până și maică-sa, izbucniseră în hohote.

Tatăl său avusese un glas din care înțelegea că era vorba de școala asta din sat.

– O să vedeți că am să mă duc, răspunse Niculae, de astă dată fără să se mai tulbure, cu acea convingere care nu mai avea nevoie să fie dovedită.

Și în clipa aceea se produsese desprinderea de familie, un sentiment tainic, care trebuia ascuns în adâncul sufletului: avea încă nevoie de ei, nu putea zbura fără ei.

Începuse apoi atacul. Totul trebuia făcut prin mama, de ea se simțea încă legat și fără ajutorul ei nu putea să înceapă lupta.

– Mamă, eu, dacă mă însor, am dreptul la două pogoane de pământ, nu e așa?

– Întâi să te faci mare și pe urmă să te gândești la însurătoare, răspunse mama.

– Mamă, dacă ia Tita un pogon și Ilinca un pogon, partea mea, mă lasă să mă duc la școală? Eu n-am nevoie de nici un pământ, să-l ia ele și să mă ajute să plec.

– Niculae, Niculae, nu ne arde nouă de școală! răspunse mama după câteva clipe de uluială.

– Ba să le spui, mamă, să vorbești cu ele, că eu la toamnă plec! Zău că plec, fug!

Niculae nu știa totuși ce se petrecea cu mama lui. În duminica următoare ea rămase mai la urmă în biserică și, când se termină slujba, îngenunche în fața altarului. Preotul o văzu și, deschizând mica ușă, o întrebă cu blândețe:

– Ce este, Catrino, vrei să te spovedești?

– Părinte, aș vrea să mă spovedesc, că iar n-am odihnă în somn!

Parohul Petre Provinceanu nu era pentru mama un sfânt. Știa că în timp ce le îndemna pe femei, la biserică, să țină post și să nu păcătuiască, el mânca de dulce și păcătuia. Când era mai tânăr era chiar hrăpăreț, umbla după muieri și îi plăcea să tragă la măsea. Nu mai târziu decât cu un an în urmă săvârșise un mare păcat certându-se cu celălalt paroh mai tânăr, în altar, pentru leturghii. Toate acestea nu scădeau însă în ochii mamei „harul” preotului. „Părintele are copii în școli, o duce și el greu!” spunea ea. Preotul se așeză în strană și o chemă pe Catrina sub patrafir.

– De ce nu dormi? o certă el. Să știi că uneori când ești prea ostenit, nu te odihnești bine. Ați terminat de secerat?

– Am terminat, părinte, l-am cărat la arie.

– Ei, ia spune, ce mai este? Te-ai certat iar cu copiii, vitregi?!

– Nu, că eu de mult nu le mai zic nimic!

– Dar zic ei.

– Nu mai zic nici ei, că i-am lăsat să facă ce vor. Dumnezeu a avut grijă de mine și m-a iertat din partea lor, nu mai visez nimic.

Preotul spuse o rugăciune scurtă, o închină pe mamă peste patrafir și apoi se făcu tăcere.

– Părinte, începu mama într-o șoaptă reculeasă, am un băiat și nu știu ce e cu el... A zăcut de friguri toată vara... Părinte, l-am crescut și eu cum am putut și de dat la școlă l-am dat ca și pe ceilalți... Ba se ducea, ba nu se ducea, că îl trimeteam cu oile și iarna era desculț... Nu știu ce să fac, părinte, că tat-său nu se uită la el și mi-e milă de el că slăbește și plânge pe sufletul meu! S-a lipit învățătura de el! Ar munci el, săracu, dar e slăbuț și fetele alea sunt rele. Că nici el nu e bun, dar îl doare și pe el inima când vede alți copii prin școli. Îi e necaz, râd de el și n-am ce face... M-am gândit, părinte, că ar fi bine să plece de-aici.

Mama se opri și părintele nu întrerupse tăcerea ei

dureroasă. Deodată mama oftă din adâncul inimii și își acoperi fața cu palmele.

– Am avut un vis, părinte, și nu pot să mă mai odihnesc. Cât pui capul pe căpătâi și închid ochii, văd visul.

– Spune visul, șopti preotul ocrotitor.

– L-a prins odată frigurile pe miriște și în ziua aia eram pe terminate la secere și se făcea seară și fetele voiau să sfârșim până seara, să nu mai venim și a doua zi și s-au pus cu gura pe el ca să dea mai repede. El, săracul, a dat, dar e numai inima de el, părinte, și a ostenit băiatul și a doua zi l-au prins iar frigurile. Cum eram pe miriște – că nu terminasem – tat-său l-a trimes acasă și el s-a dus și când am venit și noi pe la nimiez, l-am găsit în mijlocul bătăturii, zăcea la soare. Nu știu ce mi s-a părut mie, părinte, că nu mai mișcă! „Niculae, scoal’ că te calcă căruța!” M-am dat repede jos și l-am tras de acolo. Noaptea am avut visul... Se făcea că îl luase sanitarul la spital – că așa ne-a tot spus, să-l băgăm în spital – și eu mă sculasem de dimineață să mă duc să-l văd. Mergeam spre spital așa spre revărsatul zorilor și ostenisem. M-am așezat pe iarbă să mă odihnesc. Când mă uit pe cer, văd o stea. „E steaua lui Niculae”, am auzit un glas. M-am ridicat de pe iarbă și se făcea că ajunseseam. Mergeam încet pe dealul ăla și în vale se vedea spitalul. Când mă uit eu în curtea spitalului, văz o luminiță la morgă! O lumină mică și albastră, ca o stea. Și atunci am auzit glasuri cântând: „La Cristos împăratul!” „Doamne, a murit băiatul”, am zis eu.

Mama se opri din nou și tăcu câțva timp.

– Dar n-am simțit eu, în vis, nici o durere, părinte, continuă apoi cu alt glas, dar de câte ori îl văd cum se uită la mine cu ochii, mi se face rău și-mi tremură picioarele. Că el nici nu mai îmi spune, dar eu îl simt după ochi și mi-e frică să nu moară dacă nu se duce la școală. Ce-o fi steaua aia care am visat-o, părinte?

– E steaua lui, răspunse preotul.

– Și lumina aia de la morgă mi-e frică să nu fie moartea, părinte! mărturisi mama turburată. Că dacă nu-l lăsăm pe băiat să-și urmeze steaua lui, moare!

– Învață bine băiatul? întrebă preotul.

– Părinte, el a fost rar la școală, dar a luat mereu premiul întâi.

– Cât pământ aveți?

- Eu am lotul meu, șapte pogoane.
- Să-l ajute fetele și să le rămână lor partea lui de pământ.
- O, părinte... murmură mama în prada unei mari turburări. Fetele trebuie să-l ajute, că e pământul meu, și dacă vreau nu le dau, dar e tat-său care nu se poate înțelege nimeni cu el. Avem datorii mari la bancă și la fonciire.

- Ai vorbit cu el?

- I-am spus o dată: „Ilie, fă și tu ceva pe lumea asta, dă-l pe băiat la școală”.

- Și el ce ți-a răspuns?

- Le-a spus fetelor: „Auziți ce zice mă-ta, că să-l dăm pe Niculae la școală!” Râde, părinte, nu-i pasă!

- Nu trebuie să te superi pe el! o sfătui preotul cu blândețe. Vrei să vorbesc eu cu el?

- Asta am vrut să te rog părinte, șopti mama cu un glas gătuit, dar preotul îi acoperi șoapta cu o rugăciune și după ce o închină din nou peste patrafir îi puse întrebările spovedaniei: A mințit? A furat? A făcut farmece?

Mama răspunse că s-a ținut cât a putut să nu facă nici un păcat de la ultima spovedanie încoace, dar că i-a mai scăpat. Dar n-a făcut farmece și n-a furat în viața ei!

- Asta e păcatul de care mă tem, să nu moară băiatul, spuse ea din nou și începu să plângă liniștită și ușurată, în timp ce preotul spunea rugăciunea de încheiere.

Acasă mama îi spuse lui Niculae, și Niculae, oho! sărise în sus: era o idee grozavă. Și pe loc îi venise și lui una: să se ducă să vorbească cu învățătorul. Se dusesese și vorbise chiar azi pe seară și acum stătea în întuneric pe prispă la spatele tatălui său și chicotea în sinea lui gândindu-se că tatăl nici nu știe ce-l așteaptă.

„Dar dacă nici așa n-o vrea?” i se strecură apoi îndoiala în suflet. Îl cunoștea bine! Era în stare să-i spună atât părintelui cât și învățătorului că dacă părintele și învățătorul îi dau niște bani așa de la ei, atunci el, Moromete, „consimte cu cea mai mare plăcere” să-l dea la școală.

„Ba o să consimți tu și așa! gândi Niculae uitându-se supărat la spinarea lui taică-său. Păi sigur, dacă vouă puțin vă pasă de mine, credeți că așa merge! Să vedeți voi cum vinde ea mama două pogoane ale mele și mă dă! A, mamă! exclamă Niculae cu inima ticăind de recunoștință pentru ea. Când o să ies învățător, o să-ți cumpăr o fustă de catifea și

n-am să te las să mai muncești. Iar tu, Tito și Ilinco, mânca-v-ar câinii, ce-o să vă pară vouă rău când m-oți vedea învățător!” „Niculae, ești învățător?” o să spună Ilinca cu privirea plecată. „Păi sigur că sunt, ce credeai tu?” o să-i răspundă el bățos și încă supărat de câte a îndurat din partea lor. „Nu-mi iai și mie o rochie, Niculae?” o să se roage Tita. „Nu-ți iau. Când eu spuneam să mă duc la școală, râdeai. Râzi și acum!” Iar lui Paraschiv o să-i spună așa: „Bă, nene, ia spune, mă, ce învește pisica?” adică o să-i aducă aminte de cuvintele lui tâmpite de la secere, când a plâns din pricina lui.

Astfel gândea Niculae, tremurând de bucurie, de speranță și de teamă, în timp ce liniștea nopții cobora din ce în ce mai jos pe pământ. În salcâmi țânțarii bâzâiau. Undeva în tindă cricăia un greier. Fără să bage de seamă, liniștea pământului se strecură încet în inima lui Niculae și privirea lui deschisă spre lumea fantastică a cerului plin de stele se închise pe nesimțite. Gândurile lui răzbunătoare se topiră și ele ca și când n-ar fi fost.

XII

Niculae nu știa că tatăl său se gândea la el mai puțin decât oricând.

Știri neliniștitoare îi veniseră lui Moromete la urechi. Ieri seara se întâlnise cu Scămosu, negustor de găini, care îi povesti ceva despre Achim, iar de dimineață auzise pe unii vorbind că s-a dus cineva la obor să vândă grâu și că s-a întors cu căruța îndărăt: negustorii de cereale dădeau pe dublă nici mai mult nici mai puțin decât douăzeci de lei.

Știrea despre prețul pieței i se păru lui Moromete cam fără rost (cu toate că îngrijorătoare, deoarece pentru a urca în toamnă la cincizeci și în iarnă la șazeci-șaptezeci ar fi trebuit ca piața să ofere acum pentru dubla de grâu cel puțin treizeci-patruzeci de lei) și nici nu vru să se gândească prea mult la ea, dar de-a dreptul de neînțeles i se păru ceea ce îi povesti Scămosu despre Achim.

Nu spuse nimic nimănui, încercând să priceapă singur, dar câteva zile mai târziu, după ce termină de cărat paie și macină, renunță să mai înțeleagă.

Era sâmbătă după-amiază și mama făcuse pâine nouă. Fetele puseră pe masa o strachină cu borș de lobodă, dar

nimeni nu vroia să strice gustul pâinii cu borșul acela, o mâncau goală, trântiți prin colțurile tindei. Singur Moromete stătea la masă cu o înfățișare nepătrunsă și și-l strica. După felul cum umbla în strachină ai fi zis că își alege gândurile cu lingura și le mănâncă. Dar nu-i plăceau și într-o vreme rotindu-și privirea în toate părțile deodată lăsă lingura pe masă și spuse:

– Să mă ierte sfânta pâine, că sunt cu ea în mână, dar eu vă spun că nu înțeleg care e situația. Adică cum, exclamă el în culmea nedumeririi, punând pâinea pe masă și dând-o la o parte cu dosul palmei, d-aia te-ai dus tu acolo?!!

Niculae se uita la tatăl său cu un zâmbet uitat, cu o anumită superioritate înțepenită, vrând să spună că el știe despre ce e vorba, dar că plăcerea de a aștepta să se confirme că el știe e mai mare decât aceea de a anticipa pentru ceilalți.

– I s-a tăiat foamea lui tata, spuse Ilinca cu același zâmbet ca a lui Niculae, și fiindcă Moromete apucă din nou lingura cu o grabă și cu o enervare mincinoasă, ea puse mâna pe oală și îl întrebă: „Mai vrei?” Și fără să-i aștepte răspunsul, răsturnă toată oala cu borș în strachină.

– Cum, mă?!! D-aia te-ai dus tu acolo? repetă Moromete și se uită țintă la Ilinca, supărat.

– Unde să mă duc, tată? întrebă fata.

– Cum unde? La București.

Paraschiv tresări. Era vorba deci de Achim. Trecuseră aproape două luni și Achim nu trimisese nici un leu. Nu cumva tatăl a intrat la bănuială? După felul cum vorbea se înțelegea lesne că dacă n-a intrat la bănuială, în orice caz a aflat ceva, i s-a povestit ceva. Dar cine și ce putea să-i povestească și să-i trezească vreo bănuială? În afară de ei trei și Guica nu știa nimeni de planul lor. Se prefăcu că nu înțelege și își luă o înfățișare nepăsătoare, așteptând însă la pândă să audă despre ce e vorba.

– Mă întâlnesc cu alde găinaru ăsta, cu Scămosu, încep Moromete și-și înghesui de la bun început umerii în sus, dând de înțeles că cele vor urma vor fi fapte, brute, neînsoțite de comentarii și să înțeleagă cine poate.

„Mă, zice, Moromete! Fi-tău ăla, Achim, e mare și tare, mă, la București.

„Ce vorbești-m?”

„Păi dar!!!” zice.

„Ei, cum?”

„Uite-așa.”

„De ce, mă, Scămosule?”

„Moromete, ascultă aici la mine, zice, vândusem găinile, eram la Obor și ce zic eu: să intru nițel, să iau o țuică! Ei, intru eu și iau țuica, o beau și dau să plec. Era pe seară așa. Ce să plec, că țuica veni și-mi făcu foame. M-așez la o masă și cer o ciorbă, zic, stai să mănânc o ciorbă că n-o fi foc! (Aveam eu de mâncare, dar zic că stai să iau ceva cald.) Mi-aduce ăla ciorba, chelnăru ăla, mănânc eu și mă ridic să plec. Când să plec, să ies pe ușă, cu cine crezi că dau piept în piept?”

„Cu cine, mă, Scămosule?”

„Bă, Ilie, cu alde fi-tău, mă!”

„Ce vorbești, măi”

„Păi dar!!! Cu Achim, mă! Cu fi-tău Achim. Era cu o fată, cu una (nu știi dacă îți mai aduci tu aminte de ea) fusese într-o vreme servitoare p-acilea pe la popa Provinceanu, una Nina de pe la Balaci. Mă, Ilie, mă uit la ea, se făcuse frumoasă mă, a dracului. Parcă era cucoană. Cu buzele uite atâta date cu roșu, ca pe deșt și cu rochie pe ea și cu unghiile tot așa, ascuțite și roșii. Achim, și el: cu haine pe el, așa ca la București, de! Cu pantofi, cu cravată la gât... Mare și tare, Moromete, era să nici nu-l mai cunosc. Bă, Moromete, o văz pe Nina aia că se apropie de tejghea, ia două ouă fierte, la taie cu cuțitu ca pe varză, le scobește acolo și numaidecât le și înghite. Achim al tău, cu chef! Mă apucă de mânecă și nu, că să stau cu el la un pahar de vin. «Nu poci, mă, neică, trebuie să plec că nu mai am ovăz la cai.» Nina aia, o văz și pe ea că vine lângă fi-tău Achim și-l apucă de după gât: «Hai, mă, iubitul, zice, că mor de sete, lasă-l pe ăsta, dacă nu vrea» (adică pe mine). Și îl trăgea de gât să se așeze la masă.”

Moromete se opri. Își aruncă privirea spre Paraschiv și Nilă, o clipă, apoi se uită afară:

– Aia e! spuse el. Mai deștept ca voi.

– De ce mai deștept ca noi?! se umfla Paraschiv. Ce, n-are și el voie să intre undeva și să se așeze la o masă?

Trebuia înlăturată cu hotărâre bănuiala. Acum că rămăseseră la secere și munciseră, trebuiau să aștepte să se

vândă grâul; făcuseră aproape cinci sute de duble și era o neghiobie să lase acasă atâta grâu, iar ei, Paraschiv și Nilă, să fugă la București fără să ia nimic. De obicei grâul se vindea mai încolo, prin toamnă (îndată după treieriiș, prețul era totdeauna scăzut), încât hotărâseră să aștepte până după Sfânta Măria Mică și să plece înainte de culesul porumbului. Văzând că tatăl său tace, Paraschiv insistă:

– Și dacă avea pantofi și cravată, ce? Le-o fi găsit ieftin și le-o fi luat. Că așa e la București, după ocazie.

– De ce, Paraschive?! răspunse Moromete cu candoare. Am zis eu ceva?

– Nu, dar spui că Scămosu așa și pe dincolo! îl... pe mă-sa de Scămosu! Te iai după el?

Moromete se uită afară și părea că se gândește acum la altceva.

– Cică odată, un om și-a trimis băiatul la București, spuse el. După un an vine cineva și-i spune: „Mă, l-am văzut pe băiatul ăla al tău. E rău de el.” „De ce?” „Mă, zice, injura.” „Nu e nimic”, zice omul. După un an vine ăla iar: „E rău de băiatul tău, zice, l-am văzut cum se bătea cu unii, era plin de sânge!” „Nu e nimic, zice omul, trece.” Când s-a întâlnit a treia oară, ăla n-a mai îndrăznit să-i spună. „Nu îndrăznesc să spun, zice, e rău de tot.” „De ce?” „L-am văzut cum îl duceau legat, furase.” „Da, nu e prea bine, a zis omul, dar trece și asta.” În fine, când se întâlnesc ei iar după un an, omul întrebă: „Nu l-ai mai văzut pe fi-meu?” „Ba l-am văzut”, zice. „Ei?” „Mă, zice acum era bine! Ieșise din închisoare și l-am găsit într-o cârciumă cu niște muieri. Chefuia acolo cu ele, bea vin.” Dar omul a dat din cap: „Nu, zice, acum e rău; asta nu mai trece”.

Moromete se uită câteva clipe în jos, printre genunchi, scuipe subțire printre dinți și încheie:

– Aia e !

Se ridică apoi după prag și ieși afară. Ieși întâi pe prispă, unde rămase câteva clipe pe gânduri, apoi se dădu jos și nu se mai văzu. În tindă se făcu tăcere deplină. Povestirea scurtă a tatălui le uluise pe fete și pe mamă. Niculae rămăsese în colț, cu dumaticatul uitat în gură. El nu înțelesese bine tâlcul celor povestite și de aceea rupse tăcerea și întrebă prostește:

– Cum? Ce-a făcut? Ce-a făcut, Ilinco?

Fata, cu mătura în mână, îl înghioldi:

– Scoal' în sus d-aici, să mătur, și mai taci din gură!

Uimit de tăcerea nefirească din tindă, Niculae se urcă pe prag și făcu loc. Ilinca începu să măture apăsător, ocolind labele picioarelor celor doi frați vitregi. În cele din urmă li se adresă și lor, scurt, întunecat:

– Dați-vă la o parte să mătur!

XIII

Moromete nu credea totuși că era chiar așa de rău, că într-un timp atât de scurt Achim prinsese gustul să cheltuie banii pe care îi câștiga cu vin și cu femei, dar nu-i plăcea ceea ce auzise și mai ales nu înțelegea. La urma-urmei pentru ce a socotit Achim că e mai bine să-și cumpere haine, pantofi și cravată, când fusese vorba că primii bani pe care avea să-i câștige trebuia să-i trimită acasă? Nu fusese de față când tăiase salcâmul? Se împrumutase la Aristide cu o sumă neobișnuit de mare și nu știa Achim, nu presupunea, că acest împrumut, care avea să se facă în urma lui, trebuia acoperit tocmai de el, de Achim?

Punându-și aceste întrebări, Moromete se văzu silit să răspundă că într-adevăr Achim nu știa și nu presupunea, altfel totul ar fi de neînțeles. Se pare că Achim luase drept bună ideea că dacă la toamnă aduce trei mii de lei, toată povestea s-a încheiat.

„Fie!” gândi Moromete și îl scoase pe Achim din socoteli... Până la venirea lui n-avea nici un rost să mai pomenească de el. Bineînțeles însă că Paraschiv și Nilă nu trebuiau nici ei să mai aibă pretenții la grâu, adică din vânzarea care se va face curând pentru târgul de la 6 august trebuiau să cumpere numai fetele, urmând ca la târgul de Vinerea Mare, când se va întoarce Achim cu bani, să-și cumpere ei, să-și ia numai ei de îmbrăcăminte.

Foncierea și banca aveau să fie plătite tot din grâu, și anume grâul care li s-ar fi convenit lui Paraschiv și Nilă, dacă Achim ar fi trimis bani. Cum Achim n-a trimis, și după cât se poate înțelege, nici nu va trimite, va veni la toamnă cu toți banii, e cât se poate de limpede că Paraschiv și Nilă trebuie să aștepte ca Achim să se întoarcă.

Cu podul plin de grâu, Moromete simțea bine pământul sub picioare. Cinci sute de duble erau acolo, în pod, în mod

sigur. Patruzeci pentru sămânță, o sută șazeci pentru făină până la anul. Rămâneau trei sute de vânzare.

De pildă(gândea Moromete):

Și dacă: 300 x 60 = 18 000 lei!

300 x 50 = 15 000 lei, era rău?!

Dar dacă: 300 x 70 = 21 000 lei? Ei?! Era exclus?

Anul trecut în octombrie, oborul din Costești dădea 70 de lei.

În orice caz:

300 x 50 = 15 000. Admitem cazul cel mai rău!...

4 000 Aristide

5 000 banca (plus dobânda, n-are importanță!)

2 000 foncierea

Total 11 000

Din cincisprezece mii rămâneau patru mii de lei pentru fete, adică exact cât aveau să primească și Paraschiv și Nilă când s-o întoarce Achim de la București. „Dar prăpăditul ăla de Niculae?” se întrebă Moromete într-o zi, aducându-și aminte de el. Nu mai spun de mine și de mă-sa, pe noi ne lăsăm la o parte, dar a secerat și el anu ăsta, ar trebui să-i iau și lui ceva! Dar ce să-i iau, că el vrea la școală! Auzi ce-i trece prin cap!”

– Vrei la școală, Niculae? îl întreabă pe băiat cu un glas ciudat, vesel, și Niculae nu băgă de seamă această veselie ascunsă și sări ars:

– Da, taicule!

Stătea pe prispă cu burta pe carte, iar tatăl său stătea mai încolo cu coatele pe genunchi. „Așadar? Nu cumva?”... Îi trecu prin cap lui Niculae.

– Mă, Niculae, păi n-am cu ce, taicule! zise Moromete cu duioșie și blândețe, dar totodată cu gravitate și hotărâre. Era pentru întâia oară când îi vorbea astfel. Trebuie cheltuială și de unde să luăm noi bani?! Spune și tu! mai adăugă Moromete.

– Al!... făcu Niculae stins și chipul lui se lungi și se îngălbeni.

Dar își reveni curând. Tatăl său nu știa pesemne de ideea renunțării lui la pământ. Nu zise nimic, nu i-o spuse de teamă ca tatăl său să n-o respingă imediat. Dacă și această din urmă speranță s-ar prăbuși? Ca să aibă puterea trebuitoare ideea trebuia să vină din partea învățătorului și a

preotului, așa se înțelesese cu maică-sa, încât tăcu mălc, se întoarse cu nasul în carte și după ce oftă fără voia lui, își văzu de citit.

Era duminică după-amiază și Moromete întârziase să iasă la drum pe la oameni din pricina socotelilor pe care și le încheiase în cap.

Vru să se ridice și să plece, dar ceva îl opri, și anume tăcerea lui Niculae, faptul că acesta primise cu destulă resemnare, așa i se păruse, știrea că nu va putea să meargă la școală. Din nou acel sentiment de vinovăție îi dădu târcoale și, neștiind ce să facă, se apropie de băiat și se așeză lângă el.

– Ce citești tu? îl întrebă după câteva clipe de tăcere.

– O carte! răspunse Niculae cu totul absorbit.

– O carte!? se miră Moromete.

– Hai, tată, lasă-mă în pace! se încreți Niculae săcâit. În viața mea n-am să mai vorbesc cu tine despre cărți și nici să-ți mai citesc eu iarna...

– Și dacă n-ai să mai citești, ce!

– Lasă-mă în pace!

– Niculae, tu te superi degeaba! se rugă parcă Moromete întristat. Dacă aș avea eu cu ce, crezi tu că nu te-aș da eu pe tine la școală?

– Nu m-ai da! răspunse Niculae arțăgos. Nu m-ai lăsat tu nici aci în sat! M-ai trimes cu oile. Și când te rugam și eu: „Tată, cumpără-mi măcar *Citirea*”, te răsteai la mine.

Niculae se foi cu burta pe prispă și rămase apoi cu nasul în carte, nemișcat și furios. Nu mai citea. Moromete se posomori și nu știa ce să mai zică. Avea dreptate Niculae, nici măcar nu-l auzea când se ruga să-i cumpere cărți.

– Dacă vrei, du-te și la anul pe clasa a cincea și am să-ți cumpăr cărți. Te las să faci șapte clase, încercă tatăl să-l îmbuneze, dar Niculae parcă nici nu-l auzea.

De lângă grajd, unde dormea la umbră, Duțulache ridică botul și dădu veste că s-a oprit cineva la poartă. Niculae se uită și sări în capul oaselor.

– Tată! Popa și dom' învățător! șopti el.

Moromete se uită și el la poartă, dar nu înțelese. Preotul și învățătorul se opriseră într-adevăr în dreptul casei lui, dar ce căutau ei la el, pentru ce se opriseră? Se ridică de pe prispă și rămase în picioare.

- Plecăciune, părinte! spuse el cu pălăria în cap. Bună ziua, domnule învățător! Mă căutați pe mine?

- Tată, du-te la poartă, ce mai stai? șopti Ilinca din odaie, închizând fereastra. Aoleo, uite cum stă și se uită!

- Dă în câini, Moromete! zise părintele și intră în curte însoțit de învățător.

Mama dormea ostenită în odaie. Se trezi și când văzu pe fereastră apropiindu-se de prisma casei pe părintele Provinceanu, se pierdu cu totul și ceru fetei să-i dea fusta și bluza cu care se ducea la biserică. Ilinca săltă capacul lăzii și i le aruncă, iar mama și le trase pe ea cât ai clipi din ochi. Era aprinsă la față de tulburare și parcă îi tremurau mâinile.

- Ei, ho, că n-o să intre în casă! o liniști fata.

- Taci din gură, așterne velința aia nouă pe pat.

Niculae intră și el în casă și sări în dreptul geamului unde se piti să poată auzi totul fără să fie văzut.

- Ce s-a întâmplat, mamă? Ce caută la noi? întrebă Ilinca.

- Nu știu, de unde să știu eu? minți mama. Niculae, fugi de acolo, nu ți-e rușine?

Afară, Moromete tot nu se dumirea. Îi ținea pe musafiri în picioare lângă prispă. Învățătorul se supără și îl luă peste picior.

- De ce nu ne dai ceva să ședem, Moromete? Sau te-am deranjat?

- Aoleo! se scuză Moromete tresărind. Pofțiți în casă! Pofțiți!

- Lasă, nu mai poftim, stăm pe prispă, zise învățătorul cu același glas.

Arăta pentru gazdă un dispreț pe care înadins nu-l ascundea. Nici măcar nu se uita la el, îi vorbea uitându-se în altă parte, iar când Ilinca aduse din casă două căpătaie înflorate și le puse pe prispă, învățătorul refuză la fel de nepolitic, spunând să i se dea mai bine un scaun. Zăpăcită și roșie de rușine, fata aduse un scăunel din acelea cât șchioapa (altele nu aveau) și învățătorul se urcă pe prispă și se așeză pe el țărănește. Preotul ceru și el un astfel de scaun, peste care însă puse căpătâiul înflorat, să-i fie moale.

- Unde e băiatul? întrebă învățătorul.

Niculae se înfățișă în pragul prispei dar nu se apropie, rămase acolo tulburat, cu capul lui mare și cu izmenele cu un crac mai lung și cu unul mai scurt.

– Mai ești bolnav? îl întrebă învățătorul.
– Nu mai sunt.
– De ce ții băiatul bolnav, nea Ilie? îl întrebă învățătorul pe Moromete fără respect. Sau crezi că frigurile nu înseamnă boală? Păi dumneata știi că de friguri poți să mori? Sau unde dumneata ești sănătos, puțin îți mai pasă de copil?! Nea Ilie, reluă învățătorul, strâmbându-și buzele și clătînând din cap fără considerație, am venit la dumneata fiindcă mi-a spus părintele, dar să știi că n-aș fi venit! Du-te, Moromete, se adresă apoi lui Niculae, făcându-i semn cu capul. Să stăm nițel de vorbă cu tac-tău.

Niculae pieri după colțul casei. Nu mai avea nici o îndoială: învățătorul avea ceva în felul lui de a fi care te făcea să înțelegi că știe el lucruri pe care când i le va spune lui taică-său, acesta va rămâne mut și nu va mai putea decât să zică: „Bine, domnule învățător, dacă așa stau lucrurile, văd și eu că n-am nici o ieșire și că trebuie să-l dau pe băiat la școală.” Și Niculae era atât de convins că așa are să se întâmple totul, că o luă încet spre grădină să se culce sub dud și să trăiască singur bucuria acestor clipe hotărâtoare.

El se înșela însă. Învățătorul avea acea înfățișare a cuiva care știe că întreprinde ceva zadarnic; dacă ținea totuși să-i spună omului ce credea, o făcea în nădejdea că poate va fi totuși înțeles și atunci, cine știe, spusele lui vor pătrunde prin carapacea groasă pe care orice țăran o are, oricât ar fi de deștept, peste creierul lui.

Preotul însă era mai încrezător și-i arăta lui Moromete mai multă considerație.

– De ce te-ai lăsat de politică, Moromete? întrebă el parcă încântat că Moromete făcuse această ispravă. Taman acum când a început mie să-mi placă, nu-ți mai place dumitale.

– Nu m-am lăsat deloc, sfinția-ta, răspunse Moromete. Îi dau înainte!

– Atunci să te văd, ai să vii la întrunire?

– Care întrunire?

– Poimâne seară la Aristide, la bancă. Vine prefectul! „Îl fac pe Moromete ajutor de primar”, spunea Aristide azi-dimineață.

Moromete întoarse privirea să vadă dacă preotul nu glumește. Nu glumea deloc.

– Altă treabă n-am eu acuma, părinte, decât să fac politică

cu Aristide! spuse Moromete enervat brusc.

Și preotul începu să râdă:

– Păi ziceai că îi dai înainte!

– Îi dau eu, dar... spuse Moromete și nu-și termină gândul, se supără parcă și mai rău și-și plecă fruntea. Sunt plin de datorii, părinte, continuă apoi după câteva clipe, ridicându-și din nou fruntea. Am făcut și eu câteva boabe de grâu și mă gândesc cum să fac să-mi rămână și mie să am de pâine.

– Lasă, nu te mai plânge cu cinci sute de duble de grâu, zise preotul, și Moromete îi aruncă o privire bănuitoare, întrebându-se de unde știe popa cât grâu a făcut el.

Îi trecu prin cap că popa a auzit că are grâu mult și că a venit după căpătat pentru biserică. Se știa că părintele Provinceanu avea de gând să strângă de la oameni să zugrăvească biserica, dar celălalt paroh strângea și el pentru biserica lui care era neterminată și oamenii nu vroiau să dea pentru două biserici.

– Păi, mai am altceva afară de dublele alea? zise Moromete cu un glas care dădea de înțeles că dacă părintele nu avea grâu, în schimb avea leafă și leturghii la biserică.

– Nu te speria, că nu ți le ia nimeni, spuse învățătorul ghicindu-i gândul. Uite de ce am venit, nea Ilie...

Moromete asculta jupuind un ziar împăturit să-și facă foiță pentru țigare.

Învățătorul vorbi timp de câteva minute și spuse că nu se poate ca un băiat așa cum avea Moromete să nu urmeze mai departe o școală superioară. Nu luă în seamă nici un fel de împotrivire. Datorii a avut Moromete o viață întreagă și va avea o viață întreagă. Nedându-l pe băiat mai departe la școală, nu va scăpa de datorii, dar de nenorocit îl va nenoroci; băiatului îi place cartea și va suferi cât va trăi din pricina asta, n-o să fie niciodată om întreg dacă rămâne aci în sat. Asta s-o știe de la el, de la învățător, care îl cunoaște pe băiat de patru ani!

– Dă-ți băiatul la școală, nea Ilie! porunci învățătorul cu un glas a cărui tărie îl făcu pe Moromete să tresară cu putere. Nu e băiatul meu, e al dumitale. Are frați, surori! Să-l ajute! Și dacă îl dai la școală, n-o să mai aibă el nevoie de pământ, și rămâne fraților și surorilor partea lui de pământ. Și dacă frații și surorile nu vor să-l ajute, vinde partea lui de

pământ!

Învățătorul se opri și urmară câteva clipe de tăcere. Atunci începu să vorbească preotul. El atrase atenția că învățătorul n-are nici un interes în chestia asta, dar își da seama că trebuie să-și facă datoria și să spună părinților care e soarta care îl așteaptă pe băiat. După care preotul începu să dezvolte ideea învățătorului (de fapt a mamei) că adică băiatul nu e bun de muncă și că s-ar putea să moară dacă îl mai ține aici.

Moromete tăcea mereu și continuă să tacă și după ce preotul se opri. Se vedea că e cu totul copleșit de întâmplare. Niciodată n-ar fi bănuیت că fiul său putea fi ceea ce spunea învățătorul că este. Pe neașteptate, ceva nou, asemănător unei legi neîndurătoare, se ridica în fața lui și îi poruncea: trebuie să faci acest lucru!

Învățătorul rupse tăcerea:

– Hai să mergem, părinte! și Moromete, la auzul acestui glas, se zăpăci și se ridică în picioare.

– Domnule învățător, stai puțin... păi... problema asta... care școală și cum să fac eu să...

– Te învăț eu ce să faci, nea Ilie, îl asigură învățătorul cu un glas mai binevoitor. Fă dumneata rost de bani și te învăț eu ce trebuia făcut. Bună seara!

Ceea ce se mai petrecu nu dură mult. Ilinca auzise totul din casă, văzuse zăpăceala tatălui ei și cum rostise el cuvintele din care se înțelegea că învățătorul și preotul biruiseră și, fără să spună vreun cuvânt, ieși afară și se întoarse repede cu soră-sa mai mare. Moromete intră în odaie, își desfăcu brațele și rămase așa, nemișcat, în formă de cruce, cu înfățișarea celui care n-are putere să se împotrivească soartei. Urmă o luptă scurtă și îndârjită, cu zvârcoliri neputincioase din partea fetelor.

– Eu sunt stăpână! puse mama capăt strigătelor și amenințărilor cu care fetele încercau s-o sperie. Nu vreți să-l ajutați, vând partea lui de pământ și am terminat socoteala. Alegeți, una din două.

În grădină, Niculae citea întins pe burtă și era atât de absorbit încât abia când amurgul îl împiedică să mai citească, își aduse aminte că acolo pe prispă soarta lui s-a hotărât de mult. Sări în picioare și, alergând în casă, nimeri tocmai la sfârșit, când surorile, tăcute și întunecate la față,

ieșeau să aprindă focul.

– Mamă!? strigă.

– Taci din gură! porunci mama cu blândețe. Poartă-te bine cu tat-tău și fetele...

XIV

Așteptând vânzarea grâului, Paraschiv și Nilă îngrășau caii. Se duceau la câmp și îi băgau în porumb, îi lăseau să jefuiască știuleții încă cruzi. Nilă nu zicea nimic, dar ceva dintr-însul se revolta totuși când îl găsea pe fratele său dormind, iar mai încolo caii prăpădind firele negre ale porumbului.

– Și ce-o să facem, bă, noi la București? îl întrebă el pe Paraschiv într-o zi, încrețindu-și în sus, a nedumerire, fruntea lui lată și groasă.

– Cum ce-o să facem? Îți spun eu ce-o să facem! răspunse Paraschiv mirat că Nilă nu înțelesese până acum ce aveau să facă ei la București.

Întâi și întâi se vor întâlni cu Achim și vor împărți banii pe care îi făcuse cu oile. Cu banii de la Achim, cu banii care aveau să-i primească de la tatăl lor din vânzarea grâului (Moromete nu le spusese că le destinase lor banii pe care îi aștepta de la Achim și că nu le va da nimic din vânzarea grâului), cu banii aceștia, continuase Paraschiv, aveau să cumpere un camion și să închirieze o casă cu grajd la marginea Bucureștiului, cum văzuse el la manutanța armatei când fusese militar. Știa Nilă că având cai buni (așa cum erau ai lor) și având un camion, puteau să câștige la București o grămadă de bani? Nu știa! Ei, atunci să afle! Și știa Nilă că apoi, strângând iar o sumă de bani, puteau mai pe urmă să închirieze o baracă la Obor, sau la Rond, sau la Piața Mare și că având „transport propriu” puteau face comerț cu cereale și alimente?! Nu știa. Ei, păi dacă nu știa, atunci de ce vorbea?

– Eu am fost, în armată, magazioner! explică Paraschiv supărat că Nilă uita acest lucru (în general Nilă uita mereu că Paraschiv nu era ca Nilă, să stea mereu cu capul în jos, cu fruntea încrețită și să nu înțeleagă nimic!). Prin mâna mea treceau mii de kilograme de arpacaș și de untdelemn și de vite tăiate, eu mergeam în oraș și achiziționez, continuă Paraschiv să-i explice.

Stăteau pe miriște, la umbra căruței, și coceau porumb. Nilă cu pleoapele peste ochi, mesteca rar, parcă în neștire și asculta.

– Când venea majurul batalionului, poftim, dom' majur, bonurile și se uita majurul și cântărea. Dar îmi ieșea? Păi sigur că îmi ieșea, fiindcă majurul, după ce făceam predarea, poftim, dom' majur, trei sute de lei, patru sute de lei, cinci sute de lei. De ce? Pentru că socoteam la scăzământ și putea să vie el mama intendenței, că socoteala ieșea așa cum o făceam eu. Și nu era numai scăzământul, pentru că, bă, pe mă-ta, Vasile, carnea asta nu face zece lei, dă-mi-o cu șapte lei, că dacă nu, iau de la altul. Îl convingeam? Păi sigur că nu-i convenea și mi-o dădea cu șapte lei, dar pe bon cât puneam? Cât puneam, mă, Nilă?

– De unde să știu eu cât puneai? răspuse Nilă tot așa, mestecând în neștire porumbul copt pe care îl mânca.

– Cum de unde să știi? Păi dacă prețul aprobat de intență era zece lei și eu luam carnea cu șapte lei, cât puneam pe bon?

Nilă își închipuia că e vorba de o socoteală complicată de cifre, care ținea de știința de a fi magazioner, știință care dacă nu era învățată, n-aveai cum pricepe cât pune Paraschiv pe bon, și nicidecum că era vorba de hoție, încât rămase cu fața vinovată sub privirea întrebătoare a fratelui său. Paraschiv însă crezu că el a înțeles și dădu din cap cu reproș, adică să poftască acum Nilă să mai aibă îndoieli în ce privește priceperea lui Paraschiv în afaceri.

– Să mă văd eu la București, că nu mi-e frică mie... mai spuse Paraschiv și mușcă vârtos dintr-un porumb. Cu gura plină, el continuă apoi să-i explice amănunțit și alte secrete ale comerțului.

Nilă nu dădea însă nici un semn de entuziasm și nici măcar de acceptare înțeleasă a planurilor pe care le făcea fratele său. El continua să nu înțeleagă ceva și Paraschiv știa care era acel ceva: în primul rând Nilă nu înțelegea pentru ce toate acestea trebuiau făcute pornind de la furatul oilor și cailor familiei. Altfel nu se putea? Paraschiv însă obosise să-i tot explice că altfel nu se putea și nu-i explică nici acum. În al doilea rând Nilă nu înțelegea pur și simplu ce însemna din punctul de vedere al legăturii lor cu familia ceea ce aveau ei de gând să facă; rupeau cu ea, fugeau, n-aveau să se mai

întorcă niciodată îndărăt, părăseau satul definitiv? Aici problema era ceva mai neclară și Paraschiv spuse ce gândea el.

– După ce ne ridicăm case în București, ne însurăm, bă, Nilă, și atunci venim în sat coala cu nevestele: „Ne-am însurat, dă-ne partea noastră de pământ”, o să-i spunem tatii și vindem pământul și cu banii deschidem prăvălii.

– Vezi să nu-ți dea tata pământ! mormăi în sfârșit Nilă, aruncând coceanul în foc.

– De ce să nu-mi dea pământ! Să îndrăznească să nu-mi dea pământ! zise Paraschiv amenințător. Crezi că mai merge așa?

Nilă nu arăta că are de gând să mai spună ceva, și Paraschiv, posomorât, nu mai zise nici el nimic, rumegă timp îndelungat din cotolanul copt pe care îl ținea în mână. La urma urmei, dacă Nilă nu înțelegea, treaba lui. Până la urmă, dacă o fi și-o fi, poate chiar să nici nu mai meargă. Numai să nu spună, că atunci e rău. Dacă ar ști că spune, ar încăleca chiar acum pe cai și ar pleca. Ar pierde banii pe grâu, dar n-ar pierde caii. Fără cai și fără bani, numai cu cât avea Achim, ar fi fost aproape cu neputință să încropească ceva în București.

– Și ce face tata aici cu banca, bă, Paraschive? Că el așteaptă să-i trimită Achim bani, mai spuse Nilă într-un târziu.

– Cum ce face cu banca? Dar grăul?! se miră Paraschiv. Treaba lui, să vândă din grâu și să plătească.

– Și fonciirea?

– Fonciirea?! Lasă să le ia țoalele din casă, răspunse Paraschiv cu satisfacție. Au făcut covoare din lâna oilor și eu nici o pereche de ciorapi nu mi-am făcut. Să nu creadă Tita și Ilinca că eu sunt prost!

Seara se duseră pe la tușa lor, care îi primi cu gura pungă de satisfacție. Aflase ceva și știa dinainte că acest ceva când are să li-l spună nepoților, aceștia au să sară în sus.

– Veniți încoace că am să vă spun ceva. Vino încoace, Nilă, prostule, că eu când îți spuneam ziceai că așa și pe dincolo. Auziți voi? Vor să-l facă boier pe ăla micu. Auzi, Paraschive?

– Pe cine să facă boier?

– Pe ăla micu, pe zgâmboiatu ăla de Niculae. Mă-sa vrea să-l dea la școală! Și l-a pus pe tat-tău la cale. Voi nu știți

nimic, degeaba stați cu ei în casă.

– Fuși d-aici, ga Mario! zise Paraschiv care știa că tatăl său nu dăduse nici un semn că s-ar gândi să-l dea pe Niculae la școală. Cine ți-a spus ție că vrea să-l dea?

– A venit popa Petre și cu un învățător, acum o săptămână, la ei acasă! Mi-a spus mie Marița lui Udubeașcă! Dar nu știa nici ea de ce și am aflat. S-a lăudat Niculae la alde fata aia a lui Boțoghină, cu care e într-o clasă, și aia a spus mă-sii și mă-sa a spus ăsteia a lui Șutică, care are și ea un băiat într-o clasă cu Niculae. „Mario, zice asta a lui Șutică, de unde are bia, frate-tău Ilie, bani să-l dea pe Niculae la școală?”

– Fugi d-aci, ga Mario, s-a lăudat Niculae la fata aia, se îndoi Paraschiv mai departe.

– Așa am zis și eu, dar ce, crezi că nu l-am întrebat pe popa? L-am întrebat, na! M-am dus să mă spovedesc și l-am întrebat, răspunse Guica triumfătoare. „Părinte, zic, am și eu un nepot și aș vrea să se ducă și el la o școală, dar nu vrea alde ta-său.” „Cum nu vrea? zice. Când am vorbit eu cu el, a spus că vrea.” Ei?! exclamă Guica vârându-și fruntea sub fețele înțepenite ale nepoților. Ați văzut? Ai văzut, Nilă, unde o să se ducă grăușorul vostru?

– Vezi, bă?! exclamă și Paraschiv, uitându-se înfuriat la fratele său. Ei-he! exclamă apoi amenințător și se ridică de pe pat. Să prind eu pe cineva că dă vreun bob de grâu fără știrea mea.

Dar Guica îi potoli repede mânia, spunându-i că nu e bine să arate că știi despre ce e vorba. Interesul lor e să pună mâna pe bani, nu să-i lase pe-ai lor cu podul plin de grâu!

– Lasă-l pe tat-tău să vândă, și într-o noapte... puneți mâna pe bani și fugiți. Tot eu să vă învăț?! ■

XV

Pe la începutul lui august, într-o după-amiază, Anghelina lui Boțoghină stătea în mica ei bătătură și trăgea pe războiul de țesut niște urzeală de cânepă. Vatică o ajuta să învârtească sulul, iar Irina ședea ca greutate pe scara de la pod de care se lega de obicei urzeala de țesut.

– Aștează! strigă cineva la poartă, adică „așa să vă ajute Dumnezeu” și Anghelina răspunse fără să se uite:

– Mulțumim dumitale!

- O scrisoare! strigă atunci omul din drum. Fetita țâșni de pe scară și alergă cu toate puterile spre poartă.

Era o scrisoare de la Boțoghină.

Mama și copiii lăsară războiul. Tatăl scria că o duce bine, s-a făcut sănătos și în curând avea să se întorcă acasă. Îi era dor de copii. Era îngrijorat ce-au făcut ei cu seceratul și cum s-au descurcat la arie cu ceata. Spunea că arată zdravăn, a făcut o ceafă de boier. Povestea despre doctori și spunea de unul care a zis că de o boală trebuie să și vrei să te vindeci, că altfel nu faci nimic chiar dacă cheltui o groază de bani și iai la doctorii toată ziua. Cât a stat la spital, mai spunea el, erau și zile când se întorcea pe-o parte și pe-alta. Se gândea la pământ, că a mai rămas doar cu jumătate; îi era milă mai ales de Irina, ce-o să se facă ea când o fi mare și a întrebat pe o soră de acolo care îl îngrijea dacă fata lui n-ar putea și ea să intre într-un spital și să ia și ea leafă? Sora a răspuns că se poate, mai ales dacă fata a fost premiantă la școală și că în privința cheltuielii nu e cine știe ce. I-a dat o adresă la București, unde să se ducă după ce iese din spital, să vorbească cu cineva de acolo, o rudă de-a ei, și să-i spună cum să facă.

Fetita citea și chipul îi înflorise de fericire. Mama o domoli, spunând că unde să se ducă ea așa mică, dar Vaticană îi ținu parte, spunând că nu e așa mică, e măgăreață mare, pleacă pe treisprezece ani. „Săracul Vaticană, gândi mama, ar vrea să rămână singur pe cele patru pogoane”.

- Treceți la război, spuse ea oftând. Irinico, treci pe scară!

De atâtea nopți cât suferise, scrisoarea bărbatului o făcuse să uite totul. Sărăciseră, dar erau sănătoși. Cumplit lucru să sărăcești, era adevărat: să te uiți că nu ai, să-ți dai seama că nici nu poți avea și să fii silit să înduri fără nici o speranță; dar ce-ar fi putut face? Să fi furat? Să nu fi vândut din pământ? Mai bine moartea decât pământul? Nu, au să se descurce, alții au ajuns și mai rău. Și apoi, d-aici înainte el n-avea să mai muncească așa cum muncise, mereu cu gândul și cu spaima la pământ. Grija l-a îmbolnăvit. Acum grija asta nu mai era și nici fonciere mare nu mai aveau de plătit. Și dacă n-o să le ajungă să aibă ce mânca, dacă are să fie rău de tot, au să lase mândria la o parte și au să mai muncească și pe la alții. La urma-urmei tot muncă e și oamenii sunt oameni, chiar dacă unul e sărac și altul bogat.

Astfel gândea ea: nu muncise niciodată la alții și nu știa ce înseamnă acest lucru.

O săptămână mai târziu primi și muiera lui Țugurlan vești de la bărbatul ei, dar nu prin poștă, ci prin cineva dintr-un sat vecin, un soldat care se liberase din armată și care făcuse parte din corpul de gardă al penitenciarului Jilava.

Ion al lui Miai era în curte și văzând străinul avu bănuiala că trebuie să fie în legătură cu vecinul și prietenul său Țugurlan și nu șovăi să afle ce putea fi.

O dată cu el intrară și câteva muieri, care, tot așa, avură și ele aceeași bănuială. Ceea ce auziră semăna a poveste. Judecata lui Țugurlan nu ținuse mult. Ajuns la închisoare el se pregătise dinainte pentru ceea ce știa toată lumea că e o închisoare, adică o încăpere cu pereți întunecoși unde erai băgat și niște oameni înfricoșători la vedere care te păzeau și erau gata să te împuște dacă ai fi încercat să fugi.

– Așa mi-a spus el că credea, preciza fostul soldat având un aer vesel, lucru care i se păru atât nevastei lui Țugurlan cât și lui Ion al lui Miai și celorlalte muieri de neînțeles, și chiar straniu.

– Și nu era așa? întrebă Ion al lui Miai buimac.

– Nu e chiar așa, nu e dracu chiar atât de negru, spuse omul. Adică e rău, ferească Dumnezeu să ajungi la pușcărie, o întoarce el clătînând din cap într-un fel care voia să spună că nu trebuie înțeles greșit. Dar, adăugă el din nou, sunt unii care stau acolo pe viață și trăiesc!

– Ce trai o fi ăla-a! se strâmbă Ion al lui Miai nemaiînțelegând nimic.

– Ioane, biată Țugurlănoaia arde sufletul în ea să afle ce-o fi cu rumânul ei și tu... Lasă omul să-i spuie, se supără una din muieri.

– Asta mi-a spus să spun acasă, reluă fostul soldat adresându-se muierii lui Țugurlan. „Spune-i muierii mele, zice, că e ca la cazarmă, dar că în loc de instrucție, dăm cu târnăcopul. Tot așa, păduchi, goarnă, santinele și mâncare proastă.” Când a venit el acolo, începu fostul soldat să povestească, eu eram în schimb, era într-o duminică dimineață. Când vine unul nou se strâng ceilalți pe el și-l întrebă la câți ani e condamnat, de unde e și pe cine a omorât. Au râs de el când au auzit că numai dintr-atâta l-au

condamnat. Stătea el cam retras și când s-a adus mâncarea a început să mănânce. Îi era foame. Numai că n-a luat el nici de două ori și îl văz că lasă lingura și se uită la mine. „Ehe, tată, zic eu în gând, asta e pușcăria! Dacă n-ai bani să-ți mai cumperi de-ale mâncării, te prăpădești.” Vreo săptămână eu am escortat pe urmă niște civili la Curtea Marțială și când m-am întors, zic, ia să vedem ce-o mai fi făcând vecinul meu de sat? Stătea tot așa retras. „Camarade, zice, de unde ești?” „Lasă vorba!” zic (că n-avem voie să vorbim cu deținuții), dar el nu se sperie și îmi spune că e dintr-un sat vecin cu al meu (nu știu cine i-o fi spus!). „Să fii sănătos”, zic și nu m-am mai uitat la el. Erau unii soldați care îi cunoșteau mai bine, le aduceau băutură și fel de fel; aveau afacerile lor, dracu să-i ia. Eu am fost transferat de fa Compania administrația financiară și nu prea cunoșteam serviciul penitenciar.

Fostul soldat se opri din povestit și rămase câteva clipe gânditor, apoi își ridică privirea către muierea lui Țugurlan și-i ceru o cană cu apă.

– În seara aia i-am spus bărbatului dumitale dacă vrea să scrie vreo scrisoare acasă, continuă el, după ce bău apa. Dar n-am apucat s-o iau, fiindcă am fost chemat la companie și nu m-am mai întors la penitenciar. Dar am vorbit cu el în seara aia și m-a rugat să-ți spun să nu-i duci grijă. Doi ani trec ca două zile și o să se întoarcă sănătos. Spunea că să te duci pe la cumnatu Grigore, parcă așa a spus, și să te rogi de el să vie cu matale la București, că vrea să te vadă.

– Păi se poate? tresări nevasta lui Țugurlan și privirea ei lărgită de suferință se opri pe chipul tânărului.

– Se poate, spuse acesta, dar trebuie să fii acolo joia, că numai joia poți să-l vezi.

Se făcu tăcere. Nevasta lui Țugurlan stătea dreaptă cu privirea pierdută în depărtări. Pe obrazul ei nemișcat începură să alunece lacrimi mari. Dar ea parcă nu știa de ele, se uita mereu în gol, cu răbdare și nădejde, așa cum se uitase mereu toată viața.

Întru târziu o întrebare apăru parcă în privirea și pe trăsăturile ei. Era parcă o îngrijorare.

– Și numai atât ți-a spus? zise ea apoi.

Ar fi vrut să întrebe: omul ei nu se schimbase? Tot așa curat rămăsese, cum îl știa ea? Pușcăria nu-l speriasse și nu cumva uitase ce fel de om fusese?

- Ce să-mi spună? întrebă fostul soldat.
- Știu și eu? Nu arăta speriat?
- Speriat? Hm! avea niște ochi cu care parcă te apăsa.
- Slăbit nu era?
- Nu era neam! Adică, ce să spun, gras nu era, dar nici nu-i ieșeau ochii din cap de foame, ca la alții. Știa să rabde, alții de foame se făceau ca animalele. El nu! Arăta bine! Păi de-aia mi-a și plăcut de el și am venit să-ți spun. Că altfel, câți nu sunt care îți cer fel de fel de servicii.
- Of, Doamne, șopti tânăra muiere luptându-se cu greu să înfrângă încordarea care i se urcase în gât. Câte mai trebuie să pătimim! Taman în ultima vreme începuse și el să se împace cu lumea și taman acum a pățit-o. Dar bine că zici că se ține tare și nu și-a plecat genunchii. Că nu e nimic mai rău decât să suferi degeaba. Ți-o fi foame, se adresă apoi fostului soldat. Ai venit pe drum și e departe de la Tătărăști până aici.

În aceste zile Birică și Polina primiră și ei o veste. Le-o adusese la poartă șeful de post.

Birică Ion era citat la judecătoria de ocol să se prezinte la data de 2 septembrie, în calitate de inculpat în procesul de furt săvârșit asupra domnului Țudor Bălosu. Agenții forței publice erau obligați să ducă la îndeplinire numita citație.

Șeful de post îl puse pe Birică să semneze și vru să afle și despre ce furt e vorba, dar Birică nu-i dădu nici o lămurire. Vestea îl lua pe neașteptate.

După bătaia de pe miriște, nu se mai întâmplase nimic. Birică socotise că, din pământul tatălui ei, Polina avea dreptul la cel puțin cinci pogoane de pământ, nu socotise pe cele patru de pădure și tot atâtea de vie, și nici pe cele cumpărate de curând de la Boțoghină și Traian Pistică; de fapt socrul său avea vreo patruzeci de pogoane de pământ care dacă ar fi fost împărțite la toți membrii familiei, cum se făcea de obicei ca să se afle zestrea de drept a unei fete, ar fi însemnat să i se cuvină Polinei cel puțin opt pogoane, dar Birică spusese că un tată are dreptul să dea unuia mai mult și altuia mai puțin; cinci pogoane erau deci atât cât un tată părtinitor și nedrept putea să dea, mai ales că nici vite, nici unelte și nici altceva nu luaseră, și Polina spusese și ea la fel, și măsuraseră și seceraseră prin urmare cinci pogoane de

grâu. Tudor Bălosu nu mai suflase un cuvânt, îi lăsase să secere, să care grâul la arie, să treiere și să-l ducă acasă. Iată însă că îi dăduse în judecată.

Polina era în mijlocul bătăturii cu cumnatele ei, cu mâinile și picioarele pline de pământ, făcea chirpici pentru casă. Se apucaseră de ea îndată după treieriş, cumpărând totul pe grâu, prin schimb direct, atâtea duble pentru salcâmi de fundament, atâtea pentru şindrila și metri cubi de blană – metri cubi și şindrila le luase Birică făcând două drumuri la munte – iar tâmplarului, căruia îi comandaseră uși și ferestre, îi plătiseră tot cu grâu. Polina se apropie și, ferindu-și brațele pline de pământ până peste coate, întinse capul alături de umerii bărbatului ei și ceru să vadă și ea hârtia. O citi și rămase câteva clipe nemișcată. Se uitară unul la altul în tăcere.

– Hm! făcu după aceea Polina. Ce zici, Birică?

– Ce să zic! O să ne condamne să-i dăm grâul îndărăt, să plătim cheltuielile de judecată și dacă vrea tat-tău, se poate să iau și câteva luni de pușcărie.

– Când zice că e procesul? întrebă Polina.

– Peste două săptămâni, la 2 septembrie.

Polina se uită iar la bărbatul ei și încetul cu încetul ochii ei care erau atât de catifelăți și de frumoși se micșorară și căpătară culoarea oțelului clătină din cap cu îndoială: nu credea că la data aceea de 2 septembrie tatăl ei se va prezenta la proces. Birică clătină și el din cap. Ce voia să spună? La ce se gândea?

– Nu, șopti Birică gânditor, înțelegând că soția lui îi dă toată libertatea să ia orice fel de măsuri împotriva tatălui ei. Nu, să mergem întâi la proces, să vedem ce face, mai spuse el.

Ea își aplecă fruntea: avea dreptate omul ei, trebuia văzut... Nu se putea spune că tatăl ei nu avusese prilejul să-și dea seama cât de hotărâtă era ea și bărbatul ei să câștige această luptă. Dacă la proces el avea să îndrăznească să meargă mai departe, însemna că încă nu-și dădea seama cu cine avea de-a face.

Polina gândea că nu mai târziu decât a doua zi după proces, el avea să afle o dată pentru totdeauna ce fel de fiică și ginere avea. Se duse liniștită la cumnatele ei să facă mai departe chirpici pentru casă. Cumnatele auziseră totul și nu

întrebară nimic. În dimineața aceea a secerișului înțeleseseră toți că Polinei lui Bălosu nici prin gând nu-i trece să-și lase bărbatul din pricină că tatăl ei nu vrea să-i dea zestre și de atunci începuseră să țină la ea. Era rău că Birică se bătuse cu ai ei pe miriște, dar era drept; Birică nu vroia să se îmbogățească din averea socrului; cerea cinci pogoane de pământ, dreptul cât de cât al Polinei; și dacă acum venise citație pentru proces, rușinea era pentru Bălosu și familia lui, nu pentru Birică.

XVI

– Ei, Niculae, hai acum cu mine să vedem dacă poți să mergi la școală sau nu. E nenorocire, Niculae! Am crezut că, hai, că n-o fi el prețul grâului ca acum un an, că piața mai scade când se face grâu mult, dar să scadă el la jumătate, asta n-ași fi crezut niciodată că o să se întâmple. Sui-te sus și fă-ți cruce. Dacă ne întorcem cu grâul îndărăt, n-am ce să-ți mai fac, sărac de sufletul tău!

Moromete încărcase căruța cu grâu și se ducea să încerce piața de la Pitești. La gară, la obor și la oborul mare din Costești fusese lumea ailaltă, nu mai avea nevoie să se ducă și el. Era de dimineață. Niculae se urcă în căruță peste cergă, deasupra grâului și, de înfigurat și înspăimântat ce era, i se auzeau dinții clănțanind în gură.

Nenorocirea de care pomenea Moromete amenințase tot timpul satul. Cu toate că trecuse mai bine de o lună de zile de la treieriș, prețul grâului rămânea mereu același ca la început, adică scăzut la jumătate față de anul care trecuse. Cu toate că Moromete auzise mereu și văzuse și cu ochii lui cum oamenii, neliniștiți și furioși, se întorceau cu căruțele cu grâu îndărăt, el nu luase în seamă amenințarea, nu crezuse în ea nici o clipă. Își spunea – și avea dreptate – că fiind grâu mult, oamenii se repeziseră prea fără socoteală cu căruțele în oboare și firește că negustorii știuseră să-i primească cum se cuvine. Dar timpul trecea și dubla de grâu nu urca nici măcar cu cincizeci de bani.

Nevenindu-i însă să creadă, și cum septembrie se apropia și Niculae trebuia să plece, Moromete încarcă șaptezeci de duble în căruță și plecă spre Pitești, o piață mai îndepărtată, al cărei preț se zicea că era mai bun. Trebuia să vândă negreșit, nu mai putea aștepta.

Plecaseră de dimineață de tot și soarele răsări târziu în urma lor. Moromete ținea hățurile în mână, îndemna caii fără încetare și timp de câteva ceasuri, trecând peste poduri și bariere, prin sate și păduri, urcând și coborând vâlcele, el nu scoase nici un cuvânt, nici o exclamație, nici măcar atunci când ar fi fost trebuincios pentru cai; încorda doar brațul și ridicând biciul lovea îndesat; odihniți și grași, caii duceau la trap căruța încărcată, sforăiau și scuturau din cap.

Soarele răsărit îl lumina și îl încălzea pe Moromete din spate, dar el nu-l simți și nu-i văzu lumina. Nu văzu nici oamenii de pe drum și nici casele-pe lângă care treceau. Cu această grabă și cu această orbire încerca să fugă el de un gând care îl urmărea: ce va face dacă la Pitești va fi aceeași piață? Niculae stătea și el în căruță la fel ca și tatăl său, mut, nemișcat, în prada aceleiași așteptări încordate...

Multă vreme nu văzură nici unul căruțele cu care se întâlneau.

Aceste căruțe semănau într-un fel izbitor cu a lor, adică aveau aceeași cergă de cânepă pe deasupra acoperind ceva. Dar, deodată, Moromete le văzu și trase de hățuri.

– O, hooo!... exclamă cu tot pieptul, mai lung și mai tare decât era nevoie și, deși caii se opriseră, mai adăuga încă: Ho! Ho! Se răsuci apoi cu tot trupul și strigă în urmă: „Bă, rumânilor!”

– Ce este, măi tăticule?

– Ia opriți nițel.

Era un șir întreg de căruțe și se opriră uimiți la auzul aceluia glas încordat care voia parcă să le dezvăluie o taină.

– De unde veniți, mă, voi? fură întrebați cu același glas.

– De la Pitești, tăticule, răspunseră câțiva deodată.

– Cu ce sunteți?

– Cu grâu.

– Și unde vă duceți?

– Acasă.

– De ce?

– E grâu mult.

– Ei, și?

– Nu cumpără nimeni.

Aici întrebările se opriră. Se scurseră câteva clipe și se auzi nesfârșită și uriașă tăcerea câmpiei, apoi sforăi un cal,

își aduseră aminte de ei înșiși, și cei cu șirul de care îndemnară vitele să pornească.

– Ce-i facem, Niculae?

– La Pitești, tăticule! porunci și se rugă Niculae și glasul său, arzând ca o flacără, îl răsuci repede pe om cu fața înainte.

Merseră toată noaptea și dormiră cu rândul. Când căruța ajungea la o răspântie de șosele și se întâmpla ca tatăl să doarmă, Niculae îl deștepta să-i arate drumul și tatăl spunea: drept înainte, sau hart caii, sau hăț. Mergeau din ce în ce mai greu, erau din ce în ce mai numeroase dealuri și văi și de la miezul nopții Moromete nu mai dormi.

Dimineața, Niculae se deșteptă ud de rouă. Căruța scârțâia pe o șosea necunoscută, cu pulbere puțină, albă ca sarea pisată, cu pietriș ascuns trosnind mărunț sub șinele roților. Moromete mergea pe jos și ceva din înfățișarea lui și din felul cum mergea cu caii atrase băiatului luarea-aminte.

– Tată, unde suntem?

– Am trecut de Pitești.

– De ce?

– N-avem loc de căruțe.

– Și unde mergem?

– La munte.

– De ce nu m-ai sculat să văd și eu Piteștiul?

– Ai să-l vezi când ne întoarcem. Uite, zise tatăl mergând alături de roată și dezvelind un colț de cergă. Ia și mănâncă.

Lângă pâinea de acasă era un pachetel cu ceva. Băiatul îl desfăcu, și mirosul șuncii afumate făcu nările lui subțiri și străvezii să palpite. Începu să mănânce.

Înainte ca soarele să apună, muntele începu să-și dea de veste apropierea, între sate, șoseaua era mai puțin umblată ca la șes. Din depărtare se făcea simțită răcoarea; privirea obosea, trecând de la un munte la alt munte, de la o râpă prăpăstioasă la un ascuțiș înalt, iar liniștea era aici mai aspră, mai lipsită de taine, ascuțea auzul și întetea bătăile inimii. Niculae băgă de seamă că tatăl său arată schimbat. În afară de faptul că tăcea, fața lui se urățise, fruntea parcă i se făcuse mai mică, nasul mai mare, părul tuns scurt se vedea de sub pălărie ca al unui străin... Niculae se simți și el străin în liniștea aceasta străjuită de munți neprietenoși. În curând însă își dădu seama de ce se schimbase tatăl său

așa: se întâlneau din când în când cu căruțe și văzu cu ce ochi se uita tatăl său la ele. Erau căruțe de-ale lor, de la câmpie, se întorceau acasă goale. Veneau deci de la munte după ce vânduseră grâul. Niculae se uită din nou la tatăl său și se sperie: niciodată până acum nu crezuse că el poate avea o privire atât de turbure și de dușmănoasă.

– Tată! șopti.

– Ce vrei tu?

Niculae simți cum inima i se micșorează.

– Ce vrei? repetă tatăl și se uită înapoi și privirea lui turbure îl zăpăci pe băiat.

Trecură astfel ceasuri lungi. Abia într-un târziu Moromete înfășură capătul hățurilor de vârful loitrei, înfipse biciul în grâu și-și plecă fruntea. Ce se petrecea? îi ura pe cei care cutreieraseră înaintea lui aceste râpe, în căutarea de prețuri mai bune, ca și când dacă aceștia vânduseră n-ar mai fi rămas loc și pentru el. Ce însemna acest lucru?

– Ce e, Niculae, tată? Te doare ceva?

– Nu...

Moromete se întoarse și puse mâna pe piciorul slăbuț al băiatului. Îl strânse ușurel și se uită la fața lui. Cum stătea aplecat spre genunchii băiatului, acesta îi văzu întâi mustățile și se rușina că i se păruse mai înainte că tatăl său era urât. Tatăl său semăna uneori cu Ștefan cel Mare (fără pletele acestuia), iar alteori, când purta căciulă și era supărat, aducea puțin cu Matei Basarab.

– Atunci de ce mă chemași? Ți-e foame? întrebă Moromete.

– Nu...

– Te-ai săturat de mers?

– Nu! protestă Niculae. Tată, de ce nu întrebi pe unul dinăștia care au vândut?...

Moromete își retrase mâna. Copiii pătrund în sufletul unui om repede și necruțător. Abia auzind-l pe băiat își dădu seama Moromete că se ferise să intre în vorbă cu cei care vânduseră. Era furios pe ei, pe graba lor și poate chiar pe norocul lor: dacă ei dăduseră grâul bine, luaseră caimacul și acum poate că și scăzuseră prețurile în urma lor. Opri căruța unuia care se întorcea gol și îl întrebă până unde s-a dus și cu cât a dat grâul. Omul răspunse că a fost cam departe, dar a dat grâul bine.

- Cu cât?
- Cu șapte lei.
- Ce înseamnă asta? întrebă Moromete.
- Șapte lei peste Pitești.

Moromete întoarse capul înainte și porni caii. Asta însemna bine la omul ăsta? Pentru șapte lei la dublu să bați drumul prin creierii Carpaților?

- Credeai că e mai mult? strigă omul din urmă.

Moromete opri caii.

- Păi eu așa credeam... mărturisi el cu o dezamăgire naivă în glas.

- N-au mocanii bani! explică celălalt. Iarna au ei mai mulți bani.

- Păi poate cineva să păstreze grâul până la iarnă, domnule? protestă Moromete către cel din urmă, ca și când acela ar fi pretins contrariul și din pricina asta se și supără parcă brusc pe el și-i întoarse spatele.

În sfârșit, după două zile și-o noapte, Niculae, recunoscând vechiul fel de a fi al tatălui său, behăi de bucurie ca un ied în aceste locuri necunoscute și se agăță și-l trase fără nici o noimă pe tatăl său de flanelă. Moromete îndemnă caii și râse pe sub mustață.

- Auziși ce zicea ăla?! îl luă apoi martor pe Niculae. Un creștin și el! S-a dus la munte și a dat grâul cu douăzeci și șapte de lei dubla!

- Tată, dacă mocanii nu fac grâu și porumb, de unde au ei bani?

- Păi tu n-ai învățat la geografie? Care sunt bogățiile țării? îl examinează Moromete sever. Ia vezi, că dacă la examen nu ieși bursier, n-am de unde da șapte mii de lei pe an!

Niculae întâi râse, dar apoi începu să-i turuie gura de localități unde se găesc bogate zăcăminte de fier, aur, sare, aramă, var, aluminiu, cu industriile lor cu tot.

- Oamenii ăștia de pe aici, îl întrerupse Moromete văzând că știe, mai lucrează și în păduri, fac șindrilă din brad, metri cubi de construcție, obezi, fel de fel de putini și butoaie, unii sunt zidari, alții sunt ciobani, au livezi fac țuică, fac drojdie, fac poame și... ghici mai ce? Poșircă, mă, Niculae încheie Moromete cu dispreț binevoitor și Niculae îl trase iar de flanelă.

Când soarele apuse, Moromete îi făcu băiatului o

destăinuire: aveau să tragă și să măie chiar la femeia aceea despre care povestise el acum două ierni, când fusese la munte cu Tudor Bălosu. Își mai aducea aminte?

Numai că Niculae fu cam dezamăgit de felul cum îi primi mocana. De bucuroasă era ea bucuroasă, așa cum povestise tatăl său, dar lui nu i-a plăcut nici pâinea, nici ciorba de fasole și nici mâncarea de prune pe care le-o puse ea pe masă. Pâinea era parcă făcută din uruială, fasolea n-avea nici un gust, iar prunele erau leșinate. Numai țuica era bună.

A doua zi vândură grâul în sat, iar pe la prânz, împăturind banii și vărându-i la brâu, Moromete oftă cu tristețe și-i spuse băiatului:

– Râdeam de ăla, Niculae, care a dat grâul cu douăzeci și șapte dubla! Noi l-am dat cu douăzeci și șase!

Porniră îndărăt, iarăși tăcuți și tatăl și fiul. Erau însă împăcați și Moromete ajunse chiar la concluzia că șase lei peste Pitești e un preț destul de bun. Ce puteau face?

La Pitești tatăl arată băiatului orașul și îi arată oborul de cereale. Niculae rămase buimăcit de mulțimea de oameni. Nu se vedea de la o margine la alta, iar înghesuiala căruțelor era de neînchipuit. Cum ele trebuiau să se miște, unele să dea înapoi să iasă, altele să-și facă loc să intre, roțile se atingeau, oiștile intrau una în alta, suslețul uneia strivea capetele boilor din spate... Se auzeau îndemnuri mânioase, alteori cineva răcnea înjurând înspăimântător... Și aceleași cergi de cânepă cenușie, întinse peste căruța plină sau pe fundul gol al căruței zăcând stoarse. Căruțele cu boi erau cele mai liniștite. Fără ele îți trecea prin cap că n-ar avea cine să împiedice o zăpăceală a cailor, o bătălie ca în cărțile de istorie, cu bice în loc de săbii și cu înjurături în loc de strigăte războinice.

Undeva în fund se vedeau magaziile și rampele de descărcare. Agenții caselor de comerț treceau printre căruțe și dădeau bonuri. Purtau pălării albe de paie și pantaloni de asemenea albi. Treceau de la căruță la căruță, vârau adânc mâna sub cerga țaranului, lăsau să li să scurgă grâul din palmă și strigau: șaptesprezece lei; nouăsprezece cincizeci; douăzeci și foarte rar douăzeci și unu. Acesta era prețul grâului și uneori, la câte o căruță, nu strigau nimic și nu dădeau nici un bon; asta însemna că grâul acela avea prea

multe corpuri străine sau că bobul lui era prea sec.

– Se scurge grâul rumânilor, Niculae, se varsă ca apa. De la treierat și până la culesul porumbului tot așa cum vezi... Se varsă sudoarea noastră, se strânge în magazii, Niculae...

Moromete vruse să facă la obor un popas. Apucă însă hățurile și dădu cu biciul în cai; era mănios și multă vreme se uită drept înaintea sa. Ai fi zis că se teme că uitându-se înapoi își va pierde stăpânirea de sine.

În zilele următoare el încercă să mai glumească, să-i spună lui Cocoșilă că a făcut-o fiartă cu grâul („am dat, Cocoșilă, din șaptezeci de duble, treizeci și cinci pe degeaba”, adică numai pe primele treizeci și cinci a luat el cincizeci și doi de lei pe dublă, cum plănuise, dar pe celelalte nu mai luase nimic...), încercă să se amăgească spunându-și că totuși prețurile se vor urca, întârzie ceasuri întregi în poiana ferăriei lui Iocan și toate acestea în speranța că doar-doar va veni cineva sau se va auzi de undeva că se va întâmpla un lucru, o mișcare undeva, sau nu știe ce răsturnare, nu se știe ce lege, care dacă n-ar schimba cu totul situația, în orice caz s-o țină pe loc, să stea pe loc banca, să nu se miște foncierea, să nu plătească nimic pentru școala lui Niculae și numai negustorii să nu stea pe loc, numai pentru ei să treacă timpul și să-i silească în felul acesta să urce prețurile.

Timpul trecea însă pentru toată lumea și Niculae îi dădu primul de veste că peste trei zile trebuie să plece la Câmpulung pentru examenul de admitere.

Se duse cu Niculae.

Fiindcă tot pleca la munte – Câmpulungul era un oraș de munte – mai încarcă o căruță de grâu și o vându pe drum cu același preț.

Îi mai rămânea astfel în pod jumătate din grâu. Erau totuși în picioare jumătate din speranțe. Fetele se împăcaseră cu gândul de a nu mai pretinde ceva din munca lor (aveau să aibă în schimb partea de pământ a lui Niculae și nu era puțin să te măriți în loc de două pogoane, cu trei), iar Paraschiv și Nilă se arătau și ei parcă mai înțelegători (nu spusese nimic că se cheltuiau bani cu fratele lor vitreg), încât speranțele din pod, așa înjumătățite cum erau, dacă erau amânate până când prețul grâului avea să se ridice, puteau să se împlinească.

Astfel că datoriile trebuiau amânate și ele; toate datoriile, fiindcă nici una nu putea fi plătită!

Paraschiv, care fusese de față când tatăl său spusese acest lucru, îndată după plecarea lui, îndată chiar după ce căruța se îndepărtă de casă cu Niculae în ea, se adresă Titei rânjind:

– Din gură e lesne să amâi, și e lesne să-l sui pe Niculae în căruța și să-l duci la școală, dar ce-o să te faci când o veni colea banca și fonciirea să dai! Așa, din gură, pot să zic și eu: am zece mii de lei! Dar îi am?

Paraschiv stătea pe prag în locul unde stătea de obicei tatăl său. Fără Moromete, tinda arăta acum parcă goală; nu i stătea deloc bine lui Paraschiv acolo pe prag. Fiindcă Tita nu răspunse, iar mama intră în odaie ca și când n-ar fi auzit, Paraschiv continuă cu ideea lui, deosebirea dintre a spune din gură și a avea.

– E cel mai lesne! reflectă el. Nu așa, mă, Nilă? îl luă el martor pe frate-său. Vine colo iarna și n-ai dulamă pe tine și trebuie să ieși să dai caii la apă. Zici din gură: „Ja dă, bă, dulama să mă îmbrac!” Dar ai dulamă?!

Mamei i se păru că este iarăși vorba de fusta ei pe care și-o făcuse anul trecut din lâna oilor și nu rabdă să nu răspundă:

– Ca să ai dulamă trebuie să torci, zise ea din odaie. Pune mâna pe fus și toarce!

– Știu eu că ți-ar place, dar n-ai găsit prostul ăla, răspunse Paraschiv fără respect. V-ați apucat să-l faceți pe ăla micu boier, dar să vedem ce-o să faceți când o veni colea fonciirea și banca?

– Abia așteptași să plece tat' tu, dar crezi tu că nu se întoarce? zise mama de după ușă cu un glas neliniștit. Fonciirea și banca să le plățiți voi, că de aia i-a dat drumul lui Achim la București. Ce te mai arde și pe tine să te faci boier! Ce te-ai mai face, dacă ai avea cu ce! Te vede Dumnezeu că-l dușmănești pe ăla micu fiindcă învață carte. Pe tine nu te-am dat la școală? De ce n-ai învățat?

– O sută de inși cu carte și nu mă dau pe ei! răspunse Paraschiv cu trufie.

– Vezi-ți de deșteptăciunea ta, lasă-ne pe noi! mai spuse mama și se închină la icoană. Abia termină însă crucile și

continuă: Banca să faceți ce știți, fiindcă voi ați fost ăia care nu mai puteați cu gurile căscate după bani.

– Dar lâna de la oi a fost bună! Ehe! amenință Paraschiv cu glas acoperit, vrând pe de o parte să spună că iată cine a trăit și trăiește bine de pe urma băncii, dar lasă că de-aici înainte o să curme el acest trai.

– Ce-ai să faci? îl sfida mama ieșind în tindă și apoi pe prispă. Uite colo lâna, niște velințe și niște pături, ia-le și sătură-te cu ele! Altceva mai ai ce să mai iai?

Și se dădu jos de pe prispă și porni spre grădină să nu-l mai audă. Ce ciudat lucru! Cât fusese tatăl aici, nu scosese un cuvânt și iată-l acum ce ieșea din el! Ce-a vrut să spună cu banca și foncierea? El vorbea ca și când n-ar fi avut nici o legătură cu aceste datorii și amenința fără rușine. De unde răbufnirea asta? Achim fusese lăsat să se ducă la București; ce mai vroia? I se spusese doar limpede că cheltuiala cu Niculae era din dreptul fetelor, din munca lor. Scăpată de grija lui Niculae, mama simți acum că vechile ei temeri n-au părăsit-o deloc. Își spunea iarăși că de-ar fi să rămână singură cu copiii vitregi, n-ar avea nici o scăpare, ar arunca-o pe drumuri chiar a doua zi.

Mama avea două vieți și, adesea, cea din timpul nopții era neliniștitoare. Cu ochii deschiși, nimic nu i se părea greu de îndurat, ar fi putut răbda chiar și izgonirea din casă. Noaptea însă, în vis, faptele ei și ale altora începeau din nou să trăiască și în această a doua viață puterea ei de a înțelege și a îndura se prăbușea sau se înălța fără voința ei. Trecuseră ani îndelungați și nu izbutise să afle decât foarte puțin din taina acestei vieți.

Adevărul unei bucurii sau liniștea unui gând curat erau deseori puse la îndoială în timpul nopții, iar alții îndoiala și apăsarea din timpul zilei erau strălucite în somn de bucurii mari.

De câte ori avea ceva cu Paraschiv, chiar și numai în gând, Catrina Moromete îl visa apoi toată noaptea, și astăzi își aduse aminte de acest lucru abia după ce se certă. Era însă prea târziu să mai dreagă ceva, gândul rău îl avusese, nu se înșela față de ea însuși, și de frică se hotărî să se culce târziu și să se culce ostenită, poate că va trece noaptea fără să i se turbure sufletul.

Se apucă și cără nenumărate căldări de apă, sapă și udă

straturile de zarzavaturi și grădinița cu flori, făcu singură de mâncare și tocă tot singură ierburi pentru păsări. Puse apoi mâna pe lopată și curăță cotețul de păsări, râni la porc...

Paraschiv stătea pe prispă și juca tabinet cu Nilă, dar ea nu-i vedea pe nici unul și nici la ea nu se gândea. Uitase de sine și de toți. Dădea mișcărilor ei acea distanță dintre ea și lucruri în care trupul, dăruindu-se întreg mișcărilor pe care le făcea, ferea sufletul de urmările rele ale acestor mișcări cum ar fi fost gândul că munca este istovitoare sau murdară, nemeritată sau nepotrivită. Din pricina asta Nilă, de obicei mai atent, nu băgă nici el de seamă că mama umbla cu lopata în mână, un lucru față de care și un străin s-ar fi simțit rușinat; juca tabinet și pierdea mereu și fruntea îi era încrețită în sus, a uimire și nedumerire că fratelui său îi veneau cărțile în așa fel încât *lua* de jos tot ce dădea el.

Terminând și cu cotețele, Catrina trecu în spatele casei și începu să curețe cu o săpăligă scaieții care creșteau pe lângă gardul dinspre curtea lui Bălosu; Ostenise și într-o vreme rămase nemișcată, cu palmele pe coada săpăligii. Își apleacă urechea minții asupra stării ei lăuntrice, dar nu putu să-și dea seama dacă sufletul i s-a liniștit. Se uita în zare fără să vadă, trudită și mahnită. Cerul era larg și lumea fără margini, dar viața omului se învărtea înăuntrul unei curți ca într-o închisoare. Adânc și luminos era cerul, dar aici jos era o casă împrejmuită cu gard și sufletul omului se chinuia aci, întunecat și orb. „Iisuse Cristoase, se rugă mama, luminează sufletul lui Paraschiv și luminează-l și pe-al meu.”

Văzând-o așa nemișcată, Aristița Bălosu se apropie încet de gard.

– Ai ostenit, Catrino! șopti ea. Eu zic că ai cărat mai mult de douăzeci de căldări de apă.

Catrina tresări.

– Ce să fac?! Omul e dator să muncească! spuse ea. Mai rău o fi când n-oi mai putea. Parcă nu auzii azi mașina, schimbă apoi vorba după câteva clipe de tăcere, nu mai ai ce coase?

Aristița oftă:

– Spun și eu... să nu m-audă Tudor... Mi s-a urât, Catrino! Uite-l, mai adineauri a venit de la ocol... N-aș fi crezut, Catrino, să ajungem în judecăți părinți cu copii.

– A! se sperie mama. Ce judecăți?

- Uite cu Polina! S-a măritat contra lui tat-său, tat-său nu vrea să-i dea pământ, s-au bătut cu al lui Bircă... acum, am ajuns să ne judecăm! Azi a fost proces! S-a amânat, continuă Aristița văzând uimirea vecinei. Noroc de judecător, cică ar fi unul bun care nu prea ia în seamă advocații, „Împăcați-vă, zice, vă dau termen”. Tat-său a sărit în sus, că nu vrea să se împace, și Polina... Aristița făcu un gest și oftă. Cică ar fi strigat acolo la alde tat-său: „Lasă că ai să te împeci tu, te fac eu să te împeci”. Și Victor mai rău ca tat-său: „Câtă viață oi avea, zice, cu mine n-ai să te împeci, Polino”. Fratele îi spune sorii! exclamă Aristița îngrozită. Nu știu ce să mai fac cu ei! Văz că tu, Catrino, te mai duci la biserică, dar eu degeaba mă duc...

„La alții mai rău ca la noi”, își spuse Catrina, dar seara, când se culcă, simți că truda din timpul zilei tot nu-i alungase neliniștea pricinuită de cearta cu Paraschiv și îl visă numaidecât ce adormi. Se făcea că Paraschiv stătea în mijlocul bătăturii și strângea de gât o purcea albă; o ținea cu picioarele în sus și o sugruma; pourceaua țipa ascuțit și fața ei cu rât alb și cu ochii roșcați se schimba și ba era purcea, ba era Ilinca... Se auzeau țipete: „Mamă, mamă!”

- Mamă!

Catrina sări în sus înfricoșată. Era chiar Ilinca la căpătâiul ei și în clipa următoare auzi țipete undeva în noapte, parcă la spatele casei.

- Ce este?

- Arde casa lui Bălosu.

- Săriți! strigă mama, uitând într-o clipă de visul ei urât.

Alergă în tindă după căldarea cu apă și pieri pe după spatele casei. Paraschiv și Nilă săriră și ei. Casa lui Bălosu ardea dintr-un colț cu o vâlvătaie care clătina rar și liniștit întunericul nopții; dacă ar fi fost vânt, s-ar fi întins numaidecât peste tot acoperișul. Dar și așa, în liniștea aceasta neagră, flacăra roșie amintea parcă iadul cum trosnea și făcea să urce și să coboare asupra ei grămezi uriașe de întuneric.

- Săriți, săriți! țipau femeile, deși sărise să stingă focul aproape toată lumea din acea parte a satului.

Câțiva bărbați îndrăzneți se urcaseră pe acoperiș, foarte aproape de flacăra și aruncau una după alta gălețile cu apă care erau aduse în goană de la fântână. Nu era prea aproape

fântâna și primejdia era mare, încât țipetele și îndemnurile nu mai conteneau. Țipau mai ales vecinii lui Bălosu, muierile care se temeau că focul s-ar putea întinde și la ei. Temerea nu era fără noimă, cu toate că în aer nu se simțea nici o adiere, dar flacăra părea o ființă vie, un balaur amenințător care printr-o voință dușmănoasă putea să-și întindă limbile și spre acoperișurile vecine.

Nu trecu însă multă vreme și se văzu că flacăra ardea acolo liniștită.

Se aduseră scări și în curând vălvătaia începu să scadă. La întrebările oamenilor, Tudor Bălosu răspundea unul și același lucru: nu știa cum de i-a luat casa foc. Au scos cenușa din vatră cu tăciuni în ea? Nu, cenușa era scoasă dimineața și nu la spatele casei, ci departe, în fundul grădinii, o duce muierea. Atunci, cum au țâșnit scânteii pe coș? Nu știa nimic. Nu puteau țâșni scânteii tocmai spre colțul casei jos la tălpici; dacă ar fi țâșnit de pe coș ar fi trebuit să ia foc acoperișul; și acoperișul era de tablă și cel mult la streășină putea ajunge o scânteie; dar nu de la streășină, ci de jos se aprinsese. Era limpede: cineva a dat foc casei.

Muierile își făceau cruce, obosite și speriate. Se duceau acasă întrebându-se în dreapta și în stânga cine ar fi putut să dea foc.

Singură în odaie – fetele și Paraschiv și Nilă dormeau tot afară – Catrina Moromete îngenunche în fața icoanei și începu să se roage. Ea bănuia cine a dat foc casei lui Bălosu. Își aminti de ceea ce îi spusese Aristița de după gard și se gândi la Birică.

De fapt, nu Birică, ci chiar Polina, cu mâna ei, pusese focul; venise pe întuneric cu o sticlă de gaz și fugise apoi prin fundul grădinii. Dăduse foc numai la un colț. Tatăl și fratele ei nu erau proști să nu înțeleagă că dacă nu sting procesul contra bărbatului ei, le va aprinde toată casa. Lupta nu se mai dădea cu martori, ziua în amiaza mare, cum se întâmplase până acum, ci pe ascuns, noaptea pe întuneric și cu o îndârjire mai mare și mai primejdioasă ca înainte.

„Iisuse Cristoase, se rugase mama în genunchi, ne-ai apărat până acum, apără-ne și de aici înainte. O fi el Paraschiv rău și întunecat la suflet, dar gânduri de astea, Mântuitorule, știu că nu l-ai lăsat să aibă.”

XVIII

Când peste câteva zile Moromete se întoarse de la Câmpulung – Niculae era de-a dreptul fericit, reușise la examenul de admitere printre primii din câteva sute de candidați – mama nu socoti că mai trebuie să-i mai spună și bărbatului ei de răbufnirea lui Paraschiv. O stăpânea încă gândul acela că față de alții, față de ai lui Bălosu de pildă, feciorul vitreg nu era chiar atât de înfricoșător cum i se păruse ei. Visele sunt vise, uneori visezi rău și nu se întâmplă nimic; visul rău e gândul care n-ai scăpat de el, care ți se cuibărește în suflet și e numai al tău, venit din păcatele tale.

Catrina gândea astfel și din pricină că Paraschiv se purta parcă mai bine cu ea, el arăta ca și când s-ar fi temut ca mama vitregă să nu-l spună și Catrina gândea că dacă lui Paraschiv îi e frică de tatăl lui, atunci nici ea n-are de ce să fie îngrijorată.

Ea nu se înșela, dar n-avea de unde ști că teama lui Paraschiv era de altă natură; el făcuse o prostie lăsând să i se simtă o parte din gânduri și se temea că dacă mama vitregă vorbește, tatăl ar putea deveni bănuitor. În aceste zile el se arătă mai vorbăreț și mai vesel și se interesă chiar de examenul lui Niculae, întrebându-l de câteva ori cu bunăvoință:

– Ei, și acuma când te duci la școală, Niculae?

– Peste două săptămâni, răspundea Niculae și mama auzea și își spune că, deci, făcea bine tăcând.

În duminica următoare, însă, dimineață, intră în curte Jupuitu. Nu era „nimeni” acasă, adică tatăl era pe la oameni. Dar agentul de urmărire se așează pe prispă și porunci scurt:

– Să vie imediat aici!

Moromete nu era departe, era la Dumitru lui Nae, pe marginea șanțului, și veni repede acasă.

– Moromete, îl întâmpină Jupuitu, ridicându-se în picioare, plătește fonciirea.

– Păi n-am plătit-o?! exclamă Moromete plin de uimire și se opri la distanță, cu mâinile în șolduri.

Dar agentul, posomorât, nu mai stătu ca înainte la discuție. Moromete vroia să spună că dacă a plătit acum trei luni jumătate din ea, însemna că a plătit-o toată; începea iar

comedia și agentul se săturase.

– Dacă peste două ceasuri nu vii imediat la primărie să plătești, mă întorc cu șeful de post și-ți iau vita din grajd, spuse el. Bună-ziuă!

Moromete, ca de obicei, nu se sperie de această amenințare. E drept că niciodată nu se arătase Jupuitu atât de categoric, dar poate că îl lua și pe el la rost receptorul și înțelese că trebuie să se ducă iar pe la primărie și să facă ce-o face să amâie plata până mai încolo... Trebuia să vorbească cu receptorul, numai acesta putea să-l amâie.

Plecă liniștit la primărie. Nu se putea, doar nu erau nebuni; la iarnă prețul grâului avea să se ridice de două ori cât acum, avea să vândă și să plătească atunci, era limpede ca lumina zilei, doar n-o să-l silească să piardă jumătate din grâul pe care îl mai avea. Pierduse pentru Niculae fiindcă n-avusese altă scăpare, dar în chestiunea asta plătise totdeauna când îi venise mai bine.

– A! Ce faci, Moromete, bine că te văd! exclamă primarul din biroul său, care avea geamul deschis spre șosea. Se apropie de geam și îl chemă pe Moromete înăuntru: hai că am ceva de vorbit cu dumneata!

Moromete intră, dar primarul rămase în picioare: nu-i întinse mâna lui Moromete și nici nu-i spuse să stea pe scaun.

– Am avut de două ori întrunire la bancă, spuse el. Credeam că ai să vii cu Cocoșilă și cu Dumitru lui Nae, dar nu te-am văzut.

Moromete nu-i răspunse imediat și Aristide îi întoarse spatele și se duse la fereastră. Avea neplăceri.

Întâmplarea cu Țugurlan se răspândise în tot satul și de teamă să nu se repete și cu alții, trebuise să-i poruncească lui Tache să se poarte cu grijă cu oamenii. Nu izbutise nici șeful de post, care negase că i s-ar fi luat arma în ziua aceea și legiunea de jandarmi n-avusese ce să-i facă. Apoi, ce se întâmpla acum, de ce nu mai veneau oamenii la întruniri? Nu înțelegea, nu credea că din pricina scandalului de la moară cu Țugurlan. Țugurlan nu plăcea la nimeni, era un om pe care îl înjurau mulți, iar cei care nu-l înjurau puțin le păsa de el. Nu asta era pricina. Cu o săptămână în urmă avusese loc o întrunire a țărâniștilor cu Crâșmac și nici la ei nu veniseră cine știe ce partizani. Situația politică era

turbure, circulau zvonuri ciudate despre legionari și despre faptul că partidele aveau să fie desființate. Pretorul îi informase că legionarii aveau să se prezinte și ei în alegeri și că, spre deosebire de alte dați, nu-i mai împiedica nimeni să facă propagandă. Aristide, care găsisse într-o zi o broșură legionară printre cărțile feciorului său Tache și citind-o se îngrijorase, îl întrebase pe pretor ce fel de program aveau legionarii și pretorul îi spusese că nici el nu înțelegea nimic, dar că din moment ce era vorba de acei oameni care îl împușcaseră pe Duca și care umblau mereu cu pistoalele la ei, nici nu mai era nevoie să înțelegi. Toate acestea erau însă numai zvonuri: Aristide nu vedea cum ar putea partidul liberal să lase puterea din mână, să se lase adică desființat de către rege... Dar atunci de ce se zvonea? Dacă partidul liberal cădea, cădea și el, Aristide. Cine l-ar mai fi ales?

– Ai? De ce zici că n-ați venit la întrunire?

Și se întoarse de la geam și de astă dată se așeză pe biroul său.

– Adică cum, se miră Moromete, veniră alegerile și nu ne văzuși pe noi votând?!

– Da, dar de ce n-ați venit la întrunire?! Era foarte important să veniți la întrunire, să vă vadă lumea pe toți, pe dumnatea, pe Cocoșilă, pe Dumitru lui Nae... În fine, ce mai faci? Ai vândut grâul?

Privirea lui Moromete se lărgi.

– Ce te uiți așa la mine?! zise Aristide fără chef. Știi de ce te întreb.

– Păi tocmai asta bag și eu de seamă, doar nu ți-o fi venit în gând să-mi ceri banii ăia, se îndoii Moromete.

– Ba chiar mi-a venit, zise Aristide tăios. Nu pot să vând grâul la prețul ăsta și îmi trebuiesc bani.

– Păi nici eu nu pot să vând, zise Moromete deodată întunecat și hotărât. Cum o să vând?!

– Asta nu mă privește! replică primarul ridicând puțin glasul.

Era neprietenos și se vedea că n-are de gând să ierte un om care nu-și ținuse promisiunile față de el. Îl împrumutase cu bani, dându-i clar de înțeles că, la rândul său, Moromete să redevină ceea ce fusese odinioară, omul său în politică. Moromete primise bani, dar nu vruse să vină la întrunire.

– Nu mă privește și nici nu vreau să am discuție. Eu nu

împrumut la nimeni; te-am împrumutat pe dumneata din prietenie dar acum am nevoie de bani!

– Domnule...

– Moromete! îl întrerupse primarul și îl fixă cu o privire cenușie. Nu mă face să-ți spun încă o dată că în trei-patru zile trebuie să vii să-mi dai banii. Bagă de seamă! îl amenință.

Moromete avu un gest fulgerător de a vârî mâna la brâu și de a arunca îndată banii, dar mâna îi rămase încleștată acolo! Întâi că nu avea toți banii, avea doar trei mii de lei, și apoi din acești trei mii de lei două îi trebuiau pentru Niculae. Își plecă fruntea, se întoarse și ieși fără să dea bună-ziua. Pe coridor se clătină o clipă, dar își reveni. Își ridică fruntea și se îndreptă spre ușa pe care scria *perceptor*.

Când intră, perceptorul își ridică privirea din hârtii și se uită țintă la el. Se uită doar câteva clipe; așa cum arăta, cu mustățile mari și blajine, părea un om cumsecade care va asculta cu bunăvoință și înțelegere ceea ce i se va spune; dar deodată el izbucni:

– Ce e, bă, ce cauți aici, de ce nu-ți plătești impozitele? Ce, bă, vrei să ți le plătesc eu din buzunar?!

Și se mai uită odată furios și apoi, pufnind, puse mâna pe toc și își văzu de scris.

Moromete, după ce rămase o clipă locului, se urni spre biroul perceptorului și se așeză pe un scaun în fața lui.

– Dom'le Lisandre, zise el reflectând, de ce oi fi zicând dumneata că trebuie să strigi așa la mine? Crezi că sunt surd?

Perceptorul nu zise nimic. Tocmai termina, semna și ștampila o hârtie și arăta ca și când n-ar fi fost nimeni în birou. Trase un dosar dintr-un raft și vârî acolo copia hârtiei pe care o ștampilase.

– Vasile! urlă el apoi spre o ușă închisă. Adu niște apă, Vasile... și îl înjură pe Vasile de născătoarea mamei lui. Ce vrei, bă? se adresă apoi lui Moromete. Nu pot să te amân. Lasă-mă în pace că am treabă.

Moromete însă începu să-i explice că era cu neputință să vândă acum grâul și că dacă îl amână cu vreo trei luni...

– Nici două zile, nici două ceasuri, izbucni perceptorul după ce bău cu sete apa pe care i-o adusese Vasile. Veniți aici la mine, urlă el, parcă eu aș fi statul, să vă scutesc de

impozite! Statului trebuie să-i plătești, nu mie și nu mai veniți voi la mine de pomană! Du-te acasă și vinde și plătește că n-am ce să-ți fac.

– Nu pot să plătesc, ce-ai să-mi faci?! se supără brusc Moromete.

– Bă! îți iau vita din bățatură!

– Cu ce drept?

– Trebuie să plătești!

– Nu se plătesc impozitele acuma! Statul nu-ți cere dumitale să-mi pui acuma sula în coaste, când eu n-am de unde să dau. Așteaptă până la iarnă, că statul are destui bani, nu ca mine care...

– Te-am amânat cât am putut, Ilie, spuse perceptorul deodată cu alt glas, ca între țărani. Anu ăsta Finanțele e mai al dracului ca oricând, ascultă-mă pe mine. Nimic, nici o săptămână! Azi-măine trebuie să plătești. Scurt.

Moromete se ridică și plecă. Nu se putea, nu-i venea să creadă. Pe drum însă se neliniști și se întoarse îndărăt, dar nu la perceptor, ci la secretarul primăriei. Era adevărat că trebuia să plătească neapărat acuma? Cum adică, nu se putea să-l amâne cu vreo două-trei luni? Ce însemna funia asta cu care perceptorul vroia să-l strângă de gât tocmai acuma când grăul...

– E cam groasă, nea Ilie, mi se pare că nu se poate, îi explică secretarul. Dacă vrei, mă duc eu să vorbesc cu el, dar nu știu dacă... Stai aici, să vedem, că mie o să-mi spună.

Secretarul intră în biroul perceptorului și se apleacă la urechea acestuia:

– Domn' perceptor, mai amânați-l pe Moromete până după culesul porumbului. Vă rog eu!

Mustățile mari ale perceptorului tresăriră. Se întrerupse din scris și-și aținti privirea asupra tânărului. Deodată urlă:

– Du-te, mă, dracului, Oprescule, fir-ai al dracului să fiil! Ieși afară! Uite ici circulara 400 020. Ia și citește... pe mă-ta de secretar!

Secretarul însă nu se sinchisea de toate aceste înjurături; rămase serios ca și când ele nici n-ar fi fost pronunțate.

– Dom' perceptor, vă rog eu! insistă el.

Perceptorul mormăi, cu fruntea în hârtii:

– Bine-bine! Vezi să nu te pomenești cu călimara asta în cap. Și după ce mormăi astfel, deodată își ieși iar din pepeni:

Du-te, mă, dracului... pe mă-ta, Oprescule!

– Dom' perceptor, vă rog eu! zâmbi de astă dată secretarul.

Perceptorul răspunse atunci prietenește, cu un glas binevoitor, ca între funcționarii primăriei care își cunosc bine afacerile, se acoperă între ei și se servesc unii pe alții.

– Nu se poate, mă, Oprescule. Zău nu se poate. Uite ici ordinul 400 020!

– Dă-l dracului de ordin, dom' perceptor, dacă vrei dumneavoastră!

Perceptorul sări în picioare cu ochii holbați; mustățile îi tresăreau cu nervozitate:

– Bă, fire-al dracului, nu mă scoate din sărite!

Perceptorul l-ar fi amânat direct pe Moromete, fără intervenția secretarului, deoarece Moromete era unul din acei oameni care trebuiau considerați. Dacă unul ca Moromete nu-l vorbea de rău pe perceptor, acesta putea să-și vadă tihnit de treburile lui perceptoriale, care dacă ar fi fost cercetate de cineva, multe pensii neplătite, sau impozite plătite de două ori, sau impozabili omiși din roluri, ar fi ieșit la iveală. Perceptorul făcuse însă destul pentru de-alde Moromete, îi amânase și-i păsuise cât se putuse de mult, dar în ultima vreme sumele lor se îngroșaseră și trebuia neapărat să-i execute.

XIX

Întorcându-se acasă, Moromete se pomeni cuprins de mânie împotriva lui Achim. Faptul că acesta nu trimisese până acum nici un leu nu i se mai părea deloc firesc. Prețul grâului răsturnase toate socotelile și ideea că banii câștigați de Achim li se cuvin lui Paraschiv, Nilă și acestuia, nu numai că nu mai era bună, dar comparată cu amenințarea care se ivise fără veste asupra familiei i se părea acum lui Moromete nesăbuită. Achim stătea acolo cu mii de lei în buzunar, iar aici tatăl era silit să-și plece fruntea în fața trușului Aristide. Pentru ce? Pentru că Achim chefua în cârciumi cu muierile?

Nici nu ajunsese bine la poartă și Moromete strigă:

– Paraschive, Nilă!

Paraschiv nu se arată îndată și atunci Moromete strigă din nou, de astă dată cu o voce mai joasă, mai turbure:

- Paraschive, Nilă!

- Ce e, bă? răspunse Paraschiv apărând din fânar, unde dormea (noaptea fusese la fete). Ce-ai cu mine? era cam supărat că îi strica somnul. Ce strigi așa?

- Bă, zise Moromete cu aceeași voce joasă, apropiindu-se cu pași măsurăți și amenințatori de fânar, ce e cu Achim de nu trimite nici un leu? Ce face el acolo la București de nu trimite nimic?

Luat fără veste, Paraschiv înlemni acolo sus și în prima clipă nu fu în stare să scoată nici un cuvânt.

- Mă, tu auzi?

- Aud.

- De ce nu trimete?

- Cum nu trimete?! făcu Paraschiv buimac.

- Mă, tu ești nebun? exclamă Moromete uluit și Paraschiv își veni în fire. Înțelese din glasul tatălui că nu e nici o primejdie, că tatăl său era doar mânios, dar nu avea nici o bănuială.

- De ce să fiu nebun? zise el coborând încet din fânar. N-a fost vorba că când se întoarce o să aducă patru mii de lei?!

- Că când, o să se întorcă mâncând, strigă Moromete. Așa a fost vorba, dar vorba asta am spus-o eu! El trebuia să trimeată banii care a zis că-i trimete.

- Care bani a zis că-i trimete?

- Aia care se lăuda! Ptiu! făcu Moromete spre pământ, detunând aerul cu glasul și în aceeași clipă îi întoarse feciorului spatele și porni spre poarta de la drum ca și când l-ar fi chemat cineva. Acolo se opri și așteptă să se liniștească. Simțea că e nedrept, că la urma-urmei Achim n-avea de unde să știe că prețul grâului a răsturnat toate socotelile și că între timp se ivise Niculae cu școala lui.

- Ce adresă are Achim la București?

- Adresa lui Achim la București? întrebă Paraschiv, pândind. Nu știu, răspunse el, deși știa. Dar își dădu seama că nu folosește la nimic spunând că nu știe, tatăl său va întreba la al lui Cătănoiu și va afla. Mi se pare că suburbana Colentina, șovăi el, strada Nufărului. Mă duc s-o întreb pe muierea lui Cătănoiu. Dar de ce?

- Tu de ce crezi? zise Moromete cu dispreț.

- Să trimeată bani?

- Nu, să trimeată oase. Să se ducă la Chitila, să-și pună

vreo două de gât și să vă trimeată și vouă să vă plimbați cu ele prin sat, de deștepți ce sunteți!

Moromete intră în casă. Mama era la biserică, fetele nu se știe pe unde, numai Niculae stătea în pat și citea absorbit, nu-l auzi pe tatăl său intrând.

– Tu ce faci aici, Niculae?

Niculae, întins pe burtă, cu călcâiele bălăgănind în aer, sări sus și-i arătă tatălui o față speriată de întrebare, dar și luminată de bucuria aceea a lui care nu-l mai părăsea.

– Citesc, taticule! se rugă el și tatăl, posomorât, își luă ochii de la el, se întinse în pat și îi porunci să se ducă în altă parte să citească.

Nu credea că receptorul va da curs amenințării cu sechestrul chiar așa cum spusese, adică azi sau mâine, dar peste o săptămână sau două era limpede că acest lucru se va întâmpla. Ce era cu ei? Înnebuniseră? Ei (receptorul și cei cărora le varsă acesta banii) nu-și dădeau seama că oamenii așteaptă un preț mai bun pe grâu și că neavând altceva ce vinde nu puteau plăti? „Asta e o crimă! exclamă Moromete cu glas tare, negru la față, dar totuși cu ceva din glasul și înfățișarea cu care citea la fierărie dezbaterile din parlament. E o crimă față de poporul ăsta, de țara asta!” adăugă el îndârjit.

– Moromete, ia ieși, mă, până afară! strigă cineva din drum (era Cocoșilă). Mă, prostule, ieși afară că ți-ai uitat urma la poartă!

Moromete tresări. Pentru întâia oară i se păru că Cocoșilă e necuvincios în limbuția lui tâmpită, că mai glumește omul, dar nici așa să strigi să te audă toată lumea.

– Mă, n-auzi? Unde ești, mă?! continuă Cocoșilă din drum. Nu mai așteptă să i se răspundă, intră în curte și se apropie de prispa casei. În dreptul ferestrei el ridică bățul și bătu autoritar, gata să spargă geamul. Pațanghele, mă, prostule, scoal' că fată vaca!

Moromete deschise fereastra.

– Ce e, mă Cocoșilă? Ce bați în geam? întrebă el, și Cocoșilă incremeni cu bățul în mână. Ce strigi așa? Dacă nu-ți răspunde omul, pe tine nu te taie capul să-ți vezi de treabă?

Uluit, Cocoșilă își dădu vechimea lui de pălărie pe ceafă și exclamă:

- Ia te uită la ăsta! Ce e cu tine?

Dar în clipa următoare uluiala îi pieri fără să mai aibă nevoie de răspuns. Ceea ce i se spusese era prea peste măsură ca să mai caute să dea cuvintelor și alt înțeles pe lângă acela pe care îl aveau.

- Bună-ziuă! spuse el cu demnitate și răceală și se îndepărtă țeapăn și jignit fără să mai adauge ceva, dând de înțeles cu asta că dacă prietenia lor se va strica, vina o să fie a lui Moromete.

Moromete închise geamul și se lungi pe căpătâi cu fața încordată. Nu simțea decât mânie și plecarea lui Cocoșilă, așa cum se petrecuse, deși îl făcu îndată să-i pară rău, totuși îl mai răcori: „Nici așa să întreci măsura și toată ziua bună-ziuă, ești prost, mănânci c...t! își spuse el în prada unei turburări negre. Mai gândește-te și tu când scoți vorba din gât! Avea dreptate Țugurlan!... Nu se poate, n-am să plătesc! se împotrivi apoi ridicându-se în capul oaselor și strângând pumnii. Să prind eu pe cineva că-mi calcă bătătura!”

Țășni de pe pat și ieși afară trântind ușa. Se duse în grădină, rătăci pe lângă șira de paie, se întoarse îndărăt pe la spatele casei. Se așeză pe tălpici, în locul unde se mai așezase cu trei luni în urmă, dar zadarnic, nu mai găsi în el liniștea de atunci și nu putu sta locului.

În aceeași dimineață el dădu o telegramă lui Achim: „*Trimite urgent toți banii pe care îi ai*”. Pe de altă parte, Paraschiv își dădea seama că a venit ziua hotărâtoare.

Situația în care ajunsese familia îl convingea atât de mult că a avut totdeauna dreptate să lupte împotriva ei, încât fu ispitit să nu plece fără a avea cu tatăl și cu mama vitregă o ciocnire răzbuunătoare. Mai ales tatăl era vinovat, fiindcă el fusese acela care schimbase scopul împrumutului de la bancă, el făcuse din oi ceva care consuma și se folosea în casă, iar din cai un prilej de a spune povești despre mocani. Fugind de acasă cu caii și cu oile, Paraschiv gândea că nu face altceva decât să înlătore obstacolul care îl împiedica să fructifice împrumutul, adică să scape de familia consumatoare și de tatăl nepriceput în afaceri, căruia pe deasupra îi mai venise și ideea nesăbuită de a-l da pe Niculae la școală; dar răzbuunarea? Familia nu pierdea prin fuga lor decât ceea ce nu avusese, adică oile și caii

cumpărați prin împrumut, dar cine trebuia să plătească pentru munca zadarnică pe care Paraschiv o făcuse ani de zile pentru ei? Paraschiv gândea că nu era destul ceea ce vroia să facă și dacă mai întârzia să fugă era tocmai din pricină că chibzuia și se sfătuia îndelung cu Guica în ce fel să-i lovească.

Apoi, a cincea zi, mai devreme cu două luni decât anul trecut, Moromete primi din partea sucursalei județene a băncii Marmorosch-Blank înștiințarea că are de restituit din împrumut lei 5 000, plus dobânda. În caz de nerestituire, banca atrăgea atenția că se va folosi de formele legale pentru a intra în posesia banilor (era vorba de titlul de proprietate asupra pământului pe baza căruia banca acordase suma).

– Ilie! șopti mama înspăimântată. Ce-i facem?!

Era la prânz, se aflau toți în tindă și așteptau masa. Hârtia o adusesse poșta, o dată cu ziarul. Moromete nici măcar n-o citise, își aruncase ochii pe plic, văzuse titulatura băncii și-l lăsase pe Niculae să-l deschidă. El răsfoia ziarul și când mama puse întrebarea ei înspăimântată, se supără și se răsti la ea:

– Ce e, fa, ce vrei tu? Nu știi? Sau credeai că ăia au uitat? Se supără și mai rău și continuă: Credeai că au pus lacăt la bancă și s-au dus la secere ca tine?! Se posomorî, își vârî fruntea în ziar și încheie: Uite colo caii în grajd și oile... Ne ducem la obor, vindem și gata socoteala!

– Vezi, Niculae! exclamă mama cu disperare, neștiind ce spune. Uite câte îndurăm din pricina ta.

– De ce din pricina lui? tresări Moromete cu nedumerire furioasă. Ți-a luat mințile biserica aia, sau ce e cu tine? Taci că îl găsiși pe Niculae cu pricina, lovi-te-ar moartea cu popa în brațe!

– Ho! se supără mama îndârjită și ea. Am zis și eu ca să știe și el ce greu n'e.

– De ce să știe? Ce vină are el?

– N-o fi având, dar ce-o să ne facem acumă fără lâna și laptele cu care mai trăiam? O să curgă trențele de pe noi și-o să ajungem ca șofranul.

Moromete se posomorî, își vâră fruntea în ziar și nu mai zise nimic.

Nimeni nu putea să-și închipuie câtă bucurie simțea

Paraschiv auzind toate acestea. Ar fi vrut să fie de față când avea să-și dea seama că oile și caii nu mai erau ale lor. Atunci ar fi vrut să-l audă pe tată dacă îl mai țineau curelele să-l facă pe Niculae boier. Paraschiv vedea limpede dezastrul și nu numai că n-avea nici o remușcare dar socotea că tot nu era destul. Ar fi vrut ca lotul de pământ al mamei vitrege să fie înjumătățit, să nu se poată mărita Tita și Ilinca decât cu câte un pogon, iar Niculae, căruia îi intrase în cap să ajungă boier pe spinarea altora, să rămână aci și să muncească. În general să *muncească* toți (adică să muncească din greu!) și să se învețe minte că nu merge așa să-ți bați joc și să te crezi mai deștept decât alții (în mintea lui Paraschiv erau el, Achim, Parizianu și Guica, pe linie de familie, și Tudor Bălosu, din-afară; de aceștia toți tatăl își bătuse totdeauna joc). Cu toate că Paraschiv își dădea seama că tatăl său ar putea să se răzbune trecând pe numele mamei vitrege casa și locul de pe ea și chiar să vândă un pogon de pământ ca să-și cumpere alți cai (Paraschiv nu știa că Aristide cerea și el datoria tot acum), își spunea că făcea să se piardă din averea lor un pogon de pământ față de lovitura pe care le-o dădea. Tatăl n-avea să îndrăznească să se răzbune mai mult, deoarece fugind de acasă toată lumea avea să creadă (și Guica avea să aibă grijă ca acest lucru să se întâmple întocmai așa) că băieții lui Moromete au fost „goniți” de tatăl lor din pricina mamei vitrege și a copiilor acesteia, care vor să pună mâna pe averea tatălui.

XX

După-prânz Moromete se duse la primărie și-i dădu lui Achim o nouă telegramă: „*Întoarce-te acasă urgent*” se păru că nu-i de ajuns, și mănios adăugă „*altfel vin eu peste tine*”. Trecuseră destule zile pentru ca Achim să fi putut să trimită bani și nu trimisese. Moromete nu înțelegea de ce, dar acum când se făcuse limpede că oile trebuiau vândute, banii pe care presupuneau că Achim îi avea, nu-l mai interesau.

De mănios ce era avea o dorință nemărturisită, asemănătoare aceleia de anul trecut când cu dusul lui Paraschiv la munte, când de-abia izbutise Paraschiv să nu iasă în pierdere cu porumbul: dorea și acum ca Achim să nu fi făcut nimic la București și să-i piară lui Paraschiv pofta, o dată pentru totdeauna, de a-și mai învinui tatăl că nu-l lasă

să se pricopsească.

Ieșind din primărie, Moromete se întâlnește pe scări cu Dumitru lui Nae. Dumitru lui Nae, un om care te făcea să te bucuri atât de mult văzându-l și auzindu-l, de câteva săptămâni nu-l mai vedea și nu-l mai auzea nimeni.

– Dumitre! îl strigă Moromete cu glasul său uluit de uimire, uitând numaidecât de el însuși. Ce este cu tine, domnule?

Cu statura sa înaltă și dreaptă, cu bărbia pătrată și frumoasă prin lățimea ei bărbătească și cu pașii săi largi, Dumitru lui Nae îți făcea rău să-l vezi acum ce fel de înfățișare căpătase. Mergea cu fruntea în pământ și arăta posomorât, copleșit de neliniște și tristețe. Era greu să mai crezi că aveai în față același om al cărui răs se ridica leneș și puternic prin coroanele salcâmilor lui Moromete când acesta povestea despre familia lui Traian Piscică.

– Dumitre, uită-te, domnule, la mine, când îți vorbesc!

Dumitru lui Nae își ridică fruntea. Ochii lui erau și ei pe potriva staturii și când se uita undeva, erau largi și luminoși; o uriașă lume nevăzută își dezvăluia tainele în această privire; în clipa aceea, dacă spunea: „Are să plouă”, vedeai parcă pământul plutind în spațiu și undeva pe rotundul lui deasupra câmpiei Dunării, nori îngrămădiți să se descarce; iar dacă spunea: „Uite-l pe Marmoroșblanc”, milioane de marmoroșblanci îți apăreau călcând agale prin satele lumii.

Acum însă privirea lui era întoarsă în sine și ceea ce vedea acolo înăuntrul său îl împiedica să mai înțeleagă ceea ce se petrecea în afară.

– Ce este, Moromete? șopti el.

– Păi se poate una ca asta, Dumitre?! exclamă Moromete supărat. Tu nu-ți dai seama? Nu este îngăduit! Nu se poate ce faci tu!

Exclamațiile lui Moromete aveau atâta căldură și reproș încurajator încât în privirea mohorâtă a lui Dumitru lui Nae pâlpâi o rază de speranță.

– Nu se poate să meargă așa, Dumitre, înțelege și tu! exclamă Moromete mai departe. Dar ce, suntem copii? Unde te duci tu acuma?

– Să vorbesc cu perceptorul.

– Nu te mai duce, că te duci degeaba, nici măcar nu vrea să stea de vorbă. Dă-l în mână de perceptor. Hai acasă și

vezi-ți de treabă... Ne strânge de gât, Dumitre! strigă deodată Moromete cu un glas înalt, iar Dumitru lui Nae tresări și rămase hipnotizat de privirea cu care fuseseră însoțite aceste cuvinte, o privire pe care nu i-o cunoștea, bolovănoasă și fulgerată de lumini amenințătoare. Crezi tu că un popor întreg o să rabde să ne ia bucatele pe nimic? continuă Moromete să strige. Fii liniștit, Dumitre! Te știam om în toată puterea cuvântului. Ori ridică prețul la grâu, ori scad fonciirea; până atunci să nu dăm ce e ăla un bob de grâu.

– Și fonciirea cu ce-o plătesc?

– E vreme până la primăvară.

– Și dacă îmi ia vita din bățatură?

– N-o ia, afirmă Moromete cu tărie. Ascultă aicea, nu se poate să facă ei una ca asta... Nu se poate, fiindcă e pericol, te rog să mă crezi... Cu mine e altceva, adăugă apoi după câteva clipe de tăcere, coborând glasul, am luat de la Aristide niște bani și mi-i cere acuma. M-am apucat și cu o parte din ei am făcut gardul ăla, ți-aduci aminte. Toate alelalte le terminasem și mai rămăsese gardul, observă el ironic. Dar Dumitru lui Nae nu numai că nu râse, dar nici măcar nu pricepu.

Perceptorul însă era departe de a fi de aceeași părere cu Moromete. Fără să se sperie de vreun pericol și după ce lăsase mai întâi să se creadă că nu-și va pune curând în practică amenințările, în dimineața următoare întâlnirii lui Moromete cu Dumitru lui Nae el formă o comisie din funcționarii primăriei și însoțit de șeful de post porni fără veste prin sat și începu sechestrările. Singurul pericol de care se temea erau câinii. Într-adevăr, aceștia urlau în voie; jandarmul amenința că va trage cu pușca în ei. Țăranul lăsa dulăul să urle cu tot gâtul, ca și când asta i-ar mai fi folosit la ceva. Pe drum, în urma comisiei, veneau câteva căruțe. În ele erau puse covoarele și velințele, hainele, lăzile de zestre, tot ceea ce comisia scotea la vânzare din casele impozabililor. O spaimă și o zăpăceală cumplită le apucă mai ales pe femeile care aveau fete de măritat. Nu era însă greu de ascuns lada de zestre sau covorul, dar unde putea fi ascunsă căruța sau plugul, sau vita din grajd? Și chiar dacă și acestea puteau fi ascunse, unde putea fi atunci ascunsă casa în care stăteau? Se punea sechestrul chiar și pe casă,

dacă omul avea datorii mari.

O femeie trecu prin fața porții Moromeților și dădu de veste.

– Catrino, pitește țoalele că a plecat percitoru prin sat!

– Ilinco! Tito! strigă mama speriată.

– Paraschive! strigă și Moromete de pe prispă. Pune caii și plugul în căruță și du-te la lot.

Așadar zadarnic își închipuise că primejdia avea să-l aștepte pe el s-o întâmpine pregătit. Din depărtare se auzeau urletele câinilor.

Moromete plecă repede la Iocan să se împrumute de la el până venea Achim cu oile, dar Iocan îi spuse că n-a vândut nici el grâul și că deci n-are de unde să-i dea. Nemaștiind ce să facă, Moromete se întoarse îndărăt și se duse la Scămosu. Acesta era negustor de găini și nu se putea să n-aibă și să nu-l împrumute.

– Moromete, ți-aș da, că am bani, spuse negustorul, dar banii ăștia sunt capitalul meu și îmi trebuie să mi-i dai îndărăt repede.

– În cât timp?

– Maximul o săptămână, spuse negustorul. Peste o săptămână cumpăr iar găini și plec la București. Așa că vezi...

– Într-o săptămână ți-i dau! îl asigură Moromete. Eu am bani, am oile alea pe care trebuie să le vând și îl aștept pe Achim; în două-trei zile trebuie să se întoarcă; mă duc cu ele la obor sâmbăta ce vine și duminică ai banii.

Precupețul însă nu zise nimic. Auzind de Achim, el îl ascultă pe Moromete cu acea înfățișare a omului care știa ceva tocmai pe dos decât ce știa celălalt, dar care nu vrea să spună fiindcă n-are nici un interes s-o facă.

– Nu pot, zice. Îmi trebuiesc banii. „Dacă e vorba că te bizui pe oi, nu pot să-ți dau” putea să se înțeleagă din glasul său, dar Moromete nu băgă de seamă în prima clipă. Se uită doar intrigat la precupeț.

– Păi n-auzi că dumin...

Si deodată avu o bănuială și nu sfârși cuvântul, văzu înfățișarea ciudată a celuiilalt și rămase cu privirea țintă pe chipul lui.

– Acuma de ce-oi fi crezând tu, zise, că nu se întoarce Achim cu oile de la București?! Crezi că te mint?

Înfățișarea precupețului se schimbă: la urma-urmei de ce să nu-i spună? Era mai bine să-i spună, de ce să creadă omul că nu vrea să-l împrumute?

– Eu îți spun, zise, dar să nu mă înjuri pe urmă dacă n-o fi adevărat. Știu de la Cătănoiu.

Moromete înțepeni.

– Ce știi de la Cătănoiu?

– S-a certat cu Achim și s-au despărțit. Achim al tău a plecat în altă parte, în alt loc de pășunat (nu știu în care, nici al lui Cătănoiu nu știe). Înainte să se certe ei, al lui Cătănoiu știa.

Negustorul șovăi și nu mai zise nimic. Moromete așteptă câteva clipe cu gâtul întins, apoi deodată strigă:

– Spune, Scămosule! Ce zici că știa al lui Cătănoiu?

– Dar n-o să mă înjuri pe mine?

Moromete nu răspunse. Tăcerea mai dură câteva clipe, apoi negustorul coborî vocea:

– Ilie, spuse el cu părere de rău, băieții ăia ai dumitale sunt înțeleși între ei să fugă de acasă. Achim nu se mai întoarce cu oile, degeaba îl aștepti dumneata.

– Cum? șopti Moromete înțelegând sau nevroid să înțeleagă. Ce spui tu, Scămosule?

Negustorul repetă, dar Moromete tot nu înțelese bine și negustorul trebui să repete încă o dată și să-i dea amănunte, să-i spună ziua când a vorbit cu Cătănoiu, de ce s-a certat Achim cu Cătănoiu... În sfârșit Moromete înțelese. Rămase tăcut. Stăteau jos pe prispa casei și fiindcă Moromete tăcea mereu, negustorul se ridică și îl lăsă singur câteva minute. Se întoarse și îl găsi în aceeași nemișcare, cu fruntea în pământ, țeapăn și sumbru. Fața i se înnegrise și în cele câteva minute parcă și slăbise; parcă se ascuțise și se subțiasse. Negustorul se așeză alături și după ce mai respectă câțva timp tăcerea celuiilalt, simți nevoia să lărgească îndoiala pe care o anunțase la început:

– Poate c-o fi mințit ăla al lui Cătănoiu...

– Sunt trei luni de când a plecat, zise Moromete cu acel glas firesc și în același timp straniu, pe care îl au oamenii când vorbesc despre lucruri practice în odaia unui mort. Nu mi-a trimes nici un ban! Nu mi-a trimes el nici un leu, Scămosule! adăugă Moromete cu jale și tristețe, dar tot așa, cu o jale și o tristețe aproape duioasă, nepământescă. El

clătină din cap și uitându-se țintă în pământ, șopti: Achime, Achime... Nilă, Nilă!... Paraschive, Paraschive...

– Ilie! tresări Scămosu neliniștit și parcă speriat de glasul lui Moromete. Eu nu cred să fie adevărat... Nu se poate ca băieții dumitale...

– Băieții mei! exclamă Moromete cu un glas de parcă n-ar fi știut că avea băieți. Băieții mei, Scămosule, sunt bolnavi... Să fugă de acasă! De ce asta? Nu i-am lăsat eu să facă ce vor? Absolută, absolută libertate le-am lăsat! Dacă veneau și-mi spuneau: „Mă, noi vrem să fugim de acasă”, crezi că i-ași fi împiedicat eu, Scămosule!? „De ce să fugiți, frățioare? le-ași fi spus. Încet nu puteți să mergeți?”

Moromete oftă din nou și rămase iarăși tăcut multă vreme. Înțepenise pe prispa lui Scămosu și nu mai zicea nimic și parcă nu mai vroia să plece de acolo. Scămosu mai stătu cu el câtva timp, dar apoi îl lăsă și își văzu de treabă, se apucă să curețe de găinaț căruța-coteț din mijlocul bătăturii. Abia mai târziu, când se uită spre prispă, văzu că Moromete nu mai era. Plecase nebăgat în seamă.

XXI

Se sculase deodată de pe prispă și pornise spre casă cu niște pași nesimțiți, Nu era grăbit, dar nici timp de pierdut nu avea. Avea o țintă, trebuia să ajungă acasă, dar ceea ce avea acasă de făcut putea să facă și pe drum. Mergea cu pași egali, fără să greșească, un pas după altul, când pe marginea șoselei, când trecând podișca cuiva și luând-o pe lângă garduri. Nu se uita și nu vedea pe nimeni și pentru întâia oară nu răspunse la salutul cuiva care trecu pe lângă el și îi dădu cu glas tare bună-dimineța. Când ajunse în dreptul casei nimic din înfățișarea sa nu se schimbă; ai fi zis că nu-și va recunoaște poarta și că va merge înainte pe lângă uluci, împins însă ca de un resort mecanic, trupul său împinse mica poartă și pătrunse în curte fără să-și fi mișcat brațele: ușa se deschise și se închise parcă singură. Cu aceiași pași omul urcă scara prispei, străbătu tinda, de astă dată mâna i se întinse și apăsă clanța ușii de la odaie, trecu pragul și se duse spre pat. Întinse brațele și ridică un genunchi, se urcă și întinzându-se pe-o parte își așeză tâmpla pe căpătâi și palma sub tâmplă. Închise ochii și rămase nemișcat ca și când ar fi adormit de multă vreme.

Mama îl văzu din fundul grădinii unde culegea zarzavaturi într-o coșniță. Lăsă coșnița și se grăbi să vie în casă. Le strigă și pe fete și pe Niculae. Ceva din mersul omului îi adiașe a nenorocire, o nenorocire cu mult mai mare decât aceea pe care o așteptau din partea receptorului.

În casă, mama și copiii se apropiară de pat.

– Ei, tată, ce e cu tine?! spuse fata cea mare punând mâna pe umărul lui și mișcându-l să se trezească.

– Ilie, șopti mama speriată, ce s-a întâmplat?! Scoal' în sus! Puse mâna și îl hâțână de umăr, dar omul parcă era țepăn, parcă închisese ochii pentru totdeauna. Ce e asta la tine, Ilie? Scoal' în sus, n-auzi?! Am trecut noi prin altele mai rele... nu ca acumă că avem de dat câteva mii de lei. O să vindem și-o să dăm! Scoal' în sus!

– S-o fi dusă să împrumute și n-a găsit la nimeni, spuse fata cea mare.

– Ei, și din atâta lucru?! spuse mama. O să facem rost și-o să scăpăm. Ilie, ridică ea glasul, n-auzi să te scoli odată?! Și iarăși puse mâna și îl hâțână.

Fără să facă o mișcare, Moromete deschise ochii. Mama și fetele amuțiră.

– Ieșiți afară din casă! se auzi atunci glasul său încordat, care acumă era turbure și însingurat și pe care nu-l mai auziseră până acum.

Rămase cu ochii deschiși și țepăn într-o așteptare poruncitoare.

Nedumerite și speriate, mama și fetele ieșiră afară. Niculae se uita când la fete, când la maică-sa. El înțelegea cel mai puțin ce se întâmpla.

Curând câinii începură să latre prin apropiere și ceva mai târziu căruțele comisiei opriră în dreptul Moromeților. Bătătura arăta pustie.

– Moromete! strigă unul din comisie.

Dar în locul lui Moromete ieși mama, care fără să se uite spre poartă, se dădu jos de pe prispă și îl goni pe Duțulache în grădină.

Receptorul, agentul de urmărire Jupuitu și șeful postului de jandarmi străbătură bătătura, intrară tropăind în tindă și pătrunseră în odaie.

– Moromete, scoal' în sus! zise receptorul așezându-se grăbit pe pat și desfăcând servieta. Dă-mi rolurile comunale!

ceru apoi agentul. Are ceva la comunal?

– Are, spuse Jupuitu. Șase sute paisprezece lei.

– Plus două mii pe exercițiul '36 – '37, scrie! plus trei mii pe prima parte a exercițiului curent. Adică nu, pe exercițiul curent îl mai amânăm. Auzi, Moromete? Te amânăm. Plătește restanțele, foncierea și impozitele comunale.

Moromete se ridicase în capul oaselor și se uita la ei cu o nepăsare sumbră.

– Ei, Moromete, facem chitanța? întrebă perceptorul binevoitor.

– N-am! spuse Moromete. Ieșiți afară! Și se întinse la loc cu tâmpla pe căpătâiul roșu-înflorat și înțepeni cu ochii închiși.

Perceptorul, agentul, șeful de post se uitară o clipă intrigati, apoi perceptorul observă:

– E bolnav Moromete! Țață Catrino, strigă el, ia vin încoace.

Mama apăru din tindă și nu așteptă să i se spună ceva; ridică fruntea la bărbați și vorbi:

– Percitorule, nu ne lua cămașa din spinare! O să vindem, o să plătim, dar nu ne jupui!

– Nu vă jupoi, vă amân, dar suma asta trebuie s-o plătiți! Uite aici, spuse el bătând cu dosul palmei pe registrul deschis, în timp ce mustățile îi tresăriră de nervozitate. Aveți pământ, ați făcut grâu, vindeți și plătiți.

Glasul i se urca și înăsprea. Era perceptor vechi și știa că dacă bărbații protestează în aceste momente și injură furioși, femeile se pun pe plâns și rugăminți și cu timpul începuse să nu mai poată suferi aceste lacrimi și implorări zadarnice.

– Plătiți sau nu plătiți? strigă el deodată furios și nu mai așteptă răspunsul, se ridică în picioare și își roti privirea prin casă.

Nu avea însă ce lua. Pereții erau goi. Odaia mare cu două paturi largi, cu soba de cărămidă dată proaspăt cu var, cu icoana deasupra firidei dinspre tindă, cu cele două ferestre mari, una spre bătătură lângă patul în care stătea culcat Moromete și una spre drum, sub care se afla o masă acoperită cu o față brodată și pe care se aflau cărțile și caietele lui Niculae și la care se mânca la Crăciun, Anul Nou și Paște, totul era gol, nu se vedea nimic de preț nicăieri, în afară de un ștergar mare înflorat care încadra icoana și de

păturile cu bătătură din betelii colorate de cârpe, care nu valorau nimic, erau bune de pus pe jos și nu pe pat.

Perceptorul se apropie de lada brașovenească așezată la capul celuilalt pat – covoarele de pe ladă, lucrurile din ea, cât și covoarele de pe paturi fuseseră pitite de fete la vecini – și-i deschise capacul. Nu era nimic înăuntru și perceptorul rânji; deschise ușa și trecu tinda spre cealaltă odaie. Aci se afla o parte din grâu, cerga mare de cânepă, o mulțime de oale și străchini, o damigeana, războiul de țesut, desfăcut și așezat în cele două colțuri, sucala de răsucit, fusceii, parul de pus porumb și încă ceva tare, acoperit cu saci și peste care zăcea un balot de lână legat cu o basma neagră și ruptă. Perceptorul se duse direct acolo și dădu sacii și lâna la o parte. Privirea mamei se lărgi: cum de uitase de lucrul acela de preț cum era căldarea cea mare de aramă? Era căldarea în care fierbea apa de spălat rufe și de lăut în timpul iernii și în care făcea în fiecare an săpunul, mare cât un hârdău și de neprețuit pentru ea; o avea de optsprezece ani, de când se măritase, i-o dăduseră părinții ca zestre. Ea însemna pentru mama nu numai curățenia trupului, dar și a sufletului. Lipsa ei însemna râia și păduchii și mirosul urât și mai ales rușinea de a fi murdar în fața aceluia sentiment de înălțare pe care îl trezise în ea biserica.

– Percitorule, nu lua căldarea! strigă ea speriată și se grăbi și puse mâna pe toartele căldării și ieși repede luptându-se cu mărimea și greutatea ei. Chipul i se făcuse dârz și mai roșu decât strălucirea metalică a aramei. Luați orice, dar căldarea n-am s-o las! strigă ea. Tito, Ilinco, unde sunteți? Ilie, scoal' în sus!

Mama vâri gâfâind căldarea sub pat și se așeză straje în dreptul ei. Jandarmul veni după ea:

– Leiță, zise, nu te supăra, dar nu mă face să ți-o iau cu sila. Văz c-ați pitit tot, cine e de vină?

– Ia căldarea! porunci perceptorul.

Fetele și Niculae intraseră și ei în casă. Paraschiv și Nilă plecaseră cu căruța și caii la câmp.

– Tată, ia scoal' în sus! strigă fără cruțare Tita. Scoal' în sus și spune-le să plece de aici. N-avem acuma bani, să aștepte pân-om vinde oile și-o să plătim. N-avem bani! strigă ea spre perceptor, fără respect, fără să se rușineze că ea, o fată de optsprezece ani, striga la un bărbat care avea

asemenea mustăți. Ia uită-te cum intră ei în casă, nu le-ar fi rușine! continuă ea să strige.

Moromete deschise ochii și Niculae îl văzu. Îl văzu și pe jandarm și pe perceptor și înțelese că aceștia nu vor pleca, iar mama nu va lăsa să i se ia căldarea. Însăpăimântat, îl văzu atunci pe tatăl său ridicându-se încet în capul oaselor. Se ridica greu, cu trudă și arăta într-adevăr doborât ca de boală. Era însăpăimântător de posomorât și de întunecat la chip.

– De ce zici, perceptorule, că nu poți să mă amâi până la iarnă? întrebă el.

– Nu se poate, Moromete, zise perceptorul cu hotărâre, trebuie să plătești restanțele! Așa am ordin, nu-mi plătești mie! Plătești statului, că statul te pune la impozite, nu te pun eu, mai adăugă el întorcându-se și așezându-se pe pat, furios că era silit să explice și să piardă atâta timp. Plătești sau nu plătești? amenință el.

Niculae văzu cum tatăl său se apleacă și saltă capacul lăzii, văzu cum din chichița ei el scoate un teanc de bani și ceva rece îi săgeta de sus până jos spinarea. Erau banii cu care peste câteva zile trebuia să plece el la școală. Nu mai era sigur că tatăl său va mai voi sau va mai putea să facă rost de alții. Nu putu să mai stea în casă, ieși afară pe prispă și se așeză îndată jos. I se înmuiaseră picioarele. Își plecă fruntea, umerii îi căzură, iar gâtul i se îndoi și se lungi. Cum stătea cu fruntea în jos, fața nu i se vedea, dar ceafa îndoită și labelle desculțe ale picioarelor, atârnând fără vlagă pe marginea prispei, arătau că băiatul e stăpânit de o tristețe coplesitoare.

Perceptorul și cei care îl însoțeau ieșiră. Căruțele se îndepărtară. O liniște grea se lăsă asupra casei. Mama își veni cea dintâi în fire.

– Unde-o fi băiatul ăla? întrebă ea și ieși repede pe prispă și îl văzu. Niculae! șopti ea turburată rău de înfățișarea copilului. Lasă, mamă, că facem noi rost de alți bani, nu te las eu pe tine așa! Avem oile alea, trebuie să se întoarcă Achim cu ele... Și chiar dacă n-o vrea tat-tău vând eu un pogon de pământ și tot nu te las... aide, scoală-te în sus și nu mai sta așa, că dacă te îmbolnăvești...

După plecarea perceptorului, Moromete nu se mai culcă.

– Unde sunt băieții ăia? o întrebă el pe mamă.

- Au plecat cu căruța... Ilie, șopti ea uitându-se drept în ochi, ai aflat ceva de Achim?

Gândul tâșnise aproape fără voia ei și în aceeași clipă înțelese că nu greșise. Moromete însă nu zise nimic, se sculă de pe pat și ieși.

- Ilie, vorbește odată! strigă mama ieșind neliniștită în urma lui.

Despre Achim era vorba, nu se putea înșela, dar ce putea fi atât de rău încât să-l dărâme și să-l întunece atât de mult? Mai rău decât că Achim n-a izbutit să facă deloc bani, ce putea fi?

- Tu n-auzi, Ilie? strigă ea din nou, de astă dată cu un glas poruncitor, făcându-l să se oprească din drum. Tu n-auzi, Ilie?

- Taci! strigă deodată Moromete și în aceeași clipă ridică pumnul. Taci din gură! aproape că urlă el schimonosit groaznic la față. Vă omor dacă nu tăceți din gură!

Mama amuți și îngălbeni. Fiindcă nu înțelegea, o fluturare de spaimă trecu peste chipul ei. Moromete amuți și el o clipă, dar apoi se smulse din loc și amenință încă:

- Dacă mai văz pe cineva înaintea ochilor... Și dacă mai aud o vorbă...

Și pieri cu pași mari pe după colțul casei.

XXII

Mama se grăbi să pregătească prânzul, și fetele, neliniștite și ele, o ajutară amândouă în tăcere. Când mămăliga fu răsturnată pe masă, se auzi zgomotul podiștei peste care trecea căruța; Paraschiv și Nilă se întorceau de la câmp.

Moromete apăru de după colțul casei și, fără să se uite la cei doi care deshămau, intră în tindă și își luă locul pe pragul lui. Se adunară apoi cu toții și începură să mănânce într-o tăcere apăsătoare. Paraschiv și Nilă înțeleseseră de la ceilalți că nu e bine să turbure cu vreun cuvânt tăcerea tatălui. Toate privirile erau întoarse înăuntru: aveau toți pleoapele trase în jos ca și când un somn greu ar fi plutit peste întreaga familie.

Moromete avu astfel timp să cerceteze în liniște, de pe pragul lui, chipurile celor doi. Nu descoperi însă nimic. Paraschiv avea ca totdeauna aceeași înfățișare a lui, lipsită de lumină, dedesubtul căreia era greu să bănuiești ce se

petrece, iar Nilă aceeași frunte încrețită în sus, care dovedea că cu greu ar fi putut avea el o voință vinovată. Pe Paraschiv însă puteai să-l vezi vinovat până în măduva oaselor, dar puteai să te și înșeli. Și în afară de asta nu cumva Paraschiv, văzând acum familia înconjurată de primejdia ruinei, să-și fi schimbat sau să-și schimbe gândurile?

Moromete lăsă lingura din mână și-si puse coatele pe genunchi. Această mișcare făcu ca pleoapele celorlalți să se ridice pe jumătate, la pândă. Își revenise tatăl? Avea să-i liniștească sau să-i îngrijoreze și mai mult? În privința lui Niculae oare ce hotărâse?

– Am scăpat de perceptor! spuse Moromete cu un glas care putea îndreptăți revenirea speranțelor, sau măcar o parte din ele. Dar mai avem banca, și Achim văz că nu se întoarce. Pesemne că n-a primit telegrama. Paraschive, du-te după ce mănânci pe la primărie și dă-i și tu o telegramă, cheamă-l să se întoarcă îndărăt, că nu e vreme de pierdut.

Spunând acestea întoarse capul în altă parte, prefăcându-se că nu se uită la Paraschiv. Se feri însă zadarnic, pentru că Paraschiv nu se arătă nici uimit, nici potrivnic. A fi trebuit să se împotrivească, fiindcă telegrama pe numele lui l-ar fi adus, fără doar și poate, îndărăt pe Achim. Pe de altă parte mama și fetele se cam mirară; înțeleseseră dinainte că Achim n-a trimis bani fiindcă nu i-a făcut sau dacă i-a făcut i-a cheltuit pe acolo, cum povestise Scămosu, prin cârciumi cu muieri și că astăzi tatăl aflase, tot de la Scămosu, că nici acum n-are bani, că i-a cheltuit tot așa, chefuind. Dar telegrama? De ce s-o dea Paraschiv?

– Eu l-aș lăsa să mai stea, fiindcă văz că a făcut treabă pe acolo, mi-a trimes patru mii de lei, dar banii ăștia i-am și dat lui Aristide, așa că tot n-avem cu ce plăti banca și trebuie să se întoarcă repede să vindem oile, spuse Moromete după câteva clipe de tăcere.

Aceste cuvinte buimăciră întreaga familie. Dezorientată, mama se uită zadarnic la chipul nepătruns al bărbatului ei, iar Paraschiv aproape că se înecă cu dumaticatul. El făcu o sforțare să înghită, își ridică privirea turbure asupra tatălui său și bolborosi:

– Când ți-a trimes Achim patru mii de lei?

În aceeași secundă Moromete își feri ochii. Ceea ce licărea în privirea lui Paraschiv era greu de îndurat.

- Azi, înainte să vie receptorul, răspunse el cu un glas blând. M-am dus la Scămosu să mă împrumute el cu niște bani, și Scămosu taman se pregătea să vie pe la noi. S-a întors aseară de la București și Achim a trimes banii prin el. Dar ce folos! adăugă Moromete cu îngrijorare, arătându-se stăpânit numai de gândul că Achim n-a primit decât prima telegramă. Tot trebuie să se întoarcă și să vindem oile.

- Să vindem oile? nu se putu stăpâni să nu strige Paraschiv. După ce că ți-a trimes patru mii de lei, mai vrei să le și vinzi? Ce-ai făcut cu patru mii de lei? se stropși el în pornirea și mânia lui tulbure.

- N-auzi, bă, că i-a plătit lui Aristide? șopti Nilă speriat de amenințarea nesfiită și fățișă care se simțea din glasul fratelui. Ce-l mai întrebi?! adăugă el cu un reproș mic și uimit.

- I-a plătit lui Aristide? Și ce dacă i-a plătit? strigă Paraschiv din ce în ce mai furios și mai surd. Ce-mi pasă mie că i-a plătit? își ieși el din sărite, nemaiștiind ce spune. Deodată Paraschiv își întoarse capul spre Nilă și urlă înfiorându-i pe toți: îmi spui tu mie, că i-a plătit? Și ce mă privește pe mine că i-a plătit? Când ți-oi da un pumn după ceafă te podidește sângele pe gură.

Fața lui întunecată începuse să prindă pete albe. Nilă însă, de frică, se făcuse roșu și nu îndrăznea nici să mai mănânce. Când, după câteva clipe de tăcere grea, Paraschiv puse mâna pe lingură să mănânce mai departe, Moromete, uitându-se la el cu o privire intensă, îi explică:

- Ai întrebat ce-am făcut cu patru mii de lei și Nilă a spus că ai auzit că i-am plătit lui Aristide. N-a zis că te-ar privi pe tine ce-am făcut eu cu banii, așa că nu văz de ce i-ai da un pumn după ceafă să-l podidească sângele pe gură!

Drept răspuns Paraschiv încetă deodată să mai facă vreo mișcare și-și ridică privirea amenințătoare și spre tatăl său; dar numai atât, numai o clipă; nu îndrăzni mai mult; în clipa următoare își continuă mișcările mestecând furios.

- Degeaba te superi! observă Moromete cu aceeași blândețe nefirească în glas. A zis Nilă altceva?!!! se adresă el apoi către ceilalți, cu o uimire și cu o înfățișare care aștepta cu tot dinadisul un răspuns.

Nu îndrăzni însă nimeni să deschidă gura. Un răspuns la uimirea provocatoare a tatălui putea fi primejdios; Paraschiv

o dovedise. Tot așa, pe neașteptate, Paraschiv se satură să mai mănânce și se ridică brusc în picioare. Scăunelul de sub el se răsturnă și îl împiedică să plece; izbi în el cu bocancul lui milităresc, trimițându-l în spinarea lui Niculae și părăsi tinda cu pași grei.

În urma lui, Moromete își plecă fruntea. Nu mai putea fi nici o îndoială: al lui Cătănoiu nu mințise și nici nu se putea spune că Paraschiv și-a schimbat sau și-ar putea schimba gândurile. Oftă îndelung și greu și o tristețe neagră coborî peste chipul lui.

Fetele adunară vasele în tăcere. Mama răsturnă masa și Duțulache se repezi hulpav, tremurând din tot trupul, făcând ca într-o clipită să nu mai rămână nimic pe jos. De undeva de afară Paraschiv chemă poruncitor și tainic:

– Nilă!

Iar Nilă se supuse și ieși din tindă. Niculae se retrase într-un colț al grădinii pierdut și uitat de toți, fetele plecară nu se știe unde, iar mama, care se gândea că s-ar putea ca omul ei să aibă nevoie de ea, nu putu totuși să uite amenințarea nedreaptă care îi fusese adusă înainte de masă și părăsi și ea tinda.

„Da, gândea Catrina ieșind din curte cu vadra sub braț, ani de zile te-ai uitat la ei și în loc să pui mâna pe par și să-i dai pe brazdă, i-ai lăsat să facă ce vor. Dormeai ca un buștean în pat când eu până în grinda casei săream din somn!... Ilie, mi-e frică! mă rugam în miez de noapte (cum să nu-ți fie frică când îi visam pe câteșitrei negri și urâți!) și tu nimic, sforăiai de putea să ardă casa și să nu te deștepți! Ar trebui acuma să nu-mi pese, că după ce că ai ajuns în întuneric (că nici biserica nu poate să-ți mai ajute, prea ai râs de ea și ai luat-o în deșert), tot la mine ridici pumnul și urlă că să nu mă vezi în ochi! Da, gândi Catrina îndârjită și ispitită să n-aibă nici un fel de remușcări, ar trebui să te las să te chinuiești singur, să știi și tu câte-am îndurat eu lângă tine... «Ilie, de ce nu treci casa și pe numele meu? Are să mă dea afară Paraschiv» mă rugam. «Ce, zice, crezi că o să mor eu înaintea ta?» Uite, n-ai murit, dar Paraschiv tot a ajuns să nu-i mai fie frică de tine și dacă azi a îndrăznit să te înfrunte cu vorba mâine o să te înfrunte cu parul. Ce folos că n-ai murit? Pe mine o să mă dea afară, am știut asta de mult și m-am rugat la Dumnezeu, dar tu ce-ai să faci dacă te dă și

pe tine afară?”

Ajunsa aici cu gândurile, Catrina deodată se sperie. I se păru că în timp ce ea îl judeca în inima ei și îl găsea vinovat, acasă Paraschiv și Nilă poate că au și sărit cu parul la el. Grăbită, tremurându-i mâinile pe lumânarea fântânii, umplu vadra cu apă și după ce o puse în cap porni repede spre casă. De obicei mergea cu vadra fără s-o țină și fără s-o verse, dar acum o ținea cu amândouă mâinile și ajunse acasă learcă de apă.

– Tito! Ilinco! strigă de la poartă și când ajunse lângă prispă puse vadra jos și intră în tindă.

Neliniștea ei crescuse: nu era nimeni. Se întoarse pe prispă și le strigă încă o dată pe fete, atât de tare și de speriată, încât Niculae veni el din fundul grădinii și spuse că fetele au plecat la vie.

– Unde e tat-tău?

– Nu știu!

– Paraschiv și Nilă unde s-au dus? Nu l-ai văzut pe tat-tău? repetă mama.

– A ieșit pe poartă și nu știu unde s-a dus, răspunse Niculae.

Dar neliniștea tot n-o părăsi pe Catrina. O turbura gândul că tocmai acum își găsisese să-și învinuiască bărbatul și să-l lase singur când în fiecare clipă putea să i se întâmple o nenorocire. Uitase că în noaptea aceea când luase foc casa lui Bălosu avusese gânduri mai bune despre Paraschiv; îl credea acum în stare de orice.

XXIII

Moromete însă era departe de neliniștea și temerile mamei. Ceea ce se petrecea cu el îl împiedica să se mai gândească la soarta familiei.

Stătuse mult pe prag și nu băgase de seamă cum ceilalți se împrăstiaseră toți. Văzuse afară bătătura și ieșise. Văzuse poarta de la drum și pornise într-acolo. Un om îi dăduse bună-ziua și recunoscându-l nu-i răspunse. Era unul dintre aceia care mai credea că lumea era așa cum și-o închipuia el, care credea că speranțele sunt bucurii adevărate și nenorocirile numai ale altora și care în loc să se oprească pe loc, să se trezească și să se înspăimânte, trecea pe drum liniștit și încrezător și dădea bună ziua.

Se așezase pe stănoagă ca întotdeauna, dar se ridicase numaidecât și pornise pe șoseaua satului. Mergea cu fruntea în pământ, nici încet nici grăbit și nu se uita nicăieri, astfel că nu-l văzu pe Dumitru lui Nae când trecu prin dreptul casei lui. Dumitru lui Nae stătea rezemat de stachet, dincolo de poartă, și arăta una cu ulucile, parcă ar fi crescut de la rădăcina lor ca un pom. Nici el nu-l văzu pe Moromete, nu zise nici el nimic.

În dreptul unei uliți, Moromete păși cu aceiași pași egali și ghicind de departe că un om care venea din direcția opusă vrea să-l oprească, se feri din calea lui. Trebui totuși să se oprească fiindcă celălalt nu înțelese că Moromete se ferea de el și îi tăie drumul ieșindu-i înainte.

– Hai noroc, Moromete!

Ridică fruntea și văzu un om liniștit și parcă blând, cu mustați mari și cu un copil în urma lui. Recunoscuse întâi copilul, apoi omul: Traian Pistică. Sfârfălică scoase un scheunat mic de rugămintă. Traian Pistică își luă țigara din gură și îi dădu să tragă, apoi îl întrebă pe Moromete prietenos:

– Ce mai faci, Ilie? Nu te-am văzut de mult.

– Bine, răspunse Moromete.

– Ce mai fac copiii ăia ai tăi?

– Bine.

– Tu ce mai faci?

Tăcere. Traian Pistică se uită la bocancii celuilalt:

– S-au rupt. De ce nu vii să le pun un petic?

Între timp Sfârfălică, văzând că stănoagă podiștei lângă care se opriseră era puțin aplecată spre șanț, se propti în ea s-o aplece și mai tare” și chiar se înfurie și începu s-o zgâlțâie.

– Am auzit, Moromete, că vrei să-l dai pe băiatul ăla al dumatăle, Niculae, la școală! Am și eu unul de seama lui, învață bine, m-a chemat Teodorescu să-mi spună că să-l dau și eu. O fi scump? întrebă Traian Pistică.

Moromete nu răspunse. Traian Pistică trăgea din țigare gânditor. Se auzi o pârâitură, apoi un bufnet din acela pe care îl face noroiul când primește un bolnav în el și Sfârfălică fu văzut în șanț cu stănoagă cu tot, plin de noroi până și pe dinți.

– Sfârfălică, lua-te-ar dracii, rupseși stănoagă, spuse

Traian Pistică în treacăt, și când Sfârfălică ieși din șanț orăcâind, scoase țigara din gură: Na la... Dar uitându-se la gura lui plină de noroi nu mai putu pronunța „na la tata din țigare”, se întoarse spre Moromete și continuă: Teodorescu zicea că dacă ia bursă, n-ar fi așa scump. Tu ce zici, Moromete?

– Nu știi, răspunse Moromete și se îndepărtă cu fruntea în pământ, cu aceiași pași, nevăzând și neauzind nimic.

Ca și mai înainte cu Dumitru lui Nae, trecu pe lângă doi inși fără să le dea bună-ziua. Aceștia stăteau la umbra unui salcâm și văzându-l nici ei nu-l opriră. Erau doi din cei care veneau la fierărie și-l ascultau cu interes: Din Vasilescu și Marmoroșblanc. Se uitară lung în urma lui.

– S-a întâmplat atunci cu conversiunea că i-a fost mai lesne lui Moromete să scape de datoriile de la bancă și el pe urmă s-a împrumutat iar, a crezut că o să vie iar o conversiune, spuse Marmoroșblanc cu oarecare uimire. Acum uite-l că rămâne fără grâu și tot n-o să-i ajungă.

– Păi tot așa zicea el și de fonciere! își aduse aminte și Din Vasilescu. Zicea că nu se poate să nu vie el Iorga cu o lege în privința asta.

– Nu pricep, se miră Marmoroșblanc cu dispreț, Moromete ăsta se pretinde om deștept; cum putea să creadă în prostiile astea?

Din Vasilescu se uită în pământ printre genunchi și se gândi fără grabă. Marmoroșblanc însă rămase cu bărbia împinsă în sus, a dispreț, vrând să spună că nimeni nu-l poate convinge că Moromete ar avea vreo justificare.

– N-ai dreptate, spuse Din Vasilescu. Banii de la bancă i-a băgat în vite, așa că n-are decât să le vândă și să dea îndărăt, totuna e, iar cu foncierea, adu-ți aminte ce ziceau liberalii când erau țărăniștii la putere: că o să micșoreze foncierea dacă vin ei în locul țărăniștilor.

– Și el a crezut?

– Și dacă nu credea era mai bine?! se înveseli Din Vasilescu.

– Da, dar nu te uiți la el cum trece și nu dă bună-ziua? zise Marmoroșblanc jignit, iar Din Vasilescu dădu din cap într-un fel din care se înțelegea că lui i se întâmplau altele și mai și, dar nu socotea că trebuie să se supere.

Moromete se îndepărtase pe o uliță care dădea în valea

satului și care, sub forma unui drum îngust, urca printre dâmburi spre câmpie.

La ieșirea din sat, în colțul uliței, era o poiană și Moromete nu băgă de seamă că acolo se afla strâns un grup de șapte-opt inși care cât îl văzură se și porniră pe exclamații. Unde se duce Moromete? „A! Moromete, Moromete!” se auzea.

– Moromete! strigă cineva.

– Ce faci, domnule?! se supără un altul. Stai puțin, unde...

De astă dată Moromete se opri, dar nu băgă nimeni de seamă că oprirea sa fusese bruscă și neprietenosă. Se sclifosiră și mai mult, iar unul din ei, parcă râdea mereu (avea niște dinți lungi, rari și galbeni), începu să spună că locan îl înjură pe Moromete de mama focului și zice că dacă îl mai prinde pe la fierărie o să-i dea cu barosul în cap. Cum?! De ce?! întrebare ceilalți intrigați.

– Zice că Moromete nu mai are facultăți de încredere! explică omul, dezvelindu-și până la urechi dinții... Așa zice! sublinie el rânjind leneș. Cică Moromete s-a dedat cu Aristide și d-aia refuză să mai vie pe la fierărie.

Se făcu gălăgie și iarăși nu băgă nimeni de seamă felul cum ascultase Moromete aceste cuvinte. Rămăseseră consternați, când, făcând un pas spre cei adunați, acesta, cu pumnii strânși, bolborosi:

– Voi nu puteți, mă, să vă mai vedeți de treabă? Altă treabă nu mai aveți?

Și deodată le întoarse spatele și se îndepărtă mai bolborosind încă nu se știe ce.

În curând ieși din sat și urcă dealul. La câmp înfățișarea sa se schimbă, căpătă iarăși acea liniște posomorâtă și închisă pe care o avusese când pornise din curte. Merse o vreme peste întinderea netedă a islazului, apoi intră pe drumurile de plan, printre porumburi și miriști și se opri în sfârșit în dreptul unei pietre de hotar. Ajunsese la lotul său de pământ.

Moromete se așeză pe piatra albă de hotar și își luă capul în mâini. Era cu desăvârșire singur. Dacă n-ar fi fost miriștea locurilor sau urmele – roților de căruță, uscate adânc în pământul drumului, care arătau că pe aici au fost oameni, s-ar fi zis că porumburile au crescut singure, că au

fost părăsite, că nimeni n-o să mai calce vreodată pe-aici și că doar el a rămas ca un martor al unei lumi ciudate care a pierit.

Moromete însă era departe de a fi rupt de lume și venise aici tocmai pentru că se simțea îngropat în ea până la gât și vroia să scape. Înțelegea că se uneltise împotriva lui și el nu știuse – timpul pe care îl crezuse răbdător și lumea pe care o crezuse prietenă și plină de daruri ascunseseră de fapt o capcană (fălfăirea înceată a amenințărilor, întinderea lor de-a lungul anilor și de aici credința în fărâmițarea și dispariția lor) – iar lumea, trăind în orbire și nepăsare, îi sălbăticea copiii și îi asmuțise împotriva lui.

Stătea pe piatra de hotar cu capul în mâini și încerca să dea de curgerea până mai ieri a gândirii sale liniștite, îndârjit și hotărât să nu cruțe nimic pentru a o regăsi, simțind că înstrăinarea de ea ar aduce întunericul și că moartea n-ar fi mai rea decât atât. Cum să trăiești dacă nu ești liniștit? Nu se întâmplase nimic atât de cumplit încât să nu fie repus totul sub lumina vie a minții. Nu cumva timpul era undeva același? Nu cumva trecerea lui era egală și dacă o dată te ocrotea fărâmițând primejdia, când te credeai scăpat îți distrugea de asemenea speranțele clădite peste legea lui? Nu cumva copiii de aceea sunt copii, ca să nu-și înțeleagă părinții, fără ca mai întâi să se rătăcească, și de aceea părintele e părinte, ca să-i ierte și să sufere pentru ei? „Dar i-am iertat mereu”, gândi deodată Moromete și gândirea aceasta reveni și nu mai fu urmată de alta, *i-am iertat mereu, i-am iertat mereu* și rămase cu ea în cap până ce își luă seama și o stinse.

După care nu mai fu nimic, se auzea numai foșnetul porumbului, vântul ușor care venea dinspre miazănoapte sporind parcă și mai mult tăcerea omului și a pământului. Un iepure ieși la marginea unui lot și își agită câteva clipe urechile, după care trecu drumul și pieri în porumbul celălalt, începuseră să scârțâie greierii.

„Am făcut tot ce trebuia, reluă Moromete cu o sforțare, le-am dat tot ce era, la toți, fiecărui ce-a vrut... Ce mai trebuia să fac și n-am făcut? Ce mai era de făcut și m-am dat la o parte și n-am avut grijă? Mi-au spus ei mie ceva să le dau și nu le-am dat? A cerut cineva ceva de la mine și eu am spus *nu*? Mi-a arătat mie cineva un drum mai bun pentru ei pe

care eu să-l fi ocolit fiindcă așa am vrut eu? S-au luat după lume, nu s-au luat după mine! Și dacă lumea e așa cum zic ei și nu e așa cum zic eu, ce mai rămâne de făcut?! N-au decât să se scufunde! Întâi lumea și pe urmă și ei cu ea.”

Și această gândire sumbră și trufașă îl ridică pe Moromete în picioare, pregătit parcă să facă față unei asemenea prăbușiri.

Se apropia seara. Câmpia își lăsa în jos, nesimțit, pleoapa ei uriașă. La răsărit era întuneric, se vedeau urcând nori de ploaie.

Când, într-un târziu, se uită în jurul său, își duse mâna la frunte, se clătină câteva clipe, apoi își reveni și porni încet să se întoarcă acasă.

XXIV

Îndată după prânz Paraschiv se duse la Guica și îi spuse să pregătească mâncarea de drum: aveau să plece neîntârziat, el și cu Nilă, chiar a doua zi de dimineață.

Paraschiv nu mai dădu pe acasă toată ziua. Nu veni seara acasă să mănânce, mănă la tușă-sa. După ce mănă, el plecă apoi prin sat. Era în vorbă de mult cu o fată, una Manda a lui Bodârlache, cu care vrusese chiar să se însoare. Nu se însurase fiindcă îl împiedicase tatăl său și acum îi părea bine că însurătoarea nu avusese loc – nu avea pe vremea aceea planuri atât de mari ca acum –, dar, mergând spre casa fetei, el își aminti din nou cum se întâmplaseră lucrurile și ura lui împotriva tatălui crescuse și mai mult. Erau lucruri la care el niciodată nu putuse răspunde (cum era faptul că tatăl său îl lăsase să se ducă la munte fără a-l preveni că piața muntelui scăzuse), iar în povestea aceasta cu însurătoarea, tatăl îl „lăudase” atât de mult și de insistent pe viitorul său socru, încât laudele acestea îl făcuseră de răs nu numai pe Bodârlache și pe fata lui, ci și pe el, pe Paraschiv. Era adevărat că Bodârlache, care avea multe pogoane de pământ, nu era un om prea deștept, dar în urma laudelor lui Moromete, oricărui flăcău i-ar fi pierit pofta să se mai însoare așa de lesne cu Manda (Paraschiv descoperise cu acel prilej că Manda lui Bodârlache mai era și foanfă).

Paraschiv n-o luă pe Manda lui Bodârlache, dar el nu-i spusese că n-o mai ia. Fata îl întreba câteodată ce are de gând, dar Paraschiv răspundea mereu că la toamnă, acum a

trecut vremea; toamna se însoară lumea!

Manda avea nouăsprezece ani, abia ieșise în lume și se ferea de așa-zisul ei viitor bărbat. Când Paraschiv se așeza lângă ea pe marginea șanțului, nu trecea multă vreme și începea să se neliniștească. Atunci se ridica și pleca. Paraschiv încerca s-o țină, dar ea se zbătea crâncen, intra în curte și se ridica peste gard. Dacă Paraschiv mai rămânea, fata stătea cu el de vorbă în acest fel, apoi după o vreme se dădea jos de pe stînghia ulucii și ieșea iarăși în șanț, unde nu rămânea mult timp.

Felul acesta de a face dragoste îi amintea lui Paraschiv de vremea când avea el șaptesprezece ani, fapt care îl întărâta, îl scotea din sărite. Poate din cauza aceasta nu-i spusese fetei că n-o mai ia; n-ar fi vrut s-o lase așa cum o cunoscuse.

În drum spre casa fetei el continuă să se gândească la ultimele întâmplări care avuseseră loc în familie. Căuta încet, fără grabă, feluri de răzbunare împotriva tatălui, ceva pe măsura lui, ceva care să lase urme adânci și de neuitat. Tatăl său era nemaipomenit de puternic. Până și acum, în ultima clipă, când receptorul îi dăduse o primă lovitură, el găsise puterea să se prefacă și să-i întindă lui, lui Paraschiv, cursa aceea cu cei patru mii de lei trimiși de Achim. Se lăsase prins. Stăpânit de aceste gânduri Paraschiv ajunsese la casa lui Bodârlache. El se opri și trebui să facă o efortare să iasă pentru câțva timp din plasa gândurilor sale răzbunătoare. Deși era târziu, fata ieși la poartă. Ea îl întrebă însă de ce n-a venit mai devreme. Paraschiv îi răspunse că a avut treabă, că a stat toată seara de vorbă cu ai lui. La întrebarea fetei care voia să știe despre ce au vorbit, el îi răspunse că despre ei au vorbit, adică despre însurătoarea lor.

Auzind aceste cuvinte, Manda se lipi de flăcău și își vârî pentru întâia oară palma sub brațul lui. Paraschiv se făcu că nu bagă de seamă și vorbi mai departe, se agăță la întâmplare de ceea ce spusese chiar el mai înainte că adică s-ar fi prăpădit stând de vorbă cu ai lui despre însurătoare. Începu cu un glas bun să-i spună o poveste lungă care ținu multă vreme, și în cuvintele „alde tata zicea că”, „și eu ziceam că” reveneau des în vorbirea lui.

– Da, încă de astă-iarnă alde tata zicea „ia-o, mă, ce mai aștepți”, dar eu ziceam că când să fac nunta? S-a mai

pomenit să faci nunta în postul Paștilor? Alde tata zicea că n-are nimic, o iai acuma și faci nunta la toamnă, ce mare brânză? Eu ziceam că nu, de ce să n-o iau cu nuntă! Ce, n-avem de unde? Tăiem douăzeci de găini, trei-patru oi și facem o nuntă să pâraie satul! Și în seara asta mă pomenesc cu alde tata că: „Ce faci, bă, Paraschive, uite, a venit și toamna, nu te însori?” Eu zic că: „Stai, bă, să se coacă strugurii, să se facă vinul, vrei să cumpăr vin de la Aristide?” „Dar de ce să nu cumpărăm, zice alde tata, n-avem cu ce?” „Ba avem, zic eu, dar ce să dăm banii pe vin dacă avem vinul nostru?” Alde tata se răstește la mine, că: „Ce, nu cumva o să dau de băut vin din ăsta prostu de la noi? Luăm vin calitatea întâia de la Pălămida, parcă n-avem cu ce?” „Ba avem, zic eu, dar ce facem de țuică?” „Însoară-te tu și nu-ți fie frică de țuică”, zice alde tata. Și pe urmă mama zice și ea: „Însoară-te, Paraschive, uite odaia, de când am spoit-o, de când te așteaptă!” Frati-meu Nilă: „Bă, să-mi dai mie plosca să chem oamenii la nuntă. O să-l punem pe-al lui Briță să-ți spună orațiile, că are cal frumos, ai văzut cum mergea călare prin sat cu bradul în mână, la nunta ăluia a lui Troscot”... Alde mama zice: „Dar trebuie să vorbesc și eu cu cuscră-mea, să vedem câte găini tăiem! Trebuie vorbit din pripă, să nu te pomenești că s-a terminat mâncarea!” Și d-aia am întârziat, uite, vezi și tu! Și eu zic să ne luăm de duminică într-o săptămână, să mă duc mâine să tocmesc lăutari, că vreau să avem la nuntă două tarafuri de lăutari și Ilie Neață te pomenești că cine știe cine pune mâna pe el...

Fata începuse de mult să tremure, dar nu se ridica să plece; asculta pierdută vorbele flăcăului și din ce în ce se alătura cu mai mult curaj de umărul lui. Într-o vreme, cerul, care încă de cu seară se tot frământa, se întunecă de tot și începu să picure. Paraschiv se ridică și o întrebă pe fată unde să intre. Fata începu să tremure rău și îi răspunse că poate să meargă pe prispă.

– Pe prispă au să ne audă ai tăi; că vreau să stăm de vorbă cum aranjăm, șopti Paraschiv grav.

– Atunci să mergem în șopron, răspunse fata luând-o înainte.

Intrară în șopron și acolo fata rămase mereu în picioare; Paraschiv se prefăcu că nu se sinchisește de acest lucru. Se așeză jos la picioarele ei și cu același glas bun continuă

povestea lui nesfârșită. Afară, ploaia se așternuse stăruitor peste pământul întunecat și din când în când cerul era sfâșiat de fulgere și zgâțâit de bubuituri grele. Cu toate stăruințele flăcăului, fata stătu tot timpul în picioare rezemată de unul din stâlpii vechi și tari ai șopronului.

XXV

Paraschiv se întoarse acasă pe al doilea cântat al cocoșilor, ațâțat și otrăvit de noaptea pierdută în zadar sub șopronul lui Bodârlache. Ploaia continua să cadă și drumurile se umpluseră de noroi și băltoace scârboase. Până ajunsese acasă ploaia îl udă până la piele. În timpul nopții Moromeții mutaseră așternutul de pe prispă în odaie și cineva încuiase ușa de la tindă cu zăvorul. Paraschiv era atât de acrit încât pentru întâia oară nu mai ținu seama de nimeni ai casei și începu să izbească în ușă furios. Izbea cu bocancii lui militărești, amenințând destul de tare și fără teamă pe toți cei dinăuntru. Până să-și făurească el un plan de răzbunare se simțea împins înainte de o pornire turbure pe care abia și-o stăpânea.

Catrina se trezi din somn speriată de zgomote. Moromete se trezi și el. Se trezi, dar când deschise gura și vorbi în întuneric, avea un glas atât de limpede și liniștit încât s-ar fi putut crede că nu dormise deloc până atunci; el întrebă neturburat din așternutul lui:

– Care ești, mă, acolo, de bați așa?

Întrebase cam încet, de aceea cel de afară nu auzi, bătea mereu.

– Du-te de deschide, trebuie să fie Paraschiv! îl îndemnă mama.

– Ce, m-am băgat slugă să deschid ușa înaintea lui? răspunse Moromete fără să se miște din așternut. Și continuă să întrebe: Mă, n-auzi? Care ești acolo?

Tot atunci bătăile în ușă se opriră. Moromete repetă întrebarea lui neturburată:

– Bă, surdule! care ești acolo?

Urmară câteva clipe de liniște, după care deodată se auzi un fel de urlat gros și înfricoșător care spunea:

– Deschide, bă, ușa, că când i-oi da un picior o dărâm pe voi cu casă cu tot.

– Nilă, șopti femeia îngrozită, scoal' în sus și deschide ușa!

– Ce spui tu? întrebă Moromete din aşternut. O dărâmi cu casă cu tot? Ia să vedem, baremi oi fi şi tu în stare de ceva.

– Tată, mai taci din gură! zise fata cea mare sărind iute din pat şi ieşind în tindă.

Din aşternutul ei, femeia se văita în întuneric cu un glas rău prevestitor:

– Aoleu, Ilie, Ilie! Iisuse Cristoase! Apără-ne!

Din tindă se auzi scrâşnetul zăvorului apoi paşi şi smiorcăituri de încălţăminte fleşcăită. Fata se întoarse în aşternut, lăsându-l pe Paraschiv în întunericul tindei.

– Aprinde lampa, Tito! şopti Catrina. Îl laşi în întuneric? O fi ud!

– S-o aprindă singur! Cine îl pune să se întoarcă la ziuă!?

– Ai să vezi tu, când ți-oi da eu un pumn, cum o aprinzi! se auzi glasul lui Paraschiv din întunericul tindei.

– Taci din gură! şopti mama cu groază, adresându-se fetei. O fi beat! Îți dă una şi te achită!

Fata însă nu se sperie deloc. Bombăni în şoaptă, dar destul de tare ca să fie auzită de fratele vitreg!

– Achită! Achită un c...t!

Se pare însă că nu fu auzită, pentru că tăcerea continuă. Totuşi fata ţinea să arate că nu-i e frică. De aceea continuă să bombănească în aşternutul ei:

– Când te porţi bine cu el, e mai rău decât când te porţi rău!

Paraschiv aprinse lampa singur şi intră în odaie. Se aşeză pe un scăunel şi începu să se descalţe. La lumina galbenă şi chioară din firidă, chipul lui arăta schimonosit şi crâncen. Descălţându-se, el ceru într-o vreme nu se ştie cui:

– Dă-mi o cămaşă şi nişte izmene uscate!

Nimeni nu-i răspunse. Abia într-un târziu, Tita spuse' pe neaşteptate, drept răspuns:

– Afară nu puteai să te descalţi? Ai umplut casa de apă.

Glasul fetei era înţepat şi duşmănos. Paraschiv tresări şi cum tocmai îşi trăsese un ciorap din picioare, el îl mototoli în mână, se îndoi pe scăunel făcându-şi vânt şi îl aruncă cu putere în capul fetei. Ciorapul fiind ud şi plin de noroi zbură cu putere şi se lipi ca o plăcintă în perete, improşcând geamurile şi păturile cu nisip; nu nimerise unde trebuia; în perete, ciorapul stătu o clipă lipit, apoi căzu în pat alături de căpătâiul fetei. Tita se ridică fulgerător în capul oaselor, îl

apucă și îl înapoie cu aceeași viteză ținând capul fratelui vitreg. Paraschiv se feri și ciorapul plesni drept în mica icoană de pe peretele din spatele lui. Cum icoana avea geam, acest geam plesni și căzu jos în bucățele mici.

– Tito, icoana! gemu mama înfricoșată. Ați înnebunit?

Între timp toată lumea se deșteptase. Moromete se ridică într-un cot și îl întrebă pe Paraschiv cu compătimire:

– Ce e, Paraschive, te-a mânjit proasta la care ai fost cu baligă pe la gură? Ai, mă? Săracu de tine! Ești și tu flăcău, de! Te întorci și te iei la bătaie cu soră-ta!

– Ce mai flăcău! scrâșni Tita cu un glas aprins. Nu i-ar fi rușine să spuie că e flăcău. E mai murdar decât ciorapii pe care îi poartă în picioare!

– Tito, vezi să nu sar eu acuma la tine! zise mama din patul ei, căutând prin aceste cuvinte să înlătore primejdia.

Paraschiv însă nu răspunse la batjocura fetei. Se ridică de pe scăunel și trecu în tindă. De acolo, el luă lampa de pe firidă și intră în cealaltă odaie unde se schimbă, îmbrăcându-și singura lui cămașă bună cu care ieșea în lume. Se întoarse și se culcă alături de Nilă. În tăcerea care se făcuse, el mormăi cu o liniște în glas pe care nu i-o cunoșteau ceilalți.

– Bine, o să vă arăt eu vouă! O să vedeți voi!

Nu-i răspunse nimeni. Paraschiv își schimbă glasul și mormăi adresându-se lui Nilă:

– Dă-te mai încolo, Nilă! Apoi după un timp spuse mai departe: Lasă! Stăm noi de vorbă! Vine ea murga la traistă!

Cuvintele din urmă n-aveau nici o noimă, deoarece Paraschiv nu fusese niciodată unul din aceia care să poată fi numit traistă și la care să fi venit cineva să mănânce. La această socoteală se pare că se gândi și Moromete, pentru că se mișcă în așternut și pregătindu-se să doarmă, rosti:

– Da, așa mai zic și eu!

– Ai să vezi tu, continuă Paraschiv. Să nu zici pe urmă că „uite, de ce nu mi-ai spus?”

Moromete nu mai răspunse.

Afară ploaia continua să cadă stăruitor. Din când în când izbea în geamuri cu putere. Când toată lumea adormi, mama se ridică din pat, se închină și se dădu jos. Strânse bucățelele de geamuri care căzuseră de la icoană, ieși în tindă și mai rămase acolo multă vreme.

Catrina se întoarse din tindă, închise ușa încet de tot și îngenunche la pământ, în fața icoanei. În mâna stângă ținea un ciob de oală din care ieșea un firicel subțire de fum. Ea rămase mult timp în genunchi, închinându-se rar, pierdută în rugăciune. În micul ciob, trosnea și sfârâia tămâia.

De prin paturi se auzeau uneori gemete grele. Într-o vreme mama tresări speriată: Nilă avea obiceiul să vorbească în somn. Se opri din rugăciunea ei mută și ascultă: Nilă chema încet și cu o limpezire în glas care te speria:

– Bă, al lui Pipitel! Bă, n-auzi? Bă, Sandule: Te-n... pe mă-ta!

Moromete, care abia ațipise, se deșteptă și ridică fruntea de pe căpătâi, începu și el să asculte. De multă vreme nu mai vorbise Nilă în somn.

– Ce spune, fă? întrebă omul în șoaptă.

Femeia n-avu timp să răspundă. Nilă zise cu simplitate:

– Să încalice pe cai și să fugă? Dă-i una după ceafă!

Atâta spuse și tăcu; i se auzea răsuflarea ușoară în somn.

Moromete întrebă:

– Cui, mă? Cui să-i dea una după ceafă?

Nilă răspunse numaidecât cu un glas parcă supărat de întrebare:

– Țlăua care fură păpuși de tutun. Pune mâna pe ea! Pune bă, mâna pe ea și dă cu ea în pământ!... Am prins-o tăvălindu-se în paie! gemu el. I-am dat cu ciomagul peste fluierile picioarelor.

– Bine i-ai făcut! șopti Ilinca încântată. Dar cine era aia, Nilă!

– I-a băgat mâna în buzunar, spuse Nilă supărat, apoi gemu foarte greu, se întoarse pe cealaltă parte și nu mai spuse nimic.

Moromete se adresă mamei care rămăsese înghemuită pe pământ în fața icoanei:

– Hai, ajunge, spuse el cu blândețe, crezi că Dumnezeu n-are altă treabă, acum noaptea, decât să te asculte pe tine?!

Mama nu-l luă în seamă. Se ridică de jos și cu ciobul în mână începu să tămâie casa. Deasupra capetelor lui Paraschiv și Nilă se opri mai mult și făcu nenumărate cruci. Apoi ieși în tindă, stinse lampa și se întoarse în pat pe nesimțite. Afară, cu toate că ploua, cocoșii porniră să cânte a treia oară.

Paraschiv Moromete stătuse doi ani de zile în armată, dar nu-și aducea aminte ca cel puțin într-o singură dimineață să se fi simțit atât de rău din cauza goarnei care suna deșteptarea, cum se simțea acasă când tatăl său trezea pe toată lumea cu noaptea în cap, strigându-i cu stăruință și pe fiecare în parte, să se scoale în sus. Se întâmpla uneori ca în ziua care venea să nu fie nimic de făcut, nimic de lucrat; cu toate acestea, Paraschiv auzea cu groază același glas înfundat și stăruitor care pune în mișcare toată casa; era un glas care la început nu chema pe nimeni pe nume și de aceea era atât de chinuitor; intra în ureche și turbura odihna dulce a somnului, fără să fie însă aspru ori hotărât; plutea în aer și se prelingea în ureche dureros: „Mă, n-auzi? Scoal' în sus!” Doar atât se auzea la început, după care se făcea tăcere. Abia într-un târziu se auzea iarăși, în același fel, tot așa de îndepărtat și fără nume: „Mă, n-auzi? Scoal' în sus, mă!” Și după câteva clipe de tăcere, se adăuga: „Scoal' în sus c-avem treabă”. Și iarăși se făcea tăcere. Și din nou, după multă vreme, glasul relua necruțător: „Scoal' mă, în sus, n-auzi? Avem o groază de treburi.” Nimic, însă; tăcere deplină! Nu se mișca nimeni. Atunci glasul întârzia mult timp, căutând nu se știe ce și deodată striga pe cineva pe nume, striga de astă dată cu asprime, cu o hotărâre neașteptată, cu ceva apăsător în el, cu ceva rău prevestitor, cu un ce încordat, ca și când s-ar fi întâmplat o nenorocire: „Bă, Nilă-m! Bă, Nilă-m! Bă, n-auzi? Bă, Nilă-m!” Cel strigat sărea ars, ca atins cu fierul înroșit. Buimac bolborosea crâncen: „Ce e, bă, ce?! Ce?!” Atunci se auzea din întuneric un răspuns uluitor de blând, de simplu și de omenos: „Scoal' în sus c-avem treabă!”

Deși dormise puțin, Paraschiv se sculă totuși o dată cu toată lumea; pentru întâia oară însă, glasul tatălui se vedea că răscolea în el ura cea mai neagră; nu se dădu jos din pat numaidecât, așa cum se întâmpla de obicei.

– Ce-ai, mă, de ce ne scoli? N-auzi că plouă afară? mârâi el fără teamă, ceea ce făcu ca foșnetele și trosniturile de oase ale celor ce se sculau să se oprească.

Moromete nu zise nimic, cu toate că asemenea vorbe spuse cu un astfel de glas nu fuseseră niciodată rostite în

fața lui. El se ridică doar pe jumătate în pat și în liniștea care se făcuse întrebă cu o bunăvoință de neînțeles pentru situația în care se afla puterea lui de tată:

– Ce-ai spus, mă, Paraschive? Ce zici că ai spus?

Auzind un astfel de glas, Paraschiv se porni deodată mânios și nestăpânit:

– Ce tot ne scoli de pomană cu noaptea în cap? Mai lasă-ne dracului să dormim! În fiecare dimineață: „Mă, n-auzi? Mă, n-auzi? Scoal’ în sus c-avem treabă!” Ce treabă avem?

Paraschiv tăcu o clipă: apoi se adresă lui Nilă:

– Stai, acilea, boule, unde te ridici? Nu vezi că plouă?

Nimeni dintre copii nu înțelegea ce se întâmpla cu tatăl lor. Totdeauna când se răzvrătea cineva în casă, din nepăsător și liniștit cum era, tatăl deodată ridica un pumn în aer și răcnea: „Bă! Smintitul! Te omor!” Răcnetul acesta înțepenea aerul, făcea să piuie creierul celui răzvrătit, iar groaza îi spulbera nemulțumirea ca și când n-ar fi fost.

Astăzi, în fața revoltei lui Paraschiv, se pare că Moromete dădea înapoi: tăcea. Paraschiv bolborosi iar din așternut:

– Am ajuns bătaia ta de joc; după ce că ți-am muncit o viață întreagă, nici să dormim nu ne lași!

Moromete răspunse fiului; glasul lui neliniști pe mamă și pe fete; era un glas blând, poate chiar fricos:

– De, mă, Paraschive, zic și eu că să vă sculați! Că avem treabă. Dar dacă ți-e somn, dormi, de! Poți să dormi! Și după ce vorbi astfel se adresă fetelor: Sculați-vă voi și lăsați-l să doarmă. O fi ostenit, săracul, a tras la jug toată noaptea!

Batjocura însă nu prea mai avea tărie, mai ales că Paraschiv răspunse numaidecât, devenind amenințător:

– Să prinz eu pe cineva că trage așternutul; îi umflu botul!

Nimeni nu mai spuse nimic. Ca niciodată însă, Moromete se dădu întâiul jos din pat și începu să se îmbrace, mama și fetele săriră și ele. Afară se făcuse ziuă de mult.

Nilă se ridicase în capul oaselor și nu știa ce să facă: să asculte de fratele lui mai mare, ori de tatăl său. Stătea ca o momâie în așternut, căsca și se scârpina. Moromete îl îndemna cu blândețe:

– Hai, Nilă, dă-te jos! Să te duci și să mai dai cu țesala peste caii ăia! Uite, s-a oprit ploaia, trebuie să mergem la moară!

– Stai, mă, acilea, nu fi prost! bolborosi Paraschiv lovindu-

l cu cotul în burtă.

Moromete se îmbracă în tăcere. Tot în tăcere, după ce se îmbracă, ieși afară din casă. Ieșind, el lăsă ușa deschisă.

După plecarea tatălui, Paraschiv se dădu jos din pat, deși mai înainte amenințase că are să-l lovească pe cel care o să tragă așternutul: arăta obosit și parcă încrețit, îmbătrânit. Tăcerea dușmănoasă din jurul lui se pare că îl răscoli rău, pentru că dându-se jos din pat el întinse o mână spre ușa lăsată deschisă de tatăl său și o trânti cu toată puterea în canaturile ei.

Zgomotul făcut fu neașteptat de violent și ochiul crăpat al unui geam se desprinsese din ramă și căzu dincolo, spărgându-se cu un zornăit care nu suna a bine.

Catrina nu se mai putu stăpâni. Galbenă la față, ea îl măsură pe fiu de sus până jos și îl huidui scurt cu un glas întunecat:

– Huo! La oase! Sparge, mă! Trânțește!

Paraschiv răspunse numaidecât cu un glas îngroșat de ură:

– Sparg! Le-ai făcut tu? E ale tale?

– Du-te, Ilinco, și cheamă-l pe ăla de afară! porunci mama. Ieși afară și strigă-l să vie încoace.

Fata cea mică ieși repede din casă. Numaidecât după aceea i se auzi glasul pe prispă, chemând:

– Tată! Ia vino încoace! Hai repede încoace.

Paraschiv se așezase pe un scăunel și se uita mohorât la ciorapii lui uzi, plini de noroi. Într-o vreme bolborosi veninos:

– Cheamă-l încoace, crezi că mi-e frică de el! Ehe! a trecut vremea aia!

Într-adevăr Ilinca se întoarse în casă și adeveri:

– Nu știi ce tot face în grădină, că nu vrea să vie!

– I-ai spus ce fac ăștia aici? strigă mama. Du-te și spune-i, ce vii aici ca proasta! Ieși afară!

– I-am spus! răspunse fata dârș.

– Și acu' ce te uiți? Treci în tindă și aprinde focul! Nu mai sta aici între ăștia! Niculae, ieși afară pe prispă!

Niculae și Ilinca ieșiră din odaie. Nilă stătea încă în pat, se uita la cei din casă, se scârpina și rânjea prosteste; rânjea și el batjocoritor, simțind că s-a terminat cu puterea tatălui. Totuși, rânjetul lui se stinse de rușine când mama îl pironi cu privirea și îi spuse:

- Și tu ce-ți arăți colții, Nilă, îți pare bine că ai ajuns stăpân? O să ne ducem de aici, să rămâneți voi cu tat-tău, să vă mănânce câinii!

Paraschiv, auzind-o vorbind astfel, mârâi:

- Unde o să vă duceți? La vâgăuni?

La vâgăuni însemna locul plin de gropi de la marginea satului unde mureau sau erau omorâte animalele bătrâne.

- Nu ne lasă el Dumnezeu, răspunse mama cu obidă amară. O să fie vai de capul vostru, că mi-ați mâncat sufletul, câinilor!

- Hai, mamă, vezi-ți de treabă! spuse Tita liniștită. Te iei după capul lui?

Paraschiv se uită la sora lui cu îngăduință, ca la o muscă, și buzele lui împletite se întinseră a veselie; el aruncă ciorapii murdari sub pat și porunci fetei:

- Ia bagă tu mâna în *lada aia* și dă-mi *aici* niște ciorapi curați, dacă vrei să nu-ți cârpesc una după ceafă.

Lada aceea era comoara casei; Paraschiv, Nilă și Achim fuseseră învățați de tușa lor, încă de mici, să creadă că *înăuntrul lăzii* se găsește toată munca lor; că acolo ar fi ascuns mama lor vitregă și surorile vitrege toată averea; că lada are fundul înțesat de icușari și mamudele, de bani de aur și de argint. Era încuiată cu un lacăt destul de mare și în afară de fete și mama lor nimeni nu umbla în ea; pe fundul ei se aflau într-adevăr icușari și bani de argint și anume doi icușari și trei lei monedă mărunță în valoare de o mie de lei.

Auzind glasul poruncitor și obraznic al fiului vitreg, femeia o înghioldi pe fată cu pumnul:

- Ieși și tu afară d-aici! Nu mai sta aici!

Tita nu mai spuse nimic și se îndreptă spre ușă; atunci Paraschiv lăsă din mână ciorapii lui murdari de noroi, se ridică de pe scăunel și se apropie de ladă. Apropiindu-se, el apucă lacătul în mână și îl răsuci cu putere; se auziră pârâituri de lemn care plesnește. Fata tresări și se aruncă asupra fratelui, vrând să-l dea la o parte. Paraschiv o îmbrânci cu o mână, iar cu cealaltă răsuci balamalele, le smulse din lemnul lor învechit, trase de ladă răsturnând maldărul de covoare de deasupra și deschise capacul. În clipa când vârî mâna înăuntru fata se repezi iarăși la el; de astă dată ea se agăță de capac furioasă și cu atâta violență,

încât Paraschiv, prins cu mâna înăuntru, scoase un urlet. El se răsuci strâmb, își scoase laba de sub capac și o plesni pe fată drept în obraz. Tita încercă în aceeași clipă să-i întoarcă lovitura, dar Paraschiv o izbi iarăși, de astă dată în cap, făcând-o să se clatine, și pentru că fata nu se lăsa, căutând să-l izbească și ea, Paraschiv o trânti în mijlocul casei. Răzbită de lovituri, Tita încercă să apuce un scăunel, dar Paraschiv i-l smulse cu ușurință și-i plesni o labă peste ochi. Cu toate loviturile primite, fata nu scoase nici un cuvânt, nu strigă și nu se vaită; se ridică de jos și se agăță din nou de capacul lăzii. Obrajii îi ardeau ca focul și din ochi îi țâșneau fulgere de ură. În acest timp, Catrina ieșise de câteva ori afară și strigase zadarnic spre grădină.

În casă, Paraschiv reușise să răscolească în ladă și să scoată din ea mai multe perechi de ciorapi. Când, în cele din urmă, Moromete deschise ușa tindei și intră în odaie, Paraschiv tocmai își trăgea unul din ei peste talpa noroioasă a piciorului; ciorapul era însă prea lung, era femeiesc, căputa lui trecea dincolo de genunchi și Paraschiv nu știa ce să facă cu el, să-l îndoaie pe gleznă sau să-l tragă în sus pe toată lungimea lui. Din pat, Nilă se uita la el cu veselie.

Moromete închise ușa încet și rămase nemișcat lângă ea; el văzu teancul de pături și covoare răsturnate, îl văzu pe Paraschiv încălțându-se cu ciorapi albi și curați, o văzu pe Tita cu chipul umflat de lovituri și pe femeie plângând încet; își întoarse privirea spre pat și îl văzu pe Nilă așteptând în așternut. Se desprinse de lângă ușă și-și îndreptă privirea spre femeia lui. Între timp Niculae și cu Ilinca intraseră și ei în casă.

– Ce e cu voi?! întrebă Moromete.

Nimeni nu-i răspunse. Moromete întreba pe toată lumea, dar se uita nedumerit spre femeie.

– Uite unde am ajuns, se auzi glasul mamei, întrerupt de sughițuri. De ani de zile ți-am spus mereu: Ilie, Ilie, trece-ne nouă, ăstora, jumătate de loc de casă, să ne facem noi cocioaba noastră și să-i lăsăm pe ei aici. Că după ce că i-am crescut și mi-au mâncat sufletul, acuma sar cu pumnul să mă omoare!

Omul se apropie de femeie și îi puse mâna pe umăr cu sfială:

Fata cea mare nu se mai putu stăpâni și țipă ascuțit:

– Ce tot mai întrebi, nu vezi? Întrebi de pomană! Parcă nu vezi!

Strigătul fetei clocotea. Moromete întoarse capul spre ea și o privi adânc. Fata tremura din tot trupul. Ea strigă iară cu încordare, fără să ia în seamă privirea tatălui:

– Măcar dacă ne-ai fi spus dinainte, ne luam cămașa pe noi și plecam! Să nu ne lași bătaia lor de joc!

Nu apucă să termine cuvintele din urmă, Moromete ridică mâna și cu dosul palmei o izbi peste obraji cu toată puterea. Toată lumea tresări. Paraschiv ridică fruntea și se uită cu un aer tâmpit la tatăl său. O umbră de teamă îi trecu peste chip. Lovitura o înspăimântă rău pe fată; ura și furia care îi țâșneau din priviri se stinseră ca și când n-ar fi fost și în locul lor apăru groaza.

Moromete se întoarse spre femeie și o întrebă iar cu același glas stăpânit și care părea blând și sfios:

– Spune, Catrino, ce ai tu? Spune, n-auzi? Vorbește o dată!

Pentru că mama nu răspunse, omul o izbi cu pumnul în cap de două ori, întrebând-o mereu ce are, să-i spună ce vrea. Ciudat însă: înainte de a fi lovită, ea plângea; întâiul pumn o făcu să plângă și mai tare, dar la al doilea, deodată tăcu cu desăvârșire. Moromete îi dădu al treilea pumn; la cel de al treilea, mama se lăsă în jos lângă pat, se ghemui cu capul între genunchi și încetă chiar să mai sufle.

– Ce, tu n-auzi? Ce e cu tine? Ai amuțit?

După ce rosti aceste cuvinte întoarse spatele la toată lumea și vru să iasă. În casă izbucni atunci deodată un plâns sfâșietor, greu de obidă și de nedreptate, plâns care îl făcu pe om să-și răsucească umerii și să amenințe iar:

– Haide-hai! Tito! Pesemne că nu te doare!

În acest timp, Paraschiv se hotărâse să ridice totuși ciorapii în sus peste pantaloni. Nilă se uită la el foarte intrigat; îi și spuse chiar, în clipa când Moromete deschise ușa să iasă:

– Bă, Paraschive, trage-i sub pantaloni, peste izmene, că râde dracului lumea de tine!

Aceste cuvinte îl opriră pe tată să iasă. El începu chiar să-și facă o țigară, în timp ce fata plângea și urla chinuită de necaz și de ură neputincioasă; ceilalți, în afară de Paraschiv și Nilă, tăceau înspăimântați. Moromete linse țigara de la un

cap la altul, o înfipse între buze și murmură:

– Dă-i un foc, Niculae!

Băiatul țâșni ca un glonț și se întoarse cu vătraiul plin de spuză și de tăciuni. Moromete aprinse, trase un fum și puse iar mâna pe clanță să iasă afară. În tăcerea în care nu se auzea decât plânsul rupt al fetei, Moromete se adresă celor doi cu un glas părtinitor și spuse:

– Paraschive, Nilă, veniți cu mine în coșar! Ploaia asta a înmuiat acoperișul, mi-e frică să nu se dărâme!

Paraschiv se uită la tatăl său și murmură cu nepăsare:

– Lasă-l să se dărâme!

Apoi se ridica de pe scăunel și izbi pământul cu picioarele să-și scuture bocancii de noroiul uscat. Noroiul însă se crăpă fără să cadă și atunci Paraschiv mormăi:

– Ia dă-mi, mă, ăsta micu, o treanță!

Niculae, speriat, se uită în toate părțile, neștiind ce să facă; se uită întâi la tatăl său, dar tatăl tăcea, apoi la maicăsa, după aceea la surori.

– Dă-mi, mă, o treanță, surdule! bolborosi Paraschiv. Ce te uiți?

Niculae se vâri sub pat, merse de-a bușilea până după sobă.

– Nilă, se auzi glasul lui Moromete blând, tu ce mai stai de pomană? Hai cu mine că s-au rupt căpriorii coșarului!

Nilă răspunse și el nepăsător, căutând să semene în totul cu fratele său mai mare:

– Dă-le dracului de căpriori!

Moromete le explică:

– Dă-le dracului nu e greu de zis, dar vine pe urmă și se dărâmă coșarul! Ce-i faci atunci? De unde iai altul!

Nilă nu îndrăzni să mai spună nimic și atunci Paraschiv îl ajută: el se întoarse într-adins cu spatele la tatăl său și în așa fel încât se vedea limpede că mișcarea aceasta ținea loc de răspuns. Moromete se uită liniștit la spatele fiului, măsurându-l din ceafă și până la călcâi, după care spuse cu glas senin și împăcat, dezvinovățindu-se:

– Ce să-i faci! Au putrezit, în fiecare zi se strică! Ba aia, ba ailaltă!...

Paraschiv se întoarse și răspunse sâcâit, cu dispreț:

– Lasă-ne bă, în pace, că nu mergem!

Auzind acest răspuns, Moromete se întoarse spre ușă și

apăsă pe clanță. Nimeni nu putu să-i vadă fața; i se auzi totuși după câteva clipe glasul, indiferent, poate puțin descurajat, lipsit de nădejde:

– Treaba voastră! Să nu ziceți că nu v-am rugat și nu v-am tras de mânecă!

După care omul deschise ușa încet, trecu pragul și ieși în tindă; ieșind în tindă, el închise ușa cu grijă și cu chibzuială mare, în așa fel că toți cei din casă văzură cum se ridică limba clanței în sus, apoi se lasă în jos așezându-se cuminte în cleștele ei.

XXVII

După ce omul ieși, mama se ridică de lângă stinghia patului și începu să-i înghiontească pe copii să iasă afară. Tita plângea mereu și în același timp aranja covoarele la loc peste ladă. Niculae, la ghiontiturile mamei, se sclifosea și nu vroia să iasă afară; Ilinca de asemenea. Nilă căsca mereu, se întindea sub așternut și se scărpină pe toate părțile. Paraschiv se așezase pe un scăunel și începuse să-și curețe pe îndelete noroiul uscat de pe bocanci.

Trecu astfel o bucată bună de timp; nimeni nu vorbea. După ce aranja paturile și covoarele deasupra lăzii, fata cea mare ieși în tindă și de acolo cei din casă o auziră plângând mereu în fața vetrei, plângând mai adânc și mai afâșietor decât până acum: se simțea că loviturile primite peste chipul ei, de la frate și de la tată, îi atinseseră adânc inima și rana sângera fără oprire; cu cât plângea mai mult și cu cât durerea se făcea mai cuprinzătoare, cu atât se simțea că fata dorește să plângă și mai mult până la disperarea cea mai neagră, lucru care se și întâmplă și care îl făcu pe Nilă să se ridice din pat, și să rămână încremenit, ascultând. Într-adevăr fata plângea acum cu sălbăticie, ca și când ar fi fost chinuită cu fierul roșu.

Mama ieși în tindă și la început o certă scurt, vrând s-o potolească:

– Taci din gură! Fată mare ești tu? Ce e ambiția asta? Plângi din ambiție!

– Ce i-am făcut eu lui?... De ce să dea în mine? O! Doamne! Ce i-am făcut? De ce-a dat?

Nu se știa cine e acest *lui*, tatăl sau fratele vitreg...

– Taci din gură! I-ai răspuns! E tat-tău, zise mama,

gândind că din pricina loviturilor tatălui plângea ea astfel. Să nu-i răspunzi părintelui. Că te-a făcut și a pățimit cu tine!

Fata își încleșta pumnii în aer și se chinui greu, rugându-se ca în fața altarului:

– Du-te, mamă... lasă-mă... lasă-mă!...

Și pentru că mama nu pleca și încerca s-o apuce de umeri și s-o mângâie, fata începu să tremure:

– Du-te d-aici și lasă-mă! Mai bine nu m-ai fi făcut... lasă-mă! Du-te! O! O! O! Lasă-mă! Du-te!

Atras de aceste gemete, Moromete se apropie de scara prispei și întrebă apăsător:

– Ce-are, Catrino, a înnebunit?

Mama se făcu că nu aude și nu răspunse. Moromete tăcu câteva clipe, apoi strigă ușor, cu glas schimbat, fără acel ce apăsător cu care întrebuse mai înainte:

– Bă, Nilă-m'!

Nu se auzi nici un răspuns. Omul strigă iar cu încredere:

– Bă, Nilă-m'!

– Ce e, bă? răspunse Paraschiv dinăuntru cu același „bă” de mai înainte.

– Hai, sunteți gata? continuă Moromete prins parcă de o mulțime de treburi. Hai că se înseninează, uite, să mergem la moară. Trebuie pus grâu în saci și mers mai devreme, că e gloată, să măcinăm până în seară...

După ce spuse aceste cuvinte, care rămaseră fără răspuns, Moromete lăsă fruntea în jos și începu să aștepte. Așteptând, el începu să caute prin buzunarele flaneli, să-și răsucescă o țigare. Scoase o bucățică de ziar și încercă s-o rupă, să-i dea forma unei foite, dar degetul gros deodată porni să tremure și hârtia se strică. Omul se stăpâni și vru totuși să-și facă de țigare, însă acum îi tremurau amândouă mâinile de sus din umeri și din spinare. Deodată trupul lui țâșni pe prispă, ca scăpat dintr-un arc întins prea mult; din tindă, mama îl văzu și nu se putu stăpâni să nu exclame cu groază:

– Haitii! Ilie, stai la-n loc!

Moromete se opri și spuse apăsător:

– Nu mai plânge, fato, că te omor! Nu-ți fac altceva! Te omor!

Moromete își schimbă apoi din nou glasul și de acolo de pe prispă chemă aproape duios:

- Bă, Nilă, tată, hai, mă, că s-a înseninat, până nu se face gloată la moară!

După aceea nu mai așteptă răspunsul. Intră în tindă și se opri lângă scara podului. Sub scară, în colț, se aflau rezemate de zid o grămadă de unelte: un topor mic de tăiat lemne, cărpătorul de băgat pâinea la copt, un rășchitor mic și un par de pus porumbul în brazdă. Moromete luă parul, îl piti la spate să nu se vadă și intră în casă. El deschise și închise ușa în așa fel încât să nu se bage de seamă ce ascundea în mâna dinapoi: făcea mișcări sfielnice și dacă un străin l-ar fi văzut cum închidea ușa, ar fi crezut că omul se teme grozav să nu spargă ceva, ca și când lucrurile pe care punea mâna ar fi fost făcute din ceva foarte plăpând, foarte fragil.

Când îl văzu intrând astfel, Paraschiv bolborosi mânios:

- Hai, bă, ce tot intri și ieși p-acilea?! N-auzi că nu venim? Mai du-te și singur!

Moromete se lipi de ușă și se dezvinovăți numaidecât. Glasul însă îi tremura, cuvintele abia fură auzite:

- De, măi Paraschive, ziceam și eu că...

Paraschiv, care stătea cu fruntea în pământ și își curăța bocancii, îl întrerupse ațâțat, fără să bage de seamă, sau să audă cum ușa scârțâie din când în când din cauza spinării și umerilor omului care tremurau:

- Ce ziceai, mă? Ce ziceai? Nu-ți mai răci gura de pomană!

- Tu ești mă cuminte, Nilă, spuse tatăl cu blândețe. Hai, dă-te jos din pat și treci încoace!

Rușinat, Nilă se posomori, dar nu răspunse și nu se mișcă; se vedea că și în el este ceva potrivnic (ceva prostesc însă, necugetat, deoarece nu răspundea nici într-un fel chemărilor tatălui), tăcea și nu se mișca. Paraschiv se îndârji, simțind slăbiciunea fratelui mai mic, izbucni aruncând fulgere întunecate din priviri spre tatăl său:

- Da, Nilă e mai cuminte! V-a convenit vouă o viață întregă cumințenia lui. Toți l-ați pus la ham și i-ați dat cu biciul! În locul lui... hm!... Știu eu ce v-ași face! A muncit ca un bou să vă ție pe voi! Ce stai, mă, prostule, acolo în pat? Pune mâna și scoate din lada aia și du-te și vinde și cumpără-ți haine! Umbli desculț și cu izmenele rupte în c... și lada zace înțesată cu *crepdeșin!*

Fără să se grăbească, Moromete ridică parul în aer și își

făcu vânt. Paraschiv văzu, dar în clipa aceea nu înțelese despre ce era vorba; se uită cu neîncredere la parul ridicat în aer și când primi lovitura în cap ridică zadarnic coatele în sus; se prăbuși de pe micul scăunel și se întinse la pământ cu o expresie de mare uimire pe chip.

După ce îl lovi, în timp ce Niculae și Ilinca țipară îngroziți, Moromete se întoarse spre Nilă. La vederea parului, Nilă răspunse scurt, înspăimântat dintr-o dată:

– Aoleu, tată!

Strigătul arăta atâta spaimă, încât parul întârzie câteva clipe în aer, dar, ca și când Moromete ar fi reflectat repede în aceste clipe, lovitura totuși porni, abătându-se însă de la direcția ei, capul, și înfigându-se înăbușit în spinare. Nilă se făcu ghem și întinse mâinile să se apere, strigând mereu cu groază mare:

– Aoleu tată! Nu da! Nu mai fac!

Moromete îl lăsă, nu pentru că îi era milă, ci ca să se întoarcă spre Paraschiv. Se întoarse și începu să-l lovească rar și adânc pe unde nimerea. Loviturile îl dezmeticiră pe Paraschiv: el încercă să se ridice, să se împotrivescă. Parul însă îi paraliza cu chibzuială mâinile, fluierile picioarelor, oasele șoldurilor. Gemea înfundat, se tăvălea pe jos și trupul lui de om în toată firea, întins și făcând mișcări deșucheate, îi speriară pe copii.

Niculae începu să clănțane din dinți. Catrina năvăli în tindă și se agăță de brațul bărbatului; ea vorbi apăsător, cu un glas coborât, cu o neașteptată liniște și hotărâre:

– Ilie, nu te potrivești! Nu ți-e rușine să dai în ei?

Tocmai în acest moment Paraschiv se ridică în picioare și clătindu-se greu izbuti să apuce în mâini parul tatălui. El vorbi gros, cu un glas turbure, abia ținându-se pe picioare; lovitura în cap îi luase de la început orice putere de împotrăvire.

– Nu mai da! Auzi? Nu mai da! gemu el.

Moromete întrebă cu încordare, gâfâind:

– Mai faci?

Paraschiv nu răspunse.

– Mai faci? repetă Moromete.

– Nu mai fac! se auzi răspunsul.

Dar nu era al unui om treaz.

Moromete aruncă deodată parul la pământ și prea

îndelungata lui stăpânire de sine se desfăcu într-un urlet:

– Ne-no-ro-ci-tu-le! Paraschive! Nenorocitul ce ești!

Apoi se întoarse spre Nilă, care între timp sărise din pat și se ghemuise într-un colț:

– Și tu, Nilă? Tu, mă? E lume care alergă din zi și până în noapte pentru un pumn de făină! Și voi ca niște câini! Ca niște câini turbați săriți unul la altul! Vă omor! Cu-i nu-i place la târla mea, să se ducă! Să plece!

Moromete, după ce urlă astfel cu ochii ieșiți din cap, făcu un pas repezit și lung și porni spre ușă. Apucă de clanță violent și vru să se ducă, dar din tindă se întoarse la fel de vijelios cum ieșise și continuă să urle:

– Atâta timp cât mă vedeți că trăiesc, ori faceți cum zic eu, ori dacă nu, să plecați. Am muncit și am trudit și am luat pământul de la ciocoi ca să trăiți voi mai bine! De ani de zile mă zbat să nu vând din el, să plătesc foncierea fără să vând, să vă rămâie vouă întreg, orbilor și sălbaticilor la minte! Și am plătit mereu, n-am vândut nici o brazdă și acum săriți la mine și la aștia, că v-am furat munca voastră! Pământul rămas întreg, Paraschive, smintitul, acolo e munca voastră! Bolnavule după avere! Ai vrut să te însori cu a lui Bodârlache că avea pământ mult și te-ai făcut de răs. O să-ți mănânce capul averea, să ții minte de la mine!

Cuvintele din urmă fuseseră rostite atât de tare, încât se pierdură într-o răgușeală stinsă și neputincioasă. Omul era de nerecunoscut.

– Ce v-am făcut eu vouă și ce nu v-am dat, Paraschive și Nilă? Nu s-a muncit și nu s-a împărțit aici în casă tot ce-am avut? De unde să vă dau eu mai mult dacă atâta e? Vreți să mă jupuiți pe mine de piele? An de an am dat din colț în colț când intra percitorul în casă. An de an m-am dat peste cap să nu vând din pământ! Am trăit cu toții desculți și dezbrăcați, nimeni n-a avut mai mult! Ce vreți voi de la mine, nenorociților? Să ies la drumul mare și să jefuiesc? Să iau vita omului din bățatură și să mă țin de procese ca alții? Asta vreți voi?

Și cu aceste cuvinte Moromete deodată tăcu. Se așeză pe pat și începu să clatine din cap la dreapta și la stânga, cu ochii lucioși, parcă desfigurat. „Vai ce nenorocire, o, ce lucru groaznic!...” Dar nu mai avea putere să spună aceste cuvinte. Își ridică brațele spre cer și le lăsă izbindu-și cu ele

genunchii. În curând nu se mai putu îndura nici pe sine, se ridică și ieși. Năucit, Nilă se luă după el și îl ajunse pe prispă:

– Acum unde te duci?

– O, mi-e sufletul plin de bucurie, Nilă! îi răspunse. Mă duc să mă laud!

XXVIII

Spre prânz norii se împrăștiară și soarele începu să usuce pământul. Mama și copiii stătură singuri la masă, singuri în această zi; Moromete se întoarse târziu, la miezul nopții. Din locul unde se dusesese să se laude se întorcea murdar de noroi pe genunchi și pe coate; de asemenea palmele îi erau murdare: căzuse și se sprijinise în ele. La ochi avea ceva; își tot ducea pumnul murdar și-și freca gemând pleoapele; frecându-le astfel, orbitele i se căptușiseră cu nisip și pământ și încerca zadarnic să se curețe. Stătea pe pat și gema, mama încerca să-i șteargă ochii cu un șervet curat, dar el i-l smulgea, frământa în palme pâzna murdărind-o cu totul de noroi, pentru ca după aceea să o ducă la ochi și să se apuce să-și curețe iarăși pleoapele de nisip. Niculae îi trase bocancii din picioare, fetele îi dădură în cele din urmă apă caldă să se spele și omul dormi buștean până a doua zi aproape de prânz.

Când se trezi, află că Paraschiv și cu Nilă fugiseră încă de ieri seară, spărseseră, în lipsa lui, iarăși lada, luaseră toți banii pe care-i găsiseră, aruncaseră cele mai bune covoare pe spinările cailor și plecaseră amenințând că asta încă nu e totul. Moromete nu păru surprins de știrea plecării cât de felul cum cei doi fugiseră; nu-i venea să creadă.

– Cu caii? Au fugit cu caii?

– Cu amândoi caii.

– Și Nilă, a fugit și el?

– Amândoi au fugit.

Moromete stătea pe pat, cu fruntea lui bombată aplecată spre genunchi, cu coatele înfipite în păturile așternutului. După un lung timp de tăcere, el se ridică și se uită la fiecare copil în parte; apoi încet și căutând să pară cât mai liniștit și mai neturburat:

– Da! Bine! Vedeți-vă de treabă!

După care el însuși se ridică de pe pat și porni spre ușă să-și vadă de treburile lui ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic.

În aceeași zi Moromete își făcu socoteala datoriilor și spre seară bătu la poarta lui Tudor Bălosu cu care se înțelese să-i vândă o parte din pământul familiei. Tudor Bălosu ridică din nou chestiunea locului din spatele casei, ceea ce Moromete acceptă fără șovăială. Tudor Bălosu nu avu totuși satisfacția pe care și-o dorise: Moromete arăta ca și atunci când vânduse salcâmul, îndepărtat și nepăsător.

Cu banii luați Moromete își cumpără doi cai, plăti fonciirea, rata anuală la bancă, datoria lui Aristide și taxele de internat ale lui Niculae, rămânând ca necunoscută soluția acestor probleme pentru viitor: din nou rata la bancă, din nou fonciirea, din nou Niculae.

Dar cu toată aparenta sa nepăsare, Moromete nu mai fu văzut stând ceasuri întregi pe prispă sau la drum pe stanoagă. Nici nu mai fu auzit răspunzând cu multe cuvinte la salut. Nu mai fu auzit povestind. Din Moromete cunoscut de ceilalți rămase doar capul lui de humă arsă, făcut odată de Din Vasilescu și care acum privea însingurat de pe polița fierăriei lui Iocan la adunările care încă mai aveau loc în poiană...

... Lipsite însă de omul lor, aceste adunări aveau să-și piardă și ele curând orice interes. Trei ani mai târziu, izbucnea cel de-al doilea război mondial. Timpul nu mai avea răbdare.